דבר

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל

יום רביעי, כ"א בתשרי תשמ"ח, 14 באוקטובר 1987 ● גליון 19245

היום 20 עמודים ● המחיר 1.00 ש"ח, באילת 87 אג'

היום בדבר

ראיון עם ישראל קיסר. תחקיר: בעקבות המהפך הכלכלי / מוריה אבנימלך. ואף־על־פי־כן, בלתי הפיך / מירון בנבנשתי. מעורבות האקדמיה בקרית־ספר / יעל פישביין. מילובאן דז'ילאס, דיוקן / ראול טייטלבאום. ד"ר אמציה ברעם על המלחמה במפרץ / יוסף מיכלסקי. שאלה של רטוריקה / יצחק רועה. אוסקר ויילד, ביוגרפיה / דליה שרון, לונדון. „משאי"

מזג האויר

ירושלים: 13־25; רמת הגולן: 13־27; נהריה: 17־27; צפת: 13־26; חיפה: 19־28; טבריה: 18־30; נצרת: 16־28; עפולה: 15־31; שומרון: 15־28; תל־אביב: 20־28; נתב"ג: 17־28; ירוחם: 19־32; עזה: 19־32; באר־שבע: 17־29; אילת: 20־33.

היערכות במערך ובליכוד לבואו של שולץ
רבין: ההחרפה בשטחים – לקראת הביקור

שר הבטחון נועד עם משלחת פלשתינאית ● אשה ושוטר מג"ב נפצעו מיידוי אבנים ● שביתה מלאה ברמאללה ואל־בירה ● שמיר: „שולץ לא ינסה ללחוץ עלינו; הוועידה תפגע בשלום ובישראל"

פגישה ברמת־רחל

רבין עם המנהיגים הפלשתינאים, אתמול (צילום: יצחק הררי)

מאת יוסי מלמן, סופר המדיני של „דבר"

לקראת ביקור מחרתיים בארץ, של שר החוץ ג'ורג' שולץ מרגישים ראש הממשלה ושרי הליכוד את התנגדותם לרעיון הוועידה הבינלאומית.

שרי המערך התומכים ברעיון, אמורים להתכנס הבוקר בלשכתו של שר החוץ ולגבש את עמדתם. ראש הממשלה יצחק שמיר כינס אתמול בלשכתו את שרי הליכוד לדיון במטרות ביקורו של שולץ. בישיבה הובעה תמימות דעים כי יש להתנגד להצעות שמביא עמו השר האמריקאי בקשר לכינוס ועידה בינלאומית לשלום במזרח התיכון. שרי הליכוד הדגישו את דבקותם במשא ומתן ישיר על־פי הסכמי קמפ־דייוויד כדרך היחידה לשלום. במהלך

(המשך בעמ' 2)

מאת דני רובינשטיין, יורם לוי ודני צדוקי סופרי „דבר"

שר הבטחון יצחק רבין, אמר אמש ל־150 אישים ערבים מיהודה ושומרון כי הוא דוחה אפשרות של מו"מ בין מדינת ישראל לנציגות כלל־ערבית ותומך במו"מ ישיר עם נציגות ירדנית־פלשתינית. הוא לא הזכיר אפשרות של כינוס ועידה בינלאומית.

בתשובה לשאלת עתונאים לאחר הכינוס, שנערך בקיבוץ רמת־רחל ליד ירושלים, אמר רבין כי לא הנמנע שהטרור והפרות הסדר הנוכחיות בשטחים הם תוצאה של לחץ מבחוץ, של אש"ף, שנועד לעודד תסיסה בשטחים לקראת בואו של שר החוץ האמריקאי ג'ורג' שולץ. הוא העריך כי גל המהומות הנוכחי יידָעך תוך זמן קצר.

ברמאללה ואל־בירה היתה אתמול שביתת מסחר מלאה ובמספר מקומות בשטחים ובמזרח ירושלים היו תקריות בין כוחות הבטחון ותלמידי בית הספר. אשה ישראלית נפצעה מרגימת אבנים בשכם ושוטר משמר הגבול נפגע קל. נעצרו 14 חשודים בהסתה ובהפרות סדר. בעזה הסתיימה שביתת המסחר אך נמשכו הפרות הסדר ואוניברסיטת „אל אזהר" עדיין סגורה. כוחות הביטחון הערוכים בכוננות בשטחים נוהגים באיפוק רב ובין האישים בגדה מתנהלים מגעים בדבר מינוי הנציגים שייפגשו ככל הנראה בשבת הקרובה עם השר שולץ.

רוב המוזמנים לפגישה עם השר רבין היו פקידי המינהל האזרחי הבכירים, ראשי עיריות, תעשיינים, ראשי לשכות מסחר, רופאים, עורכי דין ואנשי ציבור, רובם ככולם נחשבים כמקורבים לעמדות הירדניות. בין הנוכחים היו: ראשי עיריות בית־לחם ובית ג'אלה, מנהל חברת החשמל של מזרח ירושלים, מנהלי בתי חולים מרמאללה ומבית־לחם, ראשי לשכות חינוך וחקלאות מתפקדת השונות של יהודה ושומרון.

שר הבטחון שדיבר אנגלית אמר שאיננו יכול להתעלם מהאירועים המעציבים שפקדו בימים האחרונים את השטחים. הוא שלח ניחומים למשפחות הקורבנות החפים מפשע שנפגעו בתקריות, יהודים כערבים. הוא הרחיב את הדיבור על הסכם השלום בין ישראל למצרים שמוכיח כי השלום איננו חלום ואפשר להגשימו רק באמצעות מו"מ ישיר בין הצדדים.

בפנותו לנוכחים, אמר רבין, שכל

(המשך בעמ' 2)

8 אסירים בטחוניים שכרו מנהרה בכלא יו"ש – נחשפו אחרי 40 ס"מ

מאת נתן רועי ואוריאל בן־עמי סופרי „דבר"

שמונה אסירים בטחוניים מסוכנים, וביניהם שלושה השפוטים למאסר עולם בעוון רצח, ניסו אתמול להימלט מהכלא המרכזי ביו"ש. הם נתפסו במהלך חפירה תת־קרקעית מתוך תאם שהובילה אל הקיר החיצוני של בית־הכלא.

בין המנסים להימלט היו גם שני רוצחיו של תלמיד הישיבה אליהו עמדי, שנרצח בדצמבר 86 בעיר העתיקה בירושלים וכן רוצחו של החייל אהרון אבידר שנרצח ברמאללה בפברואר 85.

אתמול בשעות הבוקר נערכה ביקורת פתע של קצין הבטחון בתאי הכלא ובמהלכה הבחינו הסוהרים בתכונה באחד התאים. לאחר שבדקו את פשר העניין הם גילו כי שתי מרצפות נעקרו ממקומן והודבקו מחדש בגבס לטשטוש העקירה. בבדיקה נמצא כי האסירים חפרו תעלה באורך 40 ס"מ ובעומק 20 ס"מ ובתוכה הניחו שתי מרצפות מטבח שהושחזו במיוחד. כן נמצאו שפופרות שיניים אחדות שתוכנן החולף בצבע, בגבס ובדבק לצורך טשטוש החפירה. האסירים תכננו ככל הנראה להגיע לקיר הבטון החיצוני של הכלא ומשם לעבור את חומת הכלא בדרכם החוצה.

הורים פרצו בבכי כשהדהפורים חשפו גופות התלמידים ההרוגים

טיל על בית־ספר בעיראק

שולחנות מיותמים אחרי ההפצצה (צילום: אי.פי)

מנאמה (ע"צ –) עיראק מאיימת להרוס „ערים איראניות שלמות" בנקמה על מות 32 אנשים ופציעת 218 מטיל איראני שנחת אתמול בבוקר על בית־ספר „עמפי" בבגדאד. בהודעה של המשכ"ל העיראקי אמר „הם רוצים מלחמת ערים והם יקבלוה. עיראק מסוגלת להרוס ערים איראניות שלמות. על־ידי תקיפות של מאות מטוסים מספר פעמים ביום. הדם יזרום באיראן על כל טיפת דם שנשפכה בעיראק".

טיל איראני נחת אתמול על בית־ספר עמפי בבגדאד והרג 29 ילדים ו־3 מבוגרים בשעה שהלימודים עמדו להתחיל. 218 איש, ביניהם 196 ילדים ו־11 נשים נפצעו ואושפזו וקיים חשש שחלק מהם ימותו מפצעיהם. הטיל נחת על בית־הספר בשעה 07.55 לפי השעון המקומי. הילדים, כולם מתחת לגיל 10 התיישבו בדיוק כשהם מחזיקים בידיהם ספרי לימוד. הטיל הרס את בית־הספר ויותר מ־30 בתים וחנויות סמוכים, כולל מרכז נוער.

(המשך בעמ' 2)

הטלוויזיה הלימודית מאיימת להצטרף לשביתה ממחרתיים

מאת רמי לוין, סופר „דבר" בירושלים

הטלוויזיה הלימודית מתכוונת להצטרף לשביתה ברשות השידור וביום ו' צפויים שיבושים שימנעו את שידורי „מוסף המוספים" של „ערב חדש". ביום ו' יפתחו 14 ימי הצינון הנדרשים בחוק סכסוכי העבודה, מאז הוכרז הסכסוך בטלוויזיה הלימודית, עוד לפני פרוץ השביתה ברשות השידור. העובדים תובעים תיקון עיוותים בני מספר שנים.

למרות הסכם מ־1972, ועל אף פניות מרובות לא עורכנו תנאי העבודה והשכר בטלוויזיה הלימודית לתנאים בטלוויזיה הכללית. תביעות העובדים מתייחסות בעיקר לתקנים, דרגות ואחזקת רכב. מנהלת הטלוויזיה הלימודית מסרה כי מחר תתקיים עוד פגישה עם הוועד ובה יתבקשו השובתים לדחות את העיצומים מכיוון שהנושאים שהם העלו נדונים כעת בנציבות שירות המדינה.

מקורות באיגוד העתונאים מספרים שבישיבת אתמול דובר על אפשרות של שביתה ממושכת עד שלושה חודשים, והוקם צוות בראשותו של גדעון רמז לחיפוש עבודות אלטרנטיביות לשובתי רשות השידור.

הצדדים לשביתה ברשות השידור, ההנהלה והוועד הארצי של העתונאים, מתכנסים הבוקר בלשכתו של המנכ"ל לקיום בוררות, אלם, בקשות שתים, עם לגיון, עם המעונה על יחסי העבודה נחמן אורי.

הנהלת רשות השידור ממשיכה במאמצים לחסוך כספי כומן השביתה הודיעה היום, בנוסף על הצעדים מאתמול, לא לשבץ עובדים מנהליים וטכנאים בחג ובשבת כל עוד אין שידורים.

ברה"מ הצטרפה למצביעים בעד גירוש ישראל מן האו"ם

מאת מרים פרקס

ניו־יורק (מיוחד ל„דבר"). – ברה"מ הצביעה בעד גירוש ישראל מהאו"ם, למרות פנייתו של שגריר ישראל באו"ם בנימין נתניהו לשגריר ברה"מ באו"ם בבקשה שמוסקוה לא תצביע בעד שלילת האמנה של ישראל באו"ם.

בהצבעה שנערכה אתמול בעצרת האו"ם על ההצעה הערבית לערוך דיון ולדון בו על שלילת כתב האמנה של ישראל השתתפו 140 מדינות 89 התנגדו לדיון, 41 הצביעו בעד, ו־10 נמנעו.

בניגוד להצבעתן בשנה שעברה הצביעו שלוש מדינות אפריקאיות בורונדי, אתיופיה ורואנדה נגד גירוש ישראל מהאו"ם. ירדן, צ'כיה, פולין, הונגריה ובולגריה נעדרו מההצבעה. סיירה־ליאונה, אשר נמנעה בשנה שעברה, הצביעה השנה בעד הגירוש וסין העממית נמנעה מהצבעה.

שגריר ישראל באו"ם בנימין נתניהו הביע שביעות רצון מתוצאות ההצבעה ואמר „זו השנה החמישית ברציפות, שיש שיפור בהצבעה לטובת ישראל. במקום לבודד אותנו, הפך הניסיון לגרש את ישראל למודד הכשלון וההולשה

„הדרך עוד רחוקה"

מאת יוסי מלמן

„ההצבעה מדברת בעד עצמה. כנראה עוד רחוקה הדרך לשינוי של ממש ביחסה של ברה"מ לישראל" – כך הגיב אמש ראש הממשלה יצחק שמיר על הצבעתה של מוסקווה בעד גירוש ישראל מן האו"ם. במשרד החוץ בירושלים סירבו לעומת זאת להגיב

פרס נובל לשלום לנשיא קוסטה ריקה

מאת שלמה שמיר, סופר „דבר"

זה זמן רב לא בחרה ועדת פרס נובל באוסלו במועמד כה מתאים כמו בנשיא קוסטה־ריקה אוסקר אריאס סאנצ'ז, העמל מזה חודשים למצוא „מודוס ויוונדי" שישים קץ למלחמות הבלתי־מוצהרות בשלוש מארצות מרכז אמריקה. תוכנית השלום הנושאת את שמו, שאושרה באוגוסט בפסגה

(המשך בעמ' 2)

קיסר: שחיקת השכר נעלמה; יש גם פלוס

„שחיקת השכר נעלמה ויש אפילו פלוס" – כך אמר מזכ"ל ההסתדרות ישראל קיסר, בין השאר, בראיון ביוזמת מערכת „דבר".

המזכ"ל אמר כי כאשר הסכימה ההסתדרות לשחיקה, היא לא התכוונה שזה יהיה לעולמים. ואכן, בסקטור העסקי – בגלל הרמה המפעלית בשכר, נוסף לזו הארצית – השכר כבר עבר את שנת השיא, שהיתה 1984/85. הפער נותר בסקטור הציבורי ועליו התגברנו בהסכם החדש.

עוד אמר קיסר, כי בתחום הכלכלי אין איזון בממשלה בין הליכוד והמערך, כאשר כל התיקים המשפיעים על חיי היום־יום של האזרח, מופקדים בידי הליכוד (הראיון במלואו בעמ' 11).

ה„נטו" בנובמבר יגדל ב־7 אחוזים בממוצע

מאת אמנון אמר, סופר הכלכלי של „דבר" בירושלים

מדד ספטמבר שיפורסם היום יהיה לפי הערכה, בשיעור שבין 1.2 ל־1.5 אחוז.

עליה זו תביא לעליה מצטברת במדד של יותר מ־7 אחוזים מאז שולמה תוספת היוקר האחרונה. כתוצאה מכך יקבלו כל השכירים במשק במשכורת אוקטובר המשולמת בתחילת החודש הבא תוספת יוקר של כ־6 אחוזים.

יחד עם תשלום תוספת היוקר יעדכן האוצר בתחילת נובמבר את מדרגות המס ונקודות הזיכוי בכ־9 אחוזים.

עדכון זה יגדיל את הנטו באחוז נוסף ולפיכך תסתכם תוספת היוקר נטו בכ־7 אחוזים בממוצע.

עליית המדד בחודש שעבר נובעת בעיקרה מגורמים עונתיים כגון עליה במחירי הירקות והפירות והתייקרות שירותי החינוך.

לפי הערכות משרד האוצר תהיה העליה במדד אוקטובר גבוהה בהרבה מזו שנרשמה בחודש שעבר ותנוע בין 2.5 לשלושה אחוזים.

קברניטי המהפך הכלכלי התעלמו

ד"ר חת הזהיר מתוצאות הסרת הפיקוח על מט"ח

מאת מוריה אבנימלך סופרת „דבר"

הסרת הפיקוח על מטבע חוץ תגרום ליבוא הון מחו"ל ותמנע שליטה מוניטארית. אזהרה זו כלולה במסמך שהגיש ד"ר מאיר חת לנגיד בנק ישראל ארנון גפני, שבוע לפני המהפך באוקטובר 1977. התזכיר של חת לא התפרסם מעולם וזהו גילוי ראשון שלו.

חת אמר ל„דבר" כי הכין את התזכיר לנגיד לפי בקשתו, וכי לא העבירו לאיש זולתו, לרבות לא לשר האוצר.

עיקרי המסמך של חת מתפרסמים בתחקיר הכופיע היום ב„דבר" בעמוד 12.

מאות שחקנים וכלי־שיט בשחזור מעשי הגבורה מתקופת ההעפלה – בנמל חיפה

במעמד הנשיא, יו"ר הכנסת, שרים וראש העיריה – נערך בעיר הכרמל אחד המופעים המרכזיים לציון פתיחת חגיגות ה־40 למדינה

„לחיי הספינות שבדרך"

בחזרה לפני השחזור (צילום: פול מלינג)

מאת יוסף מיכלסקי, סופר „דבר"

מעשי הגבורה של פעילי העליה הבלתי־ליגלית והמעפילים, במאמץ לשבור את ההסגר הבריטי על חופי הארץ, שוחזרו אתמול במופע רב־רושם, במסגרת פתיחת חגיגות ה־40 למדינת ישראל שנערך בנמל חיפה במעמד נשיא המדינה, יו"ר הכנסת, שרי ממשלה, ראש העיר חיפה, מפקד חיל־הים וקהל רב של צופים מוזמנים.

המופע „לחיי הספינות שבדרך" אשר ציין פתיחות שערי הארץ, החל אחרי השמעת הברכות של נשיא המדינה חיים הרצוג, שר החינוך והתרבות יצחק נבון, ראש העיר חיפה אריה גוראל ואמירת יזכור.

במופע נטלו חלק כ־500 שחקנים וניצבים מכל הארץ, כלי שיט רבים של חיל־הים, משמר החופים וספינות אזרחיות, לרבות גוררות.

– הצופים הנלהבים עקבו בעיון רב אחרי מסכת המאורעות, ובין השאר הצ.ת ההתמודדות של האנייה „יציאת אירופה" „אקסודוס" עם ארבע בריגדות בריטיות, מרדף האנייה הבריטית אחרי ספינת מעפילים קטנה, גניבת הגבול על־ידי המעפילים ונדידת ניצולי השואה בדרכים לא דרכים לעבר הנמלים, מוקדי הפלגת אניות המעפילים ומאסר אלים של נוסעי אוטובוס שנעצר על־ידי חיילים בריטים.

ספינת המכמורת „זאב הים" הותאמה במיוחד כדי למלא את התפקיד של „יציאת אירופה" בעוד שארבע דבורים של חיל־הים „שיחקו" את התפקיד של אנית המלחמה הבריטית.

מרדף אחרי אוניית מעפילים קטנה בוצע ע"י ספינת משמר החופים. הטקס והמופע נערכו כסדר מופתי. הנמל והכניסה אליו קושטו בדגלי לאום ודגלי העיר חיפה ובתאורה חשמלית. הוכנו מראש מקומות חניה והסעה לקהל הרחב. כוחות ביטחון, משטרה וחיל־הים איבטחו את האירוע.

בוא ותראה איך פועלים טוב יותר

אני מקבלת עכשיו ריבית גבוהה יותר בתכנית הברירה "מטמון דולר-מדד" וזכות להלוואה כבר בתום שנתיים.

בנק הפועלים בע"מ

هكذا من الأصل

חדשות • חדשות • חדשות • חדשות • חדשות • חדשות • חדשות • חדשות

מצוד אחרי 2 שודדי בנק

(עו). – מצוד נרחב נערך אחר שני צעירים שביצעו אתמול שוד בסניף בנק הפועלים באום אל־פאחם.

השניים פרצו לבנק זמן קצר לפני סגירתו כשהם רעולי פנים ומאיימים בנשק. הם איימו על הקופאי שנתן להם 15,000 ש"ח. השניים הסתלקו ברכב פרטי מסוג „סובארו". כתי ניידות בשטח הזעקו לדלוק אחריהם, ואילו השודדים ירו לעברן, אך החטיאו. השניים ההזו בכביש הזרה לכיוון עפולה, פנו לכביש צדדי שם הפקירו את הרכב ונמלטו לשדות. כוחות גדולים של משטרה, אנשי מכבי הגבול, גששים וכלבי גישוש עוסקים בחיפושים.

הרשויות הערביות התכנסו

מאת מרדכי חליליה, כתב „דבר" בנצרת

מזכירות הוועד הארצי של ראשי הרשויות המקומיות הערביות יצאה בקריאה לציבור הערבי בישראל להתחיל להגנת המקומות הקדושים במזרח ירושלים ובחברון.

מזכירות הוועד התכנסה אתמול לישיבת חירום בשפרעם, והיא שוקלת אפשרות לקיים כינוס ארצי של ערביי ישראל.

נדקרה בת 12 מבני־ברק

מאת סופר „דבר" לענייני משטרה

ילדה כבת 12 שנים נדקרה אתמול סמוך לשעה 13.00 ביציאה מחדר אשפה באחד מהבתים המשותפים בבני־ברק. היא אושפזה בבית החולים "בלינסון" ושוחררה לאחר שנבדקה. שני חשודים נעצרו ואחד מהם שוחרר.

הילדה סיפרה כי אלמוני תפס אותה ודקר אותה בסכין חד בידכה ובכתפה. היא פרצה בצעקות והאלמוני נמלט.

נמצאה הילדה האתיופית

(עו).– הילדה יהודית בנשה צוקל, בת העדה האתיופית שנעדרה זה 11 יום, נמצאה אתמול בריאה ושלמה אצל קרוביה בחיפה.

אתמול התקשרו קרוביה של יהודית בחיפה למנהל פנימיית „תלפיות" בה לומדת הילדה, והודיעו לו שיהודית אצלם.

היערכות במערך ובליכוד

(המשך מעמ' 1)

הישיבה אמר יצחק שמיר: „נקבל את שולץ בכל הכבוד ונזכיר לו מהרש את עמדתנו כי ועידה בינלאומית אינה דרך להביא שלום. כמה כוונה לגבולות 67. נסביר כי אנו מוכנים למו"מ עם ירדן על יישום תוכנית האוטונומיה".

על אף חילוקי הדעות, שוררת תמימות־דעים אצל שרי שתי המפלגות כי אין לצפות לפריצת דרך מדינית במהלך ביקורו של השר שולץ במזרח־התיכון.

(המשך מעמ' 1)

ממשלה בישראל היתה ותהיה מוכנה לשאת ולתת עם נציגי השטחים, אבל הוא מבין שאין הם יכולים לעשות זאת ללא גיבוי ערבי, ולכן ישראל תהיה מוכנה למו"מ עם נציגות ירדנית־פלשתינית. „על כך אין חילוקי דעות בישראל", אמר רבין. הוא הסביר שנסיון המו"מ עם מצרים מלמד שאי־אפשר לכפות שלום, הצדדים אינם יכולים לעשות זאת וגם לא המעצמות, ולכן נשאר פתרון אחד: מו"מ ישיר בין ישראל וכל מדינה ערבית בנפרד.

רבין חזר והדגיש שישראל תילחם בטרור ולעולם לא תיכנע לו והוא הביע נכונות לקבל כל עזרה ממדינות ערב ומגורמים בין־לאומיים כדי לפתח את השטחים ולשפר את איכות החיים בהם. „עלינו ועליכם לדאוג לרווחת האוכלוסיה ללא קשר לפתרון הפוליטי בעתיד", קרא רבין לנאספים.

בתום נאום רבין הוזמנו הנאספים לארוחת צהרים בה החליפו שר הבטחון ומתאם הפעולות בשטחים שמואל גורן דברים עם רבים מהמוזמנים. תא"ל ישעיהו ארז, העומד להיכנס לתפקידו כראש המינהל ביהודה ושומרון, הוצג בפני האישים הערבים. עורך העיתון הפרו ירדני „אל־נהאר" ממזרח ירושלים התעשיין עותמן חלאק, אמר לאחר הפגישה כי בשבועות האחרונים השתתף בפגישות עם ראש הממשלה שמיר, עם מלמא מקומו שמעון פרס ועתה עם יצחק רבין, והוא לא מוצא הבדלים של ממש בין עמדות השלושה.

הפגנות סטו בשייש

כמה עשרות צעירים התקבצו אתמול בבוקר ליד הבית הספר לבנות „מאמוניה" במזרח ירושלים במטרה להמריץ את התלמידות לצאת להפגנות. ליד בית־הספר המתין כוח של משטרה ואז החלו הצעירים וחלק מן הבנות לידות אבנים על השוטרים. בעיירת אתת נפצו שתי שמשות ובאחת נפצעו הנוסעים. בהוראת קצין משטרה נורו באוויר שלושה רימוני גאז מדמיע אל חצר בית־הספר ונעצרו שני מסיתים.

זמן קצר לאחר מכן דווח למשטרה כי אלמוני ניפץ את כל שמשות מסעדת „מסכנות הרועים" ליד ארמון הנציב. המשטרה עצרה נער בן 15, ועוד שני צעירים מן הכפר צור־באהר כחשודים במעשה. הנער חשוד גם סידה אבנים לעבר בית מגורים ברחוב מאיר נקר בשכונת תלפיות מזרח. כתוצאה מכך נפצו באחת הדירות שתי שמשות.

תושבת דהאללה שנהרגה שלשום בעת פיזור הפגנה הובאה בלילה לקבורה. הטקס עבר ללא הפרעות ונכחו בו בני המשפחה בלבד, על פי הוראת כוחות הביטחון.

התייוושה השביתה

שביתת המסחר שנמשכה בעזה מאז השבוע שעבר. התייוושה אתמול מעצמה. פה ושם נמשכה גם אתמול הפרות הסדר, אך היציאה לעבודה בישראל חזרה למסגרה הרגילה. בכמה מקומות, ברח' אל־וזאחדה ובסג'איה כינו תושבים צמיגים שבערו בכבישים.

עוצר בדהיישה

כוחות הבטחון הטילו אמש עוצר על מחנה הפליטים דהיישה מדרום לבית־לחם, לאחר פציעת ילד ישראלי מרגימת אבנים.

(עו). – ראש הממשלה יצחק שמיר יצא בהתקפה מוחצת נגד הוועידה הבין־לאומית ואמר, ש„אותה המצאה שמשום מה קוראים לה ועידה בין־לאומית לשלום – מטרתה למנוע גם בשלום וגם בישראל".

„אם אנשי המערך חושבים שישראל צריכה לתת לערבים את כל מה שהם רוצים ולהשאיר להם את כל יהודה ושומרון, בקעת הירדן ועזה – שיגידו. למה דרושה ועידה בין־לאומית, למה שיזקפו זאת לזכות גורמים זרים? שיגידו שישראל החליטה לשלם מחיר עצום עבור השלום ואז כולם ימחאו לנו כף". לדבריו, אם ידינו מדינות ערב שאין אופציה של ועידה בין־לאומית – יסכימו שכנינו למו"מ ישיר.

בהתייחסו לביקורו הצפוי של ג'ורג' שולץ בישראל אמר, שמזכיר המדינה האמריקאי לא ינסה לשבור אותנו ולא ינסה ללחוץ עלינו. „אין לנו כל חשש מדיונים ושיחות גלויות. אנו מוכנים לשיחה עם כל אחד, אבל אנו לא צריכים לשלם שום מחיר בעד קיום הפגישות", אמר ראש הממשלה.

השגריר סופר ננזף על מסירת חומר לתקשורת

מאת יהודי מלמן, סופרו המדיני של „דבר"

שגריר ישראל בצרפת עובדיה סופר, ננזף על־ידי הממונים עליו במשרד החוץ.

במברק שנשלח אתמול מירושלים לשגרירות בפאריס, ננזף סופר על כך שמיהר למסור פרטים מדיניים חשובים לעיתונאים בלי שיסרוח להעבירם למשרד החוץ. פקיד בכיר במשרד החוץ הדגיש כי ההחלטה לנזוף בשגריר נעשתה על פי הוראת ראשי המשרד הרואים בכך „מעשה חמור". הפקיד ציין כי לא זכור לו זה שנים רבות מקרה דומה.

השגריר סופר מסר לעתונאים הישראליים בפאריס פרטים על שיחה שניהל שר החוץ של צרפת עם סגן נשיא סוריה עבדול חלים חדאם. השגריר סופר צוטט אתמול בעיתונות כמי שהתרשם שיש „מתינות" מצד ראשי המשטר בדמשק וכי הם נכונים „להתחשב במקרים הומניטאריים" כלפי היהודים בארצם ולשקול אפשרות של הגירת יהודים ולדון בשאלת הנעדרים של צה"ל.

הפקיד הבכיר הוסיף, כי גם אם אכן קיבל שר החוץ הצרפתי רמזים כאלה מהאישיות הסורית אסור היה לדווח עליה לתקשורת, פן יזיק הדבר לעניין.

מאת גדעון קיץ, סופר „דבר" בצרפת

פאריס. (מיוחד ל"דבר"). שר החוץ הצרפתי ז'אן ברנאר ריימון דיווח על פגישותיו בדמשק לשגריר ישראל בצרפת עובדיה סופר. הפגישה נערכה על פי בקשת שגריר ישראל.

השר ריימון סיפר, כי העלה את נושא יהודי סוריה בפגישותיו עם הנשיא אסד ועם שר החוץ פארוק א־שארע. הוא הדגיש במיוחד את בעיית הרווקות היהודיות, שאינן יכולות להינשא.

שר החוץ הסורי ביקש משר החוץ הצרפתי להמציא לו רשימה שמית של הרווקות היהודיות, שבהן מדובר.

חוגים דיפלומאטיים ישראליים ציינו, כי רשימה שמית של הרווקות היהודיות כבר הוגשה בעבר לסוריה באמצעות צרפת, על־פי בקשת ישראל, אך הנושא לא טופל. הבקשה להעביר את הרשימה מחדש עשויה להעיד על כוונה סורית לטפל הפעם בנושא ברצינות.

ריימון העלה גם את בעיית הנעדרים של ישראל, ולדבריו, נראה לו שעמדתה של סוריה בנושא השתנתה והיא גמישה יותר עתה.

סגן הנשיא עבדול חאלים ח'אדם אמר לריימון, כי הוא סבור שהנעדרים אינם עוד בחיים, אך עם זאת התרשם ריימון, שח'דאם פתוח עתה יותר מבעבר לפתרון בעיות הומניטאריות.

בנושא פתרון הסכסוך במזרח התיכון לא חל כל שינוי בעמדה הסורית – מסר ריימון. סוריה ממשיכה לרגול בעידית שלום בינלאומית על פי הנוסחה המקובלת עליה, זו של ברז'נייב.

ירידה בצריכה הפרטית

מאת אמנון אמיר, סופרו הכלכלי של „דבר" בירושלים

הצריכה הפרטית לנפש ירדה ברבע השני של השנה ב־1 אחוז בהשוואה לרבע השנה הקודם.

ירידה זו קוטעת עליה רצופה שנרשמה בצריכה הפרטית בשנה וחצי האחרונה.

מנתונים שפירסמה אתמול הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מתברר כי גם לאחר הירידה דומה עדיין רמת הצריכה הפרטית לנפש ברבע השני של השנה לרמת השיא שנרשמה בתקופת אירידור בתחילת שנת 1983.

סיכום הצריכה הפרטית לנפש במחצית הראשונה של השנה מצביע על עליה מתונה יחסית, בשיעור של 2־1 אחוזים, לעומת המחצית השניה של 1986. ההאטה בצריכה שנרשמה בתקופה זו הושפעה בעיקר מירידה של כ־6 אחוזים ברכישות מוצרים בני־קיימא.

„פרס העמק" ליעקב חזן

מאת יצחק מרידור, סופר „ דבר " בעמק

„פרס העמק" לשנת תשמ"ח הוענק אמש ליעקב חזן, איש משמר העמק, והמנהיג בן ה־88 של „הקיבוץ הארצי" ו„השומר הצעיר", „על תרומתו הייחודית להקמת התנועה־הארצישראלית שראשיתה בעמק".

„פרס העמק" מוענק על־ידי המועצה האזורית עמק יזרעאל זאת הפעם ה־12 לזכרו של גדעון צימבל, חבר תל עדשים וסגן ראש המועצה, שנפל במלחמת יום הכיפורים, בקרבות הבלימה בצפון.

בהשיבו למברכים אמר חזן כי אילו ניתן היה לו, היה בוחר ללא היסוס ב„פרס העמק" על פני פרסים חשובים אחרים, משום שיישוב העמק והקשר עם האדמה היו מהיסודות החשובים ביותר בהצלחת המהפכה הציונית. חזן הודה מקרב לב לועדת הפרס „שמצאה אותו ראוי לו".

פרס נובל לשלום

(המשך מעמ' 1)

שקיימו חמישה נשיאים ממרכז אמריקה בגוואטאמאלה, ושקראה להפסקת אש ולמניעת סיוע מכוחות המורדים, התוקפה אמנם עדיין מהצלחה, נוכח הפער העמוק בין המשטר הסאנדיניסטי בניקאראגואה ללוחמי הקונטרס האנטי־קומוניסטיים ובין ממשלת אל־סלוואדור למחתרת השמאלנית־מארקסיסטית שם. בכל זאת עשתה בשבועות האחרונים ממשלת ניקאראגואה כמה מחוות לא מבוטלות, כמו פתיחה מחדש של עתון האופוזיציה „לה פרנסה" ותחנת הרדיו הקאתולית, וכן התחדשו המגעים בין שני הצדדים באל־סאלוואדור.

הענקת פרס נובל לאריאס היא אות לתמיכה הבינלאומית הרחבה בנשיא קוסטה־ריקה וביוזמתו. יחד עם זאת זוהי פגיעה ביוקרת הנשיא רייגן וממשלו, שהסתייגו עד כה מתוכנית השלום של אריאס מחשש שהיא עלולה להנציח את השלטון הסאנדיניסטי בניקאראגואה ואף להבל בסיכויי הנשיא לזכות באישור תמיכה כספית נוספת ללוחמי הקונטרס.

נהגי התברואה בת"א הפסיקו פינוי האשפה – ההסכם התפוצץ

מאת נתן רועי, סופר „דבר" בתל־אביב

נהגי התברואה בתל־אביב לא ייפנו הבוקר אשפה וזאת לאחר שההסדר ביניהם לבין העירייה התפוצץ על רקע חילוקי דעות בדבר שליטה במחלקת נהגי התברואה.

אתמול בסביבות השעה 19.00 הגיעו חברי ועד הנהגים לעירית תל־אביב כדי להשתתף בטקס החתימה על ההסכם. בשם ארגון עובדי העירייה אמור היה לחתום עליו אריה ניצן ומנכ"ל העירייה אלי עשת היה צריך לחתום בשם ההנהלה. לפתע התברר כי הנהגים אינם מוכנים לקבל סעיף בהסכם השומט מתחת לרגליהם את היכולת לשלוט על מחלקת הנהגים באגף התברואה ומחזיר את השליטה בלעדית בידי הנהלת העיר. הנהגים תבעו להשמיט בהסכם את המונח „בלעדי" אך אנשי העירייה הדגישו שלא יעלה על הדעת שההנהלה לא תוכל לשלוט על מחלקה בעירייה.

למקום הגיע מרדכי גרוביץ' מראשי מזכירות מועצת פועלי תל־אביב, והודיע כי ההסתדרות מתנגדת לתביעת עובדים הטוענים כי אינם מקבלים את שליטת ההנהלה. על רקע דברים אלה והתנגדות אנשי העירייה התפוצץ ההסכם עם הנהגים הבוקר הם שבים להפעיל עיצומים, לאחר כ־12 שעות שבהן פינו אשפה של שבוע ימים מרחובות תל־אביב.

אשת ח"כ אדרי מבטלת תביעתה: נסתדר ברוח טובה

מאת סופרת „דבר"

ג'ון אדרי, רעייתו של ח"כ רפי אדרי, הודיעה אמש כי היא מבטלת את תביעתה למזונות שהגישה נגד בעלה. נשואיהם של בני־הזוג נקלעו למשבר, אך הם הוליטו להסדיר את ענייניהם ברוח טובה.

אתמול הופיע באחד העתונים דבר הגשת התביעה תוך הנמקה שעליה אמרה אמש ג'ון אדרי: „הפרסום כפי שהופיע היו בו אי־דיוקים ועיוותים. לא היתה ואין לי כל כוונה לפגוע בבעלי או בילדי".

לזוג אדרי שני בנים ובת. ח"כ אדרי עומד לצאת היום לצרפת, שם הוא אמור להיפגש בסוף השבוע עם הנשיא מיטראן.

חריש יבקש שבג"ץ יפסוק:

צו ההסגרה של שר המשפטים חזק מצו בית־הדין הרבני

מאת מזבה צימוקי, כתבת „דבר" בירושלים

היועץ המשפטי לממשלה יוסף חריש יבקש מבג"צ פסק־דין הצהרתי הקובע כי צו ההסגרה של שר המשפטים בעניין ויליאם נקש גובר בכוחו על צו עיכוב יציאה של בית־הדין הרבני בענייני אישות.

במשרד המשפטים נשלמות ההכנות להגשת הבג"צ נגד החלטת בית הדין הרבני והוא יוגש ככל הנראה בראשית השבוע הבא.

חריש הודיע אתמול כי בג"צ יתבקש גם כי יורה לבית הדין הרבני לבטל את צו עיכוב היציאה מן הארץ שהוציאה רעייתו של נקש, רינה.

היועץ המשפטי לממשלה דחה אתמול את הטענות והשמועות כאילו הוריכה בעניין נקש מסמן מאבק כוחות בין המערכת המשפטית החילונית לבין מערכת המשפט הדתית. „אפילו אם כל המערכת המשפטית היתה מערכת דתית עדיין בית הדין הרבני צריך היה לקבוע שצו הסגרה חזק מצו עיכוב הסגרה בענייני אישות" אמר חריש.

המשטרה חוקרת: נתגלו 8 חביות עם חומצה חנקתית

מאת נתן רועי, סופר „דבר" לענייני משטרה

תעלומה אופפת את סיפור גילויין של שמונה חביות אטומות המכילות חומצה חנקתית במזבלה הגל של כפר שלם בתל־אביב.

החביות פונו מן המקום על ידי עירית תל־אביב והן יישלחו למצבור החומרים הרעילים ברמת־חובב שבדרום. המשטרה פתחה בחקירה בכיוונים שונים.

תושב כפר־שלום גילה את החביות והודיע למשטרה.

ילדה תאומים בהמשכים: אחד בלידת עכוז והשני – בביה"ח

מאת יוסי ליבוביץ, סופר „דבר"

תושבת רמסים שליד חיפה ילדה אתמול תאומים בלידת עכוז מסובכת, תינוק אחד בביתה והאחר בהפרש זמן של כחצי שעה, בבית החולים רוטשילד בחיפה.

כשעה שלוש לפנות בוקר הגיעה לתחנת מד"א חיפה קריאה, ובה נמסר על יולדת לאחר ירידת מים. נהג האמבולנס, מוטי אלפרין, הגיע לבית היולדת מול בידעבים ברכסים ונכנס לביתה כשברזו ערכת לידה. עידוי ומכשיר הנשמה לתינוקות. כשהתובש התארגן לפינוי, הבחין בעכוזו של התינוק. אז נמסר לו שמדובר בתאומים.

מוטי, בעל נסיון בלידות, הבין שמדובר בלידת עכוז. לכן, ביקש מהבעל לטלפן למד"א ולבקש שצוות נט"ן יגיע בבהירות. בינתיים החל מוטי לקבל את לידת הבן הראשון, שהחליק כשרגליו קדימה. הוא התיר את חבל הטבור, היתל את התינוק ומסרו לידי שכנה שנכנסה לבית.

צוות הנט"ן שהגיע בינתיים המשיך לטפל ביולדת. הצוות ברק את היולדת והחליט להעבירה לבית החולים ולא להמתין במקום עד ללידת התינוק השני. היולדת הועברה באמבולנס לביה"ח רוטשילד.

בדרך נאלץ הנט"ן לעצור מספר פעמים, כשעלה החשש שהלידה מתחילה, אולם התינוק התמהמה ונולד בבית החולים. ליולדת ולתאומים שלום.

קשיש מעכו נהרג בתאונה

מאת יוסי ליבוביץ, סופר „דבר" בגליל המערבי

סאלח מחמוד חסן (82) תושב עכו נהרג שלשום בלילה בתאונת „פגע וברח". הוא נמצא על־ידי עוברים ושבים מוטל על הכביש ליד מפעל „מקס" ליד כביש עכו נהריה, הועבר לבית החולים ומת בחיפה ושם מת מפצעיו.

נעצר מיליונר יהודי בריטי ג'ראלד רונסון

מאת דליה שחורי, סופרת „דבר" בבריטניה

לונדון (מיוחד ל„דבר").- המיליונר ואיש העסקים היהודי ג'ראלד רונסון, 48, בעליו של קונצרן „הרון אינטרנשיונל" נעצר אמש בלונדון והואשם בשמונה סעיפי אשמה, כולל גניבת 6 מיליון לישט״ב בפרשת „גינס".

רונסון הובא בפני שופט שהאריך את מעצרו עד ל־3 בנובמבר.

רונסון הוא איש העסקים השלישי שנעצר על ידי הסקוטלנד יארד בפרשת נסיון השתלטות בסך 2.8 מיליארד סטרלינג על „גינס". בין העצורים נמצא גם היו"ר המעיל ומנכ"ל גינס לשעבר, ארנסט סאנדרס, 51, המואשם ב־37 סעיפי אשמה ע"פ חוק הגנת הגנבות.

רונסון, מבחירי יהדות בריטניה, עומד בראש קרן „הרון" התורמת למטרות יהודיות וישראליות. הקרן מקימה עתה את ביה"ס המקצועי באשקלון, שאת אבן הפינה לו הניחה, לפני חודשים מספר, ראש ממשלת בריטניה, מרגרט תאצ'ר, בעת ביקורה בארץ. בית הספר נקרא על שמו של אביו של רונסון. לאחרונה הודיעה הקרן על תרומה בסך 25 מיליון לישט"ט להקמת בתי ספר בארץ.

הורים פרצו בבכי

(המשך מעמ' 1)

שלטונות עיראק מסרו כי רבים מהפצועים במצב חמור, כתוצאה מהטיל האיראני הרביעי שנפל תוך שמונה ימים על בירת עיראק.

המלך חוסיין והנשיא מובארק מיהרו לשגר מברקי סולידריות לנשיא עיראק סדאם חוסיין. סוכנות הידיעות האיראנית מסרה כי הטיל אמור היה לפגוע בבנייני משרד ההגנה העיראקי בבגדאד. משרד ההגנה נמצא לפחות 20 ק"מ מבית־הספר שנפגע. דיפלומטים זרים נלקחו על־ידי השלטונות לבית־הספר כדי לראות במו־עיניהם את ההרס. הטיל יצר מכתש בקוטר של 10 מטר בעומק של 5 מטרים ומעוצמת הפיצוץ נזוקו בתים במרחק של למעלה מקילומטר ורסיסי זכוכית התפזרו במרחק של למעלה מקילומטר וחצי.

מנהל בית־הספר שנפגע סיפר כשהשמעת זולגות מעיניו, כי היה במרחק 100 מטר כאשר נחת הטיל. „נפלתי על המדרכה וכאשר קמתי דמה המקום לשדה קרב, רעידת אדמה. הורים פרצו בבכי בקרבת מקום בשעה שהחפורים ממשלתיים עמלו בסילוק השברים וחשפו גופות תלמידים בין ההריסות.

זכו בפיס

בהגרלת הכרטיסים של מפעל הפיס מס' 42/87 שהתקיימה ביום 13/10/87 זכו הכרטיסים הבאים:

ב„וילה + וולוו" זכה המספר 654486

בסך 10,000.00 ש"ח זכו המספרים:
:110151 :156414 :208299
:372598 :402261 :482979
:614071 :641364

בסך 1,000.00 ש"ח זכו המספרים:
:081059 :087139 :119553
:121410 :127356 :183533
:209708 :211020 :212883
:216793 :226828 :239525
:249427 :250594 :250923
:252771 :264565 :267837
:284298 :285468 :287077
:294340 :307228 :358914
:364705 :366172 :371911
:381871 :387211 :407100
:410735 :419544 :428371
:472175 :477215 :477376
:482818 :482943 :508863
:516676 :519948 :526876
:537453 :551550 :575526
:593544 :607972 :629517
:651426 :681380 :710044
:712197 :731264 :744117
:783267 :790930 :802886
:813847 :824941 :829745
:862310 :870428 :881039
.888838

בסך 200.00 ש"ח זכו הכרטיסים שמספריהם מסתיימים ב־: 9216 :8865 :3494 :0402.

בסך 100.00 ש"ח זכו הכרטיסים שמספריהם מסתיימים ב־: 834 :639.

בסך 25.00 ש"ח זכו הכרטיסים שמספריהם מסתיימים ב־: 711 :612 :298 :129.

כל הכרטיסים שמספריהם מסתיימים בספרה 3; 8; 9 זכו בסך של 2.50 ש"ח.

רק הרשימה הכוללת של תוצאות ההגרלה מחייבת את מפעל הפיס.

קבלת מודעות 24 שעות ב דחוף

מודעות משפחתיות דחופות וכל יתר סוגי המודעות ל־

הלוח הכללי

דבר

מתקבלות 24 שעות ביממה

ב' רחוב דיזנגוף רח' דיזנגוף 118 (מול רסיטו)

טל 239952 248518

הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

היחידה ללימודי המשך ולימודי חוץ בשיתוף עם

האגודה הישראלית לחקר יחסי עבודה

מודיעים על עריכת סמינר בנושא:

„בעיות נבחרות בניהול כח־אדם ויחסי עבודה"

מוקדש לזכרו של פרופ' ג'יקוב טאב ז"ל

אשר יתקיים בימים 28 – 30 באוקטובר 1987 במלון „רך קסריה", קסריה

הרצאות הרצאות והדיונים בנושאים הבאים:

★ „מדיניות כח אדם בצה"ל" – אלוף מתן וילנאי. ראש אכ"א, צה"ל.

★ „חידושים במשפט העבודה" – עו"ד ישראל גיל.

★ „התפתחויות וציפיות בתחום יחסי העבודה וניהול כח אדם בשנת תשמ"ח/תשמ"ח – פרופ' אברהם פרידמן, האוניברסיטה העברית.

★ „פיטורין בקרש קפיצה לקריירה חדשה. מודל יישומי לניהול" – ד"ר גדי הראל, הטכניון.

★ „חמישה ימי עבודה בשבוע במשק" – מר ישראל מידן, יועץ לניהול; מר חיים קמינץ, מנכ"ל משותף. „ארגונר העשיות בע"מ: מר רם אשר, מהנדס ראשי, „אגר" בע"מ.

★ „ניהול כח אדם במשטרת ישראל" – ניצב יעקב טרנר. ראש אגף כח אדם, משטרת ישראל.

★ „אילוצי ניהול משאבי אנוש במשק הציבורי" – מר יצחק רהב, מנכ"ל בנק ישראל.

★ „מערכת הביטוח הפנסיוני. הכנה לקראת פרישה" – מר מנחם קלי, מנכ"ל קלי, בית הביטוח הפנסיוני.

★ „שיקולים ביישוב סכסוכי עבודה במסגרת המשפטית" – השופט סטיב אדלר, בית הדין הארצי לעבודה.

★ „תקשורת ארגונית, מבנה תהליכים ובעיות" – (הרצאה, סרט, דיון בקבוצות ופתרון מוסרים), פרופ' אליעזר רוזנשטיין.

★ „חקיקת ועדת העבודה והרווחה של הכנסת" – הרב אורה נמיר, יו"ר ועדת העבודה והרווחה של הכנסת.

★ „משבר הצמיחה בארגון" – הרצאת מבוא של פרופ' בנימין פיליפס, אוניברסיטת בר־אילן ורב שיח על הנסיון הישראלי בהשתתפות: מר חיים בנימיני, סמנכ"ל משאבי אנוש וארגון, „סאיטקס קורפוריישן" בע"מ; ד"ר אילן משולם, המנהלת „אינטל אלקטרוניקה" בע"מ והרצאה נוספת בטכניון; מר יוסף רוזן, מנכ"ל „ארקיע" בע"מ ומר שמואל רוזם, מנכ"ל קבוצת מפעלי נייר אמריקאיים ישראליים בע"מ.

יועצי הסמינר: פרופ' אליעזר רוזנשטיין ומר יוסף עמי

ינחו את הדיונים: עו"ד נחמן אורי, ד"ר עוזר כרמי, פרופ' רוזנשטיין ומר עמי.

מרכזים הסמינר, היחידה ללימודי המשך ולימודי חוץ, רח' ליסין 14, תל־אביב. טלפון: 03־262134 מיקוד 62997.

אמנם בפסטיבל עכו

הבחירה של ועדת הפסטיבל: „אלמנות"

מאת מירי פז

תמונות מתוך המלחמה על דגל הלאום, מלחמה עקובות ביורוקרטיה ובזיון, שהתנהלה ברחובת האודיטוריום בעכו שלושה, ייתכן שהיו יותר מכל ההצגות שנראו השנה בפסטיבל עכו.

פעילי הליכוד בעכו נחפזו ליישם את החלטת מועצת העיר: תקיעת דגל הלאום באולם שבו העלה תיאטרון „אל חכוואתי" הפלשתיני את הצגתו „הסיפור של כפר שמא". סאנה פלשתינית על רקע דגל הלאום הישראלי. איזה מחזאי היה מסתבך בהעלאת מחזה כזה? איזה מבקר או צופה לא היה מבטלו כ„מופרך", „מבצץ מרמזיגו הזולה של המחזאי"?

מי שהמציא את המחזה שהתרחש ברחבת האודיטוריום הם פרנסי העיר עכו: סגן ראש העיר דוד בר־לב (עמיתו בסיעת הליכוד, וגם ראש העיר אלי דהיקסטרו, איש המערך, שותף על ההחלטה המביישה. אכן מחזאים עתידי דמיון יוצר.

אחרי המחזה המשפיל ברחבת האודיטוריום צריך לערוך את כל המונחים שבהם שפטנו או התכוונו לשפוט כמה הצגות רזדווח ופלאקטיות שנראו בפסטיבל, כ„זונה ציונית" של חגית יערי ו„עותים" של מוטי בהרב. הסצנה מתוך „עותים" שבה נראים שוטרים תל־אביביים מכים ללא אבחנה בפועלים ערבים נראתה לרבים מן הצופים מוגזמת. שעה לאחר מכן ראינו במו עינינו כיצד שוטרים ממחוז הצפון עוצרים צעיר ערבי משום שעמד – אך לא דום, לטענתם, בעת שמפגיני הליכוד שרו את „התקווה" במחאה על כך שתיאטרון פלשתיני מופיע בעירם. בגחומה התחרות המציאות בתיאטרון ואפילו גברה עליו.

בפסטיבל השנה בלטו הצגות שהתמודדו ישירות וכלי פילטרים עם הבעיה היהודית ערבית. סיני פתר עשה זאת בהצלחה במחזה „ביקורת הצות". מחזה מעניין, מורכב וגם אירוני. מוטי בהרב עשה זאת בפשטנות שהיתה אולי מביכה, אלמלא המחזה מן המציאות שצפינו בו שעה לאחר מכן ושהיה מביך הרבה יותר.

ועדת השופטים של הפסטיבל – פרופ' אליס שלוחי, סלוזה נקארה ויצחק רועה, מצאה ראויה לפרס את ההצגה „אלמנות" של גדי עבבר דווקא משום שאינה עוסקת ישירות במציאות הישראלית וכמוה האוניברסלית שלה. ההצגה, על־פי רומן של הסופר הצ'ילאני הגולה אריאל דורפמן, מתרחשת בכפר יווני בתקופת מלחמת העולם השניה. ועדת השופטים ציינה את עבודת הצוות המצויינת והקיון הביצוע של כל המשתתפים.

ועדת השופטים ציינה לשבח את ההצגה „או כמוות" מאת אבישי מילשטיין ובמיוחד את השילוב הבלתי רגיל של עבודת הבימוי המוסיקה של שוש רייזמן. ציון נוסף לשבח הדעיקה הועדה למשחקם של ג'ולי גולדשטיין ב„זונה ציונית" ושל יונתן צ'רצ'י ב„ביקורת הצות", את עבודת התאורה של גידי קופפרמן („יש בטיח", „עותים"), ושל המר מוטל („רק הכוכבים היו קרובים כל כך") ואת עיצוב התנועה של רינה שהם („רק הכוכבים היו קרובים כל כך").

מן הבחינה הכלכלית היה כנראה פסטיבל עכו הצלחה. 300,000 איש ביקרו בכל אירועי הפסטיבל. מתוך 25,000 כרטיסים שהוצעו למכירה נמכרו 85 אחוז, יותר מן התכנון המוקדם.

שערי מטבע חוץ ביום 13.10.87

המטבע	בנקנוטים – לאומי – קניה	בנקנוטים – לאומי – מכירה	בנקנוטים – הפועלים – קניה	בנקנוטים – הפועלים – מכירה	בנקנוטים – דיסקונט – קניה	בנקנוטים – דיסקונט – מכירה	העברות והמחאות – לאומי – קניה	העברות והמחאות – לאומי – מכירה	העברות והמחאות – הפועלים – קניה	העברות והמחאות – הפועלים – מכירה	העברות והמחאות – דיסקונט – קניה	העברות והמחאות – דיסקונט – מכירה	שער יציג
1 דולר ארה"ב	1.56	1.63	1.56	1.63	1.56	1.65	1.5946	1.6144	1.5916	1.6114	1.5941	1.6141	[illegible]
1 מארק גרמני	0.86	0.89	0.86	0.90	0.86	0.90	0.8747	0.8856	0.8743	0.8853	0.8746	0.8856	0.8799
1 לי"ש	2.56	2.68	2.57	2.69	2.58	2.70	2.6247	2.6573	2.6138	2.6484	2.6238	2.6568	2.6380
1 פרנק צרפתי	0.25	0.27	0.25	0.27	0.25	0.27	0.2626	0.2658	0.2619	0.2652	0.2623	0.2656	0.2645
100 ינים יפאניים	1.08	1.13	1.09	1.14	1.09	1.14	1.1077	1.1215	1.1074	1.1212	1.1085	1.1224	1.1144
1 גולדן הולנדי	0.76	0.80	0.76	0.80	0.76	0.80	0.7779	0.7875	0.7749	0.7845	0.7770	0.7867	0.7823
1 פרנק שוויצרי	1.03	1.08	1.04	1.09	1.03	1.09	1.0553	1.0684	1.0551	1.0682	1.0563	1.0696	1.0619
1 כתר שוודי	0.21	0.26	0.24	0.26	0.24	0.26	0.2496	0.2527	0.2489	0.2520	0.2495	0.2526	0.2510
1 כתר נורבגי	0.23	0.25	0.23	0.25	0.23	0.25	0.2396	0.2426	0.2392	0.2422	0.2394	0.2425	0.2410
1 כתר דני	0.22	0.23	0.22	0.23	0.22	0.24	0.2284	0.2312	0.2279	0.2308	0.2284	0.2313	0.2298
1 מארק פיני	0.36	0.37	0.35	0.37	0.35	0.38	0.3636	0.3681	0.3629	0.3674	0.3632	0.3678	0.3656
1 דולר קנדי	1.20	1.25	1.20	1.25	1.20	1.26	1.2229	1.2380	1.2184	1.2336	1.2224	1.2378	1.2287
1 דולר אוסטרלי	1.09	1.20	1.11	1.19	1.12	1.20	1.1521	1.1664	1.1513	1.1656	1.1518	1.1668	1.1602
1 ראנד דרא"פ	0.50	0.60	0.46	0.78	0.49	0.68	0.7718	0.7814	0.7709	0.7805	0.7723	0.7820	0.7763
10 פרנקים בלגיים	0.41	0.43	0.41	0.43	0.41	0.43	0.4191	0.4245	0.4201	0.4234	0.4209	0.4262	0.4232
10 שילינגים אוסטריים	1.22	1.27	1.22	1.28	1.22	1.28	1.2427	1.2581	1.2402	1.2557	1.2426	1.2583	1.2500
1000 לירטות איטלקיות	1.18	1.25	1.19	1.26	1.19	1.27	1.2181	1.2281	1.2116	1.2268	1.2155	1.2268	1.2197
1 „סל" (ECU)	—	—	—	—	—	—	1.8172	1.8398	1.8144	1.8370	—	—	1.8286
1 דינר ירדני	4.36	4.63	4.51	4.80	4.45	4.75	—	—	—	—	—	—	4.4860
10 לירות לבנוניות	—	—	0.09	0.10	0.04	0.06	—	—	—	—	—	—	0.0505
1 לירה מצרית	0.66	0.69	0.66	0.71	0.63	0.68	—	—	—	—	—	—	0.7285

משתתפים בצער המשפחה על מותו של

יוסף סיגן ז"ל

מושב כפר־הס

לחברנו צבי וולף

משתתפים באבלך במות רעיתך

חנה (אנה) ז"ל

מי יתן ולא תדעו דאבה עוד

הנהלת קופת חולים הכללית מחוז השרון

הנהלת מרכז רפואי מאיר

המועצה המרחבית

במלאת 14 שנה לנפילת יקירנו

יוסי יונאי ז"ל

נעלה לקברו ביום ראשון 18.10.87

כ"ה בתשרי תשמ"ח, ב־3.30 אחה"צ

בבית העלמין בכפר־חסידים.

המשפחה

לחברנו שלמה מעוז ומשפחתו

איתכם באבלכם על מות האב

אריה מעוז (לייבל) ז"ל

כור סחר בע"מ – החטיבה לסחר פנים

סולכור – חברה לשיווק וקניות בע"מ

נזכור את בננו וחברנו

יעקב שחר ז"ל

במלאות י"ד שנים לנפילתו בכ"ב תשרי תשל"ד במלחמת יום הכפורים.

המשפחה ובית עין כרמל.

אנו משתתפים באבלה הכבד של חברתנו לעבודה

כהן חסיה

במות אמה

שרה ז"ל

תנחומינו למשפחה האבלה

תנובה סניף מחוזי ת"א

ההנהלה והעובדים

דבר DAVAR

מאוחד עם „לפרחב"

העורכת: חנה זמר

משנה לעורך: דוד פדהצור

מזכיר מערכת: מרדכי ברקאי

מנהל כללי: אמנון ברנעי

המו"ל – „דבר" בע"מ

מדפיס בדפוס דבר בע"מ

המערכת והמנהלה תל־אביב

רח' שינקין 45, ת.ד. 199

מיקוד 61051

טלפון 286141 (6 קווים)

מחלקת המודעות

טלפונים ישירים

286156, 281960, 296032

סניפים:

ת"א, בית „דבר" רח' שינקין 45

טלפון 286141, מיקוד 65233

ירושלים:

המערכת, רח' המלך ג'ורג' 16

בית כיאזיה קומה ג'

טלפון 242203, מ. 94229

חיפה: רח' הנביאים 27

טלפונים 3־642111־2, מ 33105

ב"ה

זמני הדלקת הנרות

	כניסת השבת	צאת השבת
ירושלים	4.33	5.43
תל־אביב	4.51	5.41
חיפה	4.42	5.43

תעודות זיהוי

מישהו פגש את המדינה בימים האחרונים ? שיחיה.

אדם מצלצל למשרד ממשלתי, לרשות מקומית, למוסד ציבורי, למפעל פלוני ומעלה חרס בידיו. כולם או בחופשה רשמית או בחופשה בלתי רשמית. להיווכח בכך אפשר רק אחרי כמה חיוגי נפל, כי לפי השיטות המשוכללות של חברת הטלפונים שלנו מחייגים מספר אחד ומקבלים מספר אחר. אבל מי שרבק במטרה ומחייג שוב ומתעלם מהתקליט המבשר כי המספר שחייגת איננו מחובר יגיע לבסוף לכתובת הנכונה, אלא שהאנשים בה אינם. הם בגשר של חול המועד או של ערב שבת, או של ערב חג. או מה?

קרוב לוודאי שהם דוהרים במהירות העולה על המותר באחד הכבישים, שהרי השיעור המחריד של תאונות הדרכים לא מרד לאף אחד. קוראים על כך בעתון, מנענעים בראש, אולי גם סופקים כפיים. אבל ממשיכים ללחוץ על דוושת הדלק בלי מעצורים.

כל יום הרוגים בתאונות, כל יום תקריות ביטחון, התפרעויות של ערבים והתפרעויות של יהודים. לפחות לא רואים זאת בטלוויזיה, כי הטלוויזיה הישראלית איננה מורשת לשדר. גם קול ישראל שותק. ואפילו שעמיתיו הם שהכריזו על השביתה הזאת, ואפילו אם הם מקופחים, הדבר הוא בלתי נסלח. מי שסובל מכך היא אוכלוסיית הקשישים ואנשים בודדים, חוגים שאין להם בילוי אלטרנטיבי למסך הקטן. אין להם חלופה, בלשון ימינו. אבל עבר יום ועוד יום ועוד יום ושום דבר. כאילו אין הנהלה, ואין ועד מנהל ואין שר ממונה ואין ממשלה.

ומדוע דווקא השבתת השידורים תעורר את „הגורמים המוסמכים" לפעולה. הרי השביתו גם את נמל התעופה לוד, ואלפי ישראלים שביקשו לצאת ולחזור והפסידו יום יקר, חרקו שן. שיחרקו. זוהי המדינה שלהם, וזה פרצופה־פרצופם. אבל אלפי תיירים ועמים הבטיחו לעצמם תגיגות שלא למוא לכאן עוד. זה איכפת למישהו?

מדוע שיהיה איכפת. הרי האשפה שנערמה ברחובות תל אביב, מפגע תעבורה ומפגע תברואה, היא תופעה גרועה בהרבה. תופעה שלא תיאמן, אבל היא התקיימה, עוד תעודת זהות ישראלית.

יש זלילה גדולה, יש חגיגת קניות. יש מופעים ופסטיבלים. אבל אין תרבות חיים, אין התחשבות בזולת, אין משמעת מינימלית, ואין ממשלה.

חנה זמר

מזכ"ל ההסתדרות ישראל קיסר בפגישתו עם ראש ממשלת נורווגיה הגב' גרו הרלם ברונטלאנד, שלשום באוסלו. (צילום: א.פ.)

הרנוף יחליף את רגב – בתפקיד המזכיר הצבאי של שר הבטחון

מאת טלי ליפנר, הסופרת הצבאית של „דבר"

תא"ל חגי רגב יסיים בסוף החודש את תפקידו כמזכיר הצבאי של שר הבטחון וייצא לחופשה ללא תשלום. תא"ל רגב ששימש כמזכיר במשך שנתיים וחצי יישאר במשרד הבטחון בבגדים אזרחיים ויתמנה כנראה עוזר שר הבטחון לתעשיות במקומו של צבי בן־משה (צביל) שפרש לא מכבר מתפקידו.

בראשית נובמבר יתמנה תא"ל אלקנה הרנוף למזכיר הצבאי של שר הבטחון. תא"ל הרנוף הוא קצין מודיעין ותיק ובתפקידו האחרון היה ראש חטיבת המחקר באמ"ן.

פרידה מארז

(עז). – ראשי־ציבור ברצועת עזה מצרים על עזיבתו של מושל עזה תת־אלוף שייקה ארז את האיזור. לדבריהם היה ארז המושל הראשון שהיה קשוב לצורכיהם ופעל רבות לשיפור תנאי החיים של האוכלוסיה הערבית. בקרב האוכלוסיה המקומית מתנהל מסע של ניחושים לגבי מי שיחליף את תת־אלוף ארז כמושל הרצועה.

בימים אלה ממש מורגשת תנופת פיתוח באיזור. באחרונה נרכשו בבית־החולים „שיפא" בעזה חמישה חדרי ניתוח מודרניים שהובאו מגרמניה. ובכביסה הראשית לעזה ברחוב בגדד, נערכות עבודות סלילה נרחבות ביוב, צנרת מים ותאורת רחובות.

בפגישת פרידה מעתונאי הדרום אמר אתמול תא"ל ארז שבימים אלה מתבצעות עבודות ציבוריות נרחבות גם במחנות הפליטים, בתקציב ראשוני של 10 מיליון ש"ח. ראש המינהל הפורש אמר לעתונאים, כי בשנה האחרונה ריכז את פעילותו בעיקר בשיקום מחנות הפליטים, לאחר שהגיע למסקנה כי זו הבעייה הקשה ביותר באיזור.

אוכלוסיית רצועת עזה מונה כ־650,000 איש, כ־60 אחוז מהם פליטים. קרוב ל־220,000 בני אדם גרים בשמונה מחנות פליטים ברצועה, חמישה מתוכם שייכים לעיריות הסמוכות לעזה. באחרונה הוכרזו שלושה מחנות המרכז, נוזייראת, מועזי ואל־בורייג' כוועדים מקומיים. מחנות הפליטים קיימים כ־40 שנה והריבוי הטבעי מגיע ל־12,000 נפש בשנה, ויוצר את צפיפות האוכלוסין הגבוהה ביותר בעולם.

בשנה האחרונה סוכמה במינהל האזרחי של רצועת עזה עבודת מטה ממושכת בנושא מחנות הפליטים. בעבודה זו הסתייעו במחקר אקדמי חיצוני וכן בגורמים כמו סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א), אלוף פיקוד הדרום, ההתיישבות היהודית באיזור וגורמים אחרים.

לפני חודשים אחדים הגיש ראש המינהל האזרחי תא"ל שייקה ארז לשר הבטחון יצחק רבין את עבודת הסיכום שלו מעבודת המטה, תחת הכותרת „שיקום מחנות הפליטים". מסקנתו היא שפרוייקט שיקום הפליטים במתכונתו הנוכחית אינו עונה על הבעייה הנגררת.

שר הבטחון אישר את הצעתו של תא"ל ארז לפיתוח מחנות הפליטים ואישר לכך תקציב של 10 מיליון ש"ח, שהועבר לעיריות. בימים אלה עובדים במחנות הפליטים קבלנים במשך 24 שעות ביממה, תוך שיתוף פעולה והיענות מלאה של התושבים. למחנה הפליטים ג'בליה הוקצבו 4 מיליון ש"ח, 2 מיליון למחנה שאטי, 1.5 מיליון למחנה נוזיירת, חצי מיליון למחנה „קנדה" ברפיח ועוד 2 מיליון לארבעה מחנות הפליטים האחרים. תת־אלוף ארז אמר, שתקציב דומה דרוש להשלמת העבודות גם בשנת התקציב הקרובה.

עם היבחרו של מובארק בפעם השניה

חילופים בצמרת הצבא המצרי

קאהיר (עי"צ). – סאמי־אדין אבו תנאף נתמנה לתפקיד רמטכ"ל הכוחות המזויינים המצריים במקום גנראל איברהים אל אוראבי, לפי הוראת הנשיא חוסני מובארק.

גנראל אוראבי, שנתמנה לתפקיד יו"ר מועצת המנהלים של התעשייה הצבאית המצרית ממלא תפקיד רמטכ"ל הצבא המצרי מאז 15 ביוני 1983.

גנראל אבו תנאף בן ה־57, מי שעמד בראש הוועדה הצבאית המצרית שפיקחה על שלבי פינוי סיני על־ידי ישראל מילא לאחרונה תפקיד עוזר שר ההגנה. גנראל אבו תנאף, שזכה לכמה עיטורים צבאיים, זכה בדיפלומה שלו מהאקדמיה הצבאית ב־1952. הוא נשוי ואב לארבעה ילדים, בן ושלוש בנות.

הנשיא חוסני מובארק ביצע אתמול חילופי גברי בפיקוד חיל היבשה וחיל הים המצריים, מסרו עתוני קאהיר. חילופים חשובים אלה נעשו אחרי בחירתו מחדש של הנשיא מובארק ולאחר שהנשיא החליט להעמיד מחדש את צידקי בראש הממשלה.

הגנראל סאפידין אבו־חנאף נתמנה לראש המטה הכללי של הכוחות המזויינים המצריים. האדמירל מוחמד שריף אל־סאדק למפקד חיל־הים, והגנראל מוסטאפה אל־שאזלי למפקד ההגנה האנטי־אווירית. הם נתמנו במקומם של הגנראל איברהים אל־אוראבי, האדמירל עלי תופיק ואף הגנראל עדאל חליל.

עאטף צידקי הושבע ביום שלישי לראש ממשלה מצרית חדשה, כמעט ללא פנים חדשות, ונטל לידיו גם את ענייני הכלכלה הבין־לאומיים. רוב השרים נשארו בתפקידיהם ורק ארבעה חדשים נכללו בין 31 חברי הממשלה. צידקי אמר כי הנשיא חוסני מובארק, שפתח בתקופת כהונתו השניה, דרש ממנו להגדיל את תפוקת התעשייה והחקלאות „אפילו יהיה צורך לחפור בסלעים בידיים".

השינוי הגדול ביותר בממשלה היה פיצול משרד התכנון ושיתוף הפעולה הבין־לאומי לשני משרדים, כנראה כנסיון לייעל את ניהול הכלכלה.

צידקי קיבל לידיו את המשרד לשיתוף פעולה בין־לאומי, המטפל בהסכמים כלכליים עם מדינות אחרות, ומינה סגן שר מודיס האסף, כלכלן שרכש לעצמו נסיון באו"ם, לעמוד בראשו.

מאבקי כוח במפלגה השמרנית

מאת דליה שרון, סופרת „דבר" בבריטניה

לונדון (מיוחד ל„דבר"). מיניסטרים בקבינט מעריכים, כי בטינותיהם למנוע את מינויו של הלורד דוד יאנג לתפקיד יו"ר המפלגה דווקא העלו את סיכויי בחירתו על ידי תאצ'ר.

בוועידת המפלגה, בשבוע שעבר, הילכו שמועות על כוונתה של תאצ'ר למנות את יאנג במקום היו"ר הפורש, נורמן טביט. יאנג הבהיר כי הוא מעוניין בתפקיד, אך אם יתברר כי יש סתירה בין תפקיד היו"ר ותפקידו הנוכחי כשר המסחר והתעשיה – יוותר על תפקיד היו"ר.

השרים שהתנגדו למינוי יאנג טענו, כי לא יוכל למלא את שני התפקידים במסירות וכי יש סתירה בין תפקיד יו"ר המפלגה, המקבל תרומות מחברות, ושר המסחר והתעשיה האחראי למונופול ולמיזוג חברות.

במערכת הבחירות הקודמות הצמידה תאצ'ר את יאנג לטביט. התגלו ביניהם חילוקי דעות בקשר למודעות, תדמית וכד', אך לאמיתו של דבר המחלוקת ביניהם היתה על כוח והשפעה. גם השרים מודאגים, למעשה, מגידול הכוח והסמכויות שמעניקה תאצ'ר ליאנג.

ההחלטה בדבר המינוי היא בידי ראש הממשלה, הנמצאת עתה בוונקובר בוועידת ראשי חבר העמים הבריטי. שאר המועמדים שהוצעו לגב' תאצ'ר נפסלו על ידה כ"לא מלהיבים ולא מעשיים". לורד יאנג נחשב בעיני תאצ'ר כ"פותר בעיות" אשר יארגן מחדש את אדמיניסטרציית המפלגה.

משלחת חקלאית מהונגריה מגיעה לביקור גומלין

מאת דויד מרשוב, סופר „דבר" לענייני חקלאות

משלחת חקלאית מהונגריה אמורה לבוא לישראל בראשית נובמבר. מבריק בנושא זה התקבל אתמול בלשכת סגן שר החקלאות חייב אברהם בין עוז, שעמד בראש משלחת חקלאית קואופרטיבית שביקרה בהונגריה בחולי השנה.

במשלחת מהונגריה יהיו ארבעה ראשי ארגון הקואופרציה החקלאית היצרנית והם ישהו בישראל שבוע ימים כאורחי סגן שר החקלאות, הקואופרציה החקלאית יצרנית והמרכז החקלאי.

חברי המשלחת יבקרו במפעלים אזוריים של ההתיישבות העובדת, במפעלים של „תנובה" ובמשחטות, במפעלי „המשביר המרכזי", בקיבוצים ובמושבים.

יצויין כי הונגריה רוכשת מישראל מערכות השקייה ממוחשבות וכן ציוד חליבה אוטומטי ממוחשב לרפתות. כמו כן קיים שיתוף פעולה בנושא החלפת ידע בנושא גידול בעלי חיים, במיוחד בנושא בקר לבשר.

פוטנציאל הייצוא הישראלי להונגריה בתחומים אלה גדול, וסביר להניח, כי גם בביקור הנוכחי יגיעו להבנות בנושאים שונים וייחתמו עסקות.

עובדי „סולל בונה": ניאבק בהנהלה כנגד הקפאת שכר

מאת חיים באור, סופר „דבר" לענייני עבודה

אירגון הגג של הוועדים הארציים ב„סולל בונה" הזהיר את הנהלת הקונצרן מפני צעדים ביחסי העבודה, אם תסרב להעניק תוספת שכר וקידום בדירוג בשנה הקרובה.

הודעתו של אירגון הגג נמסרה בעקבות מכתב פנימי ששיגר ראש אגף אירגון ומינהל ב„סולל בונה", משה טיומקין, למנהלים הכלליים של החטיבות ולראשי האגפים במרכז הקונצרן. במכתב, שתוכנו הגיע לידיעת האירגון, נאמר בהתאם להחלטת הוועדה המנהלת של חברת העובדים ולהתרדיביזיותיה כלפי שר האוצר ונגיד בנק ישראל וגם בהתאם להסכם בין „סולל בונה" לבין הבנקים מיולי 87', להקפיא כל תוספת שכר ושיאותח... עד דצמבר 88'.

טיומקין מבהיר שהקפאה זו חלה על כל החטיבות, היחידות וחברות הבת של הקונצרן. אי לכך, הוא מדגיש, לא יתקיימו דיונים עם הוועדים על קידום עובדים ולא יועלה שכרו של עובד – או מרכיב משכרו – למעט במקרים מבוקשים של שינוי מהותי בתפקיד העובד, המחייב התאמת שכר.

שמואל בן־דוד, יו"ר אירגון הגג של הוועדים הארציים ב„סולל בונה", שיגר מכתב לטיומקין ובו הוא „דוחה בתוקף את כוונתה של ההנהלה לחסום בפני העובדים ביצוע של הסכמי השכר הקיימים ולמנוע קידום בדירוג עד סוף שנת 88'".

עוד הוא מטעים כי „עובדי הקונצרן לא יעמדו מנגד... ויעשו ככל הנדרש כדי לסכל... למטרה זו... בכל האמצעים העומדים לרשותנו".

פעילי הליכוד בעכו הפגינו נגד תיאטרון „אל חכוואתי"

רק בהצגת התיאטרון הפלשתיני התנוססו לבסוף דגלי הלאום של ישראל

מאת מירי פז

ההפגנה שהתקיימה אור ליום ג' ברחובות העתיקה של עכו ... בין מפגינים ... וההפגנה הוזמנו פעילי הליכוד לבוא למחות נגד הצגת התיאטרון אל חכוואתי מכבוד ירושלים ... ייתכן בשאר בעידים הגלי הלאום.

ים של דגלים היה שם, לא רק אלה שבידי המפגינים, אלא גם עשרות דגלים שנקבעו בעוד מועד ברחובה, באכסדרה ובאולם התיאטרון עצמו וזאת על פי החלטת מועצת העיר. כמה מן המפגינים נשאו גם כרזות. באחת הכרזות נכתב „חיילי צה"ל אינם רוצחים".

שאלתי את נושא הכרזה אם לתוכנה יש קשר כל שהוא עם ההצגה באולם. „אני לא יודע" אמר המפגין. „תשאלי את בר לב, הוא זה שמדבר. אני רק מחזיק". פניתי לדוד בר־לב, סגן ראש העיריה, ויו"ר סיעת הליכוד במועצה. „מה, יש כרזה כזאת?" תמה בר־לב „זה בטח נשאר מהפגנה הקודמת". בר־לב הלך אצל המפגין ואמר „לא צריך את זה. עכשיו תפאורה אחרת". הכרזה הוסרה.

על סיבת ההפגנה אמר בר־לב „קודם כל זאת לא הפגנה אלא משמרת מחאה. לפני שנתיים הופיע התיאטרון הפלשתיני בעיר וחבריו סירבו להציג כשדגל הלאום מתנופף ליד הבמה. השנה התקבלה החלטה במועצת העיר גם על דעת המעורך שכל ההצגות במסגרת הפסטיבל יועלו עם דגלי הלאום. בינינו, ההחלטה „הזאת התקבלה אך ורק בגלל התיאטרון הפלשתיני".

לא היתה אף הצגה אחת במסגרת התחרותית בפסטיבל הזו מחוצה לה שהועלתה כמעמד דגל הלאום. וכך קרה שרק „הסיפור של כפר שמא" הצגת תיאטרון אל חכוואתי הפלשתיני הועלתה על רקע דגלים ישראליים.

הצגת „הסיפור של כפר שמא" החלה באיחור של 20 דקות. פרנסואה אבו־סאלם, מייסד תיאטרון אל־חכוואתי ומנהלו, שהוא גם המחזאי והבמאי של ההצגה, פנה אל הקהל ואמר כי הוא מתנצל על העיכוב. „לי ולחברי היו כמה ויכוחים אך החלטנו להעלות את ההצגה למרות הפרובוקציות הילדותיות שערכו לנו". אבו־סאלם לא ידע עדיין אילו פרובוקציות נוספות צפויות לו ולחבריו בהצגה הבלתי נשכחת הזאת.

תקלה בצמיגים

צעירי כהנא שהתפרצו לתוך האולם פתחו בקריאות „ערבים החוצה" הקהל באולם השיב להם בקריאות „הפאשיזם לא יעבור". אחרי התערבות המשטרה ואחרי שההצגה הופסקה הושב הסדר על כנו. ההצגה התחדשה כעבור 20 דקות.

אחרי חצי שעה התקבלה במטה המשטרה הודעה על הטמנת פצצה באולם. כוח משטרה פינה במהירות את האולם, חבלני משטרה ערכו בדיקות אך התברר כי היתה זו הודעת שווא.

אך בכך לא תמו תלאותיהם של חברי תיאטרון „אל חכוואתי". לאחר שהסתיימה ההצגה התכוננו השחקנים לנסוע למסיבה שערכו לכבודם באחת המסעדות בעיר העתיקה. כשהגיעו אל מגרש החניה גילו כי צמיגי המכוניות שלהם חובלו ולמסיבה הגיעו באיחור של שלוש שעות. רוב מארחיהם הישראלים כבר נואשו מן ההמתנה והתפזרו.

שטיח אדום ייפרש בפתח המטוס שיביא את אידה נודל במוצאי החג

מאת סופר „דבר"

אידה נודל תגיע לישראל מחר (יום ה'), מוצאי שמחת תורה, בשעה 20.00 במטוסו הפרטי של איל ההון ארמנד האמר, שיתלווה אליה. גם כלבה של אידה נודל „פיזל", שליווה אותה בגלות סיביר ולאחר מכן בבנדרי, מקום מושבה האחרון במולדביה הסובייטית, יבוא עמה.

לפני המטוס ייפרש שטיח אדום. מיד עם הנחיתה יעלו על המטוס אחותה של נודל, אילנה פרידמן, בעלה והבן. ראש הממשלה וממלא־מקומו, יקבלו את נודל בבואתה אל כבש המטוס. בקבוצה ראשונה יקבלו אותה שרי ממשלת ישראל, שר הקליטה, יו"ר הנהלת הסוכנות, פעילי משרד הקליטה וההסתדרות הציונית, נציג „נשים למען אידה נודל", אסירי ציון לשעבר, ויקטור ברייליבסקי, נתן שצ'רנסקי ואחרים, ואורחים מחו"ל וביניהם ג'יין פונדה.

נודל ומלוויה יתכנסו בטרמינל בחדר האח"מים ולאחר מכן תיערך קבלת פנים ומסיבת עתונאים באולם הקליטה בשדה התעופה.

אחרי מסיבת העתונאים תיערך עצרת המונית בחוץ בהשתתפותה של אידה נודל. בעצרת ישאו דברים ראש הממשלה יצחק שמיר וממלא־מקומו, שר החוץ שמעון פרס. מעל מסך ענק יוקרנו קבלת הפנים מסיבת העתונאים. את העצרת יפתח וינחה נשיא המועצה הציבורית למען יהודי ברה"מ, אברהם הרמן. שהולה סרון תבצע שירה בציבור ונעמי שמר תקרא את השיר שכתבה לכבודה של נודל. בעצרת ישתתפו חילונים ודתיים, ארגוני נשים, חברי קיבוצים ותנועות הנוער.

מחבל נהרג בהתקלות עם כוח צד"ל בלבנון

מאת שמעון ויים, וטלי ליפנר סופרי „דבר"

מחבל נהרג אתמול בשעות הצהריים בהתקלות עם כוח צד"ל על גבול איזור הבטחון. לא היו נפגעים מבין אנשי צד"ל.

ההתקלות אירעה כאשר סיור של צד"ל שנע על רכב עלי טהאר בגזרה המרכזית של איזור הבטחון, הבחין במחבל חמוש. הכוח פתח לעברו באש והוא נהרג.

כוחות צד"ל פתחו בסריקות לוודא שאין מחבל נוסף בשטח. נראה כי המחבל עסק באיסוף מודיעין על כוחות צד"ל המוצבים ונעים באזור.

נודע כי ברשות המחבל נמצאו רובה קלצ'ניקוב ומשקפת וההערכה היא כי עסק בתצפית על תנועות צד"ל.

באחרונה הביעו גורמים צבאיים בכירים שביעות רצון מתיפקוד צבא דרום לבנון באיזור הבטחון, מביצועי היחידות ומרמת התיאום הטובה עם צה"ל.

תומכים בעקיבא לוינסקי ליו"ר ההנהלה הציונית

מאת סופר „דבר"

ראשי המחוזות הגדולים במפלגת העבודה וראשי עיירות הפיתוח חברי המערך הביעו אתמול באוזני היו"ר שמעון פרס והמזכ"ל עוזי ברעם את תמיכתם ללא סייג במועמדותו של עקיבא לוינסקי ליו"ר התנועה הציונית העולמית.

כפי שהחלט במרכז המפלגה פה אחד ב־16 ביולי השנה.

במכתב ששיגרו הפונים לפרס ולברעם נאמר כי הודעה חד־משמעית של ראשי המפלגה על תקפותה של החלטת המרכז תחזק את מעמדו של לוינסקי גם במאבק מול מועמדי הליכוד.

ראש עיריית הגעש אורי גורדון שהיה מועמד לתפקיד יו"ר ההנהלה הציונית, קבע שבחירת מרכז המפלגה בלוינסקי לכהונה זו היא בחירה סופית והמפלגה מלוכדת סביב מועמדותו. גורדון הוסיף כי למיטב ידיעתו לוינסקי אמנם ייבחר ליו"ר התנועה הציונית.

נמשכת ההרשמה תשמ"ח לשנת הלימודים באולפן עקיבא

עברית מ־9.11.87 עד 2.12.87
מ־7.12.87 עד 30.12.87
ערבית מדוברת מ־16.11.87 עד 2.12.87
מ־14.12.87 עד 30.12.87

פרטים והרשמה: אולפן עקיבא נתניה, טלפון מס' 053-52312-3-4.
ניתן לקבל חוברת מידע גם באמצעות טלפון מס' 03-220131

אמנות בפסטיבל חיפה

אולם מתאים ל„מתים"

מאת יגאל משיח

כולם חיפשו כאן אתמול כרטיסים ל„בוקר טוב באבילונה", סרטם האחרון של האחים טביאני.

שלשום חיפשו כאן כרטיסים ל„מתים", סרט של ג'ון יוסטון. איזה שם איזוני לסרט אחרון. אהבתי מאוד את הסרט בניגוד לטעמו של הקהל שהצביע ברגליו ונדד בקבוצות החוצה לאחר חצי שעת סרט. כשלונו של „המתים" הוא שיעור מאלף על חוסר הקשר שנוצר לעיתים בין המאורע לתוכנו. בותו של הבמאי יוסטון סייע ליחסי הציבור לבנות ערב בקולנוע. הקהל נענה ומילא את האודיטוריום, אבל מצא סרט דיאלוג אינטימי שלא התאים לממדי האולם. הכנה נכונה היתה מדגישה את אופיו הספרותי של הסרט והיתה מקצה לו אולם כתאים ואינטימי.

כך או כך „המתים" הוא עיבוד ספרותי מרתק למפורסם שבסיפורי הדבלינאים של ג'ויס. איזו העברה נפלאה של אווירת חג המולד, המגיירות, הקלישאות, השיחה המתרברבת והניגונים הריקים. „המתים" הוא סרט חכם לאוהבי משחק, דיאלוג, קולנוע איטי, ולאוהבי השפה האנגלית.

בהקשר זה יש לגעור בתרגום הקלוקל לעברית שהמציאו לנו שירותי התרגום של קיבוץ אלרום. המתרגם (שמו נשמט מרשימותיו) עשה טעויות ולגריות, שאפשר היה להמנע מהן בעיון קצרצר במילון האנגלי. מלה כמו „קונטיננט" למשל ממחישה את התייחסותם הבדלנית, מלמעלה למטה, של הבריטים אל אירופה, כאילו אנגליה אינה חלילה חלק ממנה. מתרגמנו הנכבד תרגם „קונטיננט" לכפרי והפך את יבשת אירופה מעבר לתעלה לכפר של לובשי עורדליים. תרגום סרטים אינו זוכה אצלנו לשימת הלב שזוכים לה תרגומים ספרותיים. אבל מי שהאזין לסירוסי השפה והמשמעות של מתרגם „המתים" יסכים שהגיע השעה לתת לכך את הדעת.

פסטיבל חיפה אמור היה להסתיים רשמית היום, אבל הצלחתו הניעה את המארגנים להוסיף לו את הבוקר, שיוקדש כולו להקרנות חוזרות של הסרטים הפופולריים.

ביצוע מזהיר וזמרה גמישה

מאת יהודה כהן

התזמורת הפילהרמונית הישראלית התחילה גם את התוכנית המשנית של הקונצרט הראשון ביצירה ישראלית, „הפתיחה הסימפונית" של יוסף קמינסקי, המושתתת תוך כדי שמוש בטכניקה מודרנית על יסודות מסורתיים, לרבות הזימרה הגרגוריאנית, שהיא אחד האמצעים המקנים אופי למוסיקה הישראלית האמנותית. המנצח זובין מהטה שיווה ליצירה עיצוב מלא חיות. ברוח דומה היה ביצוע מזהיר של הסימפוניה החמישית של פרוקופייב, שחתמה את התוכנית.

גם ליצירה האמצעית בשתי התוכניות היה מן המשותף, שכן גם הפעם היה מלחינה בריליוז: „מותה של קליאופטרה", קנטטה שחיבר המלחין לתחרות בקונסרבטוריה בפאריס על פרס רומא (המאפשר לזוכה ללמוד שלוש שנים ברומא), שאמנם לא זכה בו, מפני שהמוסיקה היתה מתקדמת מדי מבחינה הרמונית והצטיינה במקצבים נועזים המקשים על הזמרת. השופטים ציפו לצלילים חלקים ונוחים למשמע, ואילו בריליוז הצטרך לאחר כשלונו, כי „הרי קשה מאד לחבר מוסיקה רגועה, כאשר מלכה מצרית שסועה ממוסר־כליות ומורעלת מהכשת נחש נפטרת בייסורים נפשיים ופיזיים".

בזוחה מתאימה שרה את הצירה הלירית הדרמאטית כמות זמרת הסופרן רוזליגד פלאוריים, שהפגינה בזמרה גמישה ומגוונת קול יפה ורענן בכל המשלבים במנעד רחב, בשיתוף מלא עם התזמורת בנצוח זובין מהטה.

חוזרים לעתונות טובה

דבר

יום שישי

דבר השבוע

השבוע: חגי אשד ויוסי מלמן על ביקור שולץ, חיים גורי על ירושלים, טובה צימוקי על פרשת נקש, נתן רועי על פרשת קלקא

אהרון מגד כאש בוערת בעצמותיו, ראיון דניאל בן סימון

דני רובינשטיין, במחשבה שניה: לשחרר מיד את נקש

ארוסתו של עולה הגרדום מספרת: „לא חשבתי שמישהו יודע על הקשר שלי עם דב גרונר"

אורה זרניצקי

בלבלה עולמית, תחקיר מיוחד של ה„אקונומיסט"

שיתוף פעולה בין־לאומי

פאפו מדבר (חלק שני) / יאיר גרבוז

אמנון דנקנר, אמיר אורן, ישראל לנדרס, יגאל משיח, מתי מגד, אלכסנדר ברזל, יונה להב, אהרון שמי, מושיק, דרור שרביט, צבי אילן, שמשון ארד.

להשיג בכל הקיוסקים בארץ

صكذا من الأصل

שינוי מרענן בבורסה – עליות שערים נאות

תיקון טכני או שינוי במגמה?

מאת שמואל רוזנבלום

עליות שערים נאות ושיפור מהותי באווירה נרשמו אתמול במהלך המסחר בבורסה. כבר בבוקר יום המסחר הסתמנה אווירה של עליות שערים במהלך המסחר במשתנים. אתמול התקשו בבורסה להעריך אם המפנה החיובי במסחר הינו בגדר תיקון טכני וזמני בתגובה לירידות השערים החדות שנרשמו באחרונה או שמא שינוי מגמה משלילית לחיובית. בשוק המניות קיימים גורמים המבטאים לכאורה ציפיות לשוק חיובי בעתיד הקרוב. מנגד נחלו האופטימיסטים בבורסה שורה ארוכה של אכזבות והפסדים מתמשכים בשוק הנוכחי. במצב זה נוצרת הססנות גמורה בנסיונות לנבא את שיתרחש בשוק בטווח הזמן הקרוב. הסיבות החיוביות מתבססות בעיקרן על ציפיות לעליות עקב רמת מחירים אטרקטיבית לאחר שחיקת השערים האחרונה בליווי תקוות למעבר כספים לבורסה ולקרנות עם סיום פדיון הבנקאיות שבהסדר. פרשני שוק טוענים שסיום בלפוס תוכניות החיסכון בבנקים יביא להגברת הפעילות בבורסה. גם לטיעון זה עדיין קשה להתייחס במידת אמינות ברורה. ראוי לזכור שביום רביעי מתפרסם מדד המחירים לצרכן לחודש ספטמבר. מדד זה צפוי לנוע סביב 1.5% לערך לדעת פרשנים רבים. מדד חריג לחיוב או לשלילה יהיה בר השפעה לשבוע המסחר הבא. יחד עם כל ההסתייגויות וההזרות חורף ההססנות הגדולה נראו אתמול פעילי בורסה רבים בתחושה אופטימית למדי כלפי הצפוי במניות לאחר פגרת החג.

שינויי שער במסחר – עליות

עליות השערים הקיפו אתמול את המניות הנסחרות בבורסה ובעיקר כלטר במניות הקלילות. במניות רבות נרשמו ביקושים גדולים ומחזורים קטנים תוך עליות שערים לעיתים חדות. המחזורים הקטנים בהשוואה לביקושים לימדו על נסיגת המוכרים אל מול עליות השערים החדות. מגמת יציבות בנטיה לעליות שערים נרשמה בבנקאיות שבהסדר, מניות כלל ופועלים נותרו ללא שינוי. עליות נאות נרשמו במניות פ.י.ב.י. 3.1%+ ולתא גליל 5%+ לאחר המאזן הנאה שפורסם באחרונה והכוונה לבצע הנפקה בלונדון, גב ים 1 3.9%+ פולגת 5.4%+ במחזור אפסי המעורר גיחוך מחלט בשיעור 98 ע.ב. בלבד. מניות אורדן עלו ב-3.5%, אלקטרה 1 2.3%+, אי.פי. 5.7%+ לאחר שחיקה מתמשכת באחרונה. במניות הקלילות התאפשרו כאמור תנודות שערים חדות, אטאס 10%+, בולוס 10%+ לאחר שחיקה מתמשכת תוך עניין רב במניה זו, אורים 10%+ ללא מחזור, אינטרגמא 5 7.1%+ תוך עניין מהיבט כלכלי מצד חברת ברוקרים גדולה ובנק בינוני, לוינשטיין גם במניות אודרע פרינט, גבי הדר, נגב קרמיקה, עזרא, ציקלון ונוספות. אתמול נסחרו לראשונה מניות אלרן סק והוסיף בנק היצע בינוני בקבלת פנים צוננת.

המסחר במשתנים – עליות נאות 2.88%+

עליות שערים נאות נרשמו אתמול בזירת המשתנים תוך היקף פעילות כספית מצומצמת. בסיבוב המסחר הראשון נרשמה עלית שערים מינימלית בשיעור 0.02% בלבד, בסיבובי המסחר הבאים התחזקה עלית השערים באופן ניכר והגיעה עד 2.22%+. המניה הבולטת ביותר במסגרת המשתנים אתמול היתה הכשרת הישוב שעלתה באורח החד ביותר 7%+. גם ביתר מניות המשתנים נרשמו עליות נאות שנעו בין 2% ל-4% לערך. נפח עיסקאות בולט יחסית נרשם במניות הכשרת הישוב 191 אלפי ש"ח, בבייך הדרה 3%+ 182 אלפי ש"ח, אפריקה 1 1.5%+ 159 אלפי ש"ח, דלק 1.5%+ 147 אלפי ש"ח, חברה לישראל 3.5%+ 132 אלפי ש"ח לערך. עליות שערים נאות במיוחד בלטו במניות הפטרוכימיים 4%+, כלל תעשיות 3%+, טבע 3%+ הכלל נדל"ן 2.5%+. עליות קלות יחסית היו בשופרסל 0.25%+, נכסים 1%+. הנפח הכספי בכל מניות הנ"ל היה מצומצם בהיקפו ולעיתים אף קטן יותר. במסחר הרב-צדדי בשעות הצהריים נרשמה מגמת מסחר חיובית תוך המשך הביקושים למרבית מניות המשתנים. במניות הכשרת הישוב נרשם ביקוש קטן נוסף בשיעור 48 ע.ב. לאחר שבבוקר עלה שערן ב-7%, ביקושים סבירים בלטו בבינלאומי, כלל תעשיות, פטרוכימיים ונוספות. היצע קטן נרשם למניות דלק והוא נקלט במהירות, ביקוש נאה נרשם באלרן. בסיכום המסחר הרב-צדדי נרשמה עלית שערים נאה נוספת במניות רבות בהשוואה למסחר בבוקר, 2.89%+.

צימוק קלרש – הבנקים מעוניינים בשוק רווח

ירידות השערים המתמשכות שפקדו באחרונה את שוק המניות, בין יתר הנימוקים התפרסמה הערכה שטענה שהבנקים מעוניינים בשוק מניות ירוד לצורך עידוד הצבירה בתוכניות החסכון הבנקאיות לקראת פרעון הבנקאיות. במערכת הבנקאית אכן קיימת במעט אקסטזה בנושא תוכניות החיסכון. התחרות הבנקאית מביאה לצימצום המרווחים הבנקאיים מתוכניות החיסכון. ייתכן לפיכך שהנושא הבורסאי הוזנח לאור ההתרכזות בביצוע תוכניות חיסכון. מכאן ועד לקבלת הערכה כי ישנו עניין בהורדת הבורסה המרחק עדיין גדול. נכון שהתמיכה הבנקאית במניות מובילות הייתה נמוכה וכמעט בלתי מורגשת, אך מאידך אין ספק שנוצרה לטווח הארוך הבינוני רמת מחירים אטרקטיבית ביותר. צריך לזכור שקרנות גדולות המתמחות במניות לא זכו ליצירות כספיות, ופרופורציית ההחזקות שלהן במניות הייתה מלכתחילה גדולה ונעה בסביבות 80% ועד 88% לערך. מצב זה הביא ליכולת תמרון ותמיכה במניות מועטה למדי, ולעיתים כמעט אפסית. צריך גם לזכור שעד אפריל 87 עשה שוק המניות כברת דרך חיובית ארוכה זאת בהשוואה לכל אפיקי ההשקעה האלטרנטיביים בשוק ההון. גם נתון זה גרם לפחות התלהבות מצד הקרנות בקליטת הצעות. נראה לפיכך שהחלשת השוק תיבלם על בסיס רמות מחירים וחריגת כספים מוחרשת אישית לקרנות הנאמנות.

הפעילים המרכזיים – לאומי פיא הפועלים

שני הגורמים המרכזיים בבורסה ביומיים האחרונים כלבד היו קרנות לאומי פיא בעיקר, תוך פעילות חיובית גם מצד קרנות בנק הפועלים. יתר הגורמים הפכו באחרונה לפעילים בשוליים כלבד ותוך מגמת מכירות. קרנות בנק דיסקונט לדוגמא היו בין המוכרים הגדולים בחודש האחרון במניות המשתנים. בדיסקונט מתבטאים בבירור כנגד שיטת המשתנים שלדעתם מעיקה על השוק ואינה מהווה תרומה חיובית לשוק המניות. ביומיים האחרונים נבלמה מגמת המכירות של דיסקונט והבנק הביא לשינוי חיובי קל באווירת המסחר. בעוד שקרנות הבנקים הגדולים צריכות לפעול בשוק המניות, שכן השקעותיהן בשוק זה גדולות והן מייצגות אלפי לקוחות, אזי בקרב הסוחרים ומנהלי התיקים ירד העניין במתרחש בבורסה באורח בולט ביותר. חלק ממנהלי התיקים פועלים רק בניירות שבהם הם "תקועים" עקב החזקות גדולות וחוסר יכולת למכור סחורה. מנהלי תיקים אלה מגלים נכונות לקלוט הצעים קטנים ולמנוע ירידות חדות בתיקי ההשקעות שבניהולם. הצעים גדולים מביאים לירידות חריפות, שכן הנכונות להגדיל פוזיציות באורח מהותי נמוכה. פעילי השוק יכולים מאידך "להדליק" בכיוון חיובי אם יקבלו איתות מסויים שהשוק יציב וסביר. איתות שכזה יכול להגיע רק מכיוון הגורמים המוסדיים הגדולים וקרנות הנאמנות בראשם. בינתיים להעריך, כי אם לא יתרחשו ארועים חיצוניים בולטים עשויה רמת התמיכה בשוק לגבור באופן ניכר לאור רמות מחירים לאור השחיקה המתמשכת, ובהתחשב באינטרקציה הכלכלית שעדיין חיובית.

הודעות הבורסה – שינויים בדירקטוריונים

בנק מזרחי – אליעזר אגרא וד"ר צבי דינשטיין צורפו לדירקטוריון הבנק כנציגי ציבור.

בנק עצמאות – ד"ר ישראל גלעד ואורי לאור צורפו כדירקטורים מהציבור.

פ.י.ב.י – מנחם ידיד ואיתן אבניאון הצטרפו לפ.י.ב.י. כנציגי ציבור.

בנק יטפור – נפתלי לביא ויעקב נתושין נבחרו כדירקטורים מהציבור.

כור – אורן רות וזוסמן צבי מונו כנציגי ציבור בדירקטוריון כור.

צור – הרצל שלום ומשה קרן צורפו למועצת המנהלים כנציגי ציבור.

נכסי הדרים – שניאור פלג ואהרון איזקסון צורפו לדירקטוריון החברה. אביעזר שלוש התפטר כדירקטור בחברה.

בנק המסחר – בנימין ליברמן ואבי מאירוביץ נבחרו כדירקטורים מהציבור בבנק הספנות.

מתכת קימטי – מתניר וראויו קימטי לא נבחרו מחדש לדירקטוריון החברה. במקומם נבחרו שאו כאמל ואמל סלמאן.

קופל – הודעה להצעת רכש של המניות והלוואות שאין צורך לבצע הצעת רכש מהציבור למניות חברת קופל.

שערי קרנות נאמנות

הקרן	מחיר היחידה	מחיר הפדיון
אב	5802.31	5722.20
אבקה	541.01	538.34
אגוז	258.27	256.62
אדיר	1746.26	1711.94
אדם	2796.85	2776.89
אופיר	1985.78	1981.43
אור	440.75	437.03
אורין	145.94	144.94
אורלי	285.82	283.79
אורן	827.03	821.35
אייל	4091.53	4012.60
אירים	5701.19	5576.22
איתן	769.41	763.82
אלון	621.03	616.16
אלמוג	680.21	675.56
אלניס	104.81	102.36
ארז	382.16	379.59
אש	186.32	182.20
אשל	186.85	185.62
ארנון	258.14	256.45
בדולח	2665.66	2647.30
ברוש	570.45	566.71
ברק	564.21	560.33
ברקת	312.93	311.52
בניש	1602.32	1591.14
גבע	114.19	112.50
גורן	448.59	443.86
גיא	103.66	102.13
גיל	3500.34	3454.91
גלית	638.55	630.78
הדובן	419.22	416.35
הדסה	524.98	521.30
הדלב	248.26	246.34
הדרן	1550.18	1528.35
הודן	270.52	265.16
הליה	602.45	592.33
הדר	376.21	369.31
הלל	460.74	457.77
הרים	455.11	451.00
הוד	551.03	541.66
זהבית	2758.39	2704.31
זהר	107.29	105.70
זיו	132.54	130.60
זמיר	559.39	553.56
חדוה	164.30	163.19
חלמיש	139.46	139.07
חלמיש	215.02	214.89
חן	147.57	147.28
חשמן	1500.59	1486.72
טל	6340.11	6263.48
יובל	450.91	448.85
יהלום	2620.17	2602.40
ימונה	415.22	411.65
יערה	442.78	440.08
כוכב	376.90	374.58
כחל	137.71	136.77
כלנית	664.21	653.05
כספית	262.68	261.45
כרמל	153.95	152.02
כתר	1247.31	1282.05
להב	4983.72	4890.82
למשקיע	124.15	122.79
לשד	454.71	445.77
לקט	1088.02	1069.58
לשם	360.96	359.48
מיא	1590.55	1584.06
מגור	3892.54	3855.57
מגמה	264.35	259.65
מגן	3811.67	3778.88
מגל	413.81	411.59
מדור	2059.96	2030.84
מורן	947.66	938.61
מזה	27156.13	26718.45
מטה	1021.65	1001.64
מידן	4938.88	4844.89
מעיין	774.81	760.80
מקשה	366.47	364.86
מרגלית	1528.78	1517.81
מרוה	122.25	121.57
מרום	1527.18	1501.52
מתנה	148.21	146.01
נטיף	348.86	346.45
נביא	529.86	525.27
נילי	172.05	169.49
נרקיס	692.84	680.54
סגולה	139.94	138.87
סלע	357.49	355.90
סנונית	521.64	518.86
סער	414.67	412.80
ספיר	181.96	181.94
סתיו	401.52	399.14
פדות	873.53	869.47
עדין	496.36	489.07
עבור	1281.87	1271.28
עמית	2727.97	2705.00
עמרני	489.11	485.75
עופר	135.71	134.92
עוז	1771.75	1759.11
עצבי	578.15	574.09
עצמון	514.00	511.29
פטל	124.34	124.24
פנינה	1099.28	1098.55
פרח	567.10	558.90
פריזמה	1899.55	1886.74
פלג	2446.56	2440.40
צבר	182.39	181.65
צוף	20028.36	19862.96
ראשון	131.36	131.32
רקפת	825.59	811.10
רמון	421.56	418.21
רביבים	442.97	440.07
רעות	345.66	341.15
שירה	477.69	474.61
שמיר	399.34	396.39
שנהב	880.36	867.80
שקד	974.34	950.77
שקף	185.37	184.10
תאנה	272.86	270.44
תבור	607.52	606.30
תירוש	539.60	533.30
תנופה	103.41	102.73
תמר	236.77	235.38
תמוה	196.82	195.47
תרשיש	1482.71	1473.18
תשרי	581.85	574.65

שערי המניות

בנקים מסחריים
שאינם בהסדר הבנקאות · כלולים בהסדר הבנקאות

בנקים למשכנתאות

מוסדות מימון

ביטוח

מסחר ושרותים
מסחר · שרותים · מלונאות ושרותי תיירות · מחשבים ושרותי מחשב

מקרקעין ופיתוח
נדל"ן בינוי ופיתוח · חקלאות

תעשייה
מזון וטבק · טקסטיל והלבשה · תעשיות שונות · השקעות תעשיה · מתכת ומוצריה · חשמל, אלקטרוניקה ואופטיקה · מוצרי בניה · כימיה, גומי ופלסטיק · עץ ומוצריו, נייר ודפוס

חברות להשקעה
השקעה ואחזקות

נסחרות בספ"ח · רשימה מקבילה · שרותים · מלונאות ושרותי תיירות · מחשב ושרותי מחשב · נדל"ן בינוי ופיתוח · חקלאות · טקסטיל והלבשה · מתכת ומוצריה · מוצרי בניה · מוצרים כימיים, גומי ופלסטיק · עיקומוצרי נייר ודפוס · תעשיות שונות · השקעה בתעשיה · חברות השקעה · חיפושי נפט

משתנים

שערי איגרות חוב

פינה חמה ללב"י

הקרן למען בטחון ישראל

התרומה הגבוהה – עירית בת־ים, מהאירוע „בת־ים למען לב"י", בקרית הנופש והספורט – 39,060 ש"ח

התרומה המרגשת – יחידת דובר צה"ל, תרמה הפרס ע"ש יצחק שדה עבור הסרט „שתי אצבעות מצידון", 3,000 ש"ח

התרומה הצעירה – דורית אופיר בת ה-8 מחיפה – 13 ש"ח

היום יותר מתמיד – תן לבך ללב"י

קרן לב"י: רח' דוד אלעזר, הקריה, תל-אביב 64734

סרטים

תל־אביב

אופיר: הסודי 9.30, 7 מוצ"ש יום ד' 10.00–12.15
אורלי: אשה מסוכנת יום ד' 10.00 מוצ"ש 7.15 ,9.30
בית ליסין: יום ד' ויום ה' בלוז לחופש הגדול 23.15
בן־יהודה: הבלתי משוחדים יום ד' 12–9.40 מוצ"ש 9.30, 7
גורדון: טוויסט וצעקה מוצ"ש 9.30, 7.30
גת: המכשפות מאיסטוויק יום ד' 12.15 9.50 מוצ"ש 7.30–9.50
דיזנגוף 1: שם הורד יום ד' 12.15, 9.45 מוצ"ש 7.15 ,9.45
דיזנגוף 2: גבר מאוהב יום ד' 12.15, 9.45 מוצ"ש 7.15 ,9.45
דיזנגוף 3: שירותים אישיים יום ד' 12.15, 9.45 מוצ"ש 7.15 ,9.45
דקל: האלמנה השחורה יום ד' 10.00 מוצ"ש 7.30 ,9.30
דרייב־אין: כסף בלי יום ד' 10.00 חצות סקס מוצ"ש 9.45 היפה והחיה 7.30
זהוה: השוטר מבוורלי הילס 2 יום ד' 12 9.45 מוצ"ש 10.45, 8.45, 6.45
הקולנוע עבית ציוני אמריקה: יומן אהבות יום ד' 22 חצות שבלול מוצ"ש יומן אהבות 9.30, 7.15
חן 1: מטאל באוקס יום ד' 12.20, 9.55 מוצ"ש 7.30 ,9.50
חן 2: ליבו של אנגל יום ד' 12.15, 9.50 מוצ"ש 7.35 ,9.50
חן 3: פגישה עיוורת יום ד' 12.20, 10 מוצ"ש 7.35 ,9.50
חן 4: הכוכב האהוב והמאהבת יום ד' 12.20–9.55 מוצ"ש 9.55, 7.40
חן 5: אני התחברה יום ד' 12.20, 10 מוצ"ש 9.55, 7.35
לב 1: המשפחה יום ד' 12.15, 10 1.30, 9.45 מוצ"ש 7.30 ,9.50
לב 2: גברים גברים... יום ד' 12, 10, 8 מוצ"ש 10, 1.30
לב 3: משפחת המלוכלכים יום ד' 1.30 מוצ"ש 10, 7.50 נרדפי החוק יום ד' 12, 9.50 מוצ"ש 10, 7.50
לב 4: חיוּב מלך ירושלים יום ד' 12, 10, 1.30 מוצ"ש 9.45, 7.50
ליבורנו: מעקב והשגי יום ד' 24, 22 מוצ"ש 9.30, 7.15
מוזיאון: סגור לרגל שיפוצים
מוזיאון: בית האמנים 9.30, 7.15
מקסים: קרוקודיל דנדי 9.30, 7.15
סינמטק: יום ד' 24, 22, בייבי אריזונה יום ה' 1 הגבל הבורמזי 2.50 ראשון 4.40 אמריאום 9.30, 7.30 בייבי אריזונה 23.45 הובנבי
סינמה 1: פעולת נקם יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.40, 7.30
סינמה 2: משפחת פלודר יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.40, 7.30
סמדר: סגור לרגל שיפוצים
הסינמטק הישראלי: מאטינה ראשונה 7.30 רקה לחבות 9.30
פאר: לא שם זין יום רביעי 22 מוצ"ש 9.30, 7.30
פריז: לא יכולה בלי זה יום ד' 12, 10 בלילה מוצ"ש 9.30, 7.15 יום ה' 11 בבקר הלום משתוללים 1 בריאן מבוב עליון 5 מופע הקולנוע של רוקי 23.30 לולה
צפון: לאן דה פלורס יום ד' 22 מוצ"ש 9.30, 7
שחק: הבלתי משוחדים יום ד' 12, 9.40 מוצ"ש 9.30, 7
תמוז — רסטאבוביב: יום ד' הרפתקאותיו שלא יאמנו של בולשים בעל הבינים הפרקות 24, 22 יום ה' 1 דהנה פלמי 3 מנגני פיישן מעם הדיים 4.45 פרים סקס. 9.30, 7.30 הרפתקאותיו שלא יאמנו של בולשים 23.45 מנגני פיישן — טעם הדיים
תכלת: חצות מעבר לפינה מוצ"ש 9.50, 7.45
תל־אביב: רובוקופ יום ד' 12, 9.45 מוצ"ש 9.30, 7.15
תיאטרון הישראלית: יום ד' התפוז המכני 23.00 מוצ"ש 24, 21.50

ירושלים

אדיסון: השוטר מבוורלי הילס 2 יום ד' 12.30 10.30 מוצ"ש 9.15, 7
אורנע: המכשפות מאיסטוויק מוצ"ש 9.15, 7
אורין 1: יום ד' פעולת נקם 9, 7 מוצ"ש 9.15, 7.15
אור 2: יום ד' חיוּב מלך ירושלים מוצ"ש 9.15, 7.15
אור 3: יום ד' לא יכולה בלי זה 9, 7 מוצ"ש 9.15, 7.15, 23.15

אור 4: יום ד' לא שם זין 9, 7 מוצ"ש 9.15, 7.15 23.15 שני נלקה
אור 5: יום ד' 007 7 בשמי מאוכזב 9.15 רובוקופ מוצ"ש רובוקופ 23.15 רכבת התהית
אור גיל: מטאל באוקס מוצ"ש 9, 6.45
בית אגרון: יום ד' 10 מגדריכים באהבה 11.30 בשורות הדר מלכותה 2.00 כל מה שרצית לדעת על הסין 3.45 האדום מרקס — מרק ברון 22 מועדון אורות בקר 24 מנגני פיישן צוהב הוזן מוצ"ש 6.30 האדום מרקס — מרק ברון 8 מועדון אורות בקר 22 מנגני פיישן — טעם הדיים 24 מופע הקולנוע של רוקי
הבירה: סגור לרגל שיפוצים
כפיר: הבלתי משוחדים מוצ"ש 9.15, 7.00
מיטשל: המשפחה מוצ"ש 9.30, 7
סמדר: אני התחברה יום ד' 9.15, 7.15 מוצ"ש 9.15, 7.15
עדן: משפחת פלודר מוצ"ש 9, 7
רון: האלמנה השחורה יום ד' 9, 7 מוצ"ש 9.15, 7.15
תיאטרון ירושלים: מחזו של מוכן 7.9.30 / ראן דה פלורס 9.30, 7

חיפה

אורה: השוטר מבוורלי הילס 2 יום ד' 10 מוצ"ש 9.15, 7
אורלי: חצות מעבר לפינה מוצ"ש 9.15, 7
אמפיתיאטרון: משפחת פלודר מוצ"ש 9.15, 7
ארמון: סגור
חן: פגישה עיוורת יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7
עצמון 1: רובוקופ יום ד' 10.15 מוצ"ש 9.30, 7.15
עצמון 2: המורדת יום ד' 10 מוצ"ש 9.30, 7
עצמון 3: ילדים הורגים לאלוהים יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7
פאר: הסודי יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7
קריאה: לא שם זין מוצ"ש 9.15, 7
רון: יום ד' היפה והחיה 11 בבקר, הבלתי משוחדים מוצ"ש 9.15, 7
רב גת 1: מטאל באוקס יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7
רב גת 2: אני התחברה יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7

קריות חיפה

טפרה: הסודי 9.15, 7
מכזיק: מטאל באוקס 9.15, 7
אורנה: רובוקופ 9.15, 7
בית העם: חיוּב מלך ירושלים 9.15, 7
היכל: סוד ההצלחה 9.15, 7
ציון: משפחת פלודר 9.15, 7

אשדוד

אופיר: רובוקופ מוצ"ש 9.30, 7.15
אורה: בלוז לחופש הגדול מוצ"ש 9.30, 7.15

אשקלון

אופיר: רובוקופ 9.30, 7.15
מאוז: סוד ההצלחה 9.30, 7
רחל: שם הורד 9.30, 7

באר־שבע

קרן: סוד ההצלחה יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7

הרצליה ■ רמת השרון

היכל: השוטר מבוורלי הילס 2 מוצ"ש 9.30, 7.15
מלון דניאל: גבר מאוהב 9.30, 7.15
כוכב: יום ד' פיינל החלום האמריקאי 11 ימי הדייה 23.45 פייבל החלום האמריקאי 1.15 ימי הדייה 7 חגות קטנה ומטריפה 9.30 ימי הדייה

עפולה

חולון ■ בת ים

אלמוג: קרוקודיל דנדי יום ד' 22 מוצ"ש 7.30
מגדל: מטאל באוקס יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7.15
מגדלים: קרית שרת:
סבוי: הבלתי משוחדים 9.30, 7 מוצ"ש
עממאות: השוטר מבוורלי הילס 2 מוצ"ש 9.30, 7.15
רינה: השוטר מבוורלי הילס 2 9.30, 7.15

כפר־סבא ■ רעננה

עמה: לא שם זין 9.15, 7
תף: הסודי 9.15, 7
אורות: סגור
בית ב"ל: החכרה של עוגמי 8.30

לוד ■ רמלה

אורלי: סגור
כוח ויתן: קרוקודיל דנדי 9.30, 7.15
אורין: קרוקודיל דנדי 9.15, 7.15

נהריה ■ עכו

הוד: קרוקודיל דנדי מוצ"ש 9.30, 7.15
רון: הנינבלה האפריקאי 3 מוצ"ש 9.30, 7.15
אמפיתיאטרון: סגור

נתניה

סטודיו: המכשפות מאיסטוויק 9.15, 7
אוסטרה: השוטר מבוורלי הילס 2 9.15, 7 היפה והחיה 11.00
שרון: מטאל באוקס 9.15, 7

קרית אונו

מתנים: יום ד' לא שם זין 22 יום ה' 9.15, 7 לא שם זין

פתח־תקוה

שלום: בלוז לחופש הגדול מוצ"ש 9.30, 7.30
היכל 1: השוטר מבוורלי הילס 2 יום ד' 10.00 מוצ"ש 10.45, 8.45, 6.45
היכל 2: הבלתי משוחדים יום ד' 10.00 מוצ"ש 10.45, 8.45, 6.45
היכל 3: משפחת פלודר יום ד' 10.00 מוצ"ש 10.30, 8.30, 6.15

ראשל"צ ■ רחובות

ג.ב. רון 1: השוטר מבוורלי הילס 2 מוצ"ש 10.45, 8.45, 6.45
ג.ב. רון 2: הבלתי משוחדים מוצ"ש 9.30, 7
בעמק המשחררש: המכשפות מאיסטוויק 9.30, 7.00
ראשון: הסודי 9.40, 7.30
בית העם: סוד ההצלחה 9.15, 7.15
הדה: הבלתי משוחדים 9.30, 7.15
תף: גבר מאוהב 9.15, 7.15

רמת־גן וגבעתיים

ארמון: מטאל באוקס יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7.20
ארמון: הסודי יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.45, 7.30
לילי: מרוץ להם יום ד' 10 מוצ"ש 9.30, 7.15
הוד: הבלתי משוחדים יום ד' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7
רב גן 1: המכשפות מאיסטוויק יום ד' 24.15, 22 מוצ"ש 9.50, 7.30 יום ה' 11 בבקר שירת הדרום
רב גן 2: הגבל האהבה והמאהבת יום ד' 24.15, 22 מוצ"ש 9.50, 7.30 יום ה' 11 בבקר א. ס.
רב גן 3: מעקב והשגי יום ד' 24.15, 22 מוצ"ש 9.45, 7.30 יום ה' 11 בבקר רובין הוד
רב גן 4: שם הורד יום ד' 24, 9.50 מוצ"ש 9.50, 7.30 בקבב השעון יום חמישי 11 בבקר קינג קונג 2
שמשון: לא שם זין [illegible] 7.15

אנשים • אנשים • אנשים • אנשים • אנשים

שבחים מהמרכז לימין

כסוב לב המסובים במזון וביין, בישיבת ועדת הכספים בסוכתו של ר' אברהם שפירא, ביקש ח"כ ארצי את רשות הדיבור. בדבריו הוא חלק שבחים לשר האוצר נסים (בתמונה) שהיה אף הוא נוכח, על עמידתו האיתנה בעניין ה"לביא", וגם הגיש שנסים בולט בכך שאינו מחלק תפקידים על פי מפתח מפלגתי. לראיה הביא ארצי את דבר מינויו של ויקטור מדינה, שהוא כידוע אינו איש ליכוד, למנכ"ל משרד האוצר.

שתי סיעות מפא"י

בכנס מנהלי בתי ספר שנערך השבוע בקיבוץ שפיים על נושא הדמוקרטיה בישראל נשאל יו"ר הכנסת לשעבר יצחק ברמן, על אודות אפשרות גיוסם של ערביי ישראל לצה"ל. בתשובה ענה ברמן שלפני שנים אחדות העלה הצעה בכנסת שכל ערבי ישראלי שירצה בכך יוכל להתגייס לשירות לאומי כמו עבודה בבתי חולים, משטרת התנועה בכבישים והוראה, ולאחר שלוש שנים יהיה זכאי לכל הזכויות של יוצאי צבא. "ומה קרה?" אמר ברמן, "שתי הסיעות של מפא"י בכנסת – זו הקרויה ליכוד וזו הקרויה מערך דחו את ההצעה על הסף".

חברת כבוד

"כל אחת מ־385 אלף חברות ארגון נשי הדסה, הארגון הציוני הגדול בעולם, שולחת מיטב ברכותיה לאידה גודל (בתמונה) ולאחותה אילנה פרידמן", נאמר בהודעה מיוחדת מטעם נשיאת הדסה הגב' רות פופקין, לקראת בואה של אידה נודל לישראל במוצאי שמחת תורה. בהודעה נאמר עוד, כי חברות ארגון נשי הדסה פונות פעם נוספת לשלטונות בריה"מ לאפשר עתה לכל היהודים הרוצים בכך, לצאת ללא כל קושי. לפני כשלוש שנים העניקה לאידה נודל חברות כבוד בארגון הדסה, לכל חייה. מאז מצפה לה התעודה בישראל ואותה תקבל עם בואה. היא תוגש לה על ידי שרלוט בייקובסקי נשיאת הדסה לשעבר ואורה פלע יו"ר מועצת הדסה בישראל.

מנצחים

שר הבטחון יצחק רבין העניק השבוע כלי־שכתו תעודות של משרד הבטחון לשני חברי משלחת הנכים שהשתתפו באולימפיאדת הנכים במוסקווה בחודש שעבר. האחד הוא יהודה כהן, בן 25, שנפצע והתעוור בלבנון בשנת 1985.

הוא השתתף בתחרויות שחיה, זכה בארבע מדליות זהב וקבע שיאים אירופיים בסגנונות חזה וחתירה ושיא יסוד בסגנון גב. השני הוא דוד (דובציק) יעקובוביץ, שנפצע והתעוור באוגוסט 1968. הוא השתתף בתחרויות ריצת מרתון והגיע הרביעי מבין ארבעים משתתפים. בתמונה: שר הבטחון יצחק רבין מעניק תעודה לספורטאים.

מוסיקה ישראלית בפולין

למלחין הישראלי מרק קופיטמן, שהשתתף כנציג ישראל ב"פסטיבל הסתיו" השנתי למוסיקה בת־זמננו, שנערך לא מכבר בוורשה, נכונו שתי הפתעות משמחות: יצירתו "רוטאציות" לקול ולתזמורת סימפונית (מ־1979) הושמעה בקונצרט חגיגי, בערב ראש־השנה, באולם המפואר של "הפילהרמוניה הלאומית" בוורשה שהיה מלא מפה לפה, תיגנה אותו התזמורת הפילהרמונית של שלזיה, והביצוע המוצלח הועבר בשידור חי ברדיו. הקריין סיפר על קופיטמן ויצירתו, וציין שהמלחין עלה לישראל מברה"מ ב־1972 וכי הוא נחשב לאחד מעמודי התווך של המוסיקה הישראלית. בסיום הנגינה הריע הקהל ממושכות וקופיטמן נקרא לבמה וקיבל זרי פרחים. בעת שהותו בפולין, הופתע קופיטמן לשמוע, שגם התזמורת הפילהרמונית בעיר קטוביץ' פתחה את עונת הקונצרטים הנוכחית שלה בשני ביצועים של "רוטאציות".

ישראל רליות

ביקור כנסייתי

ביקורים של ראש ממשלה שוודי או של שר החוץ של מדינה זו בישראל עדיין אינם נראים באופק. אך לעומת זאת עומד להגיע בתחילת החודש הבא הבישוף בירטיל ורקסטרום, ראש הכנסייה הלותרנית הממלכתית של שוודיה לביקור של שבועיים בארץ. זו הפעם הראשונה שראש הכנסייה השוודית מגיע הנה לביקור. הוא יתקבל כאן בין השאר על־ידי שר הדתות זבולון המר.

שרין

באירוע ססגוני של אגודת "לב אל לב" שנערך אתמול השתתפו להקות מחול ותזמורות נוער מכל רחבי הארץ. 250 רוכבי אופניים יצאו מ־6 נקודות באיזור המרכז ורכבו לעבר הפארק. באיזור ההתכנסות הדגימו פעולות החייאה, ונערכו בדיקות כושר ולחץ דם. האירוע כולו נחתם במפגן ססגוני של צניחה חופשית בביצוע של חברי המועדון הישראלי לצניחה חפשית.
צילום: ישראל הדרי/ישראל סאן

מסורת על אופניים

"הסיבוב הגדול של פז" – מסע האופניים המסורתי הנערך זו הפעם החמישית מטעם חברת "פז" – התקיים אתמול במסלול של

חמישים ושישה ק"מ החל מהפארק הלאומי ברמת גן ועד ליער בן־שמן ובחזרה. השתתפו בו כ־120 בני נוער בני 16–18.

סיפורה של חטיבה

החזיון האור־קולי "סיפורה של חטיבת הנגב", יעמוד במרכזו של כנס חטיבת הנגב פלמ"ח שייערך ביום רביעי הבא לרגלי אנדרטת החטיבה סמוך לבאר־שבע. האירוע יתקיים ביום שיהורה של בירת הנגב ע"פ התאריך הלועזי הוא ראשון בסידרת כנסי החטיבות שלחמו בתש"ח במהלך מלחמת העצמאות ויטלו בו חלק שר הבטחון יצחק רבין, מי שהיה מפקדה של חטיבת הנגב נחום שריג, אלוף פיקוד הדרום האלוף יצחק מרדכי, וכן ראש עיריית באר־שבע משה זילברמן.

עודד בר־מאיר

משחק לזכור

כ־1200 צופים, רובם מקיבוצי העמק, צפו ביום שלישי אחה"צ במשחק כדורגל בין בית"ר ירושלים ומכבי חיפה, שנערך על מגרש הכדורגל שעל יד קיבוץ חפצי־בה, לזכר עשרת בני הקיבוץ שנהרגו לפני יותר משנה בתאונת דרכים קטלנית. ח"כ נחמן רז, יו"ר ועדת החינוך של הכנסת שהוא חבר קיבוץ גבע שבעמק, בירך לפני תחילת המשחק את שחקני הקבוצות וילדי הקיבוץ שחילקו להם ולשלושת השופטים פרחים.

המדור נערך ע"י אורה זרניצקי

טלוויזיה רדיו

יום רביעי

טלוויזיה חינוכית

09.00 מלסקסם: עד כאן.
09.05 שעת כושר.
09.15 טוב טוב הגמד: טיול מסוכן.
09.45 המכשפות הגרינגוב: (פרק 5) – הילדים מוצאים את שלוש המכשפות בכנסייה והודים עמן בקסם העתיק, הנפלא. מר אלכסנדר מופיע שוב, במועד לחג אמצע הקיץ, חג המכשפות.
10.10 מועד כאן: דפי מלסקסם לחג, כולל חידות לצופים נושאות פרסים.
10.15 הרפתקאות בגן החיות: תאור הווי החיים ומערכת היחסים המיוחדת שנרקמת בין צוות העובדים בגן החיות (פרק 5).
10.40 קשר משפחתי: ימית בת השמונה וחצי ושקמה בת 6 הן אחיות המתנהגות ביניהן ללא הרף. על נושא זה ואחרים משוחחת משפחת חריף עם אחי יותם.
11.20 שירים שאהבים – מתוך המופע של יהודית רביץ "דרך המשי".
13.00 אוניברסיטה פתוחה: יוון הקלאסית, אגדות של אתונה; מוסיקה כיתת אומן – המה האריך, המגע הכלי.
14.00 מלסקסם: עד כאן.
14.05 גברת פלפלת.
14.15 סרט קולנוע – סיילס מארנר: בן קינגסלי בתפקיד סיילס מארנר, האורג שכידה את עצמו מחברת בני האדם, לאחר שאלה בגדו בו, ומצא לעת זיקנה נחמה בתינוקת קטנה שהשלכה לפתח ביתו. על פי ספרה הידוע מהמאה ה־19 של ג'ורג' אליוט.
15.45 מפגשי בראשית: זאת הברכה.
16.15 שביל באמצע שביל בבוה טול הביגוס.

טלוויזיה כללית

16.30 שליית המכשפות – דרמה אנגלית לילדים. סיפור על בית־ספר למכשפות, שמתרחשים בו דברים מוזרים. תלמידות נהפכות לחוזירות או נעלמות לחלוטין, אחרי שהן בולעות שיקוי לא נכון. דיאנה ריג היא העלמה הקשוחה מאמא, וטים קארי מופיע ברמותו של הקוסם הגדול. העלילה הדמיונית הזאת עובדה מספר ילדים של ג'יל מרפי, במאי: רוברט יאנג.
17.40 יש לי סיפור – סיפורו של מלאכי בית־אריה "לאן נעלמת השמש".
17.50 שירים מתוך ההודה "שיישאר בינינו".
18.00 תכנית ביחוד – אולימפיה 25 (חלק א') מתעד את הופעתם של גדולי האומנים באולם אולימפיה שבפריס, בין השאר מופיעים: סמי דיוויס, ז'אק בריל, שארל אזנבור, רלידה, דמיס רוסוס, סילבי וורטאן, מישל לגראנד, אראמו, פול אנקה, ננה מוסקורי ואחרים (ערבית).
19.00 עניני הבוק – סידרה העוסקת בגוף האדם. שם הפרק: "לבריאות".
19.30 חדשות (ערבית).
20.00 ציטוטים מהסרטים: תכנית שלישית בסידרת התכניות על קולנוע – הפעם על "הסרט המוסיקלי בשנות השמונים". על השינויים והחידושים שעבר הסרט המוסיקלי בעידן הוידאו קליפס". יובאו קטעים מן הסרטים "תהילה ראשונית", "חנות קטנה ומטריפה", "האחים בלוז", "פלשרנס" ועוד (ערבית).
21.00 מבט לחדשות.
21.15 חיים שבאולה – עם "הוזואיס" – חלק ב'.
22.25 מלון מלאוה – סרט קולנוע שלושה סיפורים מתרחשים בזמנים שונים בחדר של מלון מפואר. בראשון איש עסקים מרוד בא אל המלון לחגוג עם אשתו את יום נישואיהם. בשני מפיק סרטים מצליח מנסה לפתות ידידה לשעבר לבלות אתו ערב פגוי יחיד שיש לו. בסיפור השלישי אב מרוד ועצבני מנסה לשכנע את בתו לצאת מחדר האמבטיה, שבו הסתגרה, ולרדת אל אולם קבלת הפנים, שבו אמור להיערך טקס החתונה שלה. הסרט מבוסס על מחזה של ניל סיימון. וולטר מתאו מגלם את שלושת התפקידים הגבריים, ולצדו מורין סטייפלטון בתפקיד האישה המתמיגה בבילויון עיניים להגיגת יובל הנישואים; ברברה האריס בתפקיד האישה שהמפיק חושק בה; לי גראנט היא האישה הנרגנת על בתה המסרבת לצאת מחדר האמבטיה, והמנסה להרגיע את בעלה. הבמאי הוא ארתור הילר. שנת ההפקה: 1971.
00.15 מסוקים לחג. חדשות הלילה.

ערוץ 2

בשעה 18.00 "היער הירוק"
18.25 הסרט "המצייפים"
20.00 "פרה ברש".

טלוויזיה לבנונית

12.30 חיים אחרים (סידרה); 13.00 מועדון 700; 13.30 התעמלות; 14.00 ילדי התבובות (מצויירת); 14.30 סופר־בוק (מצוייר); 15.00 שוכני הסלעים (תכנית לילדים); 15.30 סרט "רוח קל" עם ספנסר טרייסי; 17.00 תן לי הזדמנות (קומי); 17.30 משפחת קמבל (סידרה); 18.00 חדשות; 19.00 רצח במשיבת קלמנס; 20.00 המחבר (סידרה); 20.30 ג'ירהאוס (סידרה קומית); 21.00 המשחה (בלש); 22.00 מועדון 700; 22.30 חיים אחרים (סידרה).

טלוויזיה ירדנית

13.50 סרטים מצויירים (ער' 1). 15.00 ילדת הפלא (ער' 1). 15.50 בית תלים (ער' 1). 16.00 הטרינבאר. סידרה בצרפתית. 17.00 חדשות בצרפתית. 17.15 ירדן היום צרפתית. 17.30 חדשות בעברית. 18.30 אל תחכה לי. קומדיה אנגלית. 19.10 דרך המשי. סידרה דוקומנטרית. 20.00 חדשות באנגלית. 20.10 חילופי ריינמן. סידרת בזון על מעשה שקרה בתקופת מלחמת העולם השניה. 20.20 האבקות חופשית (ער' 1).

רדיו

קול המוסיקה
ערב שמחת תורה

07.09 בהאזנה ביכוחה – רביסי "מנחת פאוך" פרלוד; מוצארט: קונצ'רטו לפסנתר ברה מג'ור, ק. 537 "הכתרה"; מוסורגסקי: "לילה על הר קירח"; בטהובן: סימפוניה מס' 3 במי במול מג'ור, אופ. 55 "ארואיקה".
09.00 קונצרט בוקר – באך: קנטטה מס' 140; מוצארט: הדיברטימנטו מס' 7 ברה מג'ור, ק. 205; בטהובן: רביעיית כלי קשת במי במול מג'ור, אופ. 130; ברהמס: שישייה מס' 2, אופ. 36 בסול מג'ור; בארטוק: קונצ'רטו לתזמורת.
11.57 פינת השיר – משירי יונה וולך.
12.00 אבנים באולפן – צציליה פרבצ'סקנ, חליל, יונתן זק, פסנתר – מוצארט: סונטה במי מינור, ק. 304; דביאז: סונטה במי במול מג'ור; האולסטר: "דבלה" לחליל סולו; בהם: סונטה על נושאים של שוברט, אופ. 21.
13.05 בהאזנה ביכוחה: מיטה לצ'מבלו מס' 7 בסול מינור; קונץ: קונצ'רטו בסול מג'ור לחליל, כלי מיתר וקונטינואו; ק.פ.ע. באך: 12 קטעים קצרים ל־2 חלילים, 2 כנורות וקונטינואו; ברהמס: ולסים על שירי אהבה בגירסת המלחין לתזמורת אופ. 52+56; בטהובן: מבחר שירים; שופן: שתי מזורקות בפה מינור, בלה מג'ור.
15.00 מוסיקה ויזה – "הגון השמלי" משטוקהאוזן אל מוכוטוביץ וארמוס קלאסיקה של המאה שלנו (תכנית שלישית בסדרה).
16.00 קונצרט מהקלטות התזמורת הסימפונית ירושלים רשה"ש – פרוקופייב: פתיחה על נושאים יהודיים; אגדות הידה "תרועת מלך" ועטורה על נושאים יהודיים לקלרנית ותזמורת; מוצארט: קונצ'רטו מס' 3 בסול מג'ור לכנור ותזמורת ק. 216; שומאן: קונצ'רטו בלה מינור לצ'לו ולתזמורת אופ. 129; שומאן: "אהבת המשורר" מחזור שירים של היינה אופ. 48.
18.00 שעה עם סמטנה.
18.55 מוסיקה אהובה עליכם – מנדלסון: הפתיחה ל"חלום ליל קיץ"; בטהובן: קונצ'רטו ברה מג'ור לפסנתר ותזמורת אופ. 61 א' (עפ"י הקונצ'רטו לכנור).
20.05 אינטרלודה.
20.30 אורטוריה – הנדגר: "המלך דוד".
23.00 מחזורי יצירות – שירים של מהלר המוסיקה הקאמרית של שוברט.

רשת א'

10.05 שיר־יקוד – מחולות ושירים ישראליים.
15.00 שישו ושמחו בשמחת־תורה – תכנית לקראת שמיני עצרת.
16.05 גלגולו של מנהג – על מנהגים, מסורות ואמונות עממיות בחגי ישראל.
18.06 ארץ תמרת – והפעם: "מלחמת המים בארץ־ישראל מימי אבימלך ועד ימינו" תכנית ראשונה (ש.ש.).
19.05 שירים לחג.
22.05 רדידרדומה – "דרך השמש" עלפי "שורות ירוקים" – מאת ש. שורמי. משתתפים שחקני התיאטרון היידי בוורשה – שידור ביידיש עם דברי קישור בעברית.

רשת ב'

16.06 ושמחת במגך – שירים ומקראות לחג.
17.05 אוהבי הטבע – שעה עם הזרנגולים.
18.06 מרק דרדצ'ינסקי – חוה אלכרשטיין משוחחת עם עולה חדש מבריה"מ־עצות.
19.05 יש לי כנרת – 100 שנים של שירים וסיפורים לכנרת.
20.05 צימוקים ושקדים – מבחר שירים ביידיש הפעם: שירים לשמחת־תורה.
22.05 גדולי הג'ז – להקת מנהטן טראנספר – כולם יחד וגם לחוד.
23.05 שיר כאב: עם מאיר אריאל תכנית שניה "השתקפויות" (ש.ש.).
0.10 שירים עבריים.

רשת ג'

13.05 רק בערב חג.
15.05 לפנות ערב – שירים עבריים.
17.05 שירים הם חברים.
19.05 זמר שכזה – שירים עבריים.
20.05 מהדורה.
22.05 טיול לילי – שירים עבריים.
23.05 צבע הוא הלילה.

גלי צה"ל

13.05 פסק זמן מוסיקלי.
14.05 רו רה הנ.
15.05 היינו שם – הסיכום השנתי של אירועי הבידור מהארץ ומחו"ל בקטעים נדירים שהוקלטו ע"י גלי צה"ל (ש.ה).
19.00 קלאסיקאן צעיר – קטעי מוסיקה קלאסית בביצוע אמנים צעירים.
20.05 לא על הלוף לבדו.
22.05 ידידים שמעבר לים – אושפירין לסוכתנו – ברברה סטרייסנד, פול סיימון, וודי אלן, ליאונרד כהן, בוב דילן, בט מידלר ואחרים.

יום חמישי

טלוויזיה כללית

16.30 תכנית ביחוד – אולימפיה (ב') במלאות 25 שנה לאחד מאולמי ההופעות היוקרתיים ביותר בעולם, אולם אולימפיה שבפריס (ערבית).
17.30 מזל מגב 007 – סרט כבתחייתו של כוכב סרטי ג'יימס בונד – רוג'ר מור, במלאות 25 שנה להקרנתו של הסרט הראשון של ג'יימס בונד "ד"ר נו". בתכנית קטעים מן הסרטים אשר הופקו כל השנים, ובהם נוכל לראות גם את שון קונרי וטימותי דלתון (ערבית).
18.30 פרש תערוה על הירדן – "דרכו של נהר". סרט טבע המתאר את ההיסטוריה, הגיאוגרפיה והנופים של הנהר, מפעלי נופש, תיירות, שמורות טבע ומקורות המים. מוגש במסגרת ציון שנת ה־40 למדינת ישראל (ערבית).
19.30 חדשות.
20.00 שמחו נא – תכנית מיוחדת לשמחת תורה.
20.30 עשור למהפכת הטנים – התכנית מציינת מלאות עשר שנים להקמת מרכזי הטנים בישראל ולהפיכתו של הטניס לאחד מענפי הספורט הפופולריים ביותר במדינה. התכנית משודרת בימי טורניר ה"גרנד־פרי", הנערך זו הפעם העשירית ברמת־השרון. בתכנית יובאו קטעים מן המשחקים בהשתתפות טניסאים מהארץ ומהעולם.
21.30 מבט לחדשות.
21.45 פסטיבל גוש קטיף – תכנית בידור במלאות עשר שנים להתיישבות בגוש. בהשתתפות: גלי עטרי, אריק סיני, יזהר כהן, הרדאים, חנן גולדבלט, אושיק לוי, דודו דותן, להקת מפח"ש ועוד.
22.45 מטלוק – סידרת מתח, בת 24 פרקים. הפרק הראשון (חלק ב'): "יומנו של רצח מושלם". מטלוק, עורך־דין פיקח ובעל מוח משפטי חריף, המתמחה בטיפול במעשי רצח מיוחדים ביותר, מגן בפרק הזה על כתב־תוקר בטלוויזיה, הנאשם ברצח אשתו. עוזרת למטלוק בתו המשפטנית שרלין. חבר הוותיק טיילר הרסון משמש בלש פרטי.
23.35 הגיע זמן לשון – האם אסור לחוז את "אסור־הג"י" חדשות הלילה.

ערוץ 2

19:00 – שירים עבריים
20:00 – סמר הארלם, חלק ב'.
חלקו השני של ריביו מחיקלי עשיר וצבעוני של תרבות המוזיקה המתגננת בהארלם, במועדוניה וברחובות. שירי נשמה, בלוז, סווינג ודאגה, בביצוע זמרים סוליסטים, רקדנים ומוסיקאים מארה"ב, רובם מפורסמים מהופעותיהם על בימות ברודוי.

בשנות ה־20 וה־30 הפכה הארלם, אשר בקצה הצפוני של מנהטן, למרכז התרבות של שחורי אמריקה. רק שם בתוכבי הגטו יכלו לממש מבצעי תרבות זו את אמנותם, ולהתגבר בכך על האפליה הגזעית שהייתה קיימת בעולם הבידור האמריקאי. ומשם הם יצאו להופיע ברחבי היבשת.
20.45 – אנימציה טולה לטורק
20.55 – פוס 2.

טלוויזיה לבנונית

12.30 חיים אחרים (סידרה); 13.00 מועדון 700; 13.30 התעמלות; 14.00 ילדי התבובות (מצויירת); 14.30 הבית המעופף (מצוייר); 15.00 סוכני הסלעים (תכנית לילדים); 15.30 סרט "3 מטבעות במעיין" עם קליפטון ווב; 17.00 גובה; 18.00 חדשות; 19.00 סקיפר ונבכית קינג (בלש); 20.00 הדרך לשמים (דרמה); 21.00 לאור הירח (בלש); 22.00 מועדון 700; 22.30 חיים אחרים (סידרה).

טלוויזיה ירדנית

13.50 סרטים מצויירים (ער' 1). 15.15 אי ההרפתקאות סידרה לילדים (ער' 1). 15.45 עולם החיות (ער' 1). 16.00 רוזוב קילו (צרפתית). 16.30 פסטיבל הג'ז העולמי. 17.00 חדשות בצרפתית. 17.15 סידרה צרפתית. 17.30 חדשות בעברית. 17.45 מגאזין ספורט. 18.30 ארבע עונות. קומדיה. 19.10 בדרך לטקסס. סידרה אמריקאית. 20.00 חדשות באנגלית. 20.20 סרט עלילתי באורך מלא.

רדיו

קול המוסיקה

07.09 שחרית לחג – באך: הסוויטה התזמורתית הרביעית; הניידן: שלישייה בסול מג'ור לפסנתר, כנור וצ'לו; ברהמס: ואריאציות על נושא של היידן; וולף: סרנאדה איטלקית; שוברט: סימפוניה מס' 3.
09.00 קונצרט לבוקר חג – צ'ייקובסקי: רומאו ויוליה, פתיחה פנטסיה; גונו: רומאו ויוליה מבחר מן האופרה; פרוקופייב: רומאו ויוליה, מוסיקה לבאלט; ברליוז: רומאו ויוליה, סימפוניה דרמאטית.
11.57 פינת השיר – משירי יונה וולך.
12.00 מן הסדרה – א.א. בטקובניק "בתופים ובמחולות"; דיקא: וילאנל; ברהמס: שלישייה בלה מינור, לקלרנית, צ'לו ופסנתר אופ. 114; שוברט: פרק רביעייה בדו מינור, לכלי קשת; מוצארט: סונטה בלה מג'ור, לכנור ולפסנתר, ק. 305.
13.05 בהאזנה ביכוחה – תומס ארן: סימפוניה מס' 2 במה מג'ור; שטמיץ: קונצ'רטו במי במול מג'ור לקלרנית, בסון ותזמורת; ברהמס: 16 ולסים אופ. 39 לפסנתר בארבע ידיים; סיבליוס: קונצ'רטו ברה מינור לכנור ולתזמורת. אופ. 47; שוברט: סימפוניה מס' 5 במי במול מג'ור (ע"ג ת"ק).
15.00 מפגשים מוסיקליים.
16.00 אתנחתא – תגי שוהם, כנור/ ארגון אוה, פסנתר – בטהובן: סונטה מס' 4 בלה מינור, אופ. 23; בן חיים: סונטה בסול מג'ור לכנור סולו; דביסי: סונטה בסול מינור; באציני: מחול הגמדים.
17.30 קשת של צלילים – מוצארט: סימפוניה ק. 97 מג'ור; דואו לכנור וויולה, ק. 423 בסול מג'ור.
18.00 אנתולוגיה בצליל – דטוש: האלמנטים; לידרסה: ארוון עולם, קנטאטה לשמחת תורה; רבל: האלמנטים.
19.00 מוסיקה קלאסית קלה.
20.05 אינטרלודה.
20.30 "קונצרט מהקלטות התזמורת הסימפונית ירושלים רשה"ש" – רוסיני: "הספר מסיביליה".
23.00 דור הזהב – אבנים גדולים בהקלטות היסטוריות – הנדל: מתוך "ישראל במצרים" (התז. הפיל. הלונדונית; בורודין: מחולות פולובציים מתוך "הנסיך איגור" (התז. הפיל הלונדונית); סיבליוס: סימפוניה מס' 2 ברה מג'ור (תז. סימפ. הבי־בי־סי).

רשת א'

09.05 כוסג הרשת – מפתח להבנת המוח והפסיכולוגיה של האדם, משתתפים: הפיסיקאי פרופ' דניאל עמית הפסיכולוג ד"ר בני שאנן.
10.05 סימפודיה – והפעם: "לסדור את הבך" – מאת שלום עליכם, מגישה: ליאה קניג.
10.35 שירים עבריים.
11.05 "מומורים" – יצחק לוי במורשת יהודי ספרד, מופע פומבי בתיאטרון ירושלים (ש.ש.).
15.05 חוגה – לקס.
16.05 ארץ לא נודעת – והפעם: "רפוסי הגים בתנועת ההתיישבות" (ב').
17.10 צבעי הקשת – משירי פסטיבל הזמר המזרחי.
18.06 ארץ תמרת – והפעם: "מלחמת המים בארץ־ישראל מימי אבימלך ועד ימינו" (ב').
19.15 שירים לחג.
22.05 שישו ושמחו בשמחת־תורה – הקפות שניות מרחבי הארץ.

רשת ב'

07.08 זכור לחג.
08.05 בראש צעיר.
09.05 שאלה של טעם – מהדורת חג.
09.55 לאן נטייל בחג.
10.05 שעת לצון.
11.05 פסטיבל הזמר והפזמון הישראלי תשמ"ז – 1987 – משתתפים: קטעים מן המופע הפומבי שנערך בעיר.
12.05 סופרים על הגל – פרקים נבחרים מיום־שידורים מיוחד בהם ארח "קול־ישראל" סופרים ומשוררים.
14.06 תשואות ראשונות – מופע תחרותי של אמנים בתחילת דרכם.
15.05 צומת דרכים – רבקה מיכאלי משוחחת עם יהודה כהן על תקליטו האחרון.
16.05 תן היוך – מערכונים וקטעי הומור.
17.05 ספורה של אופרת הרוק "עלובי החיים".
18.06 ספרים הם חברים – והפעם: עם יגאל תומרקין.
19.05 ספורו של קלוזאריסקי – פקיד הברון שרכש את אדמות הגליל ולאחר־מכן עבר ל"ברית־שלום" ההחרם על־ידי היישוב היהודי בארץ־ישראל מסופר מפי בנותיו, נכדיו ונינו.
20.05 חיילים יצאו לדרך – משירי הלהקות הצבאיות.
21.05 הוא והיא – דוריס דיי ופרנקי ליין.
22.05 פסקול אישי – עם אילן אבוטבול.
23.05 זו היתה השנה שהיתה – תשמ"ז בעיני יוסף לפיד (ש.ש.).
00.10 הדי ארצי מולדתי – שירים עבריים.

רשת ג'

07.09 סרטים בביוון אחר.
09.05 בפרדס ליד השוקת – השירים ששר יהורם גאון.
13.05 נעימה חמה.
15.05 מקום בצמרת – בצעד הפזמונים הישראליים לסיכום תשמ"ז.
20.05 מהדורה.
22.05 טיול לילי – שירים עבריים.
23.05 צבע הוא הלילה.

גלי צה"ל

08.05 מעל ומתחת לסביבה לחג.
09.05 מקהלה עליה לחג.
10.05 הגדעה לשייקה אופיר – נחשון הבידור הישראלי. קטעים נבחרים ממופע ההצדעה שערכו אמני ישראל לשייקה אופיר ז"ל, באולם תיאטרון "הבימה" בת"א.
12.05 שירי משוררים.
13.05 שלך בהערצה – חילופי אגרות בין ברוך קורצויל, ש"י עגנון ואורי צבי גרינברג. אלכס אנסקי קורא ומשוחח עם ד"ר דן לאור.
14.05 בצהרי חג.
17.05 סגנים מעגל – שלוחה רודות בנהלל.
18.05 על הרבש ועל הביצאון – סיכום הזמר המזרחי.
20.05 סע לאט – שירים לדרך.
22.05 מסורת מסורת – במוצאי חג.
23.05 לילה לא שקט – שירים עבריים.

רכוש מפר ספרית דבר

مكذا من الاجل

■ צרפת

מי ירוץ נגד הימין

במאי 1988 תלך צרפת לקלפיות. הפעם יצביעו הצרפתים לבחור נשיא. חוקת הרפובליקה החמישית קובעת שנשיא נתמנה לשבע שנים תמימות. מי שיזכה באמון הבוחרים, ינהל את ענייניה של אחת מחמש המדינות החשובות בעולם. זה תפקיד קוסם לכל מדינאי, והוא אכן רב משקל.

הבוחרים מצפים בכליון עיניים רק להידה האחרונה – מי המועמדים.

אומנם כבר יודעים שניים: מועמדיהן של שתי מפלגות, שאפילו תומכיהן אינם מאמינים כי יזכו – אנדרה לאז'ואני איש המפלגה הקומוניסטית, וז'אן־מארי לה פן איש המפלגה הלאומנית. אבל המאבק הסופי יתנהל בין שניים בשלושת המועמדים המרכזיים – מנהיגי המפלגות הסוציאליסטית, הגוליסטית והימין־מרכז.

הבחירות ייערכו, כאמור, בשני סיבובים. שני המועמדים שיזכו במספר הקולות הרב ביותר בסיבוב ראשון, ירוצו זה מול זה. בשלוש מערכות בחירות שנערכו לפי שיטת הרפובליקה החמישית, התמודדו זה מול זה איש ימין ואיש שמאל. ציבור הבוחרים נדרש להכרעה עקרונית. בכל גוש קראה המפלגה הקטנה לבוחריה לתמוך ביריב־לשעה נגד היריב העקרוני.

כך קרה ב־1965 וב־1981, כשהקומוניסטים קראו להצביע למען מיטראן; וכך קרה ב־1974, כשהגוליסטים קראו להצביע בעד ז'יסקאר־ד'אסטאן.

אבל טעות תהיה להניח כי בכל מקרה ירוץ מועמד הימין נגד מועמד השמאל. ב־1969 כבר התמודדו שני מועמדי ימין (פומפידו מול לקאנואה) – והשמאל, שנחל תבוסה־רבתי בסיבוב הראשון, עמד מן הצד. לכן לא ברור היום מי יהיה מועמד הימין שיתמודד בסיבוב המכריע – ראש הממשלה הנוכחי ז'אק שיראק, או ראש הממשלה לשעבר (1978 – 1981) ריימונד באר.

באר, כלכלן ידוע, פרש מעשיה פוליטית שוטפת מאז הובס ז'יסקאר ב־1981. למרות במעט שבע שנות מדבר פוליטי, הוא הפופולארי ביותר בין מועמדי הימין. הוא אהוד לכדי גם על גורמי מרכז לא־מפלגתיים. אבל שיראק מתחיל לסגור את הפער. הוא נהנה מן היתרון הסמור לראש ממשלה בפועל, וגם עושה בו שימוש – ובונה גם על מעמדו כראש עיריית פאריס.

כתפקידו השני, הביא לעיר האורות את הזמרת מאדונה – לחנוכת היכל רוקנרול חדש – ונשיקתו לה העלתה את האהדה אליו בין הצעירים. גם בתפקידו הראשון, כראש ממשלה, חשב על הצעירים: הוא ביצע צעד פיסקאלי שהוריד את מחירי התקליטים והקלטות. וראש הממשלה חושב גם על המבוגרים יותר: בתחילת ספטמבר הופתעו האוחזים בהגה לשמוע שהופחת שיעור המע"מ על רכב מנועי.

יהיה על השמאל להציב מועמד כבד־משקל כדי לשמור על סיכוי במערכת בחירות קשה. אבל המפלגה הסוציאליסטית עדיין מצויה בשלב של מועמדים־להיות־מועמדים. מיטראן עדיין נמנע מלהודיע על מועמדות וייתכן שיעדיף לפרוש כיום, כשיא הפופולאריות שלו.

מצד שני, התפקיד נושא חן בעיניו. הוא נאבק להשיגו מאז ראשית שנות ה־60 וב־1965 כפה על דה־גול – אז נשיא – סיבוב שני ומפתיע. במעמד המדינאי הבכיר מתאים לא־אישיות והקהל גומל לו ומציב אותו בראש בכל המשאלים. משבר בין־לאומי יכול לשמש סיבה – או תרוץ – לביטול הצהרתו שהוא מעוניין רק בתקופת־נשיאות אחת.

בהיעדר משבר כזה, נותר תמיד הנימוק החביב הקרוי דיון התנועה. משאלי דעת־הקהל צופים ניצחון לימין אם השמאל לא יעמיד בראשו את מיטראן.

מי מעוניין לרוץ נגד ימין טורה ומאושש, אהוד ומצליח, איש האגף השמאלי במפלגה הסוציאליסטית, ז'אן־פייר שבנמן, הודיע על מועמדותו. באותה נשימה הצהיר שאם מיטראן (איש הזרם המרכזי במפלגה הסוציאליסטית) ייצב למשימה – יפרוש. אם כן, מה משמעות מועמדותו של שוונמן? בעצם, יותר ממועמדות מול הימין השמרני, זו בעצם מועמדות נגד מישל רוקאר, איש האגף הימני במפלגה הסוציאליסטית.

עוד בראשית שנות ה־70 היה רוקאר איש שמאל קיצוני. בינתיים „עבר מוטאציה" והשקפותיו הסוציאל־דמוקראטיות הפכות אותו למנהיג שליש – יש אומרים מחצית – הסוציאליסטים. הוא צעיר יחסית ואהוד מאוד בציבור הרחב. משאלי דעת־הקהל רומזים שאם שיראק יגבר על באר ויגיע לסיבוב השני כמועמד הימין, הוא יפסיד לרוקאר.

בתוך המפלגה הסוציאליסטית יש הטוענים שרוקאר כבר אינו איש שמאל אלא איש־מרכז. הקומוניסטים בוודאי לא יצביעו בעדו בסיבוב השני. לרוקאר אין זה משנה: קהל היעד שלו שונה לחלוטין. בניגוד לשוונמן, הוא ישמור על מועמדותו בכל מקרה – בהתמודדות הפנימית הוא ירוץ גם נגד מיטראן. אם ייכשל, ייתכן שיעדיף לשמור על עצמאותו.

אם ריימון באר יגבר על שיראק, הוא יעשה זאת בסיבוב השני גם על רוקאר. כאמור, כרגע אין לשיראק סיכויים רבים – לא נגד רוקאר ולא נגד באר, ובוודאי לא נגד מיטראן. צופים כי מיטראן יגבר גם על באר, אם כי בהפרש קטן.

שאלה אחת נותרת פתוחה – האם יסכים מיטראן לסכן את מעמדו? ז'יסקאר היה בשיאו רק חודשים ספורים לפני שהובס על־ידי מיטראן שהביא במפתיע את השמאל לשלטון.

אם לא תמצא המפלגה הסוציאליסטית מנהיגות מוסכמת ובעלת סיכויים – התנאי הראשון אינו מתאים לרוקאר, התנאי השני אינו הולם את שוונמן – תמצא את עצמה ב־1995 לפני שוקת שבורה ממש כמו המפלגה הסוציאליסטית הוותיקה (של גי מולה וחבריו הסוציאל־דמוקראטים) בבחירות 1965.

באמצע שנות ה־60 היה מנהיג צעיר ומקובל שהחזיר לשמאל את סיכוייו. שמו – פראנסואה מיטראן. מי יהיה המיטראן של סוף שנות ה־90?

נזירים בודהיסטיים צעירים מתפללים מול ה„ג'וחאנג", ההיכל המקודש ביותר בלהאסה בירת טיבט – באחד התצלומים האחרונים שיצאו מהעיר הנתונה במצור סיני בגלל ההפגנות הסוערות. כל הכתבים והצלמים הזרים גורשו.

■ ארגנטינה

הזמן שנותר לאלפונסין

הבחירות שהתקיימו בארגנטינה ב־6 בספטמבר סיפקו עוד מבחן אלקטורלי למדיניות הכלכלית, שחלק גדול מאמריקה הלאטינית נוקט מאז 1982, שנת משבר החובות של מקסיקו. המדיניות הזו נכשלה במבחן האלקטוראלי. מפלגתו הרדיקאלית של אלפונסין, שעלתה לשלטון ב־1983, צמצמה את הגרעון התקציבי של ארגנטינה מ־13% של התל"ג לכ־6%, חתמה על הסכמי חידוש מועדים עם הנושים הזרים שלה והורידה את המחירים הריאליים ב־20%. מפלגת האופוזיציה הראשית, הפרוניסטית, הבטיחה מדיניות כלכלית שתעניק לעובדים העלאות־שכר גבוהות ובד בבד תשמור על מחירים נמוכים; את מחיר המדיניות הזו תשלם בחלקו בהשעיית תשלומי ריבית על החוב החיצון של המדינה, בן 54 מיליארד הדולר. רעיונות אלה מצאו חן, כנראה, בעיני הבוחרים: חלקה של המפלגה הרדיקאלית בקולות הבוחרים צנח מ־50% ב־1983 ל־37%, היא איבדה את הרוב שלה בבית המחוקקים, והפרוניסטים זכו ל־16 מתוך 22 משרות של מושלים, לרבות זו של באונוס־איירס.

הדבר נראה כעלבון לתיאוריה של שנות ה־80 המוקדמות. זו העריכה כי מעבר מאוטוריטאריות לדמוקראטיה יעודד נקיטת מדיניות כלכלית אחראית, משום שלממשלה תינתן הלגיטימציה הדרושה להנהגת מדיניות קשה. בשארית הזמן שנותרה לממשלת אלפונסין להשלים את כהונתה, יש להניח כי לא יהיה לה קל להגשים את תכניתה, אם משום שהפרוניסטים יתבעו העלאות־שכר גדולות לחברי האיגודים המקצועיים, תומכיהם העיקריים, ואם משום שהמבוי הסתום בפארלמנט לא יאפשר נקיטת צעדים ממשיים כל שהם. מקסיקו, לעומת זאת, שבארצה צריכה הממשלה לדאוג פחות מכל לתהפוכות אלקטורליות, מצליחה – אף שהיא בעלת החוב הלאטינית הגדולה – לשלם את חובותיה במועד ובכל־זאת להגדיל את התפוקה.

בסתירה זו יש כדי להטעות: תוצאות הבחירות בארגנטינה לא היו כה מדכאות כפי שנדמה. ראשית, למוחרים לא הוצגה ברירה פשוטה בין תכנית צנע בת־ביצוע, אם כי מכאיבה, לבין הילולת בזבוזים. תכנית הצנע של אלפונסין נתונה בצרות מאז השנה שעברה; ההצבעה שיקפה במידה מסויימת את כשלונה של התכנית ולא את ההתנגדות לכוונות העומדות מאחוריה.

יש סיבה עמוקה יותר שלא להיחפז בשיפוט. תכלית המעבר מאוטוריטאריות לדמוקראטיה איננה רק לאפשר למצביעים לבחור (בחירה נבונה, יש לקוות) בין עמדות מתחרות: התכלית היא גם לשנות את דרך ניהול הפוליטיקה. עתידה של ארגנטינה תלוי בשאלה אם תהליך הדמוקראטיזציה בן ארבע השנים הפך את המפלגה הפרוניסטית לאחרת. במבט ראשון אין להבחין בהבדלים מעודדים. אחרי הבחירות השתוללו כמה מתומכי הפרוניסטים ברחובות, בקריאות „פרון, פרון". כך תגנו בשמו של האיש שרמס את הבחירות החופשיות ושלטונו בארגנטינה היה דומה מאוד לשלטונו של מוסוליני באיטליה.

אולם חלק מן המפלגה הפרוניסטית זנח את המסורת הפאשיסטית. האיש המנהיג את אגף ה„רנובאסיון" (ההתחדשות) של המפלגה, אנטוניו קאפיירו, נבחר למושל בואנוס־איירס. בשלוש שנותיו של אלפונסין בראשות הממשלה התנהגו הפרוניסטים בבית־המחוקקים כמפלגת אופוזיציה אחראית, יותר מכפי שהעזו לקוות רוב מבקריהם. האם מסוגלים הפרוניסטים להיות למפלגה בעלת שלטון אחראי בשתי השנים שנותרו עד הבחירות הבאות לנשיאות? עצם היכולת להעלות שאלה זו כשאלה אמיתית, לא מופרכת, היא עדות לפרי הברכה שהניבה הדמוקראטיה עד כה.

■ בנגלה דש

שטפונות ופוליטיקה

בקיץ זה פקדו את בנגלה דש השטפונות הגרועים ביותר בתולדותיה. מאז נעשתה מדינה עצמאית ב־1971, הוצפה בנגלה דש בקביעות מדיכאת – אם על־ידי נהרות שתפחו, אם על־ידי גאות גלי ים רדופי רוחות ציקלון. הפעם עלו הנהרות האדירים גאנגס ובראהמפוטרה על גדותיהם. אפיקיהם נשתבשו בכמויות האדירות של מי השטפונות מהרי ההימאליה מבוראי־היערות ונתמלאו על־ידי מונסון, אשר שודד בחלק זה של תת־היבשת מכסת גשמים שנתית בשבעה ימים. מים מן הנהרות הציפו שטחים רוויי גשם, גדולים יותר מאי־פעם. התוצאה היתה אבדן שלושה מיליון טונות דגנים, נזק בשווי של מיליארד דולר, ו־24.5 מיליון בני־אדם, מן הדלים והעלובים ביותר בתבל, שנשארו מחוסר כל.

ואף על פי כן, בניגוד לצפוי, נראה כי בנגלה דש מצליחה לחלץ את עצמה מן הבוץ. כמה שבועות אחרי שיאו של השיטפון אין בה רעב ואין תחלואה מוגברת. עם רדת המים מקימים בתים חדשים במקום אלפי הבתים שהתמוטטו. הממשלה, סוכנויות מתנדבים והצבא עובדים יחד, שלא כבעבר, בחלוקת מצרכים ובטיפול רפואי, ולפי ספירה רשמית, נספו רק כ־700 איש. אם „רק" מצלצל קשות, יש לזכור את 10,000 האנשים שנספו בציקלון של 1985 ואת 40,000 ההרוגים בשיטפון הצפות המר ב־1947 (על־פי כמה הערכות בלתי־רשמיות הגיע מספרם ל־300,000).

אבל התחלואה היא עדיין סכנה נוראה. בארות זוהמו, אספקת המזון בלתי־יציבה, ובכל מקום יש מים עומדים. הדגנים שהלכו לאיבוד מסתכמים ב־20% מן היבול השנתי הרגיל, שגם הוא קטן במיליון טונה מן הדרוש לתצרוכת של המדינה. התאוששותה של תפוקת המזון תלויה בפיזורם המהיר של מי השטפונות ובאספקה לארקבותה של זרעים ושתילים.

השיקום לטווח רחוק יותר יהיה איטי. הוא לא יואץ על־ידי תורמי סיוע חוץ, המתכחים עדיין לדין־וחשבון אמיתי לגבי המיליונים שהוזרמו לבנגלה דש אחרי הציקלון של 1985. רבים מבני בנגלה דש וגם אנשים מן החוץ סבורים כי נתחים הגונים מן הכספים הללו בוזבזו על הבחירות של השנה שעברה, אשר הביאו לניצחון באה אבל חשוד ל„גאטיה", מפלגתו של הנשיא מוחמד ארשאד.

גנרל ארשאד נמצא בשלטון בארצו יותר מחמש שנים. עד כה התגבר על שתי הרעות החולות – השטפונות והאופוזיציה. בקרב הראשון הוא נעזר ביעילותו של הצבא ובארגונים לא ממשלתיים, מקומיים וזרים. בפוליטיקה נמצאו לו בעלי־ברית מועילים בתקשורת המתרפסת ובחולשתן של שתי נשים המתחרות ביניהן על משרתו. שייח' חאסינה ואזד, המנהיגה של ליגת אוואמי ושל האופוזיציה בפארלמנט, הזיקה לעניינה בטענתה כי מספר קרבנות השטפון הגיע ל־6,000. בגום חאלידה זיא, מן המפלגה הלאומנית של בנגלה דש, פשוט ניצלה את אסון השטפון כיותר לתלות בו עוד קריאת תוכה: „ארשאד חייב ללכת".

אף אחת מקבוצות האופוזיציה לא הבהירה כיצד היתה היא מתמודדת עם נזקי השיטפון. הן דחו את הזמנתו של הנשיא להשתתף ב„דיאלוג לאומי" על האסון. זה איפשר לו לטעון לא רק כי טיפולו באסון האחרון היה טוב מטיפולם של אחרים באסונות קודמים, אלא שהוא גם עשה זאת בכוחות עצמו.

גנרל ארשאד עבר כל קודמו. גנרל זיא אור־רחמן, נרצח בידי קצינים שאפתנים ב־1981, למרות הפופולאריות שלו. יש הרואים בבגום חאלידה זיא לא רק את אלמנתו אלא את יורשתו הטבעית. ושייח' חאסינה היא בתו של שייח' מוג'יב אור־רחמן, מייסד האומה, שנרצח גם הוא, ב־1975, בידי קציני צבא שהאשימוהו בשלטון כושל, בעיקר לאחר השטפונות של 1974. התקדימים של שליטי בנגלה דש אינם מעודדים כלל.

■ הונג־קונג

אנשי ה„גוד ביי"

הנה נבחן את בעייתו של אדם מן המעמד הבינוני, שהחליט לעזוב את הונג־קונג כאשר סין תקבל את השלטון מידי הבריטים ב־1997. הוא רוצה לעבוד במשרה שהשכר בה גבוה זמן רב ככל האפשר, ובאותו זמן להבטיח מקלט מוכן היטב שיוכל להימלט אליו.

התשובה היא לבלות את עשר השנים הבאות בנסיעות הלוך וחזור. רופאים אומרים כי במקצועם השנה מלקיף בשביל הונג־קונג תוך כדי הקמת פרקטיקה מעבר לים היא עתה הכלל, לא היוצא מן הכלל. מזכיר המועצה הרפואית של המושבה, גורדון ברנאן, אמר באחרונה כי כ־500 מרופאי הונג־קונג נמצאים ומנית בחוץ לארץ. במקצועות אחרים יש סידורים דומים.

תרבות ה„גוד ביי" יש לה שפה משלה. „אסטרונאוט" הוא אחד שאשתו וילדיו גרים כבר מעבר לים, והייב לשוט בזלל הלוך ושוב בין ביתו החדש לבין משרדו הישנה בהונג־קונג. אפילו בובות הנמכרות לתיירים משקפות תרבות זו: אל בובת התינוק משרה האורז מצטרף טופס הגירה עם בקשה שיקחו אותה לחוץ לארץ.

קנדה היא ללא ספק היעד הפופולארי בקרב אנשי ה„גוד ביי". זוהי מדינה גדולה שחסרים בה אנשים. היא מציעה דיור בתאים לאלה היכולים להרשות לעצמם להשקיע שם. היא שכנה של ארצות הברית, הקוסמת גם היא, אבל מדיניות ההגירה שלה פתוחה נדיבה. ברבע הראשון של שנה זו היגרו לקנדה מהונג־קונג 5,504 איש, בהשוואה ל־1,386 בשנה הקודמת. יותר מ־8,000 איש חזרו להונג־קונג לאחר שסידרו את תעודותיהם שם, ולפעמים השאירו מאחוריהם אחד מבני המשפחה. בוואנקובר יש „רחוב האלמנות", מלא בנשים בודדות המחכות לבעליהן ההונג־קונגאים.

בחודש האחרון בלבד הודיעו ארבעה מנבבוביה של הונג־קונג כי הם עוזבים. זמרת פופ נודעת, אניטה מואי, תעזוב תוך שנתיים. איבאן הו, שהיה במשך שנים המנחה של תחרות „מיס הונג־קונג", עובר לקנדה. את ברכת הפרידה המבויימת שלו בטלוויזיה ראו מיליוני צופים משני עברי הגבול.

כמה לילות קודם לכן סיימו פטריק טסה יין ואשתו דבורה לי 33 שנים בעסקי השעשועים של הונג־קונג. „אלך בעקבות הגבר שבחרתי לחיים לכל מקום שילך", התייפחה דבורה בטלוויזיה. אפילו בית הממשלה אינו מחוסן. י. פ. צ'נג, שתרגם למען הבריטים בשיחות שמסרו את הונג־קונג לסין, הבהיר החודש כי הוא עוזב את המושבה.

חוסר אמון גלוי כל כך בכוונות הטובות המוצהרות של סין לכשתיטול לידיה את השלטון בהונג־קונג גורם סבל רב למיליוני הונג־קונגאים שאינם יכולים להרשות לעצמם לעזוב או, אם יכולים הם לעזוב, עדיין מתלבטים. יותר הונג־קונגאים מתגרשים, כנראה בגלל חילוקי דעות בקשר לעתיד. משפחות הרוסות נזקקות לעזרה של השירות הסוציאלי. העובדים הסוציאליים הם אחת הקבוצות הגדולות ביותר העוזבות.

כחמישים אלף איש ואשה השתתפו במצעד הגדול של ההומוסקסואלים והלסביות בוושינגטון, בין גבעת הקפיטול לבית הלבן

■ בריטניה

מתחכמים את המלחמה בשתיינות

קרוב למיליון בריטים סובלים מבעיית השתיינות. כל שנה הולכים לאיבוד עשרה מיליון ימי־עבודה בשל היעדרויות כרוניות, שסיבתן אלכוהוליזם; האחראים למחצית מקרי הפשיעה האלימה בבריטניה הם אנשים שלגמו יותר ממה שמסוגלים היו לעמוד בו בשפיות; שליש מן הנהגים שקיפחו את חייהם בתאונות־דרכים לא היו יוצאים נקיים מבדיקת שיעור האלכוהול בדמם.

העלויות החברתיות של ההגזמה בשתיה מגיעות בבריטניה לכדי שני מיליארד ליש"ט. באחרונה פירסמה ממשלת בריטניה תוכנית חדשה למאבק בשתיינות. רופאים ואנשי השדולה נגד אלכוהוליזם מגדירים את התוכנית כ„מעט מדי, מאוחר מדי". לנוכח הנתונים שהובאו לעיל, אין לתמוה על הגדרה זו.

אנשי מבשלת־השיכר חולקים על כך. הם מודים כי שיעור השתיינות גדל מאז 1950, אך מציינים כי הוא עדיין נמוך בהשוואה לשיאים שנקבעו בעת הפוריטאניזם הוויקטוריאני, כי מעבר לים הבעיה חמורה יותר, וסטאטיסטיקות בין־לאומיות מציבות את בריטניה במקום ה־20 מבין 24 המדינות המודדות בקביעות את הצריכה לנפש. כמו כן הם מציינים, כי המכס והמע"מ על אלכוהול הם מקור הכנסה בשיעור שישה מיליארד ליש"ט – פי שלושה מן העלויות החברתיות.

שני הצדדים צודקים. האלכוהול הוא בעיה חברתית שחומרתה פוחתת בהשוואה לעבר – ופחותה בהשוואה למדינות אחרות. ובו־בזמן האלכוהול גורם נזק אמיתי והנזק יילך ויגדל ככל שמחירו הריאלי יפחת וככל שרמת־ההכנסות הכללית תגבה. השתיינות, על־פי המחקר הרפואי, פוגעת קשה בבריאות. היא גורמת שחמת־כבד וגם מחלות־לב, אובדן תאי־מוח, אי־יציבות נפשית, ואפילו אי־פוריות.

איפיוני השתיה משתנים, אבל לא תמיד לטובה. המסעדות העירוניות כיום, בדרך כלל, נקיות מאלכוהול, כמו בוול־סטריט – הקאריירסיסטים מעדיפים בירה דלת־אלכוהול, או מים מינראליים. השתיינות (כמו העישון) מתרכזת בתחתית הסולם החברתי. פועלים שותים יותר מעובדי צווארון־לבן. כמו בעניין העישון, כשהגברים מוותרים – הנשים ממשיכות; שתיינות נשים גוברת בכל המעמדות. הגרוע מכל – צעירים נגררים לשתיה בגיל צעיר מאוד, צעיר יותר מאי־פעם. שליש מבני 13 שנים שותים לפחות אחת ליומיים, ואת מחצית התאונות שצעירים מעורבים אפשר לייחס להשפעת האלכוהול.

אנשי השדולה נגד אלכוהול דוחנים על הגישה האוהדת שגילתה ממשלת תאצ'ר כלפי סוחרי היינות והשיכר. עדות לכך הכשלונות החוזרים (שני האחרונים היו ב־1986 וב־1987) של מנהל אגף המכס להעלות את שיעורי הבלו על ויסקי. השדולה רוצה בהעלאה תלולה של תשלומי־החובה המוטלים על מוצרים באלה, בהגברת הפיקוח על פרסומם ובאכיפה יעילה יותר של תנאי הרישוי, האוסרים על מוזגים להגיש אלכוהול ללקוחות צעירים מדי.

אבל אנשי השדולה מטילים ספק ביכולתם להצליח במשימתם. אמנם השרה לבריאות הציבור אדוויגה קורי הבטיחה לתאם את המאבק הבין־משרדי בשתיינות, אבל אחת מפעולות החקיקה הראשונות במושב הבא של הפרלאמנט נועדה להאריך את שעות השירות ב„פאבים", כך שיהיו פתוחים כל שעות אחרי הצהריים. עם זאת – מציינים המשקיפים – בשנות ה־80 ייקל על הממשלה להפחית את צריכת האלכוהול: בתחילת העשור, מחצית הכנסות הממשלה היו פרי המיסוי על המשקאות האלכוהוליים.

מה הם רוצים משמעון פרס?

מאת אורי הופרט

ראש הממשלה יצחק שמיר נזעק כאשר נודע לו כי שר החוץ שמעון פרס פנה מעל לבמה ציבורית בארה"ב הציע ליהדות התפוצה להביע את דעתה בנושאי הוועידה הבין־לאומית.

עוזרו הנאמן של מר שמיר, צחי הנגבי, פירט ופירש את דברי אדונו באומרו לכלי התקשורת כי לא תעלה על הדעת התערבותם בענייני מדינה ריבונית של אזרחי מדינה אחרת אשר אינם נושאים בנטל אזרחותם הישראלית.

עמדת הליכוד מושתתת על תורת הטיעון הקונסטיטוציוני של מדינה ריבונית. תפיסה זו, של הפרדה בין תמיכה למעורבות, הוגשה ליהדות האמריקאית מצד הממסד הישראלי עם הקמת המדינה. תמציתה: הציונות מחייבת את יהודי הגולה לעלות ארצה. הרוצה לכפר על עוון התגאה מ„סיר הבשר האמריקאי" יפדה את עצמו על ידי תמיכה במדינת ישראל בין בחומר (תרומות) ובין ברוח (להסברת עמדותיה של ישראל, כפי שהתגבשו בממשלה).

עמדה זו של הממסד הישראלי התיישבה היטב עם תפיסתם של רוב יהודי ארה"ב, אשר חונכו על ברכי המסורת הקונסטיטוציונית הדוגלת בריבונות לאומית ואי־התערבות. דרישת הוגי הממשל הישראליים להימנע מהתערבות, נתקבלה בנפש חפצה על יהודים, אשר אהבו את המגבלות הקונסטיטוציוניות. כתוצרי הגדולה שבדמוקרטיות הם שמחו על גילויי הריבונות של הדמוקרטיה הישראלית והתיישרו באהבה לפי תפיסת הריבונות, אשר הוצגה בפניהם.

אך למרבה הפליאה לא הכל הזדהו עם קונספציה חילונית זו. היו אף שראו בה סממנים של התיוונות וטמיעה. הרי דין אחד ליהודי באשר הוא. הרי תורת ישראל (ההלכתית) היא, מעצם טיבה ומהותה, אכסטריטוריאלית וכל יהודי כפוף לה. על כן החוגים הדתיים־האורתודוכסיים מעולם לא נמנעו מהתערבות וממעורבות ישירה בענייני ישראל.

אנשי המפלגה הדתית־לאומית היו מאז ומתמיד קשובים לעצותיו ופסקיו של הרב סולובייצ'יק, אשר מאז קום המדינה ועד עצם היום הזה נמנע מלבקר בארץ ההבטחה. הרבי 'מלובביץ' (אשר רגלו מעולם לא דרכה על אדמת הקודש) מפעיל צבא באמביץ בישראל ואף יחידות שריון יש לו. הטנקים של מצווה, המאוישים באנשיו והממומנים על ידי חסידיו בארה"ב, פוקדים יחידות צה"ל כדי לעשות נפשות לתורת החסידות מבית מדרשו. הרבי מלובביץ' אינו מתנזר גם מהבעת עמדות בסוגיות פוליטיות של זכותנו (הפוליטית) על שטחי יהודה, שומרון ועזה.

אנשי אגודת ישראל, אשר נציגותם הממוסדת התופסת מקום כבוד בכנסת, אשר הסכמים קואליציוניים גוזרים לפי מידותיה (ראה ההסכם הקואליציוני בינם לבין ממשלת בגין), מפעילים שדולה רבת עוצמה בניו־יורק, אשר מגמותיה הפעלת לחץ על מקבלי ההחלטות בישראל.

חוגי האורתודוכסיה הדתית בחוץ לארץ אינם מסתפקים בהבעת דעה. הם מתכנסים, מפגינים וזועקים „בגולה הדויה" ולאחרונה הם מפעילים לחצם אף בתחומי הפעילות המוניציפאלית בירושלים (בנושא פעילות תרבותית בערבי שבתות). שדולה אורתודוכסית זו, על כל גווניה, היא אשר מפעילה את המערכת הפוליטית בישראל בנושא „מיהו יהודי". זו מגמה שקופה להפעיל את המנגנון השלטוני של ישראל לשם דה־לגיטימציה של היהדות הרפורמית והקונסרבטיבית בארה"ב.

החוגים היהודיים בארה"ב מצווים שלא להתערב בעבודתה של הכנסת הריבונית בישראל, אולם הכנסת נדרשת לפעול כדי להשפיע על כושרם ועל מעמדם של רבני הקהילות היהודיות הפועלים בחסות ריבונותה של ארה"ב. כאשר בית המשפט העליון של מדינת ישראל גזר תקופות מאסר שונות על חברי המחתרת היהודית, אשר קטעה אבריהם של נבחריה החוקיים של האוכלוסיה הערבית בשטחים החוסה תחת ממשל (צבאי) ישראלי, כאשר נתגלו תוכניות לפיצוץ מקדשי האיסלם בירושלים, נסעו ח"כ כהן־אבידב ומרעיו לארה"ב כדי לגייס תמיכה של חוגים יהודיים למשפחות העצירים ולעורר אהדה לעניינם.

היהדות האמריקאית הלא אורתודוכסית חשה מזה זמן מה כי היא משמשת כאיצטלה רוכבת למאווייה של מדיניות ישראלית אשר השלכותיה על התפוצה הולכות וגוברות. היהדות הרפורמית התעוררה מתרדמתה באיחור רב בהבינה, כי במסווה של ריבונות ישראלית, הכנסת וממשלת ישראל מכרסמות במעמדה של המנהיגות הדתית הלא אורתודוכסית של רוב רובה של היהדות האמריקאית. לא מכבר אמר אחד ממנהיגיה של יהדות זו כי ישראל והשלכות מדיניותה חשובות מכדי להשאירן להכרעת עסקני המפלגות הישראליות בלבד.

בנסיבות אלה קריאתו של שמעון פרס אינה מחדשת דבר וניתן אולי להגדירה כקש אחרון אשר שבר את גבו של גמל השתיקה של היהדות האמריקאית.

רבותי־עמיתי, חכ"ים ונבחרים – אנא!

[illegible]

[illegible] בקוטם כמו לבין חבר בכיתה, בינו לבין המחנך. מה צריך להגיד מחנך לתלמיד כיתה ט' או י"א המשתמש במטבעות לשון שבהן משתמש חבר כנסת זה או אחר כלפי קציני משטרה למשל?

ועתה, חברי הכנסת הנכבדים הנבחרים, [illegible] לפעמים גם להסכים, אך בשם ילדי ישראל – אין לכם רשות להשתמש במלים, במשפטים ובביטויים מעליבים ומגונים.

[illegible] אך אין באפשרותי לפנות לכל אחד מכם בנפרד, מה עוד שאני מכיר כי הבעיה היא של אווירה [illegible] הכנסת [illegible] אלה היו נוקטים צעדים נגד המשתמשים בביטויים כאלה, אולי [illegible]

בלהט ויכוח או אפילו בחילופי דברים, אין נבחרים נותנים לעצמם דו"ח על ביטויים שהם משתמשים בהם. לצערי, בשיטת הבחירות שלנו, כאשר אין כל אפשרות של בחירה אישית של מועמד, זה מצב שמסכן לא רק את הבוחר אלא את הדמוקרטיה בישראל. (בפרט בבחירות לראשי רשויות).

הנוער הרואה את הדברים אומר לעצמו: „אם זו דמוקרטיה, איני רוצה בה. על כל פנים לא זו הדמוקרטיה שבה אני רוצה" והמסקנה המתבקשת אצל חלק מבני הנוער היא: „כאשר שאין בידי לשנות את כללי המשחק הדמוקרטי, בגלל שיטת הבחירות נשארות לי שתי אפשרויות: האחת, לעזוב את המדינה והשניה, היותר חמורה, לשאוף לדיקטטורה."

בימים אלה של מכות עזות, של אלימות מילולית שהפכה לפיסית עם תוצאות מזעזעות, חובה עלינו לעצור, להפסיק, לראות, כל אחד מאתנו, את עצמו – אם, אב, מחנך, מתייצב בפני הראי וזועק „גוואלד!"

יבוא על הברכה יו"ר הכנסת שלמה הלל, המקדיש מחשבה ומאמצים בניסיון להתמודד עם מצב מביש זה. אולי ההתנהגות, דווקא בשנה של ערב בחירות, שתקום מבין חברי הכנסת קבוצה שתילחם בתופעה המכוערת.

זו השעה שיחוברו יחדיו חברי כנסת, נבחרים ומחנכים על מנת שבית המחוקקים וחבריו אכן ישמשו דוגמה להתנהגות, לביטוי תרבותי ונכבד למשטר ולנוהל הדמוקרטי.

בזכות העסקנים הפעילים

מאת חיים וייצמן

ישראל שיזו, ברשימתו „זכות להשפעה לחבר בסניף מפלגה" („דבר" 27.9.87), קורא להפוך את כלל חברי המפלגה ל„גוף בוחר" בבחירת מועמדי המפלגה לראש הרשות המקומית, למזכיר מועצת הפועלים ולמזכיר הסניף.

אין זו פעם ראשונה שהצעה כזאת עולה בעת האחרונה. שיזו עצמו מזכיר את הצעתו של שמעון פרס לבחירת נציגי המחוזות לרשימה לכנסת על־ידי כלל חברי המפלגה שהתפקדו במחוז. בקצרה, הם ואחרים מציעים לקיים במפלגה בחירות מוקדמות, „פריימריס".

לכאורה, אין דבר נכון וראוי מזה לעשותו. מה לנו טוב מדמוקרטיה רחבה, המפעילה ציבור גדול של אנשים, שכדרך כלל אינם פעילים? בכך הרי תתחזק מחוייבותם לדמוקרטיה ותגבר הזדהותם עם המפלגה. זאת ועוד: מעמדו הציבורי של מועמד שנבחר על־ידי אלפי חברי מפלגה עולה לאין שיעור על זה של מועמד שנבחר בגוף בוחר מצומצם. הציבור הרחב אינו מודע להרכבו של הגוף הבוחר, אנשיו אנונימיים ברובם ולעומד מן הצד העניין כולו מדיף ריח רע של חדרים חשוכים ועסקים בהם נעשות עסקות אפלות. בחירות כלליות, חשאיות ודמוקרטיות נראות תמיד טוב יותר מבחירות בגוף מצומצם (שלא לומר: ועדות מסדרות למיניהן).

ככלל, ככל שהגוף הבוחר רחב יותר, הוא נתון פחות להשפעות של ראשי קבוצות, גושים וסקטורים מסוגים שונים ומשונים. מובן מאליו, שאם כלל חברי המפלגה בישוב או במחוז היו משתתפים בבחירת המועמדים, היתה נפגמת יכולתם של „בוסים" כאלה ואחרים „לבשל" מועמדות של משהו, או „לסגור עניין" ביניהם. תופעה כזו היתה מחלישה את כוחם של אותם „בוסים" וזו, כשלעצמה, תופעה חיובית ואפילו מטרה שראוי לשאוף אליה.

קיום בחירות מוקדמות („פריימריס") במפלגה עשוי לקדם את שינוי שיטת הבחירות לכנסת, מטרה שמפלגת העבודה מקפידה לכלול במצעה פעם אחר פעם בכל מערכת בחירות, וזו סיבה טובה נוספת לקיים „פריימריס", כמו גם חיזוק הקשר בין הנבחר לציבור בוחריו והגברת מחויבותו להם. הרי על כך כבר הוכברו מלים.

אבל... וכאן באים שני אבלים חשובים ומהותיים:

ראשית, עלינו לשאול את עצמנו מי הם אותם כ־30 ריבוא מתפקדים ששמם נכלל בספר הבוחרים המעודכן של מפלגת העבודה: שכן עלינו לזכור כי קנה המידה להכללה בספר הבוחרים היה תשלום חד־פעמי של שקל אחד וחתימה על טופס הצטרפות.

איני רוצה לחשוד בכשרים. בוודאי רוב גדול של המתפקדים עושים זאת מטעמים רעיוניים טהורים. עם זאת, זכורים מקרים שחברי מפלגות אחרות חתמו על טופס הצטרפות „כדי לעשות טובה לחבר", או מסיבות אידיאולוגיות דומות. שלא להזכיר את אותם אלה ששכחו ליידע אותם שהם חותמים על טופס הצטרפות. ודי לחכימא. אחד מחברי המרכז אמר לי פעם, ברגע של ליצנות, כי הוא מכיר מתפקדים שהם חברי תנועת „חרות", מקבלים כספים מה„אגודה" ומצביעים, בסופו של דבר, למפלגה רביעית.

יש החוששים ששינוי כזה יגרום ירידה חדה במספר החברים הרשומים: מכ־300,000 ל־50,000, „ואיך ניראה בציבור?" ועוד טוענים: „במאבק על דעת הקהל אסור שיווצר הרושם שהמפלגה קטנה במקום לגדול". אינני רוצה להיכנס לוויכוח זה. אומר רק, כי בעיני עדיפה מפלגה שחבריה מודעים למחויבותם מחד גיסא, אך יש להם גם זכויות („פריימריס") מאידך גיסא. אלה שלא ירצו סוג זה של מחויבות, יוכלו להיות תומכים, אוהדים – מאורגנים או לא מאורגנים – אך לא חברים. ממילא לא יוכלו להשתתף בבחירות המוקדמות.

וה„אבל" השני: בדברי הדורשים את השינוי נשמעת ביקורת על חברי המרכז ומועצת הסניפים והמחוזות על השיקולים שהם שוקלים בבואם לבחור, על כך שאינם ענייניים אלא סקטוריאליים, ועוד כהנה וכהנה שיקולים.

ובוויכוח, כמו בוויכוח (וכך בקבוצותינו), אין מסתפקים בטיעונים לגופו של עניין. כיצד כל חברי המרכז ומועצות הסניפים והמחוזות הם „עסקנים" רחמנא ליצלן (ולחשוב שבראשית המאה עוד היו מתגאים בתואר „עסקן").

כדאי לטוענים לזכור שני דברים. האחד, אם חברי המרכז ומועצות המחוזות והסניפים נוהגים על־פי שיקולים אינטרסנטיים וסקטוריאליים, מראשי הקהל לזכור זאת, שהרי הם מורי הדור. ואם חבר מרכז הוא „עסקן" (רחמנא ליצלן כבר אמרנו), מתי נפסקת „עסקנותו" ומתחילה „מנהיגותו"? בהיבחרו לכנסת? לוועדה המרכזת? ואולי בהיותו שר?

הדבר השני חשוב ביותר: אותם „עסקנים", חברי המרכז ומועצות הסניפים והמחוזות הם שדרת הפעילים המרכזית של המפלגה. הם אלה הנושאים בעול המרכזי במערכות הבחירות השונות ועושים זאת במסירות ולעתים אף בהקרבה. בלעדיהם לא תוכל לפרוח לעין השמש מנהיגותם הנאצלה של המנהיגים.

אשר על כן, גם משיקולים תועלתיים גרידא כדאי לטפח בפעילים המרכזיים, חברי המרכז ומועצות הסניפים והמחוזות, את המוטיבציה לפעול ואת ההזדהות עם המפלגה. ניתן להשיג זאת בהבלטת מעמדם כנה, לה ראויים הפעילים, ולא בהתעלמות, בהפגנת זלזול ובהטחת עלבונות בהם.

העושים מפול – פיל

מאת דוד קורן

(הערות למאמרו של פרופ' דן מירון „תעודה בישראל" בכתב העת „פוליטיקה")

כאחד המתנוססים על גילוי הדעת של התנועה למען ארץ ישראל השלמה בספטמבר 1967, אני רוצה להעיר למאמרו של דן מירון ולראיונות ששמעתי ברדיו. המסה שכתב תחת הכותרת „תעודה בישראל" מהווה ביקורת מלוכדת ודקדקנית על ההופכים שחתמו על הנוסח של גילוי הדעת שהתפרסם אז מטעם התנועה לארץ ישראל השלמה. המחבר תולה כמעט בכל מלה כוונות שאין בהן. פעמים שהוא שם את המלים במרכאות ופעמים שאינו עושה כן, אבל המלים יוצאות מתחת עטו כשהן „טעונות" מטענים נוספים שהם פרי רוחו. התמונה הכללית העולה ממאמרו נראית כדמות של צל ענק, כמעט מפלצתי, שהיא כולה יצירתו, אך איתה הוא מתווכח.

באחד מימי ספטמבר 1967 קיבלתי בדואר חוזר מודפס בסטנסיל על נייר שכפול רגיל, ללא הידור, מכתב בו הוצע לי, אם אני מסכים לנוסח, לחתום ולשלוח אליהם. בשם הוועד חתמו נתן אלתרמן ז"ל ויבדל"א משה שמיר.

הנוסח ביטא גישה ציונית אקטיביסטית שהיתה (והינה גם כיום) מקובלת עלי. בין השאר נאמר בגילוי הדעת „שאין לנו רשות לוותר על מדינת ישראל"; „גבולות ארצנו כיום שהם ערובה לביטחון ולשלום"; „החופש והשוויון" נזכרים „כנחלת כל התושבים ללא הבדל"; „עליה גדולה"; „התעוררות ותנופה לעם ישראל ולארץ ישראל". הכל ציונות „בסר".

ראיתי בכך קריאה של אנשי הרוח שביקשו לצרף אליהם גם חברים מההתיישבות העובדת ממקומות שונים בארץ. ראיתי בכך מעין „של קורא" להתיישבות ולעליה ולאו דווקא תוכנית אופרטיבית. הזדהיתי עם כל הכתוב בו. בענין אחד שקלתי והוא בפסוק: „שום ממשלה בישראל אינה זכאית לוותר על שלימות זו" ושאלתי את עצמי: כלום גם ממשלה אשר תשיג שלום עם הערבים תתחייב בכך? אבל שמתי לב שמדובר בממשלות בלבד ולא נזכר שם העם ולא נזכרה הכנסת אלא רק הממשלה אינה זכאית לוותר על שלמות זו. נוסח זה היה מקובל עלי וחתמתי. „האני מאמין" הציוני שלי, כאדם שחי לפני כן בקיבוץ בית הערבה מראשיתו ועד אחריתו (1939־1949) לא נעצר בקו הירוק. קיבלתי, כמו האחרים, קו זה כעובדה שנוצרה עם הסכמי שביתת הנשק, אך מעולם לא כמסורה. במגילת העצמאות לא צוינו ולא נקבעו גבולות המדינה ולא במקרה.

באחת מכותרות המשנה כותב המחבר:

„אנשי א"י השלימה מכריזים בכרוזים על הפיכת הפירמידה של הערכים הבן־גוריוניים. שוב לא פירמידה שהמדינה בראשה אלא פירמידה שהמדינה בתחתיתה" (עמ' 4).

לא אכנס כאן לסוגיה מה חשוב יותר בפירמידה הלאומית שלנו, הראש או התשתית. אך עלי להביע תמיהתי מניין לקח המחבר המלומד את העיון, משום שבטקסט של הכרוז נאמר שאין לוותר על ארץ־ישראל „כשם שאין לנו רשות לוותר על מדינת ישראל" – שוויון של ממש. היכן נהפכה הפירמידה? – לא היה ולא נברא ולא עלתה על לבי. (בטוחני גם בלבו של אלתרמן ושל אחרים).

„הכרוז, בעיקרו, בא קודם כל לקבוע שהעם וממשלותיו אינם רשאים" וכו' (כותב המחבר בעמ' 7). בכרוז עצמו לא נזכרה המלה „העם" לעניין זה אלא רק הממשלות. האין בהצבעת המלים „העם וממשלותיו" משום דמגוגיה? לאחר שכתב כך מסיק המחבר בכוונת המסנה שהכרוז „בא בעצם להכריז על ביטול הריבונות של העם ומוסדותיו המדיניים הנבחרים". כאן מנסה המחבר לרבע את המעגל. האם בטקסט נזכרה „הכנסת"? והרי הכנסת היא היא הריבונית ומהווה את הכותב „מוסדותיו המדיניים הנבחרים של העם".

בכרוז הזה מצאנו קריאת כיוון, אמונה וחזון, עידוד לעשיה ציונית, לעליה ולהתיישבות. אך בשום פנים אין למצוא בו „הפיכת הפירמידה של הערכים הבן־גוריוניים". הניסיון לתקוע מעין טריז בין אבות תנועת העבודה שחתמו על הכרוז ואלתרמן בראשם לבין בן גוריון, מעורר תמיהה וגיחוך.

מה היתה דעתו של בן גוריון בעניין ארץ ישראל? א. נפנה אל דבריו בקונגרס הכ' בציריך ב־7 באוגוסט 1937. „אני אומר: מבחינת הגשמת הציונות, עדיפה הקמת מדינה יהודית לאלתר ואם גם בחלק של ארץ ישראל המערבית מהמשכת המנדט הבריטי בתנאים הקיימים בכל מערב הארץ. ולפני ברדי את נימוקי עלי להעיר הערה פרינציפיונית. אילו הועמדה לפני השאלה: מדינה יהודית בכל מערב ארץ ישראל תמורת הסתלקות מזכותנו ההיסטורית על ארץ ישראל כולה – הייתי דוחה את המדינה. אין לשום יהודי זכות לוותר על זכות העם היהודי בארץ. אין זה מסמכותו של שום גוף יהודי. אין זה אפילו מסמכותו של העם היהודי כולו החי אתנו היום – לוותר על איזה חלק שהוא בארץ. זוהי זכות האומה לדורותיה, זכות שאינה ניתנת להפקעה בשום תנאי. ואילו גם היו יהודים באיזה זמן שהוא מכריזים על הסתלקות מזכות זאת – אין בכוחם ובסמכותם להפקיע זכות זו מהדורות הבאים". בן גוריון ראה את הזכות של העם לארץ כמחייבת אותנו מבחינה מוסרית וערכית, אם כי לא כתוכנית פוליטית אקטואלית, שכן כבר אז הסכים לחלוקה ואף יותר מאוחר היה ראש מקימי המדינה בחלק מארץ ישראל.

ב. זאת ועוד. ב־17 במאי 1948 חתם פאול סינגר, מראשי חברת האשלג, על הסכם קבלת חסות של עבר הירדן על [illegible] של החברה בצפון ובדרום. היה זה לאחר שימים אחדים לפני כן וב־14 במאי 1948 העלה נובומייסקי בפני בן־גוריון הצעה בדבר ניטרליזציה של האיזור. [illegible] עבר הירדן הקשיחו את עמדתם וסינגר חתם על קבלת החסות של הלגיון הערבי.

על כך הגיב בן־גוריון במכתבו אל נובומייסקי (ששכב בבית חולים לאחר תאונה) ביום 21 במאי 1948: „האשר לסידור של פאול סינגר בים המלח. אין רשות ובסמכות לשום איש למסור חלק משטח מדינתנו [illegible]. ואילו אפילו חבר הממשלה היה עושה זאת, הייתי מבטל את עשייתו. בצפון ים המלח אינו בשטח המדינה לפי או"ם, אבל גם בזה לא היינו רשאים למסור [illegible] בייחוד כשהיא אויבת ותוקפת את ישראל" (הארכיון הציוני המרכזי A 316/3).

ג. במגילת העצמאות לא קבע בן גוריון גבולות המדינה אף שהזכירו לו את הנושא, וזאת לא רק מטעמים פרקטיים אלא מטעמים היסטוריים.

לא הייתי נזקק לכתב פולמוס עם מאמרו של מירון (בתחום הפוליטי) לולא הדאגה המקננת בלבי על שהולכים ומתרבים הקולות בין אישי ציבור פוליטיים [illegible] כל מה שמעבר לקו הירוק [illegible] „שלהם" וכל הפלסטינאים יש להחזירו להם. זאת בהתעלמות מן העובדה שאש"ף הוקם בשנת 1964 כשהשטחים היו בידים ערביות וכל שאיפתם היא מימוש הריבונות על חלקי הארץ הכלולים במדינת ישראל. הערבים אולי יסכימו עם עצמאות מוגבלת בחלק מארץ ישראל המערבית, אך נראה שלא יוותרו על זיקתם לאותם המקומות שנכסו בתש"ח.

אם נגיע לאפשרות של [illegible], עליהם ויתור על הזיקה ההיסטורית והרגשית כלפי לאותה הארץ בה עוצבה דמותו של העם היהודי? אם חלילה יוותרו אנשי הרוח והסופרים על הזיקה לארץ ישראל כולה, מה יעשו הפוליטיקאים?

כאשר יושג הסכם שלום, הוא יושג על בסיס של אי־ויתור של הצדדים על הזיקה לארץ כולה, אך ויתורים מעשיים יהיו הכרחיים. יש המאמינים בפשרה טריטוריאלית ולי נראה כי הסיכוי היחיד הוא בפשרה על ידי שיתוף בשלטון, זו המכונה בפי רבים „פשרה פונקציונלית".

הד.ג.ב. וההסתדרות: יחסים פוליטיים ומגעי אנוש

מאת רודי גוטה

ד.ג.ב. – ברית האיגודים המקצועיים של מערב־גרמניה – הוא ארגון גג של 17 איגודים מקצועיים (כשמונה מיליוני חברים), הממלא תפקיד מרכזי ברפובליקה הפדראלית ובתנועת העבודה הבין־לאומית. בקשרים בין גרמניה וישראל אין גוף אחר שידמה לו בכל הנוגע ליחסי הידידות ולהיקפם בין שני ארגוני הגג – ד.ג.ב. וההסתדרות.

שני ארגונים אלה קשורים מאז 1975 בהסכם שיתוף־פעולה שהינו ייחודי לשתי תנועות. לשמונה מתוך תשעה מחוזות הד.ג.ב. קשרים הדוקים עם סניפי המחוזות של ההסתדרות, עם תנועת המושבים ועם רשת „עמל".

חרף העובדה כי לקשרים אלה מימד פוליטי, מהווים המפגשים בין חברי האיגודים – המפגשים בין בני אדם – את הבסיס לרחשי האמון בין תנועות העבודה הגרמנית והישראלית. השתתפות בני נוער, חברי האיגודים המקצועיים, בתוכניות לחילופי נוער בין גרמניה וישראל, משמשת ערובה להמשך שיתוף פעולה זה בעתיד. הקשרים ההדוקים הדו־הדדיים בין האיגודים המקצועיים של שתי המדינות תורמים לחיזוק הקשרים בין ישראל והרפובליקה הפדראלית. האינטרנציונל המקצועי בבריסל וארגון העבודה הבין־לאומי בז'נבה יוצאים אף הם נשכרים מיחסי אמון אלה.

עוד מסוף שנות ה־40 החלו אנשי האיגודים הגרמניים, אלה ששרדו בחו"ל כגולים, או במחנות הריכוז הנאצים, לבקש מגעים עם ההסתדרות. ב־1957 ביקרה בישראל, לראשונה, משלחת רשמית של ד.ג.ב. וב־1963 באה לגרמניה משלחת נוער של ההסתדרות. חרף הוויכוחים הפנימיים בין מפלגות הפועלים בהסתדרות (מפ"ם ואחדות עבודה התנגדו לקשרים עם גרמניה), החל בחילופי דעות בין שתי תנועות העבודה. העמדות האמינות של מנהיגי הפועלים בגרמניה, הנכונות לשאת באחריות ונכונותם לשאול את עצמם: „האם אני, אישית, עשיתי די כדי למנוע את האסון הנאצי", סללו את הדרך להידברות. בתקופה מאוחרת יותר הזדמן לאיגודים הגרמניים לגמול לישראל על נכונותה לשיתוף־פעולה: היו מקרים בהם מצאה את עצמה ישראל מול קשיים בתוך הארגונים הבין־לאומיים והאיגודים הגרמניים התייצבו לצדה.

נוסף על כך, גם השורשים האידיאולוגיים המשותפים הוכיחו את עצמם: לנציגי שתי תנועות העבודה מושגי מפתח פוליטיים – וגם תכנים משותפים – דבר שהקל על ההידברות. על רקע זה נחתם במאי 1974 הסכם ראשון לשיתוף פעולה בין ד.ג.ב. נורדריין־וסטפליה ובין מועצת פועלי תל־אביב וב־1975 נחתם הסכם על שיתוף פעולה כלל־ארצי בין הנהגת ד.ג.ב., בראשות היינץ אוסקר פטר, ובין ההסתדרות הכללית בראשות ירוחם משל. מאז ועד היום נחתמו 10 הסכמים על שיתוף פעולה בין האיגודים המקצועיים של שתי המדינות. נוסף על האיגודים הקשורים בהסכמים לשיתוף פעולה עם האיגודים הישראליים, נחתמו גם הסכמים בין הסתדרות המורים בישראל ובין איגוד החינוך והמדע הגרמני וכן בין „הפועל המזרחי" המאוגד בהסתדרות ובין העובדים הנוצרים־דמוקרטיים המאוגדים בד.ג.ב.

ב־1961 שלח איגוד החינוך והמדע, לראשונה, משלחת בת 10 חברים לכינוס פדרציית המורים שנערך בישראל. כינוס זה הוליד במאוחר יותר את „סמינרי הידידות" המתכנסים לסירוגין בישראל ובגרמניה ומשמשים גשר להבנה בין מורי שתי הארצות.

בהסכם שנחתם בנובמבר 1980 התחייבו איגודי המורים של שתי הארצות להיאבק נגד גזענות, אנטישמיות והפרות זכויות האדם ובכך לתרום לקידום בדרכי שלום של הדמוקרטיה והמסורות הסוציאליות של הארצות. שני ארגוני המורים נטלו חלק בניסוח המלצות משותפות לספרי לימוד בשתי המדינות.

במסגרת שיתוף פעולה רחב זה נתאפשרו לראשונה השקעות גרמניות ישירות בישראל באמצעות „בנק דר גמיינווירטשאפט". לגבי [illegible] היה ייסוד הבנק המסחרי המצליח, „ישראל קונטיננטל בנק", בשותפות עם בנק הפועלים – בבחינת החלטה מוסרית ולא רק כלכלית. בעזרתה פיננסית זו בבסיס הישראלי היא עד היום הגדולה בהשקעות הישירות של גרמניה בישראל.

אשר לתרבות: מדי שנה עורכות 15 עד 20 מקהלות גרמניות קונצרטים בישראל. כ־10 מקהלות הסתדרותיות מופיעות בגרמניה באולמי קונצרטים ובמפעלי תעשייה. שיתוף הפעולה בתחום התרבות הגיע לשיא ב־1985, ב„שבוע הישראלי" בו הופיעו שבע קבוצות תרבות של ההסתדרות [illegible], במסגרת פסטיבל האיגודים המקצועיים [illegible]. להופעתה [illegible] של מקהלה גרמנית־ישראלית [illegible] ביוני 1986, היתה משמעות סמלית רבת חשיבות.

קרן פרידריך אברט, הקרובה לתנועת העבודה הגרמנית, [illegible] שיתוף־פעולה הדוק עם [illegible] של ההסתדרות, [illegible] תנועת העבודה הגרמנית [illegible]

באחת, [illegible] בין שתי תנועות העבודה מהווה תרומה [illegible] ביותר [illegible] בין שתי המדינות.

(המחבר [illegible] עבודה [illegible] גרמניה בישראל)

נטורי־קרתא קדמו לעורך „אל פג'ר"

מאת ב"צ אופז

„אנו חייבים להיות נאמנים להנהגה שבחור [illegible] ולא למדינת ישראל הציונית", אמר „שר החוץ" של נטורי קרתא, [illegible] עורך „אל פג'ר", [illegible] שלו לטובת ארגון אש"ף („דבר" 13.8.87).

[illegible] ידיעה זו נזכרתי כי [illegible] אין כל רבותא בכך וכבר היו דברים [illegible] ואף חריפים יותר [illegible] ביותר באותם הימים, מפי נטורי קרתא שונאי הציונות.

בשער החוברת שהוציא בשעתו סופר „דבר" בירושלים י. שוכמן – לימים עיברת את שם משפחתו לשהם – (תשי"א–1950) הוצאת ירושלים, מופיעה דמותו של נטור קרתא התוקע בשופר תחת הכותרת „השיבנו לעבדאללה ונשובה".

מפאת קוצר המצע נציין רק קטעים מספר מתוך החוברת בקטע „בימי המצור" (עמ' 88) כותב שוכמן: „בבושת פנים ובכאב לב עלינו לדעת ולהודות, כי בכל ימי המלחמה והמצור על ירושלים, מראשיתם ועד סופם, התקיים בירושלים גיס חמישי יהודי שעשה כל מיני מעשי תועבה להכשילנו מבפנים ולהקל על האויב את כיבוש העיר העברית".

בקטע „הפרעות למאמצי הלוחמים" כותב שוכמן בין השאר (עמודים 8–9): „בימים שירושלים העברית התגייסה מזקן ועד נער לשם הגנה על העיר, סירבו אנשי כת זו [illegible] לצווי הגיוס ונשארו בבתיהם. כשחששו שמא ייעשה נסיון לגייסם בכוח, התבצרו בישיבה במאה שערים. וגייסו את נשותיהם לדאוג לבטחונותיהם, ולהקים צעקות וצווחות כדי [illegible] סכנה כזו. הם גם לא נמנעו מלהפריע למאמצי הלוחמים. מפי חיילים שנזדמנו בימי הקרבות לשכונות שבהן גרים נטורי קרתא, אפשר לשמוע כיצד סגרו אלה את בתיהם בפני הלוחם העברי וכיצד מנעו ממנו כל עזרה בשעות מצוקה וסכנה. בעצם יום [illegible] עשר במאי, בשעת פעולות מבצעיות מבריקות, נעלו אנשי כת זו – באמתלה של שמירת שבת – [illegible] לפני כוחות לוחמים עבריים שביקשו [illegible] סכנה בחזית [illegible] ביותר, עד שהכריחו לפלס להם דרך בעזרת ירי באויר".

כדי להשלים את תמונת העלילה של כת זו, נספר עוד בחוברת כי הם לא נמנעו באותם ימים מנסיונות לבוא בקשרים ישירים עם מנהיגי הערבים בדבר כניעת ירושלים, ובו על פניותיהם אל ראשי הוועד הערבי העליון [illegible]

[illegible]

אכן, [illegible] עד היום.

הלוח הכללי | ידיעות אחרונות | הלוח הנפוץ ביותר | דבר — ראשון בבוקר

דרושים דחוף
מגהץ
למערבלי בטון מעל 15 טון
עם נסיון אזור פתח־תקוה.
טלפון בשעות העבודה 03-9360561/2
בערב 03-9229833

איש/אשת מכירות מעולה

לעבודה עצמאית, מעניינת ודינמית הכוללת קיום קשר עם מוסדות וגופים ציבוריים.
יכולת טובה בניהול מו״מ ויחסי אנוש מעולים — הכרחיים.
מתאימים יפנו בכתב יד בציון קורות חיים לת.ד. 16301/י ת״א 61162

למפעלנו בעסיס נתניה
דרושים/ות
1. **מפעיל/מתכנת** עם נסיון רצוי נסיון על מחשבי N.C.R
2. **קלדניות מסוף**

לפרטים נא לפנות לברוך 053-59191

למוסך מרכזי בחולון
דרושים
מכונאים וחשמלאים
בעלי נסיון
נא לפנות לאמנון 03-5563545

לקבוץ בית השיטה
דרושה בדחיפות
אחות מוסמכת
ביום 06-536788, בערב 06-536884.

למשרד אדריכלים
דרוש/ה
אדריכל/ית בניין ואדריכל/ית פנים
בעל/ת נסיון רב.
03-256354 03-289312.

לפרסום אריאלי
דרושה
פקידת קבלה — מרכזנית
טל: 03-246234/5
מיום א׳ 09.00

דרוש
מנהל עבודה
למפעל שוקלד. רצוי ידע בענף השוקולד.
נא לפנות בכתב יד לת.ד. 371 תל־אביב.

לפולגת
דיזנגוף סנטר 60 ת״א
דרוש
מוכר מנוסה
למח׳ גברים
לפנות במקום למר חיים מנהל החנות

אורט ישראל
המחלקה לכ״א
שד׳ דוד המלך 39
תל־אביב טל׳ 03-233231
דרושות
פקידות
בעלות השכלה תיכונית מושלמת,
ידע בהדפסה בעברית הכרחי

רשות הדואר
דרושים
עורכי דין
בעלי נסיון של שנתיים לפחות בתחומים: דיני החוזים, עבודה, נזיקין ומקרקעין.
מקום העבודה בירושלים
על המתאימים לפנות בכתב בצירוף קורות חיים לת.ד. 1283 ירושלים, מיקוד 91012 עבור "יועץ משפטי".

קבוץ ברקאי מחפש
אחות מוסמכת
מגורים במקום
טל 06-378586-8 עד 14:00

למושב אבינדוד
דרושים
בדחיפות
עובדים מנוסים לעבודה ברפתות
רשיון לטרקטור חובה
לפנות 08-581920
08-581223

לחברת ספנות בתל־אביב
דרוש
פקיד
למחלקת תפעול
★ שליטה באנגלית הכרחית
★ רצוי ידע בסטטיסטיקה
טלפון: 03-664971

לגן החיות התנ״כי בירושלים
דרושים/ות
1) **עובדי אחזקה**
— עם נסיון בעבודות מסגרות ושרברבות.
2) **מטפלי חיות**
— במשרה מלאה — עדיפות לבעלי נסיון.
לפרטים וראיון נא לפנות לגן החיות טלפון: 02-823658, 02-811334

SONY
לישפאר — מח׳ הנה״ח דרוש/ה
מנהל/ת חשבונות
למשרה מלאה
★ סוג 3
★ נסיון 3 שנים לפחות, כולל עבודה עם מחשב הכרחי.
טל׳ 03-652431 (לפנות למירה)
העולם מתקדם מסוני לסוני

הוד אוזד בע״מ
מפעל לעיבוד בשר קרית־מלאכי
דרוש
טכנולוג מזון
לפנות לטלפונים 08-581611-4 לפנינה

הדסה־נעורים
בית־ספר תיכון מקצועי ומכללה טכנולוגית
דרושים/ות
מדריכים חברתיים
★ מגורים במקום
נא לפנות למחלקת כח־אדם, "הדסה־נעורים", דואר נעורים 40298
טלפון: 053-666831
(המודעה מתייחסת לגברים ונשים כאחד)

להברה מובילה בצרפת בתחום האלקטרו אופטיקה ושומיה בתעשיית המכוניות
דרושים/ות
● **מהנדס אלקטרוניקה**
● **טכנאי אלקטרוניקה**
וזאת לשם הקמת יחידת ייצור במרכז הארץ.
מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות בכתב יד בצירוף קורות חיים (בצרפתית או אנגלית) + תמונה וטלפון לת.ד. 31264 ת״א עבור סדר

המשטרה אתגר

דרושים
סטודנטים לתפקידי תנועה

העבודה במשרה חלקית וניתן להתאימה לתוכנית הלימודים.
שכר התחלתי של כ־500 ש״ח (לחצי משרה) וכן הטבות כספיות ותנאי שרות מעל למקובל במגזרים אחרים.
לקבלת פרטים נוספים יש לפנות לאחת מלשכות הגיוס המפורטות להלן בצירוף תעודות השכלה ופנקס מילואים.

תל־אביב	רח׳ הרכבת 14	טל. 03-628290-3
ירושלים	רח׳ המלך ג׳ורג׳	טל. 02-44433
חיפה	רח׳ העצמאות 82	טל. 04-661067
רחובות	רח׳ הרצל 206	טל. 08-487488
באר שבע	רח׳ העצמאות 55	טל. 057-32521

הצטרף למלחמה בתאונות הדרכים
סודיות מובטחת

למוסד ציבורי מרכזי בירושלים
דרוש/ה
שליח/ה לגרמניה בענייני צוואות ועזבונות 16/87

דרישות התפקיד: השכלה אקדמאית בתחום המשפט/כלכלי וניסיון רב באיתור מועמדים לצוואות ועזבונות־בחיים. בעריכת צוואות, ניהול עזבונות והעבודה ציבורית; ידיעת השפה גרמנית ועברית על בוריין; ידיעה יסודית בהיסטוריה, בתרבות ובמסורת של עם ישראל והכרת קהילת ישראל בגרמניה, כושר הניסיון בקיום בית פתוח ומגע נאות עם אנשים.
מועמדים/ות מתאימים/ות המסוגלים/ות אחר הדרישות הנ״ל מתבקשים/ות לפנות בכתב עד 23 באוקטובר 1987 בצירוף תולדות חיים מפורט הכולל השכלה וניסיון, בין השאר מצב משפחתי, לת״ד 7093 ירושלים.
לציין על גבי המעטפה "מועמד לשליחות לגרמניה".
— מבע אש ביקרות —

טופר מפעלי אופנה 1977 בע״מ
לחברתנו דרושים/ות:
1. **ציידים** עם ידע רחב בתפירה.
2. **תדמיתנים/יות**
★ 5 שנות נסיון מוכח ★ שעות עבודה גמישות
★ ישנה אפשרות לעבודה זמנית (FREELANCE)
לפרטים נא לפנות טלפונית: 03-5565427, 03-5565440 לקיבי

לכל־בו חיפה
של
"המשביר לצרכן"
דרוש/ה
עוזר למנהל הכל בו
המועמד המועדף יהיה בעל נסיון בתחום המסחר והניהול המסחרי ובעל השכלה על תיכונית רלבנטית
לקביעת ראיון, נא לפנות לאגף כח־אדם טל׳ 03-899641 החל מיום א׳

דרושה
משפחה אומנת
(בתשלום)
המסוגלת להעניק בית חם ואוהב לילד חריג בן שנתיים.
לפרטים נוספים נא לפנות ללשכה לשרותים חברתיים בערד (לבקש את עליזה, רות מ. או יהודית)
טלפון 057-950620 בשעות הבוקר או ימי א׳ רב׳ אחה״צ שעות 16.00—19.00

טלרד

תעשיות מלקטרוניקה ואלקטרוניקה בע״מ
דרושים/ות
מהנדס/ת אלקטרוניקה
לעבודות פיתוח ותיכנון של מרכזיות ספרתיות מתוחכמות.
★ נסיון של 2-4 שנים בפיתוח המיכלולים האלקטרוניים הבאים:
מעגלים ספרתיים, מחשבים זעירים, תקשורת ספרתית ומעגלי מיתוג דיבור.
★ נסיון בפיתוח מרכזיות אלקטרוניות — יתרון.
נא להתקשר לאלון ברסוב / שושי טל 08-238811

תכנת/ת
להשתלבות בצוות פיתוח תוכנה במערכות תיקשורת חדשניות מרובות מחשבים.
המועמדים המתאימים יהיו בוגרי מדעי המחשב, בעלי שנת נסיון אחת לפחות במערכת זמן אמת.
(המשרה פתוחה גם לבוגרים מצטיינים).
נא להתקשר למרסל — 08-238556
ניתן גם לפנות בכתב יד, תוך פירוט המשרה המבוקשת אל דנה שלם, מנהלת מחלקת גיוס ותעסוקה. "טלרד" ת.ד. 50 לוד 71100.
— סודיות מובטחת —
טלרד — קו אל העתיד.

אגן
כימיקלים בע״מ אשדוד

מפעל עתיר יצוא עם בטחון כלכלי!

1. **חייל משתחרר — בוא והצטרף למפעל מתקדם**
הננו מציעים השתלבות בעבודה סדירה וקבועה לחיילים משוחררים בעלי השכלה של 10 שנות לימוד.
★ המועמדים המתאימים יוכשרו לתפקיד של מפעילים במיתקני יצור כימיים חדישים לעבודה בציוד מתקדם מסוגו.
2. **כימאי/טכנאי**
לעבודה במעבדה אנליטית.
3. **הנדסאי/טכנאי כימיה**
לעבודה במעבדות מחקר ופיתוח.

— מובטחים תנאים טובים!
★ לפנות בכתב יד.

מועמדים יפנו בכתב בצירוף קורות חיים ובציון נסיון קודם לת.ד. 262 אשדוד, 77100 (לתשומת בוח אדם) טל. 08-547211

לבית־הלוחם תל־אביב
מרכז ספורט שיקום וחברה לנכי צה״ל
דרוש
מנהל/ת אגף חברה ותרבות
אחראי/ת לתכנון והפעלה של פעילויות מגוונות בתחומי התרבות והחברה לחברי בית־הלוחם ובני משפחותיהם: חוגים, ארועים חברתיים, מופעים, הרצאות, סימפוזיונים, סרטים, טיולים ועוד.
הכישורים הדרושים:
רצויים השכלה אקדמאית בתחומי מדעי החברה והרוח, נסיון של 5 שנים לפחות בניהול וארגון תכניות כנ״ל בהיקף גדול, כושר לניהול צוות עובדים ידיעה מושלמת של השפה העברית וידיעת השפה האנגלית, כושר ביטוי טוב בע״פ ובכתב ונכונות לעבודה בשעות לא שגרתיות
— הדרגה והשכר יקבעו בהתאם לכישורי המועמד —
על המועמדים לפנות בכתב יד לבית הלוחם רח׳ שרשרת 49 אפקה תל־אביב מיקוד 61392 עבור "מנהל אגף תרבות" עד ל־1.11.87

ליפאורה בע״מ
יצרני שופס ומיץ פז
דרוש
מנהל חשבונות בכיר לניהול מערך ספקים ומלאי
הכישורים הדרושים:
★ מנה״ח סוג 3 או מדופלם.
★ נסיון בתעשיה.
★ יכולת ניהול צוות עובדים מצומצם.
★ יועדף תושב רחובות או הסביבה הקרובה.
המעוניינים יפנו בכתב לדב גבע, "יפאורה" ת.ד. 2340 רחובות, מיקוד 76120

לחברה ציבורית
דרוש/ה
מנהל/ת חשבונות
הכישורים הדרושים:
א. הכשרה מקצועית
ב. נסיון של 5 שנים לפחות כמנהל/ת חשבונות עצמאי/ת
ג. הכרת מערכות ממוחשבות
נא לפנות בכתב יד לת.ד. 21253 ת״א 61212 עבור מנהל/ת חשבונות.
על הפניות להגיע עד 1.11.87

לחברה תעשיתית־שיווקית בדרום מרכז הארץ
דרוש:
מנהל מחסן משלוחים
כישורים נדרשים: נסיון רב בניהול מחסן מוצרים מוגמרים — אחריות לעשרות עובדים פתוח שיטות לבקרת משלוחים לארץ ולחו״ל
מועמדים מתאימים יפנו בכתב יד לת.ד. 50360 ת״א מיקוד 61500 עבור "מנהל מחסן"
סודיות מובטחת!

האוניברסיטה הפתוחה
דרוש/ה
מהנדס/ת תעשיה וניהול
לריכוז הנושאים האירגוניים הבאים: אר״ש, תמחיר, מערכות ממוכנות, ניתוחים אירגוניים, בדיקות כדאיות, הכנת פרוגרמה. התפקיד בהיקף של משרה מלאה.
המעוניינים נא לפנות בכתב לאוניברסיטה הפתוחה — מחלקת כח אדם, עבור מהנדס תעשיה וניהול ת.ד. 39328 תל־אביב 61393.

למכון לבריאות השן של "אגד" בתל־אביב
דרוש
מנהל רפואי
רופא שיניים מומחה לשיקום הפה
בדבר פרטים נא לפנות בכתב יד בפרוט נסיון קודם
ת.ד. 8657 חיפה 31086

מעוז
חברה לביטוח בע״מ

אם ברצונך להצליח עשה החלטה בטוחה

חברת מעוז, חברת ביטוח בתנופה, מקבוצת הביטוח של בל״ל מחפשת מועמדים רציניים מגיל 24 ומעלה בעלי השכלה של 12 שנות לימוד לפחות.
אנו נכשיר אותך בקורס ליעוץ פנסיוני וביטוח חיים בחיפה.
נסייע לך לעמוד במבחני רשוי מתמחה של משרד האוצר ובהבטחת הכנסה בשלבים הראשונים של עבודתך כסוכן החברה. נעזור לך להגשים קריירה עצמאית.
טלפן ל־04-510285 מיום א׳.

ביטוח חיים עושים ב־ מעוז

בואו הצטרפו אלינו וביחד נייצר ונייצא את תוצרת אסם במפעלנו החדש בשדרות

אנו ממתינים ל:
- 25 עובדי/ות ייצור
- 10 מפעילי/ות מכונות אריזה
- 5 מכונאי/ות מכונות אריזה
- 1 חשמלאי/ת תעשייה
- 2 מסגרים
- 2 מנהלי/ות עבודה

6 ימי עבודה בשבוע ובמשמרות.
לקביעת ראיון נא להתקשר למנהל כוח־אדם בטלפון: 051-898101.

הסתדרות מדיצינית הדסה
דרושות
מזכירות בכירות
בעלות ידע ונסיון בעבוד תמלילים בעברית ובאנגלית.
לפנות לאגף כח אדם
טל. 02-446226 או 02-447136
בימים א׳-ה׳ עד 12.00.

הסתדרות מדיצינית הדסה
למרכז המחשבים והמידע
דרושים
מתכנתים/ ראשי צוותים
בעלי השכלה אקדמית ונסיון של 3 שנים לפחות
נא לפנות טלפונית לאגף המחשב
טל. 02-447302
בימים א׳—ה׳ בשעות 15:00—9:00

U-MAN
עבור חברה מובילה בע״מ, המובילה ביבוא ושיווק קומפקט־דיסקים, קלטות ותקליטים, דרוש
אחראי מחלקת מוסיקה קלאסית
בעל ידע נרחב במוסיקה קלאסית, לתפקיד מעניין ואחראי הכולל ביצוע הזמנות מחו״ל, מעקב אחר המלאי ומכירה ללקוחות. העבודה באיזור צפון ת״א.
שכר ותנאים הולמים למתאים.
לפנות לליגה — טל. 03-295694, משרה 297.
סודיות תישמר בקפידה.

בר טל
תעשיות מתכת בע״מ
זיווד אלקטרוני ★ מבלטים
דרושים:
1. **מהנדס מכונות** - בעל ידע ונסיון בעיבוד פח וזיווד אלקטרוני.
2. **מסגר/רתך Co_2**
3. **רתך ארגון** - לעבודות אלומיניום
4. **צבעי תעשייתי** - לזיווד אלקטרוני
5. **מבנאים** - לזיווד אלקטרוני

בת־ים, אזור תעשיה, טל. 5515951

U-MAN
עבור אחת מלקוחותינו, חברה מיכון בעלת מוניטין רב
דרוש
איש מכירות
לאיזור חיפה
בעל נסיון מוכח במכירות, מרץ ויוזמה, לתפקיד עצמאי ומעניין, הכולל קשר עם לקוחות קיימים ואיתור לקוחות פוטנציאליים.
יכולת נהול מו״מ, יחסי אנוש מעולים ורשיון נהיגה — הכרחיים. ידיעת השפה הערבית יתרון.
תנאים טובים, אפשרות להגיע לשכר גבוה ואחזקת רכב — מובטחים למתאים.
אתגר רב והזדמנות יוצאת דופן להשתלב בחברה מבוססת וותיקה!
לפנות לליגה — טל. 03-295694, משרה 758.
סודיות תישמר בקפידה.

למפעל כימי בדרום הארץ
דרוש/ה
מנהל מעבדה לביקורת איכות
★ כימאי אנליטי — M.Sc או Ph.D.
★ שליטה בשפה העברית והאנגלית
★ נסיון קודם בתעשיה הכימית
★ רקע מקצועי באבטחת איכות תוצרת
העבודה: 5 ימים בשבוע. למועמדים מחוץ לאיזור תינתן עזרה בדיור, תנאי השכר יקבעו בהתאם לכישורי המועמד/ת.
מועמדים ישלחו פירוט קורות חיים וניסיון אל ת.ד. 47050 תל אביב 61110 ויציינו משרה מספר. 2150
סודיות מובטחת.
צומת [illegible]

ה„קפטן" ג'מצ'י – הודה ומיקי ברקוביץ' – פרש

מאת משה כהן

הודחתו של ה„קפטן" – זוהרן ג'מצ'י והפרישתו הסופית של מיקי ברקוביץ עמדו אתמול במרכז המלצותיה של הועדה המקצועית של איגוד הכדורסל בעקבות כשלון הנבחרת הלאומית בטורניר דרג ב' בבולגריה.

הדחתו של ג'מצ'י, נעשתה בעקבות הסכסוך הכספי עם איגוד הכדורסל ערב היציאה לבולגריה. כזכור, דרש ג'מצ'י בשם השחקנים תשלום עבור ההופעה בנבחרת והביא כדוגמא את התשלום ללאבאן מרסר. באיגוד הכדורסל קיבלו אז בזעם רב את צעדיו של ג'מצ'י והיו שדרשו להסיק כלפיו מסקנות מידיות.

אומנם הועדה המקצועית אינה מציינת זאת בהחלטתה, אבל „חיסול" החשבונות ברור. למעשה ג'מצ'י הוא היחידי ה„משלם" באופן אישי את מחיר הכשלון בבולגריה (שלום בריגבריים התפטר מהועדה המקצועית ביוזמתו). „לתפקיד קפטן הנבחרת חייב להתמנות שחקן מנהיג בעל אחריות והכרה לאומית. בחירתו של ג'מצ'י לא היתה במקומה", נאמר בהמלצת הועדה המקצועית. ראוי לציין, כי נציג מכבי ת"א, שנכח בישיבה לא הביע התנגדות להמלצה זו.

השאלה היא מי ימונה ל„קפטן" במקומו של ג'מצ'י. השחקן הותיק ביותר כעת בנבחרת הוא אדי רוזנברג, הידוע גם כ„מנהיג" טבעי, אבל טרם הוחלט על היורש. ראוי לציין, כי גם אם ג'מצ'י ירצה לפרוש מהנבחרת הוא לא יוכל לעשות זאת ללא אישור איגוד הכדורסל. ג'מצ'י, הידוע כאדם רגיש עלול לקבל את ההחלטה בצורה קשה ומעניין יהיה לראות כיצד יגיב האם הוא ישחק במשחק הבינלאומי מול יוון.

לאחר סיום הטורניר בבולגריה הודיעו מרסר וברקוביץ על פרישתם. הועדה המקצועית קיבלה רק את בקשתו של ברקוביץ, שהמשחק מול יוון ישמש עבורו משחק פרידה לאחר 168 משחקים בינלאומיים.

אין ספק, כי הפרידה של מיקי מתרחשת בנסיבות עצובות, שכן הוא שב לנבחרת הלאומית במטרה לסייע לה לזכות בטורניר דרג ב'. בבולגריה הוא גילה מנהיגות ואף יכולת סבירה, אבל הדקות האומללות מול פינלנד „הרסו" למעשה את כל מאמציו.

לגבי ההפסד האומלל מול נבחרת פינלנד נאמר בהחלטות הועדה: „ההפסד נבע מחוסר מוטיבאציה ואפאטיות, שנבעו מהאוירה בנושא התשלומים ערב היציאה לבולגריה".

חברי הועדה קיבלו שורת החלטות, שתואמות בצורה מפתיעה את ממצאי התחקיר המיוחד, שפורסם ב„דבר" לפני עשרה ימים.

● לפני משחקים רשמיים של הנבחרת הלאומית תעשה פעולת „ריגול", כדי להכיר היטב את הקבוצות היריבות – בעקבות אי־הכרת הנבחרת הפינית.

● לפני טורנירים רשמיים יתכנסו השחקנים לפחות אימון סגור והליגה תושבת לטובת הנבחרת (לפני בולגריה היו בעיות עם חלק מהקבוצות והשחקנים יתפצלו ונאלצו להתאמן לעיתים פעמיים ביום).

● לכל יציאה של הנבחרת לחו"ל יצא רופא (לאבאן מרסר שכב בבולגריה במשך יומיים חסר אונים ורק בארץ התברר שפציעתו לא היתה רצינית).

● להכנות הנבחרת הלאומית יצורף פסיכולוג, או איש חינוך.

● לנבחרת הלאומית ימונה מאמן במשרה מלאה ולצידו יעבוד עוזר ומאמן כושר (בבולגריה לא היה לוייקרמן עוזר).

● בנסיעות קצרות של הנבחרת יורשו השחקנים לשאת את נעליהם בתיקי צד (מזוודתו של לאסוף לא הגיעה לסופיה ואת אימוני ההכנה בבולגריה הוא החמיץ, בגלל מחסור בנעליים מתאימות).

● במסגרת המשחקים יערך טורניר בינלאומי בהשתתפות שחקנים ישראלים בלבד.

● תעשה פניה לקבוצות לשלב במשחקים יותר שחקנים ישראלים. על אופן הפניה טרם הוחלט.

● כל שחקני הנבחרת יחוייבו לצאת מהארץ יחד ולחזור יחדיו ולא יהיו עוד מקרים כמו בבולגריה, שם התפצלה הנבחרת לשלוש קבוצות שחקנים (כדי למנוע את השנות הפיצול המוזר בבולגריה).

● כל הטיסות של הנבחרת יעשו בתאום עם המנהל ואישור הגורמים המוסמכים. ולא רק ע"י משרדי הנסיעות (בעקבות טיסת הלילה לדמשק).

● הנבחרת הלאומית תתבסס על שחקנים צעירים, שבשנתיים הקרובות יגובשו ליחידה אחת (בתקופה זו אין לנבחרת פעילות בינלאומית, פרט לטורניר הקדם־אולימפי).

● לפני הטורניר הקדם־אולימפי בגרמניה תיטול ישראל חלק בטורניר בינלאומי באיטליה, בהשתתפות כמה נבחרות לאומיות.

אין ספק, כי חלק מההמלצות הן תריפות וחוזרות. אולם, נשיאות איגוד הכדורסל חייבת לאשר אותן.

להטוטי תקווה הוליכו הסגל לנצחון (0:8) על העתודה

מאת שמואל קליגר

האם רק יחסכים על חלשותי אי נבחרת שהתעשתה, התעלתה, והפיקה מעצמה את המירב במשחק האימון מס' 3 לקראת אוקיאניה המשחקים הבינ־ארציים של הזוגי שבשבוע? כך או אחרת, אתמול זו כבר היתה אופרה אחרת, גם התזמורת שניגנה באצטדיון רמת־גן היתה שונה ומה הפלא שהביצוע הלכיד בושל של נבחרת העתודה 0:8 תוך מיפגן מפיח תקווה. ולוא רק בגלל שלום תקווה. אבל לא רק בזכותו.

„אני מאוד מרוצה מהמשחק. נתתי לשחקנים הוראה ללחוץ על כל המגרש. זה עתיד הכדורגל שלנו וזה המפתח להצלחה: תנועה ולחץ. זה מה שביקשתי מהשחקנים ואת זה ביצעו", אמר המאמן לעיתונאים ביד בתום המשחק שנמשך 80 דקות ובעצם לא היה צריך לומר. ראינו זאת במבע פניו שדיבר בעד עצמו.

אמרנו שלום תקווה וזה בעצם שם המשחק. שלום תקווה היה האיש של משחק האימון. אפילו נודיד לו כמה נקודות זכות תאמר שהיריב לא היה יריב, ושהמתנגד בעצם לא כל כך התנגד. מה שהבחור הראה לנו ביכולת ההבקעה, בכושר הנידות במסירות ובוירטואוזיות – זה לא בדיוק הדבר שאנו חוזים כל יום. אפילו לא בנבחרת. גם אורי מלמיליאן היה במיטבו בריקות ארוכות וגם לו היה חלק לא קטן בתוצאה המשכנעת. שובם הצפוי של אלון נתן ובריילובסקי שלא שיחקו מחמת פציעות ומחלות – ובטווח הארוך גם שובו של אלי דריקס עשוי לתת פתרון מניח את הדעת בחלק הקדמי של הנבחרת.

לידינו ישב החלוץ הג'מאיקני שחום העור של מכבי נתניה פול דיוויס, שאינו מורשה עדיין לשחק עקב סטאטוס אורחי ואמר שהוא נהנה מהמשחק: „אני מאוד מקווה, שירשו לי פעם לשחק עם החבר'ה האלה", אמר באנגלית.

שלום תקווה בשיאו

ואכן גם לנו עשו הבחורים חשק לשחק, בעיקר בשלבים שבהם הבקיעו שערים מרהיבים. האקורד הראשון נוגן היטב על ידי אייזנברג שהחזן בכדור מסירה של תקווה (27). הצמד הזה פעל שוב כעבור חמש דקות ואייזנברג שוב ניצל מסירה של תקווה כדי לקבוע 0:2. לא חלפה, אלא דקה ושוב תקווה מסר את הכדור, הפעם – לאבי כהן שנגח מקרוב כדי להכניע את בלדב מנתניה וכבר 0:3. בדקה ה־36 ראינו את תקווה בפעולה ואת המאמן מיזרחי קם מהספסל מוחא כף. גם אנו הצטרפנו ספונטנית. תקווה מאס במסירות. הוא הקפיץ את הכדור ליד קו הרוחב, פעם מעל מגן אחד ואחר כך מעל מגן אחר, שניצבו מולו. ואז בעט מזווית בלתי אפשרית כמעט לפינה העליונה כדי להבקיע שער נדיר ביופיו. ה„בראוו" שניתק מפינו היה בלתי נמנע – ממש כמו השער המלהיב. מה הכל שרק קומץ צופים חזה בשער השנה במשחק לא מחייב וכבר 0:4.

הנה כי כן, הגערות של המאמן לאחר תצוגת הבפל מן השבוע שעבר לא נפלו על אוזניים אטומות. הבחורים הבינו את הרמז וגם פעלו בהתאם. כמו רעבים לכדור הסתערו על השער הנקוב של העתודאים עליו הגן החל מפתיחת המחצית השניה השוער החדש עופר פביאן. אורי מלמיליאן בשער מתוחכם ברגל שמאל „עשה" 0:5 (57) ולאחר מכן שוב מסר תקווה את הכדור לחבר, מקבוצת מכבי נתניה, יגאל מנחם שקבע 0:6 (64).

יגאל מנחם מסר מעשה תגמול לחברו הטוב, תקווה, והאחרון הבקיע את השביעית. את זכות המלה האחרונה הוא השאיר לאורי מלמיליאן, שכמו במעשה קונדס וירטואוזי משך את הכדור ממקום עמוד הקשת מעל השוער. הדקה רק 75. מהיציע צעקו בהתלהבות שרוצים עוד גולים, אבל מהספסל הגיבו שצריך להפסיק. השופטים הבינו את הרמז ושרקו לסיום 10 דקות תמימות לפני הזמן החוקי. יש גם סוף להשפלה. ראינו נבחרת צעירה נרמסת מול יכולת מלהיבה של הבוגרים. השאלה רק איך זה יעבוד מול אוסטרליה. לפני כן יתנו את התשובה נבחרות אנגליה, פולין צרפת ואחרות.

הנבחרת הבוגרת הופיעה בהרכב: גינצבורג (אלפרס); אבי כהן, שמעונוב, דוויד, קלינגר, מלמיליאן, ל. רוזנטל, עמר (יגאל מנחם), עזבריה (אלי כהן), תקווה, אייזנברג.

נבחרת העתודה שהפגינה חולשה למעט השוער יעקב בלדב הופיעה בהרכב הבא: בלדב (פביאן); גואטה, רבינוביץ, קדוש, קורן, עמר, צרפתי, בריאל (שפירא), ברנס (עופר מזרחי), גודרנה, ירון כהן.

כדורגלן עם נשמה

שוב נהגינו להסב במדורנו של מיזרחי שלימד אותנו שבכדורגל לא משחקים רק בכדור ושחקן טוב אינו רק זה שיודע למסור את הכדור טוב יותר מהיריב או שהוא מדייק בבעיטות לשער. „השחקן המומלץ המתאים לנבחרת" (הרשימה עדיין פתוחה) „הוא הכדורגלן שיש לו נשמה. תלכיד קבוצתי המורכב מאנשים עם מנטליות של 'זיינריות'". חשבנו, שתכונה זו חשובה רק בכדורסל והנה בא המאמן הלאומי והודיע לנו קבל עם שהוא דורש זאת גם מכדורגלני הנבחרת. זו גם הסיבה שהיה כל כך קרוני באימון הקודם וזו בדיוק הסיבה מדוע היה כל כך מרוצה הפעם. „הגישה הרצינית של השחקנים – אצלי זה העיקר. אני מחפש רק שחקנים עם אופי", הטעים לבל שלא הבין במה מדובר.

התלבטנו אם להיות לא פופולריים ובכל זאת שאלנו את המאמן אחרי משחק כה טוב שכזה ובכן במה בכל זאת לא היה מרוצה?

מיזרחי: „היו פעמים שהמסירות לא היו מדוייקות ופעמים שהיו יותר מדי מסירות קצרות". לגבי דידנו הלוואי במשחקים הרשמיים צרות כאלה.

וכך בנימה אופטימית נפרדנו עם זכרונות טובים מהאימון השלישי. קרוב להודאי שיזכר ביכולת הזאת בשבוע הבא, כאשר הנבחרת תתמודד באותו מקום עם יריב מהליגה הארצית. יהיה זה אימון שלא מן המנין לאחר ביטול המשחק עם קפריסין שנועד להתקיים ביום רביעי.

בר הורחק לשני משחקים

מאת ג. אשר

חיים בר, בלם מכבי נתניה, יחמיץ את שני משחקי הליגה הקרובים של קבוצתו לאחר שספג אמש עונש הרחקה אוטומטי משני משחקי ליגה בפועל. בר הורחק במשחק קבוצתו מול בית"ר ירושלים.

מאחר ולבר אין עבר משמעתי בשנים האחרונות הוא לא הועמד לדין אולם בהתאם למקובל חתם מזכיר ביה"ד על ההרחקה האוטומטית של חיים בר.

יהון אדרי, כדורגלן הפועל עכו, שהורחק במשחק קבוצתו מול מכבי ראשון־עמידר בשבת האחרונה נענש אמש בהפסקת פעילות מארבעה משחקי ליגה בפועל ועוד שניים על תנאי. ביה"ד החמיר בעונשו מאחר והוא פגע בשחקן יריב ללא כדור.

משרד הבטחון - יחידת המכירות

מכרזים

ניתנת בזאת הודעה לציבור על מכירת טובין, כל פריט מהווה סעיף נפרד לכל אחד מהמכרזים כמפורט בפנים. המציע רשאי להגיש הצעתו לגבי סעיף אחד או יותר.

תנאי התשלום: 60% בהמחאה בנקאית 40% הנותרים בערבות בנקאית שזמן פרעונה שלושה חודשים מיום פתיחת המכרז. מכירת טפסי המכרז תחל ביום שני 19/10/87 בחטיבת המכירות, רח' האלוף א. מנדלר 12/א' הקריה תל אביב. שעות הקבלה בימים א' – ה' בשעות 08.30–12.30, בימים א' וג' גם בשעות 14.00–15.00.

● מכרז מספר: 200/87/11
מוכין בכושר נבוה: חישוקים ומבעות לגלגלי רכב.
מוכין בכושר נמוך: פסולת גומי, חלפי שרמן, חלפי גמרגים (רוסי), ציוד קשר צמיגים, מיכלי דלק ריאו, חלפי זיל, חלפי מאק, הינעים לתומ"ת, מדי סוות, חלפי ריאו.
ימי סיור: 20, 22, 26, 27, 28 באוקטובר 1987. כמפורט במכרז. להרשם עד יום לפני הסיור.
מועד אחרון להגשת הצעות ב־09/11/87 עד שעה 10.00 לפנה"צ.

● מכרז מספר: 201/87/10
רכב נוסעים־מסחרי: סוברו, פיג'ו, ב.מ.וו., פיאט, פורד־אסקורט ואריקה, רנו־סטיישן, טוסיטה, סיסקה, שברולט, מרצדס.
ימי סיור: 21, 22 באוקטובר 1987 בין השעות: 08.00–11.30
מועד אחרון להגשת הצעות ב־26/10/87 עד שעה 10.00 לפנה"צ.

● מכרז מספר: 202/87/11
פסולת ציוד כת, פסולת אלומיניום, כלי עבודה, צמיגים, פסולת חלקי טלפון, פסולת כבל פלדה שזור, מקרר תעשייתי, ציוד בתי חולים, מכונת הרמה, מכונת־קשירה, מצברי מרכזות, יחידת בקרה וכונני דיסקים.
תאריכי סיור: 25, 26, 28, 29 באוקטובר 1987 כמפורט במכרז.
מועד אחרון להגשת הצעות ב־02/11/87 עד שעה 10.00 לפנה"צ.

● מכרז מספר: 203/87/10
רכב נוסעים מסוג רנו־4
ימי סיור: 21, 22 באוקטובר 1987 בין השעות: 08.00–11.30
מועד אחרון להגשת הצעות ב־26/10/87 עד שעה 10.00 לפנה"צ.

בטורניר ה„פרס הגדול" ברמת־השרון

גליקשטיין „עף" ווידנפלד סחט מערכה מבראד גילבארט

מאת אריה גיטלים

גלעד בלום, מדורג מס' 8 בטורניר הפרס הגדול הנערך ברמת־השרון, דילג אתמול בדרכו לסיבוב השני על פני משוכה גבוהה בדמותו של בריטשו סמיין מדרא"מ 6:3, 5:7, 4:6. זה היה הקרב המרכזי בטורניר הפרס הגדול ברמת השרון.

בלום ידע בקור רוח להפוך פיגור של 6:3 במערכה הראשונה ו־5:4 במערכה השניה לנצחון 5:7 תוך שהוא שובר את חבטות ההגשה החזקות של היריב. מכאן ועד לסיום שלט בלום במשחק ללא מיצרים.

היום השני לתחרויות האיר את פניו לרוב הישראלים הלוקחים חלק. אבל זה היה יום רע לשלמה גליקשטיין ועל כך בהמשך.

רביב וידנפלד בן ה־17 גנב את ההצגה כאשר סחט מערכה מבראד גילברט המדורג מס' 2. גילברט ניצח 3:6, 6:4, 0:6. במערכה בה ניצח וידנפלד (4:6) הוא כבר הוביל 0:5.

את האכזבה הכמעט קבועה בעת האחרונה סיפק שלמה גליקשטיין ש„עף" כבר בסיבוב הראשון לאחר שהפסיד ליריב בן באותו תאודור הארגנטינאי אדוארדו מאסו, 6:4, 1:6, 6:3. גליקשטיין התנהם בעליה.

לסיבוב הבא במשחקי הזוגות כשגבר יחד עם בן־זוגו המערב־גרמני הנס דיטר ביוסל על רוני בכמן משוודיה ואנדריי קאסל מבריטניה 6:2, 3:6, 6:7.

המדורג ראשון ג'ימי קונורס גבר בקלות על האיטלקי אלברטו פריס 2:6, 1:6.

שאר התוצאות: ג'ימי בייטס (בריטניה) – בארי מויר (דר"אפ) 2:6, 6:2; פטר לונדגרין (שוודיה) – בריאן לוין (דר"אפ) 0:6, 1:6; מיכאל וסטפאל (מערב־גרמניה) – הנס דיטר ביוסל 6:2, 2:6, 6:7; מרק דיקסון (ארה"ב) – דיוויד אנגל (שוודיה) 1:6, 6:7; בין הזוגות ניצח צמד הישראלים בראון וצימרמן את הקבוצה הגרמניה 6:2, 3:6, 4:6. אנגל וגדל משוודיה ניצחו את דניאל ואמר מישראל 6:2, 3:6.

היום יהיו המשחקים הבאים: גלעד בלום – מרק דיקסון (ארה"ב); עמוס מנסדורף – ברעד מרנשטיין; פטר לונדגרין – אדוארדו מאסו; סטפן אריקסון (שוודיה) – קרייג קמפבל (דר"אפ); שחר פרקיס – בראד גילברט; ג'ימי בייטס (בריטניה) – הנס דה האנדרוקל (הולנד); ג'ימי קונורס – מיכאל וסטפאל; אנדריי קאסל – וולפגאנג פופ (מערב־גרמניה). המשחק המרכזי בזוגות יפגיש את גלעד בלום ושחר פרקיס עם בראד גילברט ועמוס מנסדורף.

ג'ימי קונורס הלהיב בבירה הכניע את עמוס מנסדורף

ג'ימי קונורס הצליח אתמול להלהיב גם את חובבי הטניס בעיר הבירה. הוא ניצח בתום מאבק מרתק את עמוס מנסדורף. כרגיל, התבדח כל הזמן ולא אחת גרם לצחוק רם בקרב הצופים.

משחק הראווה בין קונורס למנסדורף התעלה לרמה טובה. במערכה הראשונה זכה קונורס בנצחון קל – 4:6. מנסדורף לא נשאר חייב וזכה במערכה השניה בנצחון – 3:6.

במצב זה נערך שובר שיויון ובסיומו ניצח קונורס – 2:5. בתום המשחק הוענק לקונורס ציורו של יוסי שטרן בנוכחות ראש עיריית ירושלים, טדי קולק.

במהלך המשחק לא איבד קונורס את חוש ההומור שלו והקהל הגיב בתשואות סוערות. 2000 צופים חזו במשחק שנערך במרכז הטניס בירושלים.

הקרב על הכרטיסים לגמר יכנס הערב לשלב מכריע

מאת שמואל של

הקרב על כרטיסי הכניסה לטורניר גמר אליפות אירופה יכנס הערב להילוך גבוה. תשעה משחקים בהם יהיו מעורבות 18 נבחרות יערכו בשישה משבעת הבתים. כל זאת כאשר רק גורלה של כרטיס אחד בלבד, בבית מספר 3, נקבע כבר ככל הנראה סופית. אין ספק שלמאבקים הערב תהיה משמעות רבה על הרכבו הסופי של טורניר הגמר שיערך בשנה הבאה במערב־גרמניה.

לאחר שברה"מ הבטיחה לעצמה כנראה את מקומה בגמר על חשבון אלופת היבשת, צרפת, יצטרכו גם נבחרות נוספות בעלות מסורת לצפות בעיניים כלות בירידתן שישלו חלק בשלב הסופי. הונגריה למשל כבר השלימה עם השארותה בבית, דנמרק, בלגיה ופולין גם הן בסכנה רומה.

מאידך תצליח קרוב לוודאי ספרד, הפיינליסטית מ־1984, להעפיל לגמר כבר הערב שעה שתארח בבית 1 את נבחרת אוסטריה. הספרדים, בראש הבית עם מספר נקודות זהה לזה של הרומנים, אך שני המשחקים שנותרו לה יערכו בבית, מול שני משחקי חוץ של הרומנים.

הספרדים בכושר מעולה, מתבססים על הרכבה של ריאל־מאדריד המצליחה. אולם הם לא ילקקו דבש מול נבחרת אוסטריה, המודעת לעובדה שרק נצחון בסביליה יותיר אותה בתמונה. מכל מקום הספרדים מתייחסים לאורחיהם ברצינות.

צרפת – רק לפרוטוקול

היו ימים שמשחק של נבחרת צרפת היה עומד בראש הכותרות, לא רק אצלם בבית, אלא בכל אירופה. אולם לאחר פרישת הותיקים, פלטיני, טיגאנה ודירס נותר מנבחרת ה„טריקולור" רק השם. לגרמניה הם כבר לא יגיעו ומשחקם הערב נגד נורווגיה, בפאריס, יהיה עבור הפרוטוקול בלבד.

לצרפתים תהיה במשחק זה הזדמנות, לבחון כמה פנים חדשות, במסגרת שיפוץ הנבחרת והכנתה למשימות הבאות. גם לנורווגים אין שאיפות מיוחדות במפגש זה, אלא לנסות ולרשום נצחון מפתיע ברשימת משחקיהם הבינלאומיים.

אנגליה ויוגוסלאוויה במירוץ

בבית ארבע, נמשך המירוץ בין נבחרות אנגליה ויוגוסלאוויה. שתי הנבחרות יהיו הערב בפעולה, כשיארחו בבית את יריבותיהן מתורכיה וצפון־אירלנד שכבר איבדו כל ענין בעסק. מאחר שההכרעה בבית זה עשויה ליפול בהפרש שערים, ינסו שתי הנבחרות למצוא הערב כמה שיותר פעמים את רשת היריב.

אנגליה, בלתי מנוצחת בארבעת משחקיה, תארח ב„וומבלי" את התורכים, שלא הבקיעו עד כה ולו שער בודד במשחקים המוקדמים. ניתן להניח שהקהל האנגלי לא ימלא את יציעי האיצטדיון. אלה שיגיעו למגרש יוכלו לראות לראשונה מזה זמן רב את גלן הודל, על הספסל. את מקומו במרכז השדה יתפוס ניל ווב מנוטינגהאם־פורסט. עוד יוצבו בהרכב הפותח שחקני האלופה אברטון, גארי סטיבנס וטרבור סטיבן, במקום ויו אנדרסון וכריס ווד הפצועים.

יוגוסלאוויה, המפגרת בשלוש נקודות אחרי האנגלים, אך עם משחק פחות, יארחו את צפון־אירלנד בבלגראד. הסגל היוגוסלאבי סובל ממכת פציעות, המעיב על ההכנות. אולם הידיעה שהפסד עלול לסתום את הגולל על תקוותיהם, יכניס את השחקנים לאמביציה גם אם יופיעו ללא כוכבים.

מפגש כפול

גם בבית 5 יהיה מפגש כפול בו יהיו מעורבות שתי הנבחרות הטוענות לכרטיס העליה. יוון, המובילה את טבלת הבית, תופיע בהונגריה נגד הנבחרת המקומית, שעה שהולנד תתארח אצל הפולנים שגם הם כבר השלימו כנראה עם העובדה שלא יופיעו בגמר.

הפולנים, בהרכב חסר בגלל פציעות, יצטרכו להסתדר בלי כשרם הטוב של ההולנדים, רוד חוליט ומרקו ואן־באסטן שיגיעו הישר מאיטליה. ההונגרים המאוכזבים, ינסו לזכות לפחות בנצחון מוראלי על חשבון היוונים, המוליכים לפני שעה את טבלת הבית עם תשע נקודות משישה משחקים, לפני הולנד – שמונה נקודות מחמישה משחקים.

וולס זקוקה לשתי נקודות משני משחקיה הנותרים בבית 6, כדי

אליפות אירופה בכדורגל

להעפיל לראשונה מאז 1958 לגמר טורניר בינלאומי. הערב תארחו הוולשים אצל דנמרק, בקופנהגן, וינסו לחזור משם עם נקודה לפחות, כדי שיוכלו לשחק בראש שקט בפראג בחודש הבא.

הוולשים יופיעו בהרכב מלא הכולל את השוער סאותהול, שחולים מפציעה האיאן ראש ומארק יוז כחוד ההתקפה.

בולגריה שולטת

בולגריה, עם 10 נקודות משישה משחקים, היא המועמדת לייצג את בית 7 בטורניר הגמר. הבולגרים טרם נוצחו במסגרת זו, אולם הערב הם יצטרכו להתעלות על עצמם כדי לגבור על אירלנד־החופשית בדאבלין.

בלגיה, תתארח בו זמנית בגלאזגו, אצל סקוטלנד בידיעה שרק נצחון על הסקוטים יותיר אותה בתמונה, לקראת השלבים הסופיים של הבית המוקדם. הבלגים ישחקו ללא כוכבם אנצו שיפו, הנמצא בכושר ירוד. גם השוער פאף יעדר ככל הנראה בגלל פציעה.

נמשך טוטו בן־יעקב התפטר או ממשיך

מאת שמואל קליגר

האם התפטר ארצי בן־יעקב מתפקידו כמנהל המקצועי של בית"ר ת"א? למראית עין לא היו דברים מעולם. אתמול למשל נראה היה בן־יעקב במגרש האימונים כאשר הקבוצה ערכה אימון לקראת משחק הצמרת מול מכבי ת"א.

שלשום למשל לא ראינו את בן־יעקב באימון. חשבנו שהודעת ההתפטרות היתה לעובדה מוגמרת.

כדי להסיר ספק פנינו אתמול לאריה קרמר יו"ר מרכז בית"ר שאמר תגיגית: „אני שמח לבשר לכם שארצי בן־יעקב חזר בו מהתפטרותו. הוא אפילו היה באימון והכל בא על מקומו בשלום".

האם יושבו עימו כל הבעיות הכספיות?

אריה קרמר: „אין שום בעיות כספיות. חשבנו לתת לארצי בן־יעקב 1000 דולר לחודש בתור החזר הוצאות אבל הוא סרב לקבל זאת". הגיעו ימות המשיח.

האם יסכים ארצי בן־יעקב לקבל על עצמו מיזה של יו"ר הוויש במקום הדוד שהתפטר?

קרמר: „אין שום ספק. בתנאי שהיו"ר יהיה בעל הבנה בכדורגל ובעל אמצעים לתמוך בקבוצה. גם זה לא יהיו בעיה".

אם כך אין שום בעיה בבית"ר ת"א?

קרמר: „בדיוק כך. אין עוד שום בעייה בבית"ר ת"א".

וארצי בן־יעקב, מה אתה אומר?

בן־יעקב: „הודעת ההתפטרות שלי בעינה עומדת. ביקשו ממני להגיע לאימונים לפחות עד אחרי המשחק נגד מכבי ונעתרתי להפצרות של השחקנים. אך הודעת ההתפטרות שלי בעינה עומדת".

מכבי חיפה – וילרבאן 89:103

מאת יוסי גלזר

בתום משחקה הביתי של מכבי חיפה מול קבוצת וילרבאן לא ידעו השחקנים החיפאים אם לשמוח או לא, שכן נצחונם – 89:103 עשוי לא להספיק להם במשחק הגומלין, שיערך בשבוע הבא בצרפת.

החיפאים הוליכו כמעט בכל שלבי המשחק ללא עוררין. יתרונם הגיע בדקה ה־37 להפרש של 21 נקודות, אבל כמו בשנה שעברה, גם הפעם הצליחו הצרפתים המנוסים לצמק את התוצאה ולהותיר את ההכרעה למשחק הגומלין.

חיפה שיחקה בהתלהבות־רבה והבולטים בשורותיה היו ביניון, שאף קלע 26 נקודות, ושטיינהאור. רק כמה החטאות אומללות ואיבודי כדור מיותרים בדקות הסיום מנעו משחקני עיר הכרמל להבטיח כבר אמש את עליתם לבית הגמר. אין ספק, שבכור הגעש הצרפתי יאלצו החיפאים להתעלות על עצמם.

נקודות לחיפה: ביניון (26), גורדון (17), שפע ופלוהארס (16 כ"א), רוזנברג (14), שטיינהאור (10), ברגע (4).

הדובר לקלוע לוילרבאן: ריידין (29), קלא (12).

שחקני הגליל זכו בנצחון חוץ בשוודיה

שרות „דבר"

(שטוקהולם, טלפונית). שחקני הפועל גליל־עליון הבטיחו אמש כמעט סופית את הופעתם בבית הגמר של גביע אירופה למחזיקות גביע, לאחר שזכו בנצחון חוץ מפתיע מול אלוויק שטוקהולם – 95:93 (49:43).

חניכיו של מולי קצורין הציגו משחק שאפתני ומגובש. הם לא נבהלו מגודל המעמד והצליחו להחזיק ברסן המשחק ברוב שלביו. במחצית הראשונה חזו 600 הצופים במשחק הפכפך ומרתק. בדקה ה־18 הוליכו שחקני הגליל ביתרון של שלוש נקודות – 40:43. במצב זה קלעו השוודים תשע נקודות ללא מענה ועלו למחצית שבעי רצון – 43:49.

גם במחצית השניה התנהל באולם מאבק איתנים. החל מהדקה ה־32 הצליחו שחקני הגליל לשמור לעצמם יתרון, שנשמר עד לשריקת הסיום.

נקודות לגליל: מרטין (28), ליף (25), פרימן (19), הנפלר (13), פלישר (10).

הדובר לקלוע לאלוויק: פרום (31), צ'שמן (26).

סוף שבוע עמוס לנציגות ישראל בגביעי אירופה

מכבי ת"א בגביע האלופות נגד ספורטינג ליסבון ● הפועל חיפה תארח את אוסקר „קאזרטה" שמידט ברוממה ● אליצור נתניה מול סאן־איר הבלגית ● בנות גבעת־חיים נגד שיבינקה

מאת משה כהן

שחקני מכבי ת"א יכולים להרשות לעצמם להכנס מחר בהילוך ראשון למשחקי גביע אירופה לאלופות. המכבים יארחו בהיכל הספורט ביד־אליהו את אלופת פורטוגל, קבוצת ספורטינג ליסבון.

הכדורסל הפורטוגזי לא בלט מעולם. הענף אינו נחשב פופולארי בפורטוגל וגם הישגי הנבחרת המקומית לא הרשימו עד כה.

לספורטינג ליסבון יש אמנם שני שחקני חיזוק אמריקאים, אבל קשה להאמין שהם משתווים ברמתם למאגי ובארלו. בסיבוב המשחקים הראשון הביסו הפורטוגזים פעמיים את אלופת לוכסמבורג. אולם, משחקים מול קבוצות מלוכסמבורג אינם יכולים לשמש מדד.

שני השחקנים האמריקאים של ספורטינג הם: ג'יימס גריפין (2.06 מ') ומייק פולק (1.96 מ'). הקבוצה הפורטוגזית עמדה להגיע אמש לארץ. העובדה שהיכל הספורט ביד־אליהו סגור בערבי חג יוצרת בעיה, שכן האורחים לא יוכלו לערוך אימון הכנה בשעה היעודה לפתיחת המשחק (8.30 בערב).

שחקני מכבי ת"א עדיין מצויים בתהליך של גיבוש. בארלו, סימס וחבריהם טרם הפכו ליחידה מגובשת אחת, אבל עד לפתיחת משחקי בית הגמר סביר להניח שהמכונה המכבית תעבור להילוך גבוה.

במכבי ת"א לא לקחו סיכונים ולפני שבועיים יצא עוזרו של רלף קליין, ויקטור ברוס לפורטוגל כדי לראות את ספורטינג בפעולה. ויקטור התרשם, כי רמתה של אלופת פורטוגל משתווה לקבוצת מרכז טבלה מהליגה הלאומית שלנו.

אין ספק, כי מכבי טובה יותר מיריבתה ואפילו ביום בינוני מסוגלים חניכיו של רלף קליין להביס את יריבתם ולהפוך את הנסיעה בשבוע הבא לפורטוגל לטיול מהנה.

גביע אירופה

הפולני זליג מול הענקים של אליצור

קבוצת אליצור נתניה תאלץ מחר להתעלות על עצמה אם ברצונה לשחק העונה בבית הגמר של גביע קוראץ'. הנתניתים יארחו את הקבוצה הבלגית, אוסטנד.

כמה משחקני הקבוצה הבלגית מוכרים היטב לחובבי הכדורסל בארץ. כוכב הקבוצה הוא הפולני, דאריוש זליג, שעשה לנבחרתנו צרות צרורות בעת משחקי אליפות אירופה ביוון. זליג ניחן ביכולת קליעה מעולה וניסיונו העשיר רק מגביר את החשש ממנו.

לקבוצת אוסטנד יש גם שני שחקנים אמריקאים: אד דיינס (2.03 מ') והמתאזרח, מרק בראון, שנים משחקני הנבחרת הבלגית (הורבק ומאגס) משחקים בקבוצה.

אין ספק, כי שחקני אליצור טובים יותר, אבל השאלה היא כיצד הם יעמדו בלחץ המוטל עליהם מעצם המעמד. הבלגים עומדים להגיע רק היום בצהריים לארץ. המשחק יערך באולם אליצור נתניה.

חניכיו של צבי שרף איכזבו קשות במשחק הליגה האחרון שלהם מול הפועל ת"א. בנתניה לקחו ללב את ההפסד והבטיחו להתאושש לקראת המשחק מול הבלגים.

השאלה היא, כיצד הצליחו ריימס, לוקאס, גורן, ברכה, גברסון חוזרים להשיב לעצמם את בטחונם העצמי.

מכונת הסלים אוסקר שמידט

אוסקר שמידט וג'יאורג'י גלושקוב – שני הכוכבים של הכדורסל האירופאי ישחקו מחר בעיר הכרמל במסגרת גביע קוראץ' מול הפועל חיפה.

על אוסקר שמידט כבר נאמר למעשה הכל: קלע מעולה ובעל ראיית משחק מפוכחת. שמידט הבראזילאי נחשב לשחקן הזר המעולה היקר באיטליה ובעונה שעברה הוא היה האחראי הכמעט בלעדי לפתיחת העונה הטובה של קבוצתו.

ג'יאורג'י גלושקוב (2.07 מ') שיחק עד לפני שנה בליגת האנ.בי.איי. כוכב הכדורסל הבולגרי נאלץ לעזוב את ארה"ב בגלל בעיות הכרתיות. ראשי איגוד הכדורסל הבולגרי עשו מאמצים ניכרים, כדי להשיג עבורו היתר הופעה בנבחרת הלאומית, אבל עברו המקצועני לא איפשר זאת. בקאזרטה מופיעים גם שני שחקנים בינלאומיים מצטיינים: ג'נטילה (הנחשב ליורשו של מרזוראטי) והלאגוילה.

אין ספק, כי חובבי הכדורסל בעיר הכרמל יוכלו להנות מחוויה כדורסל מלהיבה. על סיכוייה של הפועל חיפה לגבור על האיטלקים מוטב לא להרחיב את הדיבור. קבוצה זו עשתה את שלה בעצם נצחונה המפתיע על פאנתינאייקוס היוונית ועצם המפגש מול סגנית אלופת איטליה אות הוקרה.

משוכה גבוהה לגבעת־חיים

כדורסלניות הפועל גבעת־חיים תאלצנה לגלות הערב יכולת שיא, כדי להשיג תוצאה מכובדת מול הקבוצה היוגוסלאווית החזקה, שיבינקה.

כדורסלניות שיבינקה משחקות את הכדורסל המזרח־אירופאי הטיפוסי – משחק חזק המתבסס על שחקניות פנים גבוהות. על הנייר הן טובות יותר, אבל לגבעת־חיים יש „נכס" בדמותה של אלונה גורן, שביום מוצלח מסוגלת לעשות צרות צרורות ליריבותיה.

עבור שחקניות גבעת־חיים יהווה משחק זה הופעה הסטורית בזירה האירופאית. אין ספק, כי אפילו נצחון דחוק יהווה הישג נאה לכדורסל הנשי בהתחשב בעובדות.

מעריב-עכשיו
קרא במעריב יום ו':

יחזאל קדישאי

סוזאן מובראק

מעריב־שבת: אוניברסיטה עברית במוסקווה – חנוך ברטוב. ● הבשורות של שולץ – עפרה ישועה־ליית (וושינגטון) ● פרשה נשכחת: מותו של נתן אלבז – יוסף ולטר.

מעריב־סופשבוע: יחזאל קדישאי יד ימינו של בגין, על עזר ויצמן, אריק שרון ומלחמת לבנון – סימה קדמון ● ידידתי שרה אהרונסון – פרק יומן מאת ברוך בן־יוסף (ריאב). פרסום ראשון של מסמך נדיר ● סוזאן מובראק. ראיון מיוחד – סרות "נאכאר".

מעריב־כלכלה: האימפריה של הסוכנות - יואב יצחק.

מעריב־קריירה: איך תתמודד עם כשלון בעבודה? כלל ברזל: לא לסייח ● עימות: העסקת פועלים זרים בישראל. שרות התעסוקה מול התעשיינים.

מעריב־בנאי: תמיד בשורה הראשונה: תערוכת 35 שנות ציורי תיאטרון של זאב ב"הבימה" – תלמה אדמון.

מעריב־ספרות: משה שמיר – על ספר שכתב הבעש"ט של עגנון.

● אפרים סידון – דעות ● יהונתן גפן – יום הכיפור ● דליה רביקוביץ – הטלויזיה והדיון של השבוע ● אריה בנדר – מלחמת פופ מרוסיה ● יוסף בודריאל – עונת הבהירות בכנסת ● ניל פרידלנדר – טיול בעקבות נלי ● נורית ברנצקי – רות צרפתי, שטח פרטי ● עמוס לבב – לשון הרע ● סימני נפש.

מעריב מעניק לך חידושים העונים לדרישות שלך

صورة عن الاصل

(אריה ארד) מישל גדז' הוא אלוף העונה במירוצי המכוניות, לאחר שזכה במקום הראשון בקבוצת המכוניות שעד 1,600 סמ"ק בכל אחד משש המירוצים שנערכו הקיץ, וצבר 54 נקודות. בקבוצת המכוניות שעד 1,000 סמ"ק זכה אלון קידר, שצבר בסך הכל 45 נקודות ובקבוצה שעד 1,300 זכה רמי שוכטוביץ, שצבר גם כן 45 נקודות. במהלך המירוץ המסכם אתמול אירעו שתי התהפכויות – של רמי לנדס (בתצלום) ושל בני הרפז. שניהם יצאו ללא פגע הודות לסידורי הבטיחות הקפדניים הנהוגים בארץ, אך מכוניותיהם ניזוקו קשה. צילום: חנוך גוטמן)

„כהנא לשלטון" – אמרו האלמונים שניסו להצית דירת ערבים בנתניה

(ע).– נסיון להצית דירת מגורים ברחוב בלפור 1 בנתניה, בה מתגוררים ארבעה ערבים תושבי נצרת, היה אתמול לפנות בוקר.

האלמונים שפכו סמוך לשעה שלשו לפנות בוקר חומר דליק על דלת אחת הדירות הסמוכות לדירה, שבה מתגוררים הערבים. הם הודיעו אחר כך בטלפון, כי ידם ביצעה את המעשה והוסיפו – „כהנא לשלטון". נגרם נזק לדלת הכניסה והמשטרה פתחה בחקירה.

פרשת ההתנכלות לארבעת הערבים, המתגוררים בדירה זו, נמשכת כבר שלושה שבועות.

לפני כשבועיים, בעת ביקורו של ח"כ מאיר כהנא בנתניה, היכו 20 אנשי כך את הערבים והזהירו אותם לבל יחזרו להתגורר בנתניה. שבוע לאחר מכן, חזרו כדי לבדוק אם אכן פינו הערבים את הדירה, אך ארבעת הערבים הזעיקו את המשטרה.

לאחר שאחד מהם זיהה את תוקפו עצרה המשטרה את הצעיר, תלמיד בית ספר בנתניה, בן 17. בחקירתו במשטרה הוא הצביע על חברו לכתה כעל שותפו למעשה ואף הלה נעצר. שופט נוער האריך את מעצרם של שני התלמידים, אך הם שוחררו כעבור יומיים, ביום ו' האחרון.

בשורה לאימפוטנטים: שיטות חדשניות לטיפול באין־אונות

מאת אריאלה ראובני, סופרת „דבר"

באחרונה חלה התקדמות משמעותית בשיטות האיבחון והטיפול בתופעות של אין־אונות, והוכנסו לשימוש שיטות טיפוליות חדשניות, בהן ניתוחים כירורגיים במקרים של בעיות עם כלי הדם, טיפולים תרופתיים, זריקות ושימוש בפרוטזות – כך בישרו רופאים, מדענים, פסיכיאטרים, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים, שהשתתפו בכנס ארצי לבעיות הסתגלות פסיכוסקסואליות לאובדן התפקוד המיני מסיבות אורגניות.

עוד סיפרו החוקרים, שמחקרים מצביעים על כך, כי 70 אחוז ממקרי האין־אונות מקורם בסיבות אורגניות ורק 30 אחוז מסיבות נפשיות, בעוד שלפני שנים אחדות נטו לייחס 90 אחוז מהמקרים לבעיות נפשיות. בכנס שאורגן על ידי המרכז למחקר ולייעוץ מיני ומחלקת נשים ויולדות בבית החולים רמב"ם השתתפו רופאים ומדענים מהארץ ומחוץ לארץ.

דר יורם ורדי מהמחלקה האורולוגית ברמב"ם, שהשתלם באחרונה בארה"ב בנושא איבחון וטיפול באין־אונות אורגנית, אמר כי בקרוב תיפתח ברמב"ם מרפאה עם מכשור חדיש לעריכת בדיקות של גורמי האין־אונות, ויופעלו שיטות טיפול חדשות, בכללן הזרקת תרופות לאבר המין כדי לגרום לזקפה, קשירת כלי הדם המזרימים דם לאבר המין במקרים של „בריחת" דם בזמן הזקפה, מתן תרופות וכן שימוש בפרוטזות. הוא סיפר כי סקרים מצביעים על כך, שמתופעות אין־אונות סובלים 5 עד 10 אחוזים מהגברים עד גיל 50, 30 אחוז מבני גילאי 50 עד 80, ובגיל 80 ואילך מגיע אחוז הסובלים מאין־אונות לכ־70.

דר יהושע גולדין, פסיכיאטר מארה"ב, אמר כי בעקבות ההתקדמות במחקר ובשיטות הטיפול הפיסי והנפשי בבעיות מין, אפשר כיום למנוע סבל פיסי ונפשי מאנשים רבים הסובלים מבעיות מין. הבעיה היא, לדבריו, הגברת המודעות לצורך באיבחון רפואי של הסיבות לקשיים בתחום התפקוד המיני.

המר ינמק מדוע לא יכלול נשים באסיפה הבוחרת הרב בתל אביב

מאת נתן רועי, סופר „דבר" בתל־אביב

בית הדין הגבוה לצדק הוציא אתמול צו על תנאי נגד שר הדתות זבולון המר, שינמק מדוע לא יבטל את החלטתו לקבוע את נציגי מועצת עיריית תל־אביב לאסיפה הבוחרת את רב העיר האשכנזי ומדוע לא יכלול נשים כחברות באסיפה הבוחרת.

לבקשת העותרים – נעמ"ת ואחרים – הוציא בית הדין הגבוה לצדק, בראשותם של השופטים בייסקי, נתניהו ובך, צו ביניים האוסר על המשך תהליך בחירת רב ראשי אשכנזי לפני החלטת בג"צ.

בית הדין הגבוה לצדק פנה לבא כוחו של שר הדתות בבית המשפט, כדי שזה ינסה לשכנע את השר להחזיר את הזכות לבחור את הרב הראשי למועצת העירייה, שאמורה היתה לקיים בחירות ב־27 באוקטובר. התאריך האחרון למסירת שמות נציגים לבחירת הרב הראשי האשכנזי אביב היה ה־19 באוקטובר.

איכות המים בתל אביב הולכת ויורדת במהירות

מאת נתן רועי, סופר „דבר" בתל־אביב

מבקר עיריית תל־אביב שמואל רוביצ'ק מתריע על החמרה באיכות המים בעיר ולדעתו יש לעשות לשיפור איכות המים בהקדם מחשש לפגיעה בתושבים.

במכתב ששיגר רוביצ'ק לחברי מועצת העיר בסיכום לדו"ח השנתי שלו, הוא כותב: „על הנהלת העירייה לפעול באופן נמרץ לקדם את הטיפול בשיפור איכות המים המסופקת לתושבי העיר. קיים חשש שעם הזמן ילך טיב המים ויתדרדר".

גורמים בכירים בעיריית תל־אביב מציינים, כי יש להשקיע כ־50 מיליון דולאר בשיפור רמת המים על־ידי מתקן טיהור. את הפרוייקט יש להטיל על מנהלת גוש דן, משום שהעירייה לא תוכל להרים את הפרוייקט על כתפיה.

בתי הזיקוק: אין לבית המשפט סמכות לדון בנו

מאת יוסי ליבוביץ, סופר „דבר" בגליל המערבי

בית משפט השלום בחיפה דחה אתמול את עתירתה של חברת בתי הזיקוק לנפט שטענה, כי לבית המשפט אין סמכות מקומית ועניינית לדון בתביעה נגדם, כיוון שמדובר בשטח טריטוריאלי, שאינו כלול בתחום שיפוטה של רשות מקומית כלשהי ולכן דומה מעמדה לזה של חסרי נציגות זרה מכוח אמנת וינה.

העתירה הוגשה במסגרת כתב הגנה לתביעה שהגישה עמותה בשם אנד"א, אזרחים נגד זיהום אויר, הפועלת באיזור חיפה והקריות. בתביעה שהוגשה באמצעות עו"ד מרדכי בס, מבקשת אנד"א להוציא צו מניעה נגד בתי הזיקוק בדרישה שתנקוט את כל האמצעים הדרושים למניעת פליטה חריגה של גופרית דו־חמצנית.

השופטת קבעה בהחלטתה, המשתרעת על פני 12 עמודים, כי המבחן לשאילת סמכותו העניינית של בית המשפט, במקרה זה, הינו סביב השאלה האם הסעד אותו מבקשת אנד"א הינו בסמכות של בית המשפט. ההגנה התבססה בעתירתה על פקודת האמנות שהוציא הנציב העליון ב־1933, המסדיר את העברת הנפט וזיקוקו בפלסטינה. אולם בית המשפט קבע, כי אין לכרוך נקודה זו עם שאלת תכולת השיפוט הישראלי.

רכבת ישראל התחילה תכנון מפורט למסילת הברזל לאילת

מאת יוסף מיכלסקי, סופר „דבר"

ברכבת ישראל התחילו בימים אלה בתכנון מפורט של המסילה לאילת. התכנון נעשה בעקבות החלטת הממשלה בענין. רשות הנמלים מממנת את ההשקעה בתכנון בסך 4.5 מיליון דולאר.

התכנון המפורט יסתיים תוך 30 חודש. לסופר „דבר" נודע ממקור מהימן, שבהנהלת הרכבת והאוצר נתקבלו הצעות מגורמים זרים המעוניינים להשתתף בפרוייקט המסילה, שעלותה 150־200 מיליון דולאר. נערכות שיחות מתקדמות עם חברה מסחרית גדולה באוסטרליה, המוכנה להבטיח הובלת 1.5־1 מיליון טון מטענים בשנה דרך נמל אילת תמורת שיתופה בפרוייקט.

האוסטרלים, המתמחים בבנייה, בהובלה ובעסקי יצוא ויבוא, מציעים שישראל תרכוש את התוואים הדרושים לפרוייקט באוסטרליה, במימון שלהם. משרד האוצר מנהל מו"מ עם אותה חברה על תנאי המימון העתידיים, וההחלטות הסופיות יסוכמו תוך שבועיים־שלושה.

יצויין, שבכל המחקרים שנעשו על פרוייקט המסילה צויין, שהוא יהיה רווחי, אם הרכבת תוביל במסילה 1.5־1 מיליון טון מטענים.

ש"ס סגרו סניף „הארי קרישנה" בב"ש; השכנים: הם היו נחמדים

מאת אמיר רוזנבליט, סופר „דבר" בנגב

בעקבות התערבותו של חורי שושן, ראש סיעת ש"ס במועצת עיריית באר שבע, נכשל ניסיון לפתוח סניף של „הארי קרישנה" בבירת הנגב. זאת לאחר ששניים מחברי הכת שכרו דירה בשכונה א' בעיר וניהלו בתוכה פעילות, שנועדה להרחיב את חוג המאמינים של הכת.

חורי שושן, שדבר פעילותם של הצעירים – גדי ונתן – הגיע לידיעתו, החליט לשים קץ לתופעה. „בפעם הראשונה הלכנו למקום, קבוצה של 12 חברים מישיבת 'המעיין' בעיר, וקראנו לגדי ולנתן לרדת אלינו", מספר חורי. „ראינו שזה לא עוזר ולכן פנינו למשכיר של הדירה. הוא השתכנע ולא האריך להם את החוזה".

חורי מגדיר את חברי הכת שפעלו בבאר שבע כ„מטורפים". לדבריו, בני הכת „שטפו את המוח" לילדי העיר. „הם תפסו ילדים קטנים, העלו אותם להורים, סיפרו להם סיפורים ורקדו אתם לאור נרות", סיפר חורי.

לעומתו, טוענים עדי הראיה שביקרו בבית, כי שני הצעירים עסקו בפעילות שקטה ולא הפריעו לשכנים. אחת מהם, חיה רוסיאנסקי, אומרת: „הם היו מאד נחמדים ולא כפייתיים. אחד מהם עזב קיבוץ. הבית שלהם היה גדוש בספרים ומעולם לא הסתכסכו עם השכנים".

סופרת „דבר" בחיפה אריאלה ראובני מוסיפה:

פעילי ארגון „יד לאחים" בחיפה פנו השבוע אל ראש העיריה אריה גוראל בבקשה להורות על סגירתו של מועדון כת „הארי קרישנה" ברח' לבונטין 19 בעיר ולמנוע את פעילותה של הכת בעיר.

ראש עיריה מואשם שירק וזרק כסא על אחד מחברי המועצה

מאת יוסי ליבוביץ, סופר „דבר" בגליל המערבי

משטרת מרחב חיפה ממליצה להגיש כתב אישום נגד ראש עיריית קרית אתא יעקב בן דניאל, על סמך ראיות לכאורה שמהם עולה, כי תקף את חבר מועצת העיריה שלמה אייזנברג (מפ"ם), ירק עליו וזרק לעברו כסא, וזאת לעיני חברים נוספים מסיעת המערך בעיריה.

ההמלצה להגיש כתב אישום התומה על־ידי ראש לשכת החקירות במרחב חיפה, רב פקד יוסף חימו, והיא הועברה לעיון פרקליטות מחוז חיפה. האישום נגד ראש העיר הוא תקיפת עובד ציבור.

אם תחליט הפרקליטות להגיש כתב אישום, יכול בן דניאל לפנות ליועץ המשפטי לממשלה ולבקש עיכוב ההליכים בטענה כי אין לכך עניין לציבור. אם יישפט ראש העיר ויורשע בדין, הוא ייאלץ להתפטר מתפקידו, כיוון שמדובר בעבירה שיש עימה קלון.

המתיחות בין ראש העיר לבין אייזנברג, המכהן כיו"ר ועדת משנה לתכנון ולבנייה בעיר, נמשכת כבר זמן רב על רקע האשמות הדדיות של שימוש לרעה בסמכויות. במהלך אותה ישיבה כינה אייזנברג את ראש העיר „שקרן", ובתגובה לכך, על פי החשד, ירק עליו בן דניאל כסא ואף ידק לעברו.

„עסקת הטיעון עם אברהם חזן מעודדת את סוטים במעשיהם"

מאת נתן רועי, סופר „דבר" לענייני משטרה

אברהם חזן, מנהל כוח אדם במוסד לביטוח לאומי בירושלים, שהואשם בביצוע מעשים מגונים באחת ממקורבותיו, הודה בעבירות שיוחסו לו והוא יבצע עבודה לתועלת הציבור במתנ"ס בירושלים. זה ההסדר שהושג בעסקת טיעון בין דרורה נחמני, סגנית בכירה לפרקליט מחוז ירושלים, ובין בא־כוחו של הנאשם עורך הדין יאיר גולן.

חבר הכנסת רן כהן מר"צ שיגר מכתב חריף לשר המשפטים אברהם שריר ובו הוא כותב: „הגיע לידי עסקת הטיעון בעניינו של אברהם חזן. אני סבור, כי אין לעבור לסדר היום על שתי תופעות חמורות ביותר, הגובלות לדעתי בשערורייה ובבוז כלפי נשים והכתון לכבוד במקום עבודתן. עסקת הטיעון משנה באופן קוטבי את עדויותיהן של המתלוננות ובמקום לומר 'בוצעו בגופן מעשים מגונים' נאמר 'נסיון' וכוונות'. סבורני, כי בכך העניקה ועדת הפרקליטות היתר של ממש לאנסים וסוטים להמשיך ולהתעלל בנשים העובדות בכפוף להן".

לאה ודוד וזנה

מאושרים בהולדת הנכדה

רונה

בת – ליהודית ויורם גרייפנר
אחות – לעדי גרייפנר

מזג האוויר ביעדי הטיסה החשובים של סוויסאיר

אוסלו	3	13	גשום
אמסטרדם	5	14	מעונן
באנקוק			לא נמסר
הלסינקי	6	13	בהיר
הונג קונג	27	29	בהיר
וינה	12	17	מעונן
ז'נבה	10	17	גשום
טוקיו	17	24	בהיר
כופנהגן	8	8	בהיר
יוהנסבורג	13	26	בהיר
לונדון	9	16	מעונן
ליסבון	10	20	מעונן
מדריד	5	12	בהיר
מונטריאול	1	7	מעונן
ניו יורק	10	12	בהיר
סאן פאולו	16	32	מעונן
פאריס	8	15	מעונן
פרנקפורט	8	17	גשום
ציריך	10	14	גשום
ריו דה ז'נרו	17	30	בהיר
סטוקהולם	11	13	מעונן
שיקאגו	1	10	מעונן

swissair

דשנים וחמרים כימיים בע"מ

מיום 18.10.87 יימכר הדשן
אוריאה (N46%) מתוצרת
מפעלנו לחקלאים במחיר מבצע

בהנחה מיוחדת של **25%-**

נמשך המבצע בדשנים מוליים לעונת הפלחה, כגון:
אמוניה מימית, במבצע — 140 ש"ח לטון
דנן, במבצע — 230 ש"ח לטון
אוראן 32, במבצע — 323 ש"ח לטון
אמון חנקתי 21%, במבצע — 222 ש"ח לטון
פוליאון 0-18-18, במבצע — 409 ש"ח לטון
פוליאון 0-5-7-23, במבצע — 325 ש"ח לטון
פרטים — במפעלנו ואצל המשווקים.
לברורים ולהזמנות:
טלפונים 468308, 468261, 04-468253
בברכת מועדים לשמחה
דשנים וחמרים כימיים בע"מ
ת.ד. 1428
חיפה 31013

לחברתנו לעבודה
אילנה פרידמן
ברכות חמות על בואה של אחותך לישראל.
אידה נודל
נעמת — מחברות נעמ"ת שליוו אותך במאבק לאורך כל הדרך.

לזאב אלון (לדרמן)
מלוא סל ברכות
בהגיעך לגבורות
עד 100 כ־20
שמחת תורה תשמ"ח הרצליה ב'
המשפחה האוהבת

למכירה
1. מנוף הידראולי 12 טון
מטר „אלון 12", תוצרת „איילי" במצב עבודה, לתפעול בתעשיה או במשאית.
1. מלגזה „יילי" משומשת 3.5 טון.
לקבלת פרטים בכתב: צנורות המזרח התיכון בע"מ ת.ד. 788 חיפה מיקוד 31007 או טלפונית 04־910460, 04־914712 לפנות לחבר שמואל אריליך

נהג 1
דן טרמבי
לחיל!

פירסום בלעדי

ישראל זכתה לאשראי גדול במסדרונות הקונגרס לאחר שהחליקה כמה מיליונים לקונטראס

מידע מודיעיני תמורת סיוע לקונטראס

ספרו החדש של בוב וודוורד (ווטרגייט), המעורר סערה בארה"ב

ביום שישי במוסף לשבת של „ידיעות אחרונות"

בבית המשפט המחוזי בירושלים
תיק אזרחי 1127/86
התובע: גלילי אלנטלי
הנתבעים: ציון סייב ואח'
כתובת לא ידועה
הזמנה לדין
לציון סייב: הואיל והתובע הגיש לבית המשפט המחוזי בירושלים תובענה נגדך, הנך מוזמן להגיש כתב הגנה תוך 45 יום.
אם לא תעשה כך תהא לתובע הזכות לקבל פסק דין שלא בפניך.
היום לחודש ספטמבר 1987
ד"ר א. ברזוברה
שופט

למשפחת חייט
השתתפותנו בצערכם העמוק במות אבי המשפחה
דב ז"ל
מותיקי העובדים בחברה ומנהל יחידת הציוד שלה בנאמנות משך שנים רבות.
בית סולל בונה

לשלומית והורי דניאל
אתכם בכאבכם על מותו של
ערן ז"ל
חבריכם ב„דבר"

בצער רב וביגון קודר אנו מודיעים על פטירת ראש משפחתנו, בעלי, אבינו וסבנו היקר
זכריה ב"ר יפת **יחיא** ז"ל
הלויה התקיימה ביום שישי ט"ז תשרי תשמ"ח (9.10.87).
יושבים שבעה בבית המנוח רח' שמעוני 4 מרמורק רחובות
חול המועד שמחת תורה.
אשתו: אילה
בנו וכלתו: אהליאב ויהודית
בנותיו: הדסה, דבורה, מרגלית, יוכבד, נכדיו ונינו

לשלומית ורוני דניאל
אתכם בכאבכם
בהלקח בנכם
ערי ז"ל
החברים בת"א
הכתבים הצבאיים

במלאת 30 לפטירת יקירנו
ישראל סבוראי ז"ל
תתקיים אזכרה וגילוי מצבה
ביום א' כ"ה תשרי תשמ"ח 18־10־87 בשעה 16.00
בבית העלמין סגולה בפ"ת
ההסעה מבית המשפחה מכפר מעש בשעה 15.00
המשפחה

לרחל ולמשפחה
אתכם באבלכם על מות
יוסף סיגן ז"ל
חבריו בקבוץ דפנה

למשפחת זדוביץ
משתתפים בצערכם במות
אברהם ז"ל
הנהלה ועובדי המכבסה המרכזית
שערי בית בילינסון

עם חברתנו לילה רונן והמשפחה
אתכם באבלכם
במות האח
מאיר שטיינברג ז"ל
בית גנוסר

משרד האוצר
יום עיון לזכר הנופלים
גד בונה הי"ד — מיכה גלעד הי"ד
בארי חזק הי"ד — עמוס מילר הי"ד
עובדי אגף התקציבים שנפלו במלחמת יום הכיפורים
יום העיון יתקיים ביום רביעי, ה' בחשון התשמ"ח (28.10.87), בין השעות 08.00־14.00, באולם וייז, קמפוס האוניברסיטה העברית גבעת־רם, ירושלים
בנושא: „בטחון וכלכלה במשק הישראלי"
מרצים: שר האוצר: מר משה נסים
אלוף (מיל') אהרון יריב
אלוף דן יתום
פרופ' ראובן גרונאו
בהשתתפות: מר עדי אמוראי, מר משה ארנס, מר דוד עברי, מר שלום שר שירן ובהנחיית מר דוד בועז – הממונה על התקציבים.

במלאת 14 שנים לנפול בנינו היקרים
ארנון גורים ז"ל
גיל שלו ז"ל
אריק לביא ז"ל
נתן לבני ז"ל
במלחמת יום הכיפורים
תתקיים אזכרה ביום ראשון כ"ה בתשרי תשמ"ח 18.10.87
היציאה משער הקבוצה לבית העלמין בזכרון יעקב בשעה 15.45
המשפחות
ובית מעין צבי

נדנדת הזהויות

ישראליות

חגי אשר

לישראלים יש בעיה של שם קולקטיבי וזהות לאומית והגדרה עצמית מדינית ותכונות אזרח אלמנטריות. שלא לדבר על בעיית הגבולות השנויים במחלוקת והשלום עם שכנינו המבושש לבוא. בשנת הארבעים לקיום המדינה עדיין אין לנו תשובה לשאלה מי אנחנו – יהודים? ישראלים? עברים? ומי הם הערבים אזרחי ישראל? מאז שהוגדר לאחרונה בחוק הכנסת כי מדינת ישראל היא מדינת העם היהודי התחדשה הבעיה. האם אין פירוש הדבר שכל יהודי שאינו ישראלי נהנה מזכויות יתר לעומת יהודי שהוא אזרח ישראלי בלבד? ליהודי אמריקאי יש זכות בחירה והזדהות עודפת בין שייכותו לשני עמים – היהודי והאמריקאי, ולשתי מדינות – ישראל וארה"ב. ואילו ליהודי חילוני יליד הארץ אין עם, שהוא העם המיוחד שלו, ואין לו שום מדינה שהיא רק שלו. המדינה היא של העם היהודי כולו, גם של האמריקאים והבריטים והצרפתים, שאינם נושאים בשום חובות הנובעות מחוקי מדינת ישראל, אבל הם יהודים בעלי זכויות יתר כאזרחי מדינותיהם, לעומת הישראלי, שנושא בחובות יתר, ואף בהגבלת זכויותיו הדתיות והמצפוניות, והוא מופלה לרעה במדינתו לעומת בני העם היהודי בארצות פזוריהם. איך זה קרה לנו? מי אנחנו ומי הם?

מיהו עברי. מתחילתו ועד היום נקרא העם הזה בשלושה שמות שמקור כל אחד מהם בתקופה אחרת – העם העברי, העם הישראלי והעם היהודי. העם העברי – זהו שמנו הראשון והמקורי. זה שמו של אברהם העברי מאז בואו להתנחל בארץ כנען – ארץ הבחירה וההבטחה – ארץ העברים, ועד לגלות בניו ובני בניו למצרים. ישראל הוא יעקב בן יצחק בן אברהם, הוא ובניו ובני-בניו ירדו מצריימה לגלות הראשונה של העם העברי מארצו (ואולי היו עברים אחרים בארץ שאליהם התחבר אברהם העברי, ואולי לא כולם ירדו מצריימה – והיו, כידוע, מחלוקות בפני עצמם). יוסף אומר "גנוב גנבתי מארץ העברים" ומשה ראה "איש עברי מכה את רעהו". זה היה שמו הראשון והמקורי של העם העברי מאז היווסדו.

מאז יציאת מצרים והנדודים במדבר קונה לו יותר ויותר אחיזה השם בני ישראל – על שם ישראל ובניו שירדו מצריימה וחזרו כעבור כמה דורות להתנחל מחדש בארץ כנען. ואילו השם "יהודי" קונה לו אחיזה רק מסוף ימי בית ראשון – מאז החורבן והגלות של מלכות ישראל ואחר כך גם של מלכות יהודה. השם יהודי מחובר בתנ"ך בפי הנביא ירמיהו, נביא החורבן והגלות, ואחר כך בספר נחמיה המתאר את שיבת ציון מגלות בבל, וכמובן במגילת אסתר, שדבר אין לה עם העם העברי ועם עם ישראל ועם ארץ ישראל.

עצמאות אבודה. שלושה שמות. שלוש תקופות מתחלפות בחיי עם. שלוש הוויות לאומיות מתרוצצות ומתנגשות זו בזו. נדנדה של עליה-גולה, עליה-גולה עליה-גולה ושוב עליה, עד לימינו אלה. זה מאה שנה חזרנו אל ההתחלה, אל ימי אברהם העברי ובניו והפכנו להיות יישוב עברי ועם עברי עצמאי בארצו. זה קרה בכוח החזרה אל הארץ ואל העבודה ואל המלחמות עם השכנים, כמאז ראשיתנו כעם. וגם בכוחה של תחיית השפה העברית, שהפכה לגורם המלכד את כל העולים לעם אחד בארצו. העברית נהייתה שפת הדיבור המשותפת ליוצאי הגלויות השונות ולדוברי השפות השונות: ספניולית, ערבית, אידיש, גרמנית, צרפתית ועוד. רק העברית היתה משותפת לכולם. וכך גם החינוך והתרבות, הזהות העצמית והשם הקולקטיבי. ושוב כמו בעברנו הרחוק, באה מדינת ישראל ומחקה את הזהות הלאומית העברית שהקימה אותה. עוד מקרה של רצח אב. וגם של רצח האח הבכור העברי, השנוא על עצם בכורתו. היו לכך סיבות נוספות, כמובן – גלי העלייה הגדולים שהציפו את היישוב העברי הקטן וטשטשו את זהותו וייחודו, והרגשת האשמה כלפי שואת העם היהודי באירופה שהעם העברי צמח מתוכו ונבדל ממנו וכאילו לא חש די לעזרתו, בין שהיה יכול לעזור, ובין שלא. הגלות חזרה ושטפה אותנו בארצנו. ואנחנו חזרנו אליה. חזרנו אל שמנו היהודי המסמל את היותנו עם גולה מארצו. איבדנו את עצמאותנו הלאומית מיד לאחר השגתה. נהיינו יהודים – לא עברים ולא ישראלים – בחסד הרבנות הראשית וההלכה היהודית שהעם היהודי גיבש בשנות גלותו כדי לשמר את ייחודו בקרב הגויים, בהיעדר ארץ מולדת ובהיעדר יצירה לאומית משותפת ובשיכחת השפה העברית כשפה לאומית חיה ובהיעדר מדינה ריבונית לעם העברי בארץ העברים – ארץ ישראל. האם טשטוש הזהות הישראלית והעברית והחזרה אל הזהות היהודית בימינו מבשרים על תחילת החזרה אל הגולה, או אל המשיכה הגוברת אליה?

העתון "פוליטיקה" הקדיש את גליונו האחרון לשאלת הזהות הישראלית. ועל כך הוא ראוי לכל שבח. כדאי מאד לקרוא אותו ולעיין בו, למרות שבמאמריו השונים יש ערבוב של מין בשאינו מינו ואין הבחנה מספקת בין הבעיה היהודית לבין הבעיה הערבית של הזהות הישראלית. כאילו זו בעיה אחת ואין בלתה. הערבים הישראלים ואנחנו. אמנם יש ועוד תהיה לנו בעיה משותפת, אבל יש לנו ולהם גם בעיה נפרדת. והבעיה הנפרדת קודמת לבעיה המשותפת. ולטובת המאבק המשותף כדאי להפריד בינתיים בין שני המאבקים. את הבעיה של אנטון שמאס הערבי-הישראלי-העברי ודומיו נוכל לפתור אנחנו ויוכל הוא לפתור יחד איתנו, אם ירצה בכך, רק לאחר שנפתור אנחנו את "הבעיה היהודית" של תושבי מדינת ישראל החילוניים. לאחר שנפתור את הבעיה הקשה של הפרדת הדת מהמדינה ולפחות הגבלת המונופול של הרבנות האורתודוכסית בענייני אישות, גיור ובכל מה שקשור בשאלה מיהו יהודי, או מיהו בן העם היהודי ולא רק מיהו בן הדת היהודית – וזה כבר מונופול חוקי כפול של הרבנות, גם דתי וגם לאומי.

קרבנות הרבנות. נעשתה פה טעות חמורה ולא יהיה מנוס מלתקן אותה. טוב שהיא עלתה עכשיו על סדר היום הלאומי. גם בקשר למשחקי כדורגל ולהצגת קולנוע בשבת בירושלים. וגם בנוגע לכל הבעיות האחרות שעלו מחדש על הפרק בעת האחרונה. בעיות האישות וההגדרה החוקית והאזרחית של ילידי הארץ והעולים החדשים, המתגיירים ונשואי התערובת שהם ובניהם ובנותיהם רוצים לחיות במדינת ישראל כאזרחים שווי זכויות וחובות, והרבנות האורתודוכסית שוללת מהם את זכויותיהם ואת חובותיהם ופוגעת בכבודם האנושי יום יום ושעה שעה. עולי אתיופיה הם הכי מסכנים, אבל הם לא היחידים. בשביל מה קרעו את משפחותיהם באכזריות כזאת והביאו אותם לכאן אם הרבנות האורתודוכסית הכל-יכולה והכל-שליטה אינה מכירה בהם כחלק בלתי-נפרד מן העם היהודי? למה קשים להם את העול הזה וכולנו מושיטים? הרי היחס אליהם הוא מעשה של עריצות אטומת לב, בשם חסד הרחמים היהודיים. מי יודע כמה עולים פוטנציאליים לא באים לארץ משום שאינם רוצים להפוך לקורבנותיה של הרבנות האורתודוכסית.

העתון "פוליטיקה" אינו נותן את דעתו לבעיה העיקרית של הזהות הישראלית והיא – הזהות העברית שהיא המונחת בשורש הגדרתנו הלאומית בארץ הזאת. לאחרונה מקובלת יותר ויותר הדעה שהעברית הארצישראלית, כשפת תרבות והזהות, היא מולדתנו האמיתית והיא ההופכת אותנו לעם ככל העמים ואת מדינת ישראל למדינה ככל המדינות. היא המלכדת אותנו לעם אחד והיא זירת התמודדות שלנו עם בעיותינו ומצוקותינו וגם עם כשלונותינו והשגינו כבריאים וכעם בארצנו. ככל העמים. היא המגדירה את שמנו הקולקטיבי האמיתי ואת זהותנו הלאומית האמיתית. נצחונה של תחיית השפה העברית הוא נצחונה העיקרי של המהפכה הציונית.

בתמונת המצב העכשווית הישראלי הוא אחד משניים – בן לעם העברי או בן למיעוט הערבי. האחד, בן העם העברי, שכבר אינו נקרא כך וצריך להיקרא כך מחדש, שהוא שייך כל כולו להוויה הלאומית-התרבותית העברית הארצישראלית, שהוריו יהודים והוא יורש את יהדותם, בדרגות שונות של ירושה דתית וחילונית. והשני, ערבי בן הדת המוסלמית, או הנוצרית, או דרוזי או בדואי, שהוא ישראלי לפי הווייתו והכרתו וגם בשפתו העברית, יותר ויותר. לא מן הנמנע שלעתיד לבוא גם הערבי שעברית היא שפתו יהיה שייך לעם הישראלי-העברי ששני אלה יהיו המרכיבים הדומיננטיים בהגדרתו. אבל כל הגדרה כזאת או אחרת עכשיו תהיה מוקדמת מדי. בינתיים אין אנחנו עדיין אפילו בסוף ההתחלה של המהפכה הציונית. ואנטון שמאס כבר רוצה להכריז על סיומה.

במשה רבנו. הוא לא היחיד. יש אנשים שאצה להם הדרך לסכם סיכומים ולקבוע מסמרות מי אנחנו ולאן אנחנו הולכים. בעצם כולנו כאלה. כולנו ממהרים לגמור. פעם היה נהוג לומר שגורל הקיבוץ ייקבע על-ידי הנכדים של המייסדים. היום אנחנו יודעים שהוא ייקבע אולי רק על-ידי הנכדים של הנכדים. תהליכים היסטוריים לאומיים וחברתיים הם עניין לדורות רבים. מי יודע כמה. לא שניים-שלושה בלבד. סוף ההתחלה של המהפכה הציונית יהיה רק לאחר שיתמלאו שני תנאים מוקדמים. האחד, כשייכון שלום בין ישראל לשכנותיה והארץ תשקוט ארבעים שנה. בארבעים השנים השקטות הללו שלעתיד לבוא – ולא בארבעים השנים שחלפו מאז הקמת המדינה ואף לא במאה שנות היישוב העברי בארץ ישראל – יתגבש ויתבהר פרצופנו הלאומי. והשני, לאחר שכל הדור הזה יסוף מן הארץ ורוב הישראלים יהיו הנכדים של הנכדים של דור המייסדים ואולי נכדיהם של הללו. ולא עלינו המלאכה לגמור. אולי אנחנו כמו משה רבנו בשעתו ונגזר עלינו שמנגד נראה את הארץ ואת העם שייכון בה ואליהם לא נבוא. ואולי אנחנו איננו אלא משרידי דור המדבר של יוצאי מצרים ומראשוני הדורות של ההתנחלות והכיבוש וההתבוללות בקרב עמי הארץ להיותנו עם ישראלי אחד. אנטון שמאס צריך לחכות קצת. ביחד איתנו. אין לו ברירה. קודם כל אנחנו היהודים צריכים לסלק את החשבון עם הרבנות ה"שולחן ערוך" ועם שלטון הדיכוי שלהם במדינת ישראל האמורה להיות עצמאית וריבונית. לא לשם כך נאבקו היישוב העברי והעם העברי העצמאי בארצו ולא לשם כך הם הקימו את מדינתם. ובעניין זה – יפה שעה אחת קודם.

וחשבון אחרון עם "פוליטיקה" ועורכיו. בשער העתון מופיעה תמונה של "הישראלי המכוער". שמן, שעיר, גועלי עם מדליון "חי" מתנדנד על קיפולי כרסו החשופה. סליחה על השאלה הבלתי-רגישה, אבל האם זהו צילום של העורך גדעון סאמט מהזה ומטה, או של עורך הצילום אבי גינור? ואולי של מישהו מחבריהם? ככה הם נראים? בתוך הגליון מופיעה תמונה של "הערבי היפה". צעיר, רזה, זקוף תמיד. וכמובן, עם סודייה לכתפו. ככה נראינו פעם אנחנו בתמונות "הקרן הקיימת לישראל". זה לעומת זה. מה הם רוצים עורכי "פוליטיקה" – שרק נשנא את עצמנו, או שגם נבוז לעצמנו? האם זהו תנאי לביקורת עצמית רצינית ונוקבת? אי-אפשר בלי בוז ושנאה וגועל נפש מעצמנו והערצה עיוורת לערבים אשר בקרבנו? האמת היא שיש לעורכי "פוליטיקה" מה להגיד, גם בשאלה מיהו ישראלי, אך קשה יהיה להקשיב להם לפני שהם ישתחררו מן התסביך היהודי-הגלותי שלהם, הנחשף על-ידי ההנגדה המסולפת הזאת של "הישראלי המכוער הרע" מול "הערבי היפה והטוב". האומנם כל הישראלים מכוערים ושמנים? וכל הערבים יפים ורזים? איזה מסר אחר צריכות להעביר אלינו התמונות הללו? אנא מכם, עורכים יקרים, מוטב שתזיזו אותן הצידה ובואו נתמודד יחד, בלי תסביכים, עם הבעיות האמיתיות הניצבות בפנינו.

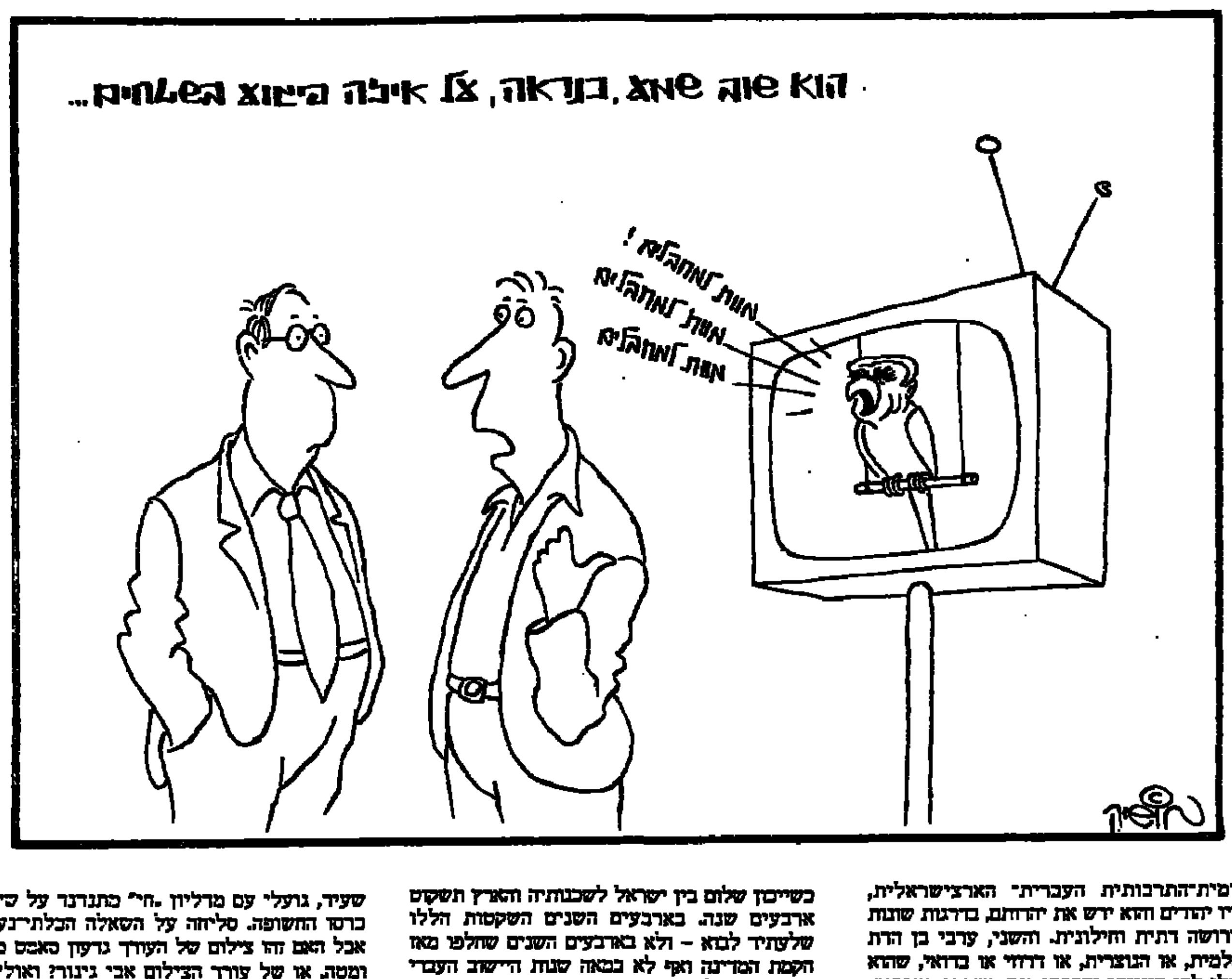

לא על השכר לבדו יחיה עובד

ראיון

ישראל קיסר, מזכ"ל ההסתדרות

חלוקת המשאבים הלאומיים ומערכת השירותים החברתיים קובעות את רמת החיים של העובד לא פחות משכרו. אם איגוד מקצועי חושב שיקים לו איזו מסגרת נבדלת, ובתחומים הכלליים ההסתדרות תעשה לו את המלחמה – הוא טועה ומטעה את חבריו

ראיינו: חנה זמר, דרור שרביט, חיים ביאור

"דבר": בעקבות הסכם השכר בשירות הציבורי שוב התברר שלדעת השכירים כל המרבה הרי זה משובח, וכי הרצוי הוא יותר שכר בעד פחות שעות עבודה. אבל זה לא בהכרח נכון, והרי יש מקומות בעולם שבהם הכל מבינים זאת. ביפאן, לדוגמה, מבטיחים עכשיו שלקראת שנת האלפיים יגיעו ל-40 שעות עבודה בשבוע, ויפאן היא מעצמה כלכלית.

קיסר: "לפי ההיגיון, מי שעובד יותר זמן מייצר יותר. אבל זה לא בהכרח כך. כי ליעילות יש גם מרכיבים אחרים. יש ארצות שעדיין עובדים בהן 14 שעות ביום, והן עניות. לעומת זאת, באירופה המערבית כבר עובדים 36 שעות, ויש להם עודף "קאפאסיטי" וגם אבטלה. האתגר הכלכלי של מדינת ישראל צריך להיות המשק האירופי, ולשם כך אנו זקוקים לשינוי בפילוסופיה, כי הרי אצלנו בארץ בוחרים מרכיבים ממקורות שונים, הכל לפי הנוחות. רוצים פריון כמו באירופה, שעות עבודה כמו באסיה ושכר כמו במיידו-איפה.

"הדגם האירופי הוא בעיני הרצוי. האירופים הם המתחרים שלנו, והם גם הלקוחות של 80 אחוז מן היצוא שלנו. לכן האירופאים הם האתגר הכלכלי שלנו, כולל במספר שעות עבודה, בפריון עבודה, שכר, ניהול ובריבית.

"משל הציע שנעשה מחקר השוואתי שיעזור לנו להבין היכן אנחנו טועים בהשוואה לאירופים. אין כל סיבה שלא נהיה כמותם. אבל המעסיקים הם אלה שמעולם לא רצו בהשוואה הזאת. אני מצידי הודעתי שאני מתחייב מראש לקבל את המסקנות. המעסיקים לא רוצים בכך כי יש לנו בארץ בעיות של ניהול ושל עלות ההון ושל ניצול הציוד במשמרות, שזו בעייה של מדיניות מיסוי ושכר. ואני – בגלל כל אלה – טוען שאפשר לקצר את שעות העבודה ולהמריץ להגדלת הפריון.

> **"אני שואף לעליית שכר ריאלית ולא נומינאלית, דהיינו לעליית שכר שלא תגרום לחידוש האינפלאציה, אבל יש סכנה שמרכיבים אחרים יביאו לחידושה"**

"מחצית מפעלי התעשייה כבר עובדים חמישה ימי עבודה, בלי להפחית את שעות העבודה. אמרתי לשר האוצר שהמעבר לחמישה ימי עבודה לא יהיה כרוך לא בהורדת הפריון ולא בייקור עלות העבודה. כלל ההוצאות אפילו פוחת, משום שמפעל שנסגר מוקדם יותר חוסך הרבה הוצאות. שר האוצר הסכים לחמישה ימי עבודה ולא רק בגלל תפיסת עולמו כאיש דתי, אלא משום שאנשיו עשו את החשבון והגיעו למסקנה שהאוצר ירוויח מזה".

"דבר": ומה יהיה עם הצרכן הזקוק לשירותים?

קיסר: "מספר העובדים הבאים במגע עם הקהל הוא קטן. הרוב עושים עבודה בעורף המגע עם הצרכן, הם יכולים שלא לעבוד ביום שישי. המעטים, שעבודתם היא עם הקהל, יוכלו לעבוד בתורנות. לשם כך נתנו פסק זמן להתכונן ולהתארגנות, וגם הגבלנו את עצמנו בהגבלות. צריך ליצור אתגר של הגדלת תפוקה בשעות עבודה מופחתות.

"המגמה בעולם, וגם בארץ, היא שיהיה "אובר קאפאסיטי" של ייצור. בעתיד יעבדו רק ארבעה ימים, משום שהציוד וההתפתחות הטכנולוגית יאפשרו זאת. היום זה נשמע כמו חלום רחוק, אולם התהליך בכיוון זה כבר החל. אם בעבר 80 אחוז מעובדי המשק היו בחקלאות, הרי היום שלושה אחוזים מן העובדים מייצרים את כל האספקה החקלאית הדרושה. תהליך דומה יתרחש גם בתעשייה, ועובדיה יעברו לשירותים – למוסדות ההשכלה, התקשורת הבידור. הושלם המעבר ממקצועות ראשוניים למקצועות משניים, והתחיל מעבר ממקצועות משניים למקצועות שלישיים, תהליך שיילך ויתעצם. המקצועות השלישיים הם השירותים".

"דבר": במערב המעבר למקצועות שלישיים פוגע קשה באיגודים המקצועיים. למעשה ברוב המדינות המפותחות האיגודים המקצועיים מצטמקים. אצלנו התהליך עדיין הפוך. האם ההתפתחות הטכנולוגית תביא שינוי בעניין זה גם אצלנו?

קיסר: "לדעתי, הסיבות להצטמקות האיגודים המקצועיים הן שונות מאלה שמנית. הגורם הראשון הוא האבטלה. בחו"ל אתה חבר באיגוד כשאתה עובד. כשאתה מובטל ואינך משלם מס – אינך חבר. גורם אחר הוא אובדן אמון במנהיגות של האיגוד המקצועי. מכיוון שמצב התעסוקה במשק הקאפיטאליסטי מעורער, העובד מרגיש חוסר בטחון גם מבחינת ההכנסה וגם מבחינת התעסוקה עצמה, והאיגוד המקצועי נראה לו כאחראי למצבו, לפני הממשלה. כמו שאצלנו קל יותר להפגין מול בית הוועד הפועל מאשר מול משרד שר האוצר. יש גם מנהיגי איגודים שהתרחקו מן הציבור שאותו הם מייצגים, אם כי אסור לחטוא בהכללה. הגורם השלישי הפוגע באיגודים המקצועיים הן החברות הרב-לאומיות, חברות שבתקנוניהן יש איסור על התארגנות עובדיהן. צרפת היא המדינה היחידה שחוקקה חוק האוסר על החברות הרב-לאומיות בתחומה למנוע מעובדיה התארגנות".

"דבר": האם הסכם השכר שנחתם עכשיו מתקן את השחיקה ומחזיר את השכר לרמה של שנת 1984/85.

קיסר: "השחיקה נעלמה כליל, ועכשיו יש אפילו תוספת. כאשר הסכמנו לשחיקת השכר לא התכוונו שתהיה לעולמים. ואכן, בסקטור העסקי – בגלל הרמה המפעלית נוסף לזו הארצית – כבר עברנו את שכר שנת השיא. הפער נותר בסקטור הציבורי, ועליו התגברנו בהסכם החדש. זה היה כל הוויכוח שלנו עם האוצר.

"עכשיו אני שואף לכך שעליית השכר תהיה ריאלית ולא נומינאלית. הכוונה היא לעליית שכר שאין בצידה חידוש האינפלציה. הצרה היא שיכולים להיות גורמים אחרים שיביאו לחידוש האינפלציה. בשנה הבאה יתקיימו בחירות. בשנה הבאה יש גם תשלומי חובות בסכומים גדולים מאוד. האוצר יצטרך למצוא מקורות לתשלום או לגייס כסף מן הציבור ולגלגל. תיאורטית – ואני מקווה שזה אכן יישאר תיאורטי – אפשר לפרוץ את התקציב על-ידי הדפסת כסף. אפשר לקצץ קיצוץ נוסף בתקציב, בעצת ברונו, כלומר להוריד בבריאות, להוריד בחינוך, ואז נחזור שוב לאותו ויכוח".

"דבר": אתה רוצה השגים ריאליים בשכר, ובלי מכשיר תוספת היוקר קשה להבטיח אותם, ודווקא על תוספת היוקר שוטפים עכשיו מכל עבר, גם בנק ישראל וגם אקונומיסטים. אומרים שהגענו לעידן היציבות ולכן אפשר להסתפק בתוספת השכר הנומינאליות.

קיסר: "נכון שרוצים לשנות את הסכם תוספת היוקר. טוענים שהשינוי יביא להורדת האינפלציה לחמישה אחוזים. ואני טוען שאם האינפלציה תרד לחמישה אחוזים, מכשיר תוספת היוקר לא יהווה בעייה כלל, משום שאז לא ישלמו תוספת יוקר למשך שנה וחצי".

"דבר": ואולי זהו מעשה הביצה והתרנגולת, כלומר – שצריך תחילה לוותר על תוספת היוקר כדי להגיע לאינפלציה נמוכה?

קיסר: "זה לא נכון. מכשיר תוספת היוקר הוא מכשיר המגיב על אירועים. הוא איננו יוצר אותם בעצמו. על זה כל הוויכוח. מה בעצם רוצים גם המעסיקים וגם הממשלה בעניין זה? הם רוצים להיות חופשיים לייקר מוצרים ושירותים, או לבצע פיחותים, מבלי לתת לנו פיצוי או לתת פיצוי קטן יותר או לדחות את הפיצוי לטווח ארוך יותר. זה כל הרעיון. את הפיצוי המשלים ירצו לשלם דרך השכר וזהו שינוי שנתי במקרה הטוב בלי כל קשר לתנאי האינפלציה. על זה הוויכוח ואני אומר על כך: תודה רבה, אל תעשו אינפלציה ואז תנטרלו את תוספת היוקר. אבל אם תעשו אינפלציה תוספת היוקר היא המכשיר המגיב".

> **"שר האוצר הוא איש נעים הליכות, סגנונו הוא נוח, ובמהלך מו"מ הוא נוהג בדרך ארץ ובצורה תרבותית. אבל המדיניות שלו אינה מקובלת עלי"**

"דבר": זאת אומרת שלא תהיה מוכן לשנות את הסכם תוספת היוקר.

קיסר: "אין הצדקה לשנות, כי למעשה חזרנו להסכם תוספת היוקר שהיה בתקופה של אינפלציה חד-ספרתית. אם תבדקו תיווכחו שמעולם לא ירדנו מ-70 אחוז".

"דבר": איך תתמודד עם בעיית המרד של האיגודים האקדמאיים?

קיסר: הוויכוח הזה איננו חדש. זהו ויכוח על כלליותה של ההסתדרות, ולא רק ויכוח על אחוזים. זו שאלה של תפיסת עולם. אם מיקדנו הפעם את ההסכם על החלשים, הרי המתגרסים ושבאים ברמות גבוהות ודומיהם – באופן טבעי – לא באו על סיפוקם המלא. אי-אפשר לדבר על הסתדרות כללית מבלי שזה אמנם יחייב את כולם. אם זה לא מחייב, נהיה פדראציה שהאיגודים בה משתפים פעולה רק כשירצו בכך. זה מצב לא טוב, כי זה לא לטובת העובד. אלה מאבקי כוח ארגוניים-פנימיים שאינם זהים לאינטרס של העובד. הסתדרות כללית היא עוצמה לשמירת מכלול האינטרסים של העובד. בגישה הארגונית הסקטוראלית יש אפשרות של קוניונקטורה, אבל לא לאורך זמן. אילו באה עלינו תוכנית החירום הכלכלית בלי ההסתדרות הכללית, הממשלה היתה נוקטת צעדים והיתה מרוצצת את האיגודים המקצועיים כמו מרגרט תאצ'ר. אם היה איזון במשק ובחברה, הרי זה הודות לכלליות ההסתדרות.

"רמת החיים של אדם בחברה מודרנית נקבעת לא רק על-פי רמת השכר. זו אשלייה נוראה. ישנן גם שאלות של שיטת המיסוי, של מדיניות מחירים, של רמת שירותים. איגודים מקצועיים אינם יכולים להילחם אלא על השכר בלבד. אפילו עם הסתדרות המורים, שהיא איגוד מקצועי גדול וחזק, לא תנהל שום ממשלה מו"מ על מיסוי או על סובסידיות או על שאר מרכיבי רמת החיים זולת השכר. העובדה שאנחנו מייצגים 90 אחוז מן השכירים, שהם שני שלישים מהאוכלוסייה, ויש לנו מערכות מקבילות, היא שנותנת את האיזונים לחברה ואין לזה תחליף. אם איגוד מקצועי חושב, מתוך נוחות אנוכית, שהוא יקים לעצמו מסגרת נבדלת, ובאותו זמן מן ההסתדרות תעשה לו את המלחמה בתחומים הכלליים, הוא מטעה את חבריו. את החכמה הזאת יכולים לעשות גם איגודים אחרים, ואז תחלש היכולת לשמור על מכלול רמת החיים של העובד, בחלוקת המשאבים הלאומיים ובמערכת השירותים החברתיים. ובסופו של דבר אלה הם הדברים הקובעים את רמת החיים של האדם ולאו דווקא תלוש המשכורת".

"דבר": ומה אם לא תשכנע בכך את איגודי האקדמאים?

קיסר: אז יהיה מאבק. זהו בהחלט מאבק בעל אופי אידיאולוגי, הנוגע גם לכלל החברה. לצערי, רעיון העזרה ההדדית במובן הרחב של המושג, אפילו במובן הממלכתי, הולם ונשחק. יש פילוסופיה חדשה של כל אדם וגורלו. שר האוצר שואף לכך שכל הכנסת העובד תישאר בידו, וכל אחד יהיה אחראי לגורלו. פירוש הדבר שמי שיש לו יכול לחגוג, ומי שאין לו, שישבור את הראש. ואני אומר, שחברה לא תוכל להוסיף להתקיים אם לא יהיה בה אלמנט של עזרה הדדית. זה לא שייך לסוציאליזם. זהו אלף-בית חברתי. כאשר האדם חלש, הוא שואל: איפה החברה? כשהוא חזק, הוא שואל: מה פתאום אני?

"אני חושב שאם חסר משהו בחברה שלנו היום, זה הדבר. אני רואה במגמת הבדלנות הזאת פגיעה ברקמות החברתיות שלנו, באינטגרציה החברתית. לא במקרה יש אצלנו הקצנה בכל התחומים, בלמי המשק נשברו. הם נשברו כי הבטריות של העזרה ההדדית נתרוקנו.

"זה נכון גם בתוך המערכת ההסתדרותית. לכן המאבקים שדיברנו עליהם נוגעים לעצם קיומה של ההסתדרות כהסתדרות כללית. היא לא תשרוד רק בזכות הכוח הארגוני שלה, ואני גם חושב שזה לא בריא שהסתדרות תהיה כללית רק בגלל הכוח הארגוני. אני רואה בדאגה את האגואיזם הגובר בחברה, את עליית הברומטר של הנחות. אנחנו רואים את זה על כל צעד ושעל – בשכר, בקרנות הפנסיה, בקופת חולים, בחינוך".

"דבר": המשק ההסתדרותי פועל מזה שנים תחת לחץ של עויינות ממשלתית. בעת הזאת חלות עליו כל הבעיות הרובצות גם על המשק הפרטי, בתוספת החובות שממטילה עליו ההסתדרות ביחס לשכר, לתנאי העבודה וכו'. יש אומרים שמשק העובדים מתמוטט. האם הוא יוסיף ויתקיים?

קיסר: "אין שום סיבה שלא יתקיים. יותר מזה: אני עדיין חושב שאלמלא היה משק עובדים, צריך היה ליצור אותו. ההון הפרטי וההון הממשלתי – היכולת שלהם מוגבלת להמציא תעסוקה לכל דורש עבודה שיצטרף למשק. כך זה באירופה העשירה, וגם בארה"ב. המצב חריף שבעתיים בארצות אמריקה הלאטינית. שם אין שום סיכוי לפתור את בעיות התעסוקה באמצעות ההון הפרטי וההון הממלכתי. אפשר להרים ידיים ולהשלים עם כך שעשרה עד עשרים אחוז מהאוכלוסייה מגיל 16 יסתובבו ברחובות, כפי שמסתובבים היום. אבל אתה יכול ליצור אפיק חדש של פוטנציאל כלכלי, והוא ציבור העובדים עצמו – לא כבלתם על חלוקת העוגה, אלא גם כשותף ביצירה. משק העובדים שלנו הוא דוגמה לכך.

> **"יש לנו הקצנה בכל התחומים, כי בלמי המשק נשברו. הם נשברו כי הבטריות של העזרה ההדדית התרוקנו. בכל שדרות החברה גברה האנוכיות"**

"לכן אני טוען שמבחינה כלכלית-פילוסופית יש למשק העובדים מקום גם בעתיד. נכון שלא הכול פשוט בקביעה זו, מכיוון שכללי ההתנהגות והניהול של משק העובדים מעצם הגדרתם שונים מאלה של המשק הפרטי, דבר שיכול להוביל למשברים, או לחלופין לתנופה. לצערנו, בשנים האחרונות העתקנו יותר ויותר מכללי ההתנהגות של המשק הפרטי, וזה לא עובד במשק הסתדרותי. יש דברים שאנחנו לא מסוגלים לעשות. לדוגמה, את בעיית "סולל בונה" אפשר היה לפתור בחצי מחיר, על-ידי מינוי כונס. בחצי מחיר! אנחנו גם לוקחים סיכונים יותר גדולים משלוקח המשק הפרטי, בגלל המשימות שלנו. עלינו להיות טובים יותר בכל המובנים – בהתנהגות, ביחס העובד לעבודה, בפריון, בניהול ובשכר – משום שהסיכונים שטמונים במשק הזה גדולים".

"דבר": איך אתה מסביר את העובדה שחמישים אחוז מן הממשלה הם מתנועת העבודה, והדבר לא מצא ביטוי בסיוע למשק הציבורי, כולל הקיבוצים, אלא להיפך.

קיסר: "קודם כל, בתחום הכלכלי-חברתי אנחנו לא 50 אחוז בממשלה. כל המערכת הכלכלית הקובעת את גורל האדם בחיי יום-יום בידי הליכוד. זה בראש וראשונה האוצר, אבל גם עבודה, מסחר ותעשייה, שיכון, רווחה. אין איזון. נכון שיש משרדים הקובעים את גורל המדינה לטווח ארוך, כמו ביטחון וחינוך, והם בידי המערך, אבל דיברנו על כלכלה. חוסר האיזון הזה איננו מדאיג אותי כשזה מגיע למו"מ השכר, ליחסי עבודה. בעניין זה אין לי בעייה איזו ממשלה ניצבת מולי, כי אנחנו פועלים כנציגי העובדים, וגם כמעסיקים. כל אחד ממלא את תפקידו בהתמודדות. אבל כאשר מדובר במערכת החברתית שלנו ובמשק העובדים, שהוא הייחוד שלנו, מתעוררת בעייה. כאן יש לממשלה הזאת אינטרס פוליטי לערום קשיים. עובדה שכאשר צריך היה לסייע למפעלים פרטיים, למשל ל'אסינט' אבל לא רק לה, הדבר נעשה במהירות. לא כן כאשר מדובר ב'סולל בונה' חברה שמעסיקה מספר עובדים גדול פי שבעה.

"אבל עוד לפני הטיעונים על השלילה או על הסתבכות בסיוע, אי אפשר לשחרר את הממשלה מן האחריות להסתבכות של מפעלים חברתיים וכלכליים. אין צורך להרחיק אחורה למה שעשתה ממשלת הליכוד עם "הכלכלה הנכונה". אני מדבר על תוכנית החירום הכלכלית בקשר לריבית. כבר עייפתי מלספר כי הדבר הראשון ששאלתי את שמעון פרס ואת יצחק מודעי כאשר מצאו אותי בטלפון במוצאי השבת ההיא, היה: מה יהיה גודל הריבית? וכיצד הייתי כל כך חכם? משום שלמדתי מעיסקת חבילה קודמת שבמסגרתה היתה שחיקת שכר. אבל הריבית לא ירדה, והמעסיקים נשארו באותו מצב, למרות שהשכר ירד. וכך, בגלל מחיר ההון, נכשלו שתי עיסקות חבילה. ואני אמרתי לשר האוצר, וגם לראש הממשלה: על התרגיל הזה אני לא רוצה לחזור. אלא שהוחלט, והריבית הגיעה למאה אחוזים לשנה, ריאלית. וכך הוכפלו החובות תוך שנה, בערכים ריאליים, ולפתע היעילים הפכו לבלתי-יעילים".

"דבר": ואיך אתה מתמודד עם שר האוצר הנוכחי? מה התרשמותך ממנו?

קיסר: "משה נסים הוא איש נעים הליכות, סגנונו הוא נוח, ובמהלך מו"מ הוא נוהג בדרך ארץ ובצורה תרבותית. אבל המדיניות שלו אינה מקובלת עלינו. מדיניותו היא ניאו-ליבראלית, שלדעתי אבד עליה הכלח. נקח, למשל, את הכלל להשאיר רוב הכנסתו של אדם בידו. מה המשמעות? פחות מסים. זאת אומרת שאומרים לאזרח: תקנה בריאות, תקנה חינוך. זוהי פגיעה במערכת הסוציאלית, בפנסיונרים, בשכבות החלשות. וזוהי משמעות 'כל אדם לגורלו'.

"כל הוויכוח שמעוררים הכלכלנים, הוויכוח על החלוקה בין ההוצאה הציבורית להוצאה הפרטית, נובע מתפיסת עולם שאינה מקובלת עלי. אני מסכים שאסור לעשות אינפלציה, שצריך להתאים את ההוצאות להכנסות. זה כן. אבל כל קביעה שאחוז כזה או כזה מהתל"ג צריך להיות בידי המדינה ואחוז כזה או כזה צריך להיות בידיים פרטיות, היא קביעה שרירותית. זו לא תורה כלכלית, אלא תפיסה רעיונית. ולפעמים הופכים אינטרסים לתיאוריות.

"אין שיטה כלכלית אבסולוטית לכל העולם ולכל הדורות, דווקא בימינו שני הקצוות – של השיטה הקומוניסטית ושל השיטה הסופר-קפיטאליסטית – מתקרבים זה לזה, כי אין הצדקה אבסולוטית לא כאן ולא כאן. שיטה אחת מקריבה את הפרט לטובת הכלל, והאחרת את הכלל לטובת הפרט. האיזון נמצא באמצע. המשטר הסובייטי מנסה להתקרב מעט ליוזמת הפרט, לחופש הפרט, ואילו המשטר האמריקאי פונה להתערבות יותר מאשר בעבר. גם אני למדתי את התיאוריות הכלכליות, ברוך השם, ואני לא נבהל מן הוויכוח".

קיסר. פוליטיקאים אינם מבחינים לפעמים בין אינטרסים לתאוריות. (צילום – אבי שריר, י.פ.פ.א)

ואף־על־פי־כן, בלתי הפיך ג'

מירון בנבנישתי

שני הצדדים – „יונים" ו„נצים" – בחרו להתייחס למושג התיאורטי של „אי ההפיכות" לפי הפישתם האידיאולוגית השגורה: האחד הוגג והשני כועס. אולם הנקודה שביקשתי להעלות היתה אחרת. ביקשתי לקבוע מחיר לעובדות. „שתי המלים לא הפיך רק מסתוות בתיאורות מצב", אומר נסים קלדרון. „הן מיתארות את זוית המדרון יותר משהן מתארות את העובדות שנקבעו על פני המדרון... כאשר בנבנישתי אומר לא הפיך הוא אומר יש מחיר, לא רק ואולי לא בעיקר, כיוון שהעובדות בגדה תובעות מחיר." אבל דווקא התביעה להכיר במחיר היא שהיתה קשה מנושא. „אין דבר בלתי הפיך", אומר יוסי שריד, „פרט לזמן החולף ולמוות. בוודאי לא בעניינים המתרחשים בהקשר פוליטי מובהק". דהיינו, אין אבידה בלתי־הזורת, אין אופציות שנסגרות, אין צורך לייסר את מצפוננו על דאבדין, אין בכיה לדורות. הכל רק הקשרים פוליטיים מובהקים, שהם כידוע הפיכים, ולכן מחירם אינו כבד. אנחנו עדיין טובים, צודקים, שפויים וחכמים. אכן, קיימות דילמות, אולם אלה אינן הופכות לעולם לבעיות המחייבות הכרעה חדה ובלתי הפיכה. כל הסכנות מושלכות אל עבר העתיד הרחוק, לעולם אינן נתפסות כמצב נתון: „מה שנראה היום כמבוי סתום – ייראה בעתיד אחרת לגמרי", כבטיח יוסי שריד, ובכלל, הכיבוש יתמוסס כאליו כתוצאה מהתערבותם של כוחות אובייקטיביים: מרד של הערבים, לחץ אמריקאי, משבר כלכלי, לנו לא נותר אלא לצפות במתרחש ולעוץ עצות לאחרים איך להציל אותנו מעצמנו. היו אחרים שגרסו – „עדיין בלתי־הפיך". כלומר, העובדות שנקבעו אינן מוצקות דיין כדי לאשש את מסקנתי הפזיזה והמיואשת. „העובדות על הנייר", טען פרופסור רענן וייץ, „שניתנות לשינוי במחי עט המוחזקת ביד אחרת", כל „העובדות חלות בסך הכל על 2 אחוזים משטח הגדה". „מספר המתנחלים אינו עולה על 27 אלף, לא יותר מ־3 אחוזים מכלל תושבי הגדה", אמר ב־1984 חוקר אחר. „אינני רואה אנשים עומדים בתור על מנת לאבד את רכושם בדרך לשיפור רמת החיים בהתנחלויות חמש דקות מכפר סבא, אנחנו נמצאים בסוף עונת ההתנחלויות".

הטיעון המחוץ ביותר בא, באורח פרדוקסלי, דווקא מפי אנשים שכל חייהם עסקו ביצירת עובדות פיסיות „בלתי הפיכות". „אם דרכים ומפעלי מים קובעים גבולות פוליטיים", אומר לובה אליאב, „הרי היינו צריכים להיות עדיין חלק מן האימפריה הרומית, שהשתרעה מסקוטלנד ועד ערב". האיש שהקים את חבל לכיש ועדד, שכל חייו קודש ליצירת עובדות פיסיות שיתוו את גבולותיה של ישראל, מטיל לפתע ספק במשמעות חייו ובעמידותם של מעשי ידיו? לא. הוא מבחין בין „דרכים ומפעלי־מים" שהוא הקים, ויש בהם נשמה, לבין אלה שהוקמו על ידי „האחרים", ואין בהם נשמה. לראשונים נודעת משמעות פוליטית וערכית בת־קיימא, ואילו האחרונים חסרי משמעות ואינם יוצרים עובדות בלתי הפיכות.

„מה פירוש בלתי הפיך", אומר יהושפט הרכבי, „אינני מסכים. זו גישה מסוכנת מדי". „זה פשוט בלתי קביל", אומר מֶריל תורף, „משום שהתוצאות חמורות מדי". הרצון הסובייקטיבי אינו יכול להתמודד עם המציאות האובייקטיבית: אם התוצאות חמורות מדי, אינני יכול לקבל את העובדות. הזיקה הישירה, המכבית בין „מאות אלפי טונות של בטון" לבין „קביעת עובדות בלתי הפיכות", שהסיקו מדברי, היתה זו שפגעה בי יותר מכל. „גישתו של בנבנישתי פשטנית", הצהיר יהושפט הרכבי. אחרים היו חריפים עוד יותר. „הכל שאלה של אומץ לב פוליטי", אומר צלי רשף, ממנהיגי „שלום עכשיו", „לא שאלה של עובדות". דהיינו, העובדות והרצון הפוליטי הם שני עניינים שונים לחלוטין. העובדות משולות לתופעות טבע המתרחשות מאליהן כמו

הצורך בהתנצחו של הכיבוש, של הכיעור, כדי שאפשר יהיה להזדעזע ממנו זעזוע מבוקר, חיצוני, בא על סיפוקו. המצפון התנקה. התגובה ל„זמן הצהוב" הראתה כיצד התרחק הנושא מן המישור הפוליטי ועבר למישור הספרותי

שטפונות, או רעידות אדמה. אבל לא כל העובדות, רק אלה שאינן לרוחו של רשף. הרי הרצון הפוליטי של ה„אחרים" (רצון שהם רואים בו „אומץ לב פוליטי") הוא הוא שבא לידי ביטוי בהפקעת מיליארדים ובבניית ישובים. אבל רצון זה איננו לגיטימי בעיניו של רשף ולכן ביטויו הפיסי בטל ומבוטל. רק העובדות שנקבעו לפי תפישתו („תכנית אלון") מייצגות „אומץ לב פוליטי", והן משמעותיות – משום שהן תואמות את שיטתו.

ביקורת זו עלבה בהיסטוריון שבי. שנים הרבה עסקתי בתקופה הצלבנית בארץ ישראל וקניתי לי ידע מסוים בחקר הריאליה של התקופה הכורתית הזאת. ארץ ישראל זרועה בשרידי העובדות הפיסיות שיצרו הצלבנים: מבצרים, כנסיות, חוות, כפרים וערים – מצבות לכוח הרצון שלהם להאחז בארץ הקודש. כל עוד פָעַם כוח הרצון, „אומץ הלב הפוליטי", שימשו העצמים האינרטיים משען לכוח הרצון הזה, מכשיר לשיגודה של אנרגיה שלטונית ואמצעי להבטחת קיומם ושלומם של בני אדם. כשהתמוסס כוח הרצון, לא היה בכוחן של קליפות האבן להגן על חברה שנתרוקנה מבפנים. דרכים, מפעלי־מים ומחנות לגיונרים לא קבעו את גבולות האימפריה הרומית: כוח הרצון, אומץ לב פוליטי ומשאבים פיסיים קבעו אותם. אבל, לא במקרה בנויות רוב ערי אירופה הגדולות ממערב לנהר הריין על יסודותיהם של מחנות לגיונרים רומיים. העובדות הפיסיות, שהן ביטוי לרצון פוליטי, איפשרו את קיומה של המערכת השלטונית ואת החיים שחסו בצילה, הזינו את הרצון הפוליטי בחיזון חוזר. עד שנשבר המעגל, ולא נותרו עוד כוח רצון ומשאבים פיסיים לקיים את המערכת.

אירוני הדבר, חשבתי, שהכפירה בהשפעת הגומלין שבין עובדות פיסיות ורצון פוליטי באה דווקא מתוך מחנה תנועת העבודה. הלא זו היתה האסטרטגיה שלהם מאז ומעולם („דונם ועוד דונם, עז ועוד עז"), והצלחתה היא ללא עוררין.

השטחים

כל מצב פוליטי הוא „הפיך", ובלבד שאפשר לגבש כוח פוליטי שיבצע את ההפיכה. אפשר, באופן תיאורטי, לפרוק ישובים ולהורש כבישים, אבל האם העובדות הנקבעות, ובעיקר הזמן החולף, מחזקים את הכוח הפוליטי התומך בהמשך הכיבוש, או את הכוח הפוליטי המנוגד?

אלה שראו „בציונות המדינית" של ז'בוטינסקי מלל נבוב, „רקלדציות ודקלמציות", משום שלא היה לה ביסוי פיסי־ריאלי, אומרים עכשיו „זו לא שאלה של עובדות". ואלה שזלזלו ב„ציונות הפרגמטית" והשליכו יהבם על צבירת כוח פוליטי עקשני, מקדשים עתה את הבולדוזר.

השאלה הרלוונטית היחידה, חשבתי, היא מי מייצג בשנות השמונים רצון פוליטי חזק יותר (שהעובדות הפיסיות הן רק פן אחד שלו), המחנה שרוצה לשמר את הסטטוס קוו של שלטון יהודי בכל ארץ ישראל, או המחנה שרוצה לשנות סטטוס קוו זה. ודאי שהעובדות „ניתנות לשינוי במחי עט המוחזקת ביד אחרת". אבל, האם יהיה ל„יד האחרת" הכוח לחטוף את העט? אין ספק שכל מצב פוליטי הוא „הפיך", ובלבד שאפשר לגבש כוח פוליטי שיבצע את ההפיכה. אפשר, באופן תיאורטי, לפרק ישובים ולהורש כבישים, אבל האם העובדות שנקבעות, ובעיקר הזמן החולף, מחזקים את הכוח הפוליטי התומך בהמשך הכיבוש, או את הכוח הפוליטי המנוגד? הערכת הדינמיקה של הכוחות האלה היא עניין לגיטימי, שאין בינו לבין שיפוט ערכי מאומה. „המציאות היא עניין של תפיסה", אבל הבעיה היא עד כמה מותר לתפיסה הסובייקטיבית להתגונן בפני המציאות ובאיזו נקודה הופך הרצון הסובייקטיבי לאשליה עצמית שבעקבותיה מאבדים קשר עם המציאות.

יתכן שהערכת המצב שלי בדבר כוחו העדיף של המחנה התומך בשליטה הישראלית בשטחים לאורך זמן היא פסימית. אולם כל היסטוריון יסכים שקיים מעין „חוק הסטטוס קוו". חוק זה אומר שסטטוס קוו יכול להשתנות רק כאשר הכוחות השואפים לשנותו חזקים בהרבה מהכוחות הרוצים לשמרו. אפילו „היונים" האופטימיים ביותר אינם טוענים שכוחם הפוליטי חזק מזה של הנצים. לכן חיוני להם להאמין שהסטטוס קוו אינו נורא כל כך, שהוא בעצם סטאטי, שכל האופציות נותרו פתוחות והמומנטים של התנחלות ואינטגרציה כלכלית, חברתית ומינהלית הוא הפיך. יכול להיות גרוע יותר.

גישה זו מוליכה היישר לטענת הפצת רוח תבוסתנות וייאוש מֻשתק כפי שטענו נגדי. „האינטלקטואל שנואש מן העמדה, מכל העמדות כולן", אומר עלי נסים קלדרון, „משלח את עצמו אל המקום היחיד שנשאר פנוי מהשחתה אל מעליכות – אל העתיד. אבל זה עתיד שכבר נקבע, שלמעשה איננו עתיד. הוא הווה שנדחף קדימה בזמן, שהוקפא.". „הייאוש", הוא אומר, „הוא גם דרך „להציח שהרוע הגדל יום יום מסתיר בתוכו איזו מהות שכבר לא תגדל...". מהר מדי, טוען כלפי קלדרון, קפצתי אל תחתית המדרון: „זה צעד גדול מדי בשביל הולך על שתיים. זה רצון לראות את הדברים מן המקום שבו הם היום ומן המקום שבו יהיו מחר בעת ובעונה אחת".

אני מקבל באהבה את איפיוני הנפשי הנרמז כאיש רומנטי ש„ייאושו הפוליטי הוא דרך לחזור ולהרגיש בכל כובדו של עולם יקר שהתרוקן". אבל, גם אם קפצתי מהר מדי לתחתיתו של המדרון, האם לא קבעתי בכך את זוויתו ואת מיקומם של האחרים על פניו? הרי המדרון הזה אינו המצאה ספרותית של „מדרון רומנטי", אלא מציאות תלת־ממדית שאליבא דכולם הולכת ומשחירה, הולכת ומתבהמת. האם בכך שניסיתי להפוך דילמות השגורות בפי כל – אם כי מושלכות תמיד אל עתיד שלא יבוא – לשאלות המחייבות הכרעה מיידית כאן ועכשיו, תרמתי להאצת ההידרדרות, או שמא להיפך? מה משרת יותר את המאבק בסטטוס קוו ומעניק תחושת דחיפות לעשות מעשה – תפישת „ההווה שנדחף קדימה בזמן", או שמא התחושה שהעתיד בקווים הגדולים כבר התרחש? הייאוש הרומנטי – ולא השאננות – הוא שחולל תנועות שחרור לאומיות וחברתיות. ציונות וסוציאליזם הן רק שתיים מהן.

אני, שראיתי כיצד הפרגמטיות של האבות המייסדים שנשענה על ערכים מוחלטים, הסתאבה לאופורטוניזם נטול ערכים, רציתי לחזור אל מחוזות הניגודים המוחלטים, כדי להציג דילמות ערכיות. בני תמותה אינם יכולים לפעול בעתיד או בעבר, רק ההווה הוא זירתם. אפשר להסתתר מאחורי התפישה שלרוע מדרגות רבות, ויכול שיהיה רע יותר, אבל תפישה זו איננה ישימה למצב שהכל מסכימים שהוא יכול להוביל רק להשתרשותו של הרוע המוחלט. מדוע מותר לסופרים להבליע ערכים חברתיים בספרות ואסור להוגים פוליטיים לבטא את משנתם במונחים רומנטיים־מוחלטים, אם כוונתם לעורר זעזוע חיובי? הרי מאז ניסחתי את „תיזת אי־ההפיכות", שעוררה את כל הזעם הזה חלפו חמש שנים. במרוצת השנים האלה ריכזתי, ניתחתי ופירסמתי עשרות דו"חות עובדתיים שחשפו את התהליך, תיארו את מדרגות הרוע שירדנו בהן. על חשיפת העובדות לא התלוננו היונים. אדרבא, הם עשו בהן שימוש נרחב. עובדות – כן, אך ללא המסקנות המתבקשות מהן. משום שמסקנות אלה קשות מנשוא?

אכן, אני מאמין „שהרוע הגדל יום יום מסתיר בתוכו איזו מהות שכבר לא תגדל", וכבר היו דברים מעולם. דווקא משום כך תוקפים אותי הנצים בחמת זעם שאינה נופלת מזו של היונים. הדו"חות שלי, על החברה הדואלית המתמסדת בשטחים, על גזל הקרקעות והמים, על שיטות המקל והגזר של הממשל הצבאי, על הניצול הכלכלי, על קרבנות „היד החזקה" של הצבא, על תנאי התברואה והבריאות, על סוהיטו שהתמסדה ברצועת עזה, על הצנזורה – על כל אלה מגיבים הנצים ברוגז השמצות: „מלעיז ומלשין", אומר סופר „הצופה" בארה"ב. „הגיע הזמן לחשוף את פניו של הדוקטור הנכבד, בל יופיע עוד בגלימה של חוקר ומחבר דו"חות אובייקטיביים, כי אם על פי כרטיס הביקור האמיתי שלו, כאחד מאלה המסייעים בידי שונאי ישראל להציגה בראי עקום", אומר אחר. לשלישי „לא ברור מי עומד מאחורי המחקר של מירון בנבנישתי, אם כי לא קשה לזהות את הגורמים המעוניינים בהכפשת שמם של המתנחלים היהודיים ביו"ש". אבל, לח"כ פסח גרופר ברור לגמרי מה מניע אותי: „אין לי אלא להניח שהמקורות הכספיים שמימנו את המחקר שערכת באו מגורמים העויינים את מדינת ישראל, ושמסקנותיך הן תמורה בעד הכסף שקיבלת עבור עבודתך".

לכאורה, מצב פרדוכסלי: היונים מקבלים את העובדות ודוחים את המסקנות, הנצים דוחים את העובדות ומאמצים את המסקנות. אך לאמיתו של דבר, זו תוצאה צפויה וגם נוחה: אפשר להתווכח בנפרד על העובדות ובנפרד על המסקנות.

כבר השוק שכם. לא ריקה

כך, נחסך הדיון הרציני במשמעותן של העובדות. אבל היתה יומרה בעצם המחשבה שמחקר סוציולוגי־פוליטי ויהא פרובוקטיבי ככל שיהא, עשוי לעורר „ויכוח לאומי הרה גורל". ויכוח כזה פורץ כאשר אנשים חשים שהמצב הקיים הוא ללא נשוא, או לפחות שמחיר המשכו גבוה מאוד. הציבור הישראלי אינו תופש את המצב בשטחים ככזה. אדרבא, הסטטוס קוו נתפש לפחות כנסבל, אם כי לא כבלתי־נמנע.

הדילמות הרות הגורל, שרשים בהן עשרים שנה, הופכות להתנצחות צפויה מראש בין שני מחנות שממשיכים בוויכוח מתוך שיגרה. הציבור, ששמע את כל הטיעונים עד לזרא, צופה במתנצחים תוך שעמום הולך וגובר. האינרציה של שעמום מכל העניין תורמת להנצחתו של הסטטוס קוו ונותנת לו לגיטימציה. יש הרגשה שהשעמום, שלפי דעת היסטוריונים חרץ את גורל המאבק הצרפתי־אלג'ירי, יביא בישראל לתוצאות הפוכות.

שקיעתו של הוויכוח הפוליטי מעבירה את הדיון למישור המדעי והספרותי. כמה מדענים וסופרים שלא העזו להתערב בוויכוח פוליטי שמא יואשמו בפוליטיזציה של אומנותם, השמיעו את קולם כשחשו שוויכוח זה מוצה. גם „תיזת אי־ההפיכות" זכתה לטיפול באמצעות „מודלים מדעיים אלטרנטיביים", שנוסחו בידי מדענים, האחד אמריקאי והשני ישראלי. איאן לוסטיק פיתח את „המודל הדו־ספי של בינוי־מדינה טריטוריאלי". הוא מבחין בשלושה מצבים של סיפוח (בלשונו, „בינוי־מדינה טריטוריאלי"): במצב הראשון החזקת השטחים היא סוגיה השרויה במחלוקת פוליטית רגילה

מדוע מותר לסופרים להבליע ערכים חברתיים בספרות ואסור להוגים פוליטיים לבטא את משנתם במונחים רומנטיים אם בכוונתם לעורר זעזוע חיובי?

והכרעה בדבר נטישתם תלויה רק בהשגת רוב פרלמנטרי. בשלב השני מעמיקים תהליכי הסיפוח עד כדי כך שהחלטה בדבר התנתקות מהשטחים תביא לתגובה אלימה מצד המתנגדים, וזו עלולה לסכן את אושיות המשטר. במצב השלישי השטח המסופח הופך לחלק אינטגרלי מן המדינה ואין עוד כל ויכוח על עתידו. התנתקות מהשטח המסופח כרוכה, בשלב זה, בערעור על עצם זהותה של המדינה. בין שלושת המצבים האלה, טוען לוסטיק, קיים שני מחסומים, וכל שינוי מחייב תצייתנו של „ספי" מוגדר: „סף המשטר" בין המצב הראשון לשני וסף „פסיכולוגי־תרבותי" בין המצב השני לשלישי. לדעתו של לוסטיק נמצאת ישראל מעבר ל„סף המשטר". דהיינו, החלטה על נסיגה תביא לאיום על המשטר הדמוקרטי. אולם, „הסף הפסיכולוגי־תרבותי", שהוא הסף –„הבלתי הפיך", עדיין לא נחצה, להוציא ביחס למזרח ירושלים. משטרים דמוקרטיים כמו צרפת בימי דה־גול ניצבו בפני איום חוץ־פרלמנטרי על המשטר ויכלו לו. לכן, גורס איאן לוסטיק, ישראל אמנם התקדמה הרבה בתהליך „בינוי המדינה הטריטוריאלי" בשטחים, אולם עדיין לא הגיעה לנקודה שאין ממנה חזרה.

סמי סמוחה הציע את מודל „הכיבוש המתמשך". לפי מודל זה „הסיפוח הוא כשלון", השטחים עודם שטחי כיבוש ומעמדם לא השתנה", תהליך „בינוי המדינה הטריטוריאלי" נתקל בקשיים „כמעט בלתי עבירים". „לסיפוח אין סיכוי משום שהיהודים בארץ אינם מוכנים לשלם את מחירו המלא – אזרחות לפלשתינאים", וגם משום „ההתנגדות הנחרצת של האוכלוסיה הפלסטינית ושל הקהילה הבינלאומית". אין סמוחה מקבל כמובן את התיזה שלי, ואף לא את המודל של לוסטיק, משום שהאחרון מגיע התקדמות רבה בתהליך הסיפוח... „ומשאיר את אופציית הסיפוח המלא כפתוחה". לדעתו, עשרים שנות הכיבוש לא הביאו לשינויים מבניים בשטחים, והאפשרות שהסף הבלתי הפיך של הסיפוח ייחצה „בעולה כמעט הרמטית". לעומתה, „אופציית חלוקת ארץ ישראל פתוחה ותישאר פתוחה הרבה שנים, משום שהכוחות נגד סיפוח ימשיכו להיות חזקים".

הבעיה עם שני המודלים האלה היא בהנחתם הבסיסית, שקיים רצף ליניארי מכיבוש לסיפוח, ושסיפוח הוא יעד של תהליך „בינוי המדינה" הישראלי בשטחים. עד שהשטחים „יסופחו פורמאלית", הם נשארים במצב נזיל של „כיבוש" ולא חלו בהם שום שינויים משמעותיים. לוסטיק מכיר אמנם בשינויים מבניים, אבל אלה עדיין לא הגיעו לסף „הפסיכו־תרבותי", להוציא מזרח ירושלים. לוסטיק, כמובן, מתעלם מכך שכחמישים אחוז משטח הגדה (ולא רק מזרח ירושלים) נמצאים מעבר „לסף הפסיכו־תרבותי". עתידיים של שטחים אלה, אכן „הוצא מסדר היום הלאומי", משום ש„הקונסנסוס הלאומי" (המיוצג על ידי תשעים אחוז מחברי הכנסת) מוציא אותם מכלל האזורים שעליהם אפשר להסכים ל„פשרה טריטוריאלית".

מפלגת העבודה מוכנה „להתפשר" על אזורים שמחוץ לתכנית אלון, למזרח ירושלים וסביבתה ולתיקוני גבול במערב־השומרון ובגלבוע. נסיון להתנתק מיתרת השטח הזאת, נקניק צר וארוך בגב ההר המיושב, יביא, אכן, לאיום על אושיות המשטר. אבל, זהו איום תיאורטי גרידא, משום שהסיכוי שיהפוך להכרעה פוליטית־ריאלית אינו קיים. ראשית, הסיכוי שמפלגת העבודה תשיג רוב פרלמנטרי לפשרה כזו הוא קטן מאוד, והראיה שדובריה מדגישים „פשרה פונקציונאלית" כתחליף למסירת שטחים. שנית, שום גורם ערבי ולא גם המתון ביותר לא יוכל לקבל נתח חסר משמעות כמו זה, הנובע ממפת מפלגת העבודה, כבסיס למשא ומתן.

חולשתם של המודלים התיאורטיים, המציגים רצף כיבוש־סיפוח, היא בהנחה ש"הסיפוח" יתרחש אי פעם. ישראל נמצאת בדיוק בנקודה שבה היא מעוניינת להשאר. המצב הקיים, אמורפי, נזיל ומטושטש, הוא הטוב שבכל העולמות, ליונים וגם לנצים. שיטה פשוטה יותר מסיפוח הומצאה ויושמה בהצלחה והיא אינטגרציה וסגרגציה בעת ובעונה אחת. השטחים שולבו והוטמעו במערכת הישראלית בכל התחומים שבהם היה לישראל אינטרס – קרקע, מים, יחסי כלכלה ומסחר, התנחלות בלתי מוגבלת. השטחים הופרדו בכל הקשור לאוכלוסיה הפלשתינאית וצרכיה, כדי להמנע מהנטל הכרוך בשילובה (אזרחות, שירותי רווחה, חופש ביטוי פוליטי וחופש התאגדות). בתחומים אחרים ניתן להתגונן בסיפוח, ואילו באחרים אפשר להסתתר מאחורי תירוץ הכיבוש. הרוצים בסיפוח אינם זקוקים לאקט הפורמאלי: – „אין עם מספח את מולדתו". מתנגדי הסיפוח מעוניינים להמשיך בפיקציית „הכיבוש המתמשך", שכן הוא שומר בכיכול על אופציות פתוחות להתנתקות. ובינתיים אפשר להתנחם בכך ש„אי ההפיכות" הופרכה בעזרת מודל מדעי. נקודת הסיום של תהליך „בינוי־מדינה טריטוריאלי" – הסיפוח, היא איפוא נקודה פיקטיבית. המצב שבו שרויה ישראל, לא כיבוש ולא סיפוח, הוא כנראה סיומו של התהליך, אף כי יתוספו לו עידונים ושינויים בלתי מהותיים, שימסדו את המערכת הדואלית הכמו־קבועה.

התחושה שהסטטוס קוו הגיע למיסודו התגברה אצלי באורח פרדוקסלי, דווקא לנוכח ההצלחה הפנומנלית שזכה לה ספר המתאר את עוולות הכיבוש, הלא הוא „הזמן הצהוב" של דויד גרוסמן. רשמי סיורו של גרוסמן במחוזות הכבושים (שפורסמו לקראת יום השנה העשרים לכיבוש) השאירו רושם עמוק וזכו לתפוצת ענק. התיאורים הקשים של השנאה המפעפעת, התקוות שנגוזו וייאוש אין־אונים, חלומות הבלהה של ילדים קטנים ושאיפת הנקם של נשים צעירות, ההשפלה האנושית של הנכבשים וההשחתה של הכובשים, הרוע המנצחים של המתנחלים – כל אלה שורטטו ביד אמן וגרמו לפרץ של רגשות שדמה לקתרסיס ציבורי. לא בכדי עובר הספר להצגת תיאטרון. אבל, דווקא התיאור המבריק הזה, הגדול מן החיים, ששרטט דמויות כה משכנעות עד כי נדמה שספרותיות הן, וההתגובות הרגשיות שעורר, העידו משהו על המצב הישראלי. „הזמן הצהוב" הוא בעיקרו תיאורו של „הכיבוש", של השטחים שמעבר למחסום הפסיכולוגי של הקו הירוק. לשם הלך המחבר והוא מביא לקורא הממוצע, שבשבילו „הערבי" הוא דמות שקופה, ערטילאית, ריוות על דברים קשים מנשוא, אבל שמתרחשים „שם", ולא כאן בתל־אביב. הקורא חש אי נוחות, צער וכאב, אבל אי־הנוחות היא על מה שנעשה „שם", ועל ידי אנשים רעים. הוא, אילו היה „שם", לא היה נוהג כך, אבל הוא הרי אינו הולך לשטחים, מפני שאינו רוצה להרגיש ככובש. הצורך בהתנצחו של הכיבוש, של הכיעור, כדי שאפשר יהיה להזדעזע ממנו זעזוע מבוקר, חיצוני, בא על סיפוקו. המצפון התנקה. התגובה ל„זמן הצהוב" הראתה כיצד התרחק הנושא מן המישור הפוליטי המחייב השתתפות אקטיבית (פרלמנטרית או חוץ־פרלמנטרית), ועבר (עלה והתעדן או לחלופין שקע והתקרנף) למישור הספרותי המחייב השתתפות פאסיבית, אמוציונאלית. אנשים ציקצקו בלשונם, ואמרו זה לזה: „באמת מצב נורא". אולם, פעילי „שלום עכשיו" שביקשו להיבנות מ„הלם הזמן הצהוב" גילו, שהנכונות לפעול לא גברה.

היו בהיסטוריה יצירות ספרותיות ששימשו מאיצים לפעילות פוליטית, לנס שסביבו התקבצו אנשים שביקשו לקעקע את הסטטוס קוו. יצירות ספרותיות נכתבו גם מתוך רצון לתת פורקן למצוקה נפשית, ועידנו את הכיעור באורח שהקל על הקוראים להתמודד עמו, ובכך תרמו דווקא להנצחתו. באחד הראיונות סיפר גרוסמן שקורא נרגש הציע לו להקים מפלגה. „לא", ענה גרוסמן, „אני רק סופר".

עד עתה עסקתי בתגובות שעוררו דברי בקרב בני קהילתי היהודית־ישראלית. התגובה הפלשתינאית היתה אף היא חריפה. היא כללה התייחסות למישור המדעי, הפוליטי והאידיאולוגי. ביקורת אחת שחזרה ונשנתה הביכה אותי, משום שהכרתי בצידקתה. „עשרות פעמים, ובכל פורום אפשרי", קבל חוקר פלשתינאי אחד, „תיארנו את המצב, ניתחנו אותו ותבענו פעולה. איש לא שם לב, מפני שאנחנו פלשתינאים פרימיטיביים ואמוציונאליים. עד שבא ישראלי אחד, מלב הממסד. בגילגולו הקודם היה שותף להריסת בתים וגירוש אנשים ממזרח ירושלים. עכשיו הוא מסכם את הכיבוש הישראלי חוכה לתשומת לב מעבר לכל פרופורציה. למה? רק מפני שהוא נחשב במערב כחוסר פניות וכמכה על חטא". הרבה אמת יש בטענה זו. אבל מאחוריה מסתתרת מציאות חמורה עוד יותר: חוקרים פלשתינאים אינם יכולים להשיג חומר עובדתי בסיסי על קהילתם שלהם, משום שחומר זה מרוכז ומעובד בידי השלטונות הישראליים. הם, כמובן, יכולים לרכוש פרסומים רשמיים, אבל לא תמיד הם יודעים את מועד פרסומם, והם כתובים עברית. אין לפלשתינאים שום נגישות לעשרות הדו"חות הפרסומים התקופתיים, הגלויים, של רשויות וגופים ישראליים הפועלים בשטחים, לא כל שכן – למקורות

אי איזכורה של הבעיה הפלשתינאית במפורש משמש להם סיבה מספקת לדחות מהלך פוליטי שיכול – יותר מכל דבר אחר – לקדם את מטרותיהם. יש בעמדה זו מרכיב הרואי־רומנטי, אבל גם הרס עצמי

„מסווגים". „ידע הוא כוח", כלל זה ידוע היטב לשלטונות. מוסדות המחקר הפלשתינאיים בשטחים יכולים לעסוק רק בפרטים וללקט במידת יכולתם נתוני־מאקרו. רק הממשל מסוגל לראות את התמונה כולה, ואז לתארה כרצונו. לכן, מחקריהם של מדענים פלשתינאים לוקים בחוסר נתונים, המאפשר לשלטונות להציגם כמוטים וחד־צדדיים.

אני ביקשתי לתקן, במידת האפשר, מעוות זה. לא יתכן, חשבתי, שנתונים על הוצאות המינהל האזרחי בשטחים לחינוך, לבריאות ולכבישים יהיו חסויים בפני האוכלוסיה הפלשתינאית הזוקקת לשירותים אלה; לא יתכן שלפלשתינאים לא תהיה נגישות לחומר גלוי שבעזרתו יוכלו ללמוד על ההתנחלות הישראלית, על תהליך האינטגראציה הכלכלית וקצב הפקעת משאבי הטבע של השטחים (קרקע ומים). הנתונים שאספתי ופרסמתי תרמו לחוקרים הפלשתינאים ידע זה.

אולם, בכל פגישה איתם חשתי אי־נחת: רק מעמדי כבן הקהילה השלטת, הקנה לי יתרון עליהם, לא עדיפות בכושר ניתוח או מיומנות מקצועית. למה, חשבתי, הם מוכרחים לבוא אלי ולקבל נתונים על שיעור הגידול של כפרים וערים ערביים, ותחזיות סטאטיסטיות על בני עמם?

פרופסור פלשתינאי מאחת האוניברסיטאות בגדה טילפן אלי בוקר אחד וביקש נתונים על מערכת החינוך הערבית בשטחים. „גש למנהל האזרחי ובקש את הדו"ח השנתי שהתפרסם זה עתה", עניתי, „אתה לא צריך אותי". למחרת התקשר שוב וביקש לבוא בכל זאת. „מה, לא קיבלת את הדו"ח?" שאלתי. „לא נתנו לי להיכנס", השיב. „השומר בשער חקר אותי לשם מה אני צריך את החוברת, וכשאמרתי לו שאני פרופסור באוניברסיטה הסתכל בי באי־אימון ואמר שאכתוב מכתב. אני בטוח שהוא חשב, פרופסור פלשתינאי – אין דבר כזה".

עיתון פלשתיני, עיתון אמריקאי ותחנת השידור האוסטרלית הממלכתית החליטו לבצע במשותף סקר דעת קהל בשטחים. הם פנו אלי שאשמש יועץ. „מדוע אני", שאלתי, „החוקר שאמור לבצע את הסקר הוא מיומן ואמין". „כן", השיבו, „אבל אנחנו רוצים אותך כדי שלא יגידו שזה סקר מפוברק". הסכמתי לשמש יועץ לא מנעה כמובן את השלטונות מלטעון שהסקר מפוברק ומגמתי, ולבטל את רשיון העבודה של הפרופסור הפלשתינאי שערך אותו. אבל, עצם הפנייה הביכה אותי והודאי פגעה בפלשתינאים שביצעו את הסקר.

אף על פי כן, לא פגה לחלוטין החשדנות הפלשתינאית ביחס לנתונים שמספק ישראלי־ציוני.

„נתוני בנבנישתי לוקים בחסר", טוען אליה זוריק. „הוא אינו משתמש בנתונים ומחקרים של האו"ם, סט"ת ושל ההסתדרות הרפואית של הגדה המערבית". לכן, לדעתו, אני מציג נתונים (על תמותת תינוקות, למשל) ורודים מדי. בכך, לדעתו, אני חושף את „המחשבה הציונית שלי". „מחשבה ציונית" זו היא המדריכה אותי במסקנותי, אומר זוריק, ומהמוד חלאג', מראשי משרד אש"ף בוושינגטון, מפרט: „מסקנת אי־ההפיכותו של הסיפוח והפנמתה של הבעיה הפלשתינאית מבוססת בעליל על ההנחה שאינטרסים של מיעוט יהודי (המתנחלים) עדיפים על זכויותיו של הרוב הפלשתינאי (בשטחים)... מר בנבנישתי לא היה זקוק לצוות חוקרים, לשפע נתונים סטאטיסטיים ולמפות כדי להרגים שישראל התקדמה הרבה בדרך לגזילת מה שנותר מפלשתין. אבל, הוא זקוק לטיעון הרבה יותר תקיף מזה שסיפק כדי לשכנע שגזילה זו צריכה להיות פרמננטית". העובדה שאיני בוחן „אופציות אחרות, כגון מדינה פלשתינאית בגדה ובעזה, שבה יהיו מתנחלים יהודים כמיעוט", מוליכה למסקנה ש„מר בנבנישתי לא תיאר עובדות גרידא, אלא קבע עמדה פוליטית, המבוססת על הנחות אידיאולוגיות סמויות".

כלומר, „תיזת אי־ההפיכות" אינה תיאור מצב אלא תכנית פוליטית שפירושה הפיכת הפלשתינאים למיעוט קבע בארצם, ושלילת זכותם להקמת מדינה משלהם. בכך, כמובן, דומים הפלשתינאים ליונים הישראליות, הרואים בי תועמלן של ארץ ישראל השלמה.

אלא, שלפלשתינאים קשה לאין ערוך מאשר לישראלים לעכל את „אי־ההפיכות" כהערכת מצב ולא כאידיאולוגיה. משמעות הפנמתו של הסכסוך הישראלי־פלשתינאי חמורה בעיניהם משום שמובלעת בה הערכה פסימית בדבר הסיכוי לקעקע את הסטטוס קוו באורח רדיקלי, לפחות בטווח הקצר. הפלשתינאים שסבלם הוא

לכאורה מצב פרדוכסלי: היונים מקבלים את העובדות ודוחים את המסקנות, הנצים דוחים את העובדות ומאמצים את המסקנות... כך נחסך הדיון הרציני במשמעותן

ממשי ואישי (בניגוד לישראלים שאי־נחותם היא תיאורטית) חייבים להאמין שהיות שהכיבוש „מוכרח" להסתיים הוא אכן יסתיים. ויתור על תקווה זו, בבין הערכות מצב ריאליסטיות, מתפרש אצלם כמתן לגיטימציה למערכת שעמה אין הם מסוגלים להשלים. אם יקבלו הערכת מצב זו, הם חייבים לערוך שינוי רדיקלי באסטרטגיית המאבק הלאומי שלהם. „אי ההפיכות" פירושה, לפי חלאג', – „שהשאלה הפלשתינאית הפכה משאלה לאומית של עם השואף להגדרה עצמית, לשאלה פנימית־ישראלית, של מיעוט אתני שצריך להתארגן למאבק על זכויות־אזרח". כלומר, מאבק פוליטי „פנימי" סותר את „המאבק הלאומי" המחייב להיות חיצוני ורדיקלי.

הפלשתינאים מאמינים, פה אחד, שרק פתרון קבע אחד לבעייתם הוא אפשרי – הקמת מדינה משלהם. מי שמעז לומר להם שארבעים שנה לאחר מלחמת 1948 ועשרים שנה לאחר הכיבוש הם אינם קרובים יותר להשגת מטרה זו, ואולי אף רחוקים יותר, חייב להיתפש אצלם כאדם העויין את מאבקם, בפרט כאשר אדם זה הוא ישראלי. כאשר הוא מוסיף ומטיף להם שאין להם ברירה אלא לזנוח את „המאבק המזויין" ולעשות את מה שניתן בתוך אילוצי הסטטוס־קוו תוך הגדרת מטרות ביניים – אף שיסלק גם את המעט שנותר, הוא מוקע כאנטי־פלשתינאי ואף כרע־לבך!

התנועה הלאומית הפלשתינאית גרסה מאז ומעולם כי אין לשעבד את המטרה הסופית בעבור יתרונות טקטיים בטווח הקצר. בכך נקטה אסטרטגיה הפוכה לזו שהתנועה הציונית נקטה. המנהיגים הפרגמטיים שניהלו את מאבקו הלאומי של העם היהודי ידעו להתמודד עם הניגוד שבין פעולה בטווח הקצר לבין שאיפות לטווח ארוך, התמודדות שחייבה הערכה מפוכחת של אילוצים פוליטיים ויחסי כוחות צבאיים. לכן זיהתה הציונות אלמנטים בלתי־משתנים שאיפשרו פעולה בטווח הקצר, לא סתרו את מטרות הטווח הארוך ובנו לאט לאט את בסיס הכוח שעליו קמה ישראל. התנועה הפלשתינאית גרסה שאסור להתפשר על עקרונות מקודשים, אף אם פשרות אלה משרתות את האינטרסים שלהם. כשפרסמו הבריטים את הספר הלבן של 1939 היו הפלשתינאים הראשונים לדחותו. אילו בוצע, היה דן את היישוב היהודי בארץ ישראל למעמד של מיעוט אתני במדינה שבה שני שלישים ערבים. הערבים דחו את המסך משום שהיה מבוסס על כתב המנדט וזה הרי איזכר את הצהרת בלפור. כך פעלו ב־1947, כאשר הוצעה להם מחצית ארץ ישראל, כך הם נוהגים כיום כאשר הם נדרשים לקבל את החלטות מועצת הבטחון 242, ולזכות בכך בכרטיס כניסה לוועידה בינלאומית. „אי־איזכורה של הבעיה הפלשתינאית במפורש" משמש להם סיבה מספקת לדחות מהלך פוליטי שיכול, יותר מכל דבר אחר, לקדם את מטרותיהם. יש בעמדה בלתי מתפשרת זו מרכיב הרואי־רומנטי, אבל גם הרס עצמי. גם הפלשתינאים היו צריכים ללמוד מנסיונם שרצון סובייקטיבי לא תמיד יכול להתגבר על מציאות אובייקטיבית. „מאבק על זכויות אזרח" לא נראה הירואי דיו בעיני הפלשתינאים אפילו אם פירושו מאבק „מבפנים" של אוכלוסיה המהווה כיום 38 אחוז מאוכלוסיית ארץ ישראל, ותגיע לשוויון עם היהודים בעוד דור. „מאבק מזויין" נראה עדיין קיצור דרך להשגת מטרות המהפכה הפלשתינאית, למרות שאסטרטגיה זו נכשלה כשלון חרוץ מ־1929 ועד 1982 ועד בכלל, וכל שהשיגה היה גיבוש לאומי ישראלי חזק יותר. עצות אלה, הנאמרות על ידי ישראלי, נתפשות כמובן כציניות, כמעשה רמייה של „אידיאולוג ציוני". אולם, הן נשמעות אחרת לגמרי כאשר אינטלקטואלים פלשתינאים כרג'א שחאדה וסרי נוסייבה מעלים אותן לדיון ציבורי והנא סניורה מעביר אותם למישור הפוליטי. „אתם לא רוצים מדינה פלשתינאית" אומרים, „סיפחו אותנו ותנו לנו זכות בחירה". באחד הוויכוחים עם כמה יונים ישראליות, אמרתי להם, „מה תעשו כאשר במקומי יקום פלשתינאי ויגיד: הכיבוש „בלתי הפיך", אי אפשר יותר להסתתר מאחורי פיקציית „הכיבוש המתמשך" – אנו תובעים שתילחמו יחד איתנו על זכויות פוליטיות מלאות?"

כל שביקשתי בהעלאת „תיזת אי־ההפיכות" היה שיקבלו אותה כהערכת מצב ריאליסטית לא פחות מהערכת המצב על שינויו המיידי של הסטטוס־קוו. פחות מכך, שיכירו בה כ„ניתוח מלומד". עכשיו עלי לנסות ולפרש, האם זה רק ניתוח ועד כמה הוא מלומד.

(רשימה אחרונה)

סגרו שולחן, הימרו על כל הקופה והפסידו

מוריה אבנימלך

זהו סיפור הכישלון הכלכלי הגדול שהחל כ„יום היסטורי", היום שבו בוטל הפיקוח על מטבע חוץ „שהסילו הבריטים", והסתיים באינפלציה בשיעורים שלא היו מוכרים עד אז ובאובדן השליטה המוניטרית.

זהו סיפורה של אופוריה שהגיעה לשלטון ורצתה לשנות באחת את מיבנה המשק. זהו סיפורם של פוליטיקאים שרצו לחולל „מהפך", קיבלו תוכנית שהתניותיה, מלכתחילה, בעדרו סיכוי להתממש, ואף־על־פי־כן לא הקשו קושיות. זהו סיפור הפחד שאחז בממשלת בגין מפני הפסקת הסיוע האמריקאי, מפני הפניית עורף של ידידים בעולם, מפני ההסתדרות וציבור השכירים, פחד מבריחת מטבע חוץ והתעלמות מסכנה ממשית מיבוא הון והצפה מוניטרית.

זהו סיפור על משק בהתאוששות ממלחמת יום הכיפורים, שנזרק אחורה לבעיות ישנות. סיפור על פוליטיקאים וכלכלנים המדברים בשתי שפות שונות. זהו סיפורה של תוכנית כלכלית שיעדיה נשחקו ביום ניסוחם, תוכנית שאף אחד מיעדיה לא הושג אך מחירה שולם במלואו.

ראשיתה של ההרפתקה בשיחה שקיים ראש הממשלה מנחם בגין עם שר האוצר שלו שמחה ארליך ביוני 1977 ימים אחדים לאחר כינון ממשלת הליכוד. בגין, שביקש להיטיב עם העם והושפע מאנשי סודו, התעשיין ד"ר ראובן הכט ואיש העסקים יעקב מרידור, מודיע לארליך כי בכוונתו לשחרר את אזרחי ישראל ממגבלות ומביורוקרטיה ו„לשפר את האווירה המוסרית במדינה". סיומה של ההרפתקה אף הוא בשיחה בין השניים, בשלהי 1978, כשבגין עוצר בעד ארליך המבקש להתפטר נוכח כשלון מדיניותו. „רב שמחה", אומר בגין לארליך, "אנו עומדים בפני שלום היסטורי עם המצרים ואני די בודד. אסור לך לעזוב אותי עכשיו". ארליך נשאר ליד הגה הפיקוד הכלכלי שנה נוספת, עד „ליל הברווזים", אך נטש את מדיניות הליברליזציה, ובדצמבר 1978 מורה הממשלה לאגף תקציבים להכין תכנית לבלימת האינפלציה.

המהפך ועונשו. ביום שישי, ה־28 באוקטובר 1977, בישיבה מיוחדת מחליטה ממשלת ישראל על מדיניות כלכלית בעלת שלושה מרכיבים: ביטול הפיקוח על מטבע חוץ, האחדת שערי החליפין וניוד הלירה. מדיניות זו זוכה לכינוי „מהפך כלכלי", בהקבלה למהפך הפוליטי שהתרחש במאי.

המהפך מתרחש על רקע שיפור במצב המשק. האינפלציה נמצאת בתהליך ירידה. הגרעון בחשבון השוטף הצטמצם. בתקציב המדינה מסתמן איזון. נטל החוב הפנימי הוקל לאחר שהממשלה הפסיקה למכור אגרות חוב לחמש שנים ועברה למכירת אגרות חוב לעשר שנים, והחלה בתהליך הפחתת ההצמדות במשק מ־100% ל־70%.

עד מהרה הסתבר שהמהפך נחל כשלון חרוץ. הנזקים שגרם למשק מתועדים בדו"חות בנק ישראל מאותה תקופה. האינפלציה פרצה בעוצמה רבה ועלתה משיעורים של כ־30 אחוז לאינפלציה של 50 אחוז בשנת 1978 ולאינפלציה של 100 אחוז בשנת 1979. לראשונה מדברים במונחים של „סחרור אינפלציוני" ששיאו... באינפלציה של 400 אחוז ב־1985.

במאזן התשלומים חלה הרעה ניכרת. בשנתיים שלפני המהפך צומצם הגרעון בחשבון השוטף ב־300 מיליון דולר לשנה, ואילו אחריו שב הגרעון האזרחי וגדל ב־300 מיליון דולר לשנה, כשסך הגרעון השוטף גדל במיליארד דולר בשנתיים – מ־480 מיליון דולר ב־1977 ל־1480 מיליון דולר ב־1979. ב־1979, לראשונה זה שנים, נזקק המשק ליבוא הון לזמן קצר למימון הגרעון בחשבון השוטף.

האחדת השערים גרמה את פיחות המטבע לעסקות פיננסיות ב־45 אחוז, לייקור היבוא ב־26 אחוז בעוד היצוא קיבל תוספת של 3 אחוזים בלבד.

מקבלי פיצויים מגרמניה ומחזיקי נכסים פיננסיים אחרים נקובים במטבע חוץ התעשרו בן לילה. מי שהרגיש נפגע – התעשיינים, החקלאים, הסוחרים והשכירים – הפעיל לובי ולחץ וקיים שביתות, וזכה. כל התביעות נענו. הצעת תקציב הממשלה שהוגשה בנובמבר 1977 ביטאה גידול ריאלי בעוד בתקציב השנה הקודמת היה קיצוץ ריאלי. מדיניות השכר נפרצה.

גידול היצוא, שבשנים 1976 ו־1977 הגיע ל־13% אחוז לשנה, הואט והגיע ב־1978 וב־1979 ל־4 אחוזים לשנה. ביבוא, לעומת זאת, חלה האצה כשהביקושים גדלים בקצב גדול בהרבה מגידול התוצר.

הציבור עבר להחזקת נכסים פיננסיים נקובים במטבע חוץ. חשבונות הפת"ם גדלים בממדים עצומים והופכים תחליף לחשבונות עו"ש. רכוש הציבור גדל בעשרות אחוזים ובמיוחד גדלים הנכסים הפיננסים וגדלה נזילותם. גם בהיקף האשראי חל גידול עצום. בתגובה ללחץ יצואנים לפצותם על התייקרות היבוא, מגדיל בנק ישראל את היקף האשראי המכוון שגם מרכיב הסובסידיה בו הולך וגדל עם האצת האינפלציה.

בעקבות התייקרות מוצרי יסוד ב־26 אחוז והתייקרויות אחרות, נפרצת מדיניות השכר לאורכה. שביתות מולידות הסכמי שכר חריגים במגזרים שונים. הכוונה המקורית לפצות רק את השלישים אינה עומדת במבחן המציאות ותוספת היוקר משולמת לעתים תכופות. השכר הריאלי גדל ואילו הפריון נעצר.

המדיניות המוניטרית שהפעיל בנק ישראל מאוגוסט 1978 חושפת את המילכוד אליו נקלעה המדיניות הכלכלית בעקבות המהפך. הצעדים המוניטריים המרסנים פוגעים בהשגת יעדי מאזן התשלומים: המדיניות המרסנת בשוק המקומי יוצרת תמריץ להגדלת יבוא הון לזמן קצר. בעקבות העלאת הריבית על אשראי מקומי הגדיל הציבור את האשראי במטבע חוץ ב־250 מיליון דולר בשבועיים הראשונים של דצמבר 1978. הציבור שציפה לייקור אשראי במטבע חוץ זכה למימוש ציפיותיו, ובנק ישראל „סגר את האורוות לאחר שהסוסים ברחו" – הטיל היטל של 12% על אשראי במטבע חוץ. מדצמבר 1978 עד פברואר 1979 גייסו הבנקים מאות מיליוני דולרים אשראי בחו"ל.

החוב הפנימי תפח אף הוא ומחירו גדל. ב־1979 גייסה הממשלה סכומי עתק באמצעות אגרות חוב צמודות בתנאים משופרים. גיוס

המהפך הכלכלי, עשר שנים

בגין קרא לארליך והטיל עליו להיטיב עם העם. ארליך ראה את ישראל נעשית כשוויץ והלך לבנקי. בנק ישראל הניח בפני שר האוצר הצעה לנקוט צעדים מוניטריים שחפץ בהם ממילא. ארליך אימץ צעדים כתוכנית. מנכ"ל האוצר, עמירם סיון, מתנגד ומבקש רשות להפגש עם בגין. בגין, כמו ארליך, שומע ומתעלם. מאיר חת, המפקח על הבנקים, כותב תזכיר־נגד. התזכיר אינו מגיע לשום מקום. ממשלת ישראל מחליטה על מהפך כלכלי. העוצמה עוברת מהאוצר לבנק ישראל. בנק ישראל מאבד שליטה

ההון הגיע ב־79' ל־12 מיליארד דולר בהשוואה ל־2 מיליארד דולר בכל אחת מהשנים 1976 ו־1977. שיפור תנאי אגרות החוב הגדיל את כדאיות יבוא ההון.

התעשרות יצרה ביקושים שהביאו תגובות שרשרת בתחום השכר והתקציב. ההאצה העצומה באינפלציה יצרה מערכת ציפיות

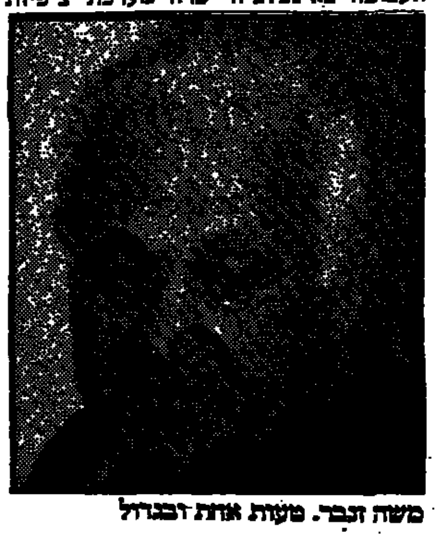
משה זנבר. טעות אחת וגדולה

משה זנבר: הרעה יצאה מארליך ומבנק ישראל ומהפרופסורים באוניברסיטה. כולם טעו

שהפכה גורם דומיננטי בתהליך הסיחרור האינפלציוני. נוצרו מנגנוני הצמדה פורמליים ובלתי פורמליים והציבור קלט כי אין בכוונת הממשלה להלחם באינפלציה אלא לצמצם את נזקיה. הציבור מגיב בהתאם.

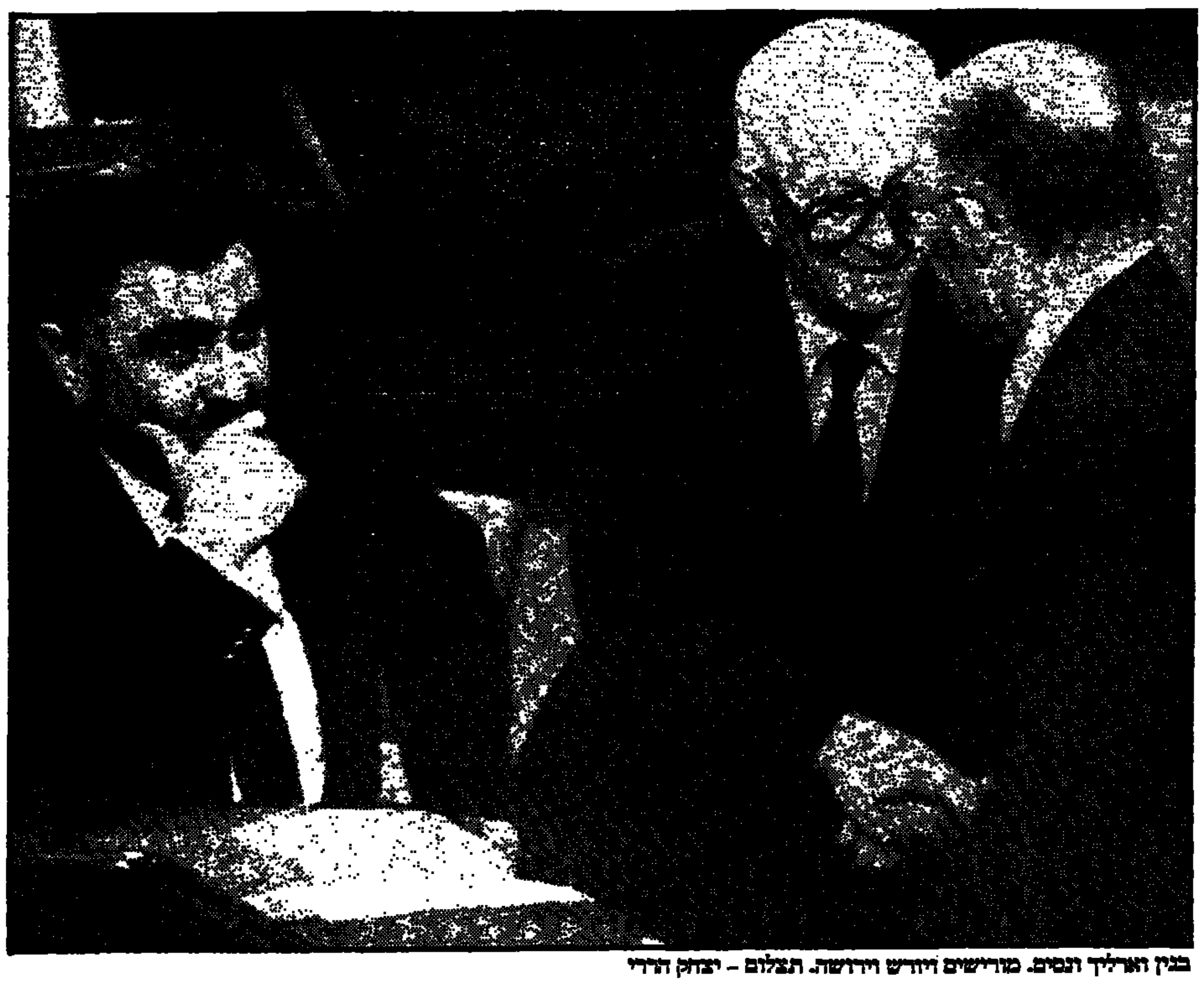
בגין וארליך ונסים. מורישים ויורש וירושה. תצלום – יצחק הררי

באיחור רב תופסים בבנק ישראל, כי הבנק איבד את מכשירי השליטה המוניטרית. תקנות הנזילות איבדו משמעות כשהבנקים כיסו גרעונות נזילות מאשראי שהושג בחו"ל.

ב־1979, השנה השניה למהפך, עברה האינפלציה את מחסום מאת האחוזים. במאזן התשלומים חלה הרעה בסיסית. עודף היבוא של הסקטור הפרטי גדל ב־55 אחוז. ערך הנכסים הפיננסיים של הציבור גדל והביקושים גדלו עמו.

פוליטיקאים וכלכלנים. בעוד על תיאור מהלך הדברים עד כאן שוררת הסכמה, נחלקות דעות השותפים למהלך בדבר גורמי הכישלון. האם הכישלון שייך לכלכלנים או לפוליטיקאים, האם לתוכנית היה סיכוי להצליח והיא נכשלה משום שמשהו השתבש בביצועה, או שמראש לא היה לה סיכוי?

נגיד בנק ישראל לשעבר, ארנון גפני, וסגן שר האוצר דאז, יחזקאל פלומין, מאוחדים בדעה כי התכנית היתה טובה בבסיסה אך הפוליטיקאים נכשלו בביצועה. להוכחת גירסתו מגייס גפני את נאומיו בדיוני התקציב בממשלה, בהם התריע נגד פריצת התקציב. שמירת התקציב היתה התנאי שהצבנו להצלחת המהפך, הוא אומר. פלומין קובע כי חוסר בחישות דעת לגבי שמירת התקציב והחששה של ממשלת בגין בפני ציבור השכירים וההסתדרות, הם שגרמו לכישלון. כך נכנעה הממשלה בנושא שביתת אל־על. הסבר נוסף: בגין ביקש חזית אחידה לקראת הסכמי קמפ דייויד והעדיף להכנע להסתדרות בתחום השכר.

צבי זוסמן, אז המישנה לנגיד בנק ישראל, שהניירות שהגיש שימשו בסיס לתוכנית, קובע כי הכישלון היה כשלון הכלכלנים: „היינו נאיביים", הוא מודה, „והאמנו שהפוליטיקאים ישמרו על התקציב".

עמירם סיון, אז מנכ"ל האוצר, סבר אף הוא כי הכישלון היה של הכלכלנים שהתגלו כמנותקים מהמציאות הפוליטית. התוכנית היתה אינפלציונית והצלחתה הותנתה בקיצוצים בתקציב בסדר גודל שלא היה בר־ביצוע מבחינה פוליטית.

משה זנבר קיצוני ממנו. „ארליך שלא הבין בכלכלה פנה לבנק ישראל. כלכלני הבנק הציעו לו תוכנית המותנית בשמירת תקציב. אולם התנייה היתה בלתי אפשרית לא רק מבחינה הפוליטית אלא מבחינת התהליכים הכלכליים הנובעים מהצעדים שננקטו. ההצפה המוניטרית, ההתייקרויות, ההתעשרות, הביקושים האדירים גרמו לאינפלציה. פגעו ביצוא ודרשו צעדים מרסנים שהיו בבחינת חזרה לאחור מן המדיניות שהחלה ב־1976, הירידה ההדרגתית מהצמדות ושיפור מיבנה החוב הפנימי. להצעת בנק ישראל לא לפצות את השכר על ההתייקרויות היה סיכוי להתממש. לא רק מכלכלני בנק ישראל, אלא גם מהפרופסורים באוניברסיטה זנבר אינו חוסך ביקורת: „הם היללו את המהלך בלי להבינו". קולו של זנבר נותר קול בודד. הוא היה היחיד שיצא בפומבי נגד התוכנית. התהליכים שחזה התממשו במדויק.

העקבות מוליכים אל. ביוני 1977 שומע ארליך מבגין על כוונתו לשחרר את אזרחי ישראל מהפיקוח על מטבע חוץ. ארליך הליברל אהב את הרעיון הזה. בדמיונו ראה את ישראל כשוויץ של המזרח התיכון, מרכז פיננסי בינלאומי. שר האוצר הראשון של הליכוד נכנס לתפקידו כשהמשק החל להתאושש מהבעיות שהעיקו עליו לאחר מלחמת יום הכיפורים, האינפלציה היתה בירידה ובמאזן התשלומים הסתמנה התקרבות לעצמאות כלכלית. עבודות מחקר ומאמרים שפרסמו כלכלנים באותה תקופה עוסקים, לראשונה זה שנים, לא בבעיות מידיות אלא במיבנה המשק ובנושאים לטווח ארוך.

עמירם סיון: התוכנית היתה אינפלציונית. הצלחתה הותנתה בקיצוצים בתקציב בסדר גודל שלא היה בר־ביצוע מבחינה פוליטית

עמירם סיון. התנגד, הלך לבגין

ארליך חולם לחולל מהפכה. הרי הוא שר אוצר ראשון שאינו מודאג ממצב היצוא. השיפור במשק מאפשר לו להתפנות מבדיקה יומיומית של האינדיקטורים הכלכליים ולהפנות את מרצו ל„מלחמת בריחה כלכלית". הוא בוחר את היעד. היעד אינו נכפה עליו בתוקף הנסיבות. ארליך שח את מחשבותיו למנכ"ל האוצר עמירם סיון, מבקש לקבל תכנית תוך שבועיים. סיון אומר כי המהלך מורכב ודורש בדיקה מפורטת ומן ההכרח לשתף בו את בנק ישראל. באותו זמן עמל צוות באוצר על בדיקת האפשרות למעבר הדרגתי, בשנתיים, לשער חליפין אחיד, כחלק ממדיניות שר האוצר הקודם, יהושע רבינוביץ. ארליך רוצה לשמור על התכנית בסוד. סיון מציע כי הצוות הקיים יבדוק נושאים הקשורים למהלך המוצע, מבלי שתהיה לו תמונה שלמה של התוכנית.

בשלב זה פונה ארליך לנגיד בנק ישראל, ארנון גפני, המשתף בסוד את שני המשנים לנגיד, אליעזר שפר וצבי זוסמן. בבנק ישראל מתחילה עבודת מטה אינטנסיבית המתנהלת בסודיות.

ביולי 1977 מכנס שר האוצר במלון „פלזה" בטבריה את כלכלני אגף התקציבים. בפורום הפתוח מרצה אהרון פוגל, אז רפרנט צעיר, בפני כלכלני האגף. מאחורי הקלעים מתקיים האירוע האמיתי: ארליך נועד בחדרו במלון עם סגנו פלומין, המנכ"ל סיון, הנגיד גפני והמשנים שפר וזוסמן.

גפני מציג תוכנית בעלת שלושה מרכיבים שגובשה בבנק ישראל – האחדת שערים, ניוד שער הלירה וביטול הפיקוח על מטבע זר.

יחזקאל פלומין. היה אפשר אילו

ארנון גפני. נגיד שמעה.

ארנון גפני, יחזקאל פלומין: הפוליטיקאים נכשלו בביצוע

ארליך מאמץ את התכנית ומרגע זה הוא רואה בה את תוכניתו שלו. סיון מתנגד. באוצר מתגבשת עמדה נגד התוכנית. ארליך מכריע בעד. סיון מבקש רשות להציג את עמדתו בפני בגין. בגין מדבר בפני סיון בהתרוממות רוח על תוכניותיו הפוליטיות. הסתייגות סיון נדחית, למהלך ניתן אור ירוק. רעיון הליברליזציה קורם עור וגידים בצורת תוכנית קונקרטית עם לוח זמנים משוער של שלושה חודשים. „אפשר היה לבצע את התוכנית תוך שבוע", סבור פלומין, „אלא שבבנק ישראל שחשש מבריחות יתרות מטבע לחו"ל דרש את הארכה כדי להשיג גיבוי כספי מבנקים בחו"ל וממוסדות בינלאומיים ולדון בתכנית עם קרן המטבע.

מעתה מרכז בנק ישראל את עיקר עבודת ההכנה. ראשי הבנק אכן חוששים מבריחות מטבע חוץ והתדלדלות יתרות מטבע חוץ. במסמך מ־16 באוקטובר מתאר צבי זוסמן תסריט כזה. כדי למנוע זאת, דורשים כלכלני בנק ישראל ריסון מוניטרי – הקפאת אשראי ושמירת התקציב. ב־15 באוקטובר נקבע התאריך למהפך, ומשלב זה נכנסים לתמונה ממלאי תפקידים נוספים באוצר ובבנק ישראל. כעשרה ימים לפני המהפך נכנס לתמונה ד"ר מאיר (אידי) חת, אז יועץ הנגיד. ב־21 באוקטובר הוא מגיש לנגיד תזכיר העוסק בשאלות המוניטריות של המהפך.

הנייר של חת שונה מכל מה שנכתב עד אז בעניין זה. חת חושש לא מבריחה של מטבע חוץ אלא מיבוא הון, ועל פני 17 עמודים הוא מפרט בכתב ידו את הדרכים לקיום יבוא הון בכמויות גדולות והצפה מוניטרית שתבוא בעקבותיו. חת מדגיש, כי המכשירים שבידי בנק ישראל אינם מספיקים לספיגת ההרחבה המוניטרית הנובעת מגידול יתרות מטבע חוץ, וחושש כי הבנקים ישתמשו ביבוא מטבע חוץ כדי להתגבר על גרעונות נזילות. חת מעלה שאלות רבות ומציין, כי אין לו תשובה עליהן (ראה מסגרת).

בשלב זה היינו יכולים לכתוב את הסיפור מראשיתו, אולי כסיפור בלשי שישא את הכותרת „מה קרה לתזכיר של חת". התזכיר לא יצא מכתלי בנק ישראל. בפגישה שקיים ארליך במלון „המלך דוד" בירושלים ב־23 באוקטובר 1977, השתתף חת אך לא פצה את פיו ולא התנגד למהלך המתקרב. חת, מופנם, לויאלי, אינו מנדב אינפורמציה רבה, ואפשר רק לנחש משהו אודות הקשר בין ההתעלמות מן התזכיר לבין מעמדו הנחלש (של חת) בבנק ישראל לאחר שהתפטר מתפקיד המפקח על הבנקים. או אולי אפשר ללמוד מכך על אופיו של האיש, שתיאר בלוח זמנים מדוייק כמעט מתי יגיעו הספקולנטים למסקנה שיבוא ההון הצפוי מהפרשי הריבית בין הארץ לחו"ל גדול מהסיכון לפיחות, אך לא ניסה „לדחוף" את רעיונותיו, כלומר לעקוף את הנגיד. אנשים בחדרים בבנק ישראל קראו את התזכיר, ארליך פלומין וסיון לא ידעו על קיומו. זהו „גילוי ראשון", הבטיח לי גפני כשמסרו לידי.

ההכנות למהפך נמשכות. הנגיד מגייס קווי אשראי של חצי מיליארד דולר מבנקים בחו"ל וממוסדות בינלאומיים כגיבוי לתוכנית. המשנים יוצאים לחו"ל ללמוד מהניסיון האירופאי. גפני מקיים שיחות עם ראשי קרן המטבע. ראשי מחלקות בבנק ישראל וראשי אגפים באוצר נכנסים לתמונה כשבוע לפני המהפך. בישיבת ממשלה בבוקר יום השישי, ה־28 באוקטובר, מתקבלת החלטה על ביצוע המהפך. מסבירים את המהלך בפני פורום פרופסורים לכלכלה. עם ישראל מתבשר על המהפך.

שחיקת יעדים. התעלמות מתזכיר חת היא רק חלק מרתק אחד בסיפור. מאלף לא פחות הוא תהליך קבלת ההחלטות – כיצד הומרה כוונת שר האוצר לחולל מהפך מהותי בכלכלת ישראל בשורה של צעדים מוניטריים שמהרציונל שלהם מהדהדים צלילים מוכרים של רעיונות שהתגלגלו זה מכבר בבנק ישראל. „אמת", אומר גפני, „נסינו באותה הזדמנות להעביר מחשבות שגובשו אצלנו".

אמרי טוב, כלכלן בכיר בבנק ישראל, אז יועץ הנגיד ודובר הבנק, תאר בסדנה שהתקיימה במחלקה לכלכלה באוניברסיטה העברית (ביוני השנה) את השחיקה שחלה ביעדי התוכנית. ארליך, טען טוב, רצה להפוך את ישראל למרכז פיננסי בינלאומי. מהפך כזה היה משנה את ההתייחסות למאזן התשלומים. לא עוד דאגה מתמדת למצב היצוא הצריך לאזן את היבוא, אלא העברת מרכז הכובד לחשבון ההון, לפעילות הפיננסית.

הרעיון של ארליך לא היה טוב בהכרח, ויתכן אפילו שלא היה בר־ביצוע, אולם לאמיתו של דבר הרעיון הזה לא נבחן מעולם. בנק ישראל תירגם את רעיון הליברליזציה לשלושה יעדים אופרטיביים, מבוססים על עבודות שנעשו בבנק ישראל בתקופה ההיא. ארליך שביקש שינוי מיבני לטווח ארוך, קיבל מדיניות אנטי־משברית לטווח קצר. אולם ארליך, ותהיה הסיבה אשר תהיה, „קנה" יעדים אלו ואימצם כמדיניות „שלו". בדיעבד, ממשיך טוב, לא הושג אף אחד מהיעדים הללו. הפיקוח לא הוסר. התפיסה הבסיסית של הכל אסור אלא מה שהותר במפורש – שרידה וקיימת ועד עצם היום הזה החוק לא שונה והפעילות המוניטרית נשארה במסגרת „היתר כללי". בשלב מסוים החליטו פקידים, ולא הממשלה, לרדת מהיעד הזה לחלוטין. מערכת הבנקאות המשיכה לפעול תחת אותן מגבלות שפעלה לפני המהפך, כשהמפקח על הבנקים דאז, עודד מסר, אינו משנה בעקבות הליברליזציה את הנחיות הפיקוח על הבנקים. ועדה ברשות ד"ר מאיר חת שהתמנתה להציע מסגרת לעסקות עתידיות, התפזרה בלי להגיש דו"ח. הבנקים גם לא נכנסים לעסקות מורכבות אחרות בבנקים הבין־לאומיים.

גם איחוד שערים לא נעשה. לובי של תעשיינים וחקלאים הצליח להביא לגידול עצום באשראי המכוון המוזל, והמשמש תחליף לשער מועדף ליצוא. לובי זה מצליח לקעקע את הכוונה להוריד את חומת המכס באופן דרסטי. גם שער חליפין נייד נשאר משאלת־לב. בנק ישראל המשיך לנהל את השער באופן יומיומי ולא השאיר ל„שוק" לקבוע אותו. השיקולים ה„פוליטיים" לגבי שער החליפין עוברים מהאוצר לבנק ישראל.

מרבית תוצאות המהפך „קרו" בצורה לא מתוכננת. כך למשל ניתנה עדיפות ליצואנים עם ערך מוסף נמוך, שינוי מהותי בסדר עדיפויות עליו לא החליטו מעולם. כך היה לגבי העברת מרכז הכובד של המדיניות הכלכלית מהאוצר לבנק ישראל. כך עוברת ההחלטה לבצע פיחות משר האוצר לבנק ישראל. הפיקוח על מטבע חוץ עובר אף הוא לבנק המרכזי, וסיבסוד היצוא שנעשה קודם בעיקר באמצעות התקציב נעשה מעתה באמצעות אשראי – בעיקר דרך קרנות האשראי בבנק ישראל. בנק ישראל צובר עוצמה אך אין בידיו כלים לממשה, ועד מהרה מאבד הבנק את יכולת השליטה. ההמשך ידוע.

הנתק של הכלכלנים היה כפול. לא רק שהיו מנותקים מההתרחשות הפוליטית, ודיברו עם הפוליטיקאים בקודים מקבילים, הם מנותקים גם מתאוריות כלכליות חדשניות המתפתחות בעולם. עבודות של פרופ' יעקב פרנקל מאוניברסיטת שיקגו (כיום מנהל מחלקת המחקר בקרן המטבע) העומדות על הקשר בין מדיניות מוניטרית ומאזן תשלומים, המתפרסמות באותה תקופה, לא זוכות להד בקהיליה האקדמית בארץ. הפוליטיקאים מצידם לא מבינים את משמעות ההנחיות שנותנים הכלכלנים בדבר ריסון תקציבי ומוניטרי, או מתעלמים מן ההזהרות כי הצעדים שננקטו מוליכים להתעשרות, לעודף ביקוש ולהזרמה. הפוליטיקאים לא דורשים במופלא מהם, ולא מבקשים תסריטים חלופיים. שר האוצר מתגלה כקצר־רוח לבצע מהפך, אינו מוכן עוד להמתין. הוא מהמר ביד קלה על כל הקופה – ומפסיד.

התזכיר של חת

פרסום ראשון. ב־21 באוקטובר, שבוע לפני המהפך, מגיש ד"ר מאיר (אידי) חת, אז יועץ הנגיד, לצוות המהפך את הנייר המוניטרי הראשון. המסמך מתרכז בחשש מפני כניסת מטבע חוץ ולא בבריחתו. תנועות הון שיבצעו תושבי חוץ, ולא תנועות הון שיבצעו תושבי ישראל הן המטרידות את חת.

לתזכיר של חת אין ביטוי בניירות הרשמיים שבנק ישראל מפרסם עם המהפך, גם אין לו הד בהתבטאות ראשיו.

חת חושש שהסרת הפיקוח על מטבע חוץ ומתן אפשרות לתנועות הון בלתי מוגבלות לתושבי חוץ ולבנקים תגרום לכך שכאשר שערי הריבית בארץ יעלו, יהיה כדאי להביא מטבע חוץ לישראל ולהמירו במטבע מקומי. כתוצאה מכך לא יהיה ניתן לקיים שליטה מוניטרית. שימוש נוסף יעשו הבנקים באשראי מחו"ל כאשר לאיזון מצב הנזילות כדי להימנע מקנסות על גרעונות. גם עליית שערים בבורסה תדרבן יבוא הון על־ידי משקיעים מחו"ל שיתממו את הבורסה עוד יותר. ההגבלות על האשראי יהיו חסרות משמעות אם יחולו רק על אשראי מקומי ולא יקיפו גם את האשראי במטבע חוץ.

„הסרת הפיקוח על מטבע חוץ, אשר תאפשר תנועות הון בלתי מוגבלות לתושבי חוץ ולבנקים, עלולה להכביד על בעיות המדיניות המוניטרית בכך שתיצור קשר בין שערי הריבית בישראל ובחוץ לארץ. יהיה כדאי להביא מטבע חוץ לישראל ולהמירו אם ההפרש בשערי הריבית בין השוק הישראלי לשוקי חוץ יעלה על השיעור הצפוי של פיחות המטבע. ניוד המטבע יגביר אמנם את אי הוודאות ביחס לשיעור הפיחות הצפוי, אולם במסגרת של „ניוד מבוקר" לא יהיה הסיכון בלתי מוגבל. בעיקר אמורים הדברים באיזון מצב הנזילות של הבנקים ע"י יבוא מטבע־חוץ. מחיר גרעונות הנזילות הוא כה גבוה, שניתן לצפות כי הבנקים יהיו מוכנים להסתכן ביבוא מטבע חוץ לתקופות קצרות כדי לכסות גרעונות. אם הנחה זו נכונה, צפוייה החלשה בעוצמת המכשיר העיקרי של המדיניות המוניטרית – שיעורי הנזילות (בהערכה זו לא יחול שינוי מהותי גם אם נעביר את הדגש משיעורי נזילות על פקדונות לשיעורי נזילות על אשראי)".

חת בוחן את מכשירי המדיניות המוניטרית ומגיע למסקנה כי בנק ישראל אינו מצוייד במכשירים בעלי עוצמה

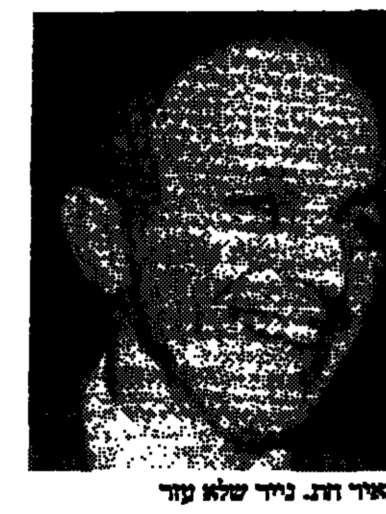
מאיר חת. נייר שלא עזר

מספיקה לספיגת הרחבה מוניטרית הנובעת מגידול ביתרות מטבע חוץ; גם הפעילות בשוק הפתוח תישאר מוגבלת בגלל ההיקף הצר של השוק המישני לאגרות חוב צמודות; התלות של בנק ישראל בבנקים, כמפיצי מלווה קצר מועד; חוסר הגמישות במדיניות הריבית של בנק ישראל. הקנסות על גרעונות הנזילות יאבדו את משמעותם כשהבנקים יוכלו לייבא נכסים נזילים מחו"ל. גם שערי הריבית על אשראי מכוון לא יוכלו לשמש מכשיר של המדיניות המוניטרית בשל הצורך להמשיך ולסבסד את האשראי ליצואנים.

ד"ר מאיר חת: „ספקות ביחס לאפשרות להגדיל יעילות הפעולות בשוק הפתוח ומדיניות שער הריבית תוך זמן קצר, בתקופה שבה עלולה יעילות השינויים בשיעורי הנזילות לפחות, מוליכים אותי להמליץ על הנהגת תקרות אשראי כמכשיר מוניטרי מרכזי. יש לבנק ישראל ניסיון בהקפאת אשראי, אולם המצב עתה שונה משהיה בעבר: תוכל להיות תחלופה רבה יותר בין אשראי במטבע ישראל לאשראי במטבע חוץ ולכן יש להטיל תקרת אשראי גם על האשראי במטבע חוץ".

ולבסוף, עומד חת על שינויים מהותיים שיעבור על מערכת הבנקאות, שיחייבו את בנק ישראל לקבוע עמדה ביחס לנושאים שונים – פקדונות, הלוואות וסיכונים, ולשנות את הוראות הפיקוח על הבנקים בהתאם.

התזכיר של חת נשאר קול בודד. גם הפרופסורים לכלכלה שהוזמנו לנתח את המהלך בימים שלאחר המהפך אינם ערים לאפשרות של יבוא הון. הסיכון היחיד שראו בתוכנית מתמקד דווקא בבריחת הון לחו"ל. כלומר, דילדול ביתרות מט"ח. מאמרים פרי עטם של כלכלנים מהמובילים במשק שהתפרסמו בעתונות היומית של התקופה נתנו גיבוי לתסריט של בנק ישראל. הם תמכו במהפך.

אילו היתה לאקדמיה אופוזיציה

יעל פישביין

ספרות

קובעי הטעם הספרותי, מוכרי הספרים הגדולים, מו"לים, מבקרים, יועצים ועורכים באים מן החוגים לספרות באוניברסיטאות. מן הבחינה הזאת האקדמיה אינה מגדל שן. האם זוהי מעורבות נבונה? האם היא נעשית במידה ובטעם טוב? ובהיות האקדמיה הבסיס להוראה בתיכון, כמה מן המאמץ האקדמי מושקע בהשפעה על תוכניות הלימודים ובעיצוב דמותו של מורה משכיל ופתוח?

התשובות העולות מן התחקיר מעידות על פערים בין קהלי התייחסות, בין כוונות לתוצאות, בין סופרים ויצירותיהם לפרשניהם ומבקריהם

בספרות כמו בבגדים, האופנות מתחלפות. לצד הספרות המתייסות, הקלאסית, כדוגמת החליפות של שאגל, מתחוללים מדי פעם שינויי קו ומתחוללת תזוזה של מוקדי כוח, אתמול „ירושלים" קבעה את הקו, היום החוג התל־אביבי ומחר, אולי, תבוא בשורה מחיפה. מדי פעם מתגלים כוכבים חדשים ומדי כמה עשרות שנים מתחוללים חילופי משמרות של קובעי הטעם הספרותי.

בארץ, כמו בחלק מארצות המערב, קובעי הטעם נמצאים באוניברסיטאות ומשם הם שולחים שלוחות אל הוצאות הספרים, אל התקשורת ואל תכניות הלימודים. הכהנים הגדולים של הטעם הספרותי העכשווי החלו לפעול בשדה הביקורת והיצירה בשנות החמישים, ותוך פחות משני עשורים התייצבו בראש הפירמידה.

ההתחלה היתה צנועה ביותר. חבורת סטודנטים כמעט מתחרתית מהאוניברסיטה העברית, יסדה קבוצה שכינתה עצמה „לקראת": נתן זך, בנימין הרושובסקי, גרשון שקד, משה דור, פסח מילין, משה בן־שאול ואחרים. היה להם מסר ספרותי עמום למדי שעיקרו הבעת אי־נחת מהממסד הפוליטי והספרותי הקיים ומלשון הספרות הרווחת. מאוחר יותר הורחב עם „לקראת" יוצרים ומבקרים צעירים נוספים: גבריאל מוקד, דוד אבידן, מנחם פרי, דן מירון, מנחם ברינקר ואחרים. המסר התבהר במשך הזמן, בין היתר על ידי תקיפת גדולי הספרות דאז. נתן זך, המקורי מבין אנשי „לקראת", היה הראשון שפתח במתקפה על אלתרמן. במהלכה ביסס טעם ספרותי חדש: תביעה לשירה שאינה כפופה לחוקי חריזה קפואים ומרוייקים, לשפה קרובה יותר לשפת המציאות, לנושאים „עכשוויים." זך לא רק ביקר, הוא גם יצר שירה אחרת בהתאם ל„אני מאמין" הביקורתי שלו.

איתמר אבן זוהר: אי־אפשר להמשיך בשיטה הישנה, צריך לשנות את אופי המקצוע. הצדדים הטכניים של מחקר הספרות הם חסרי משמעות בבית הספר התיכון

בנימין הרושובסקי וגרשון שקד נשארו באוניברסיטה העברית. שקד, בלשון הרבה פחות לוחמנית מזו של זך, ביסס ראיה ביקורתית של יוצרי תש"ח אותם ראה כמשוררי ה„אני" הקולקטיבי של ישראל הציונית. הרושובסקי ניסה לייסד אסכולת מחקר ספרותית חדשה המתייחסת לספרות בכלים ובאמות מידה ספרותיות, במקום לראותה כאיור לביוגרפיה, לפילוסופיה, להיסטוריה, לפסיכולוגיה או לסוציולוגיה.

התרחבות האוניברסיטאות הגדילה את הביקוש לאנשי אקדמיה בתחום הספרות. אוניברסיטת תל־אביב הציעה להרושובסקי, שהסתכסך עם האוניברסיטה העברית, הקמת חוג ל„תורת הספרות הכללית". הוא הביא אתו מהאוניברסיטה העברית קבוצת צעירים מבטיחה, ביניהם מנחם פרי, יוסף האפרתי ז"ל ומאיר שטרנברג. צירף את מנחם ברינקר ואת איתמר אבן זוהר וניסה להביא גם את נתן זך. ייסד את כתב העת המקצועי „הספרות" וכתבי עת נוספים באנגלית וביסס את מעמדו של החוג כמוביל בחקר הספרות בארץ. הצעירים האנונימיים של שנות החמישים הם כיום דמויות מובילות בחיי הספרות בארץ. הם רכשו מוניטין כחוקרים ויצרו שלוחות רבות השפעה אל התקשורת ואל הוצאות הספרים. משה דור שבשנות החמישים זכה להיחשב על ידי הרושובסקי „משורר הדור", עורך את מדור הספרות של „מעריב". דן מירון, שפירסם בשנות החמישים שירים עילגים ומאמרי ביקורת מתונים למדי, נעשה המבקר הקטלני של הספרות הישראלית, מעין קורצווייל של הדור החדש. מירון מלמד באוניברסיטה, יועץ ב„מסדה", פובליציסט ומבקר. גרשון שקד עומד בראש החוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית ונמנה עם קובעי תכנית הלימודים החדשה בתיכון. נתן זך מלמד באוניברסיטת חיפה, גבריאל מוקד באוניברסיטת הנגב. אחרים מחברי „לקראת" לשעבר מסתפקים בהוראה ובמחקר אקדמיים, אחרים שולחים יד בביקורת ובמו"לות. אלפי תלמידים ומורים לספרות קיבלו את גישותיהם. בתי הוצאה מושפעים מטעמיהם הספרותיים וכך גם הקונים. הם הפכו למעין שוטרי תנועה ספרותיים שיש בכוחם לקבוע גורלותיהם של ספר או סופר. מדי פעם רבים קובעי הטעם ביניהם על מיקומו של אחד הסופרים או הספרים, עם זאת יש להם, פחות או יותר, לשון משותפת ושיפוטים משותפים. הם טיפחו את דור המספרים החדש של שנות השישים: עמוס עוז, א.ב. יהושע, עמליה כהנא־כרמון אותם ראו כממשיכי ה„אני מאמין" הספרותי שלהם ובירכו משוררים ש„הסתדרו" לפי אמות המידה השיריות שלהם. קבוצת „לקראת" ונספחיה שבמרידתם „ניערו" את הספרות העברית, היא העומדת היום בראש „משמרת תרבות" אחרת שמעוזה באוניברסיטאות.

מן התהליך הזה הספרות העברית והקוראים אינם יוצאים נשכרים דווקא. די להתבונן במשאלי הספר הטוב שנערכים בין אנשי ספרות בעתונות: רק מעטים יעזו לטעון ולו רק כדי להרגיז ש„קופסה שחורה", הספר שהקהל אהב, הוא אחד מן הספרים הטובים של השנה. לעומת זה כולם אהבו את „מולכו" ואת „התגנבות יחידים". אחידות הטעם הזאת חשודה במקצת. ערכתי משאל קטן בין ידידים קוראי ספרות עברית מומלצת. כולם קנו את הספרים. לא כולם קראו אותם. הדעה האחידה שהביקורת הגישה להם – טענו – לא תרמה לאמינותם של המבקרים בעיניהם.

פרופסור שהוא מו"ל שהוא מבקר

המו"לות היא אחד הגורמים החשובים ביותר לקביעת טעמים ספרותיים. המו"ל קובע איזה ספר יודפס איזה לא, האם הוא מו"ל של ממש, בנשמתו או בהכרתו, הוא יטפח סופרים מבטיחים ויקדם את ספריהם במסעי פירסומת. צריכת הספרים בישראל נמצאת בעליה מתמדת. סופרים מצליחים מוכרים עשרות אלפי כותרים. בתי ההוצאה מעסיקים אנשי יחסי ציבור ה„דוחפים" את הספר בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה. כשמאחורי ספר עומדת התפעלותו של פרופסור, הספר נדחף טוב יותר. התפעלות של פרופסורים שווה כסף. מי שנחשב אשף בתחום יחסי הציבור של הספרות הוא פרופסור מנחם פרי, ראש החוג לתורת הספרות הכללית באוניברסיטת תל אביב, החוג לספרות הכי סוער בארץ. הרושובסקי האב המייסד רצה באסכולה מדעית חדשה. העימותים קרעו את החוג. כאחד מהם עזב פרי מהחוג לתורת הספרות ומצא מקלט למשך שבע שנים בחוג לספרות עברית. בינתיים המשיכו תלמידי הרושובסקי להתמודד עם מורם ורבם וביניהם. בראשית שנות השבעים נחלש המייסד והודח בדרך אלגנטית: הוחלט אז על רוטציה בראשות החוג. ואף־על־פי־כן הוסיפו התלמידים לריב ולהתווכח אתו, עד שלפני כשנה, ביום עיון לזכרו של יוסי האפרתי ז"ל קם הרושובסקי ומעל הבמה אמר שאינו רוצה לשאת את ההרצאה שתיכנן מפני שסוגרים בפניו את הדרך. טענתו הופנתה כלפי מאיר שטרנברג שסירב להקצות חצי משרה לסייע בעריכת כתב העת „הספרות." סמוך לכך התפטר הרושובסקי מאוניברסיטת תל אביב וחתם על חוזה עם אוניברסיטת ייל, היום הוא נחשב בעיני עמיתיו ליחיד. רבים מעריכים כי חזונו להפוך את החוג לתורת הספרות הכללית לאסכולה – התפורר. חלק מתלמידיו מכחישים זאת בלהט, אף שלא קיבלו את מרותו וגם הם תרמו להצטמקות השפעת הרושובסקי. פרי חזר מגלותו בחוג לספרות עברית עוד כשאיתמר אבן זוהר כיהן כראש החוג לתורת הספרות הכללית. השנה נבחר פרי לכהן בראש. הוא יצר לעצמו מוקד כוח מחוץ לאוניברסיטה: כתב־עת „סימן קריאה" והוצאת ספרים הסמוכה אליו. פרי, הוא פרופסור פופולרי מאוד. הוא מדבר ברדיו על בישול ועל ספרות, מתראיין, ממליץ על ספרים, משתתף בתכניות ספרותיות בטלוויזיה, מקדם סופרים טובים לטעמו. מאחורי חגיגת דויד גרוסמן, ו„מולכו" של אברהם ב. יהושע עומד פרי. דרכו היא בתמורות. יש אומרים שהוא נחמד מקצועי. הוא מרבה לחייך. כשהוא נשאל על המריבות המפלגות את החוג שהוא עומד בראשו הוא מבטל אותן בחיוך כ„ויכוחים של תנועת נוער". הוא מכחיש שזו סיבת ירידת הרושובסקי לייל. „הוא יחזור. הוא פשוט הצטרף לאותם חוקרים שנמצאים חצי שנה בחו"ל וחצי שנה בארץ", מחליק פרי. מבקריו טוענים שהוא מטשטש גבולות בין תפקידו האקדמי והיותו מו"ל בעל אינטרסים מסחריים. כמו"ל מסחרי הוא מקדם את המשורר יאיר הורוביץ „בחוץ" ומלמד אותו באוניברסיטה, ובינתיים כמה עשרות סטודנטים קונים את הספרים. פרי מבטל גם עניין זה בחיוך, „טבעי שאלמד טקסטים שאני חושב אותם לטובים. אין קשר בין מה שאני עושה מחוץ לאוניברסיטה למה שאני עושה בתוך האוניברסיטה, אני לא רואה ניגודי אינטרסים". כששאלתי פרופסורים אחרים מה הם חושבים על גבולותיו המטושטשים של פרי המו"ל ופרי הפרופסור, הם משכו כתף בנוסח „לא נורא". „בסך הכל אמרו", „מי שנהנה הוא המשורר".

עוזי שביט: הויכוח שהתנהל בין זך ומירון היה גס ומבוער והוזיל את הביקורת בעיני קוראיה. אסור להפקיע מן הספרות את מעמדה המיוחד באמנות

טעמם של פרופסורים לספרות מתקבל בציבור ברצינות מופלגת. הם לא סתם מבקרים מהשורה, הם מומחים. אם הם אומרים שספר הוא טוב, מה אנחנו פשוטי העם יכולים להגיד. בהקשר זה צריך כמובן לזכור שלפרופסורים הנכבדים יש לעתים קרובות שני כובעים. רבים מכהנים כיועצי הוצאות ספרים, עורכים ובמקרה היחודי של פרי הם גם בעלי הוצאת ספרים. נשיאת שני כתרים, כתר עורך וכתר פרופסור באוניברסיטה, עלולה לעוות את הביקורת. בעל שני כתרים לא יצא בגלוי בביקורת על עורך או על מו"ל מפני שהוא עצמו קשור להוצאת ספרים, וביקורת על עריכת ספר של הוצאה מתחרה עלולה לחשוף אותו לביקורת חוזרת כעורך או כמו"ל. חלק מהמרואיינים לכתבה זו אמרו לי, בהביאם כדוגמה את נטייתם,

מנחם פרי: אין קשר בין מה שאני מחוץ לאוניברסיטה למה שאני עושה בתוך האוניברסיטה. אני לא רואה ניגודי אינטרסים

אבחנותיהם ושיטת עבודתם לעומת אלה של אחרים, שלדעתם היה צריך לקצץ לחצי את „התגנבות יחידים" של יהושע קנז. אבל לא הסכימו שאייחס להם ביקורת מחמירה מפני שאינם רוצים להסתכסך עם „עם עובד" ועם המבקרים הקשורים אליה. עיוות בשיפוט יכול להיווצר גם מאינטרסנטיות. לפני כמה שנים למשל, הכריז פרי על „לוויה בצהרים" של ישעיהו קורן בהוצאת „סימן קריאה", כעל נציג הסיפורת ה„רזה" שתרחיק את רגלי הסיפורת העגנונית. אולם, הכרזתו המנופחת של פרי, שפרופסורים נוספים הצטרפו אליה, לא מומשה לפי שעה. עמיתיו של פרי סולחים לו על הכרזות דומות, בין היתר בזכות התנופה המו"לית ועוצמת יחסי הציבור שהוא מצליח להשיג. בזכותו, הם אומרים, הציבור קנה באלפים את „חיי נישואין" של פוגל. וכך, לא מעט בזכות הסגנון החדש שהכניס ליחסי הציבור של הספרות, יצאה הספרות ממדורי הספרות בעתונים. ראיונות ודיוקנאות של סופרים מופיעים במוספי השבת, סופרים מתראיינים בתכניות לא ספרותיות ומגיעים אפילו כ„אייטמים" של צבע למהדורות החדשות. יתכן שזה היה קורה גם בלי פרי, שכן תרבות הפנאי הישראלית הולכת ומשתכללת. הדרישה לחומר „מקומי" קיימת לא רק בספרות אלא גם בפזמונאות, בקולנוע, ובתחומים אחרים של האמנות. פרי קובע את הנטייה־הדרישה בספרות, ורכש לו מעמד מיוחד, לא כחוקר דווקא, אלא כאיש יחסי ציבור.

ד"ר עוזי שביט ראש החוג לספרות עברית באוניברסיטת תל־אביב המשמש גם כמנהל הוצאת הספרים של הקיבוץ המאוחד, מגדיר את מצבו של הפרופסור המשמש כמו"ל כמצב „נדיר ומקרי" הנוגע למיעוט קטן של אנשי האוניברסיטה. הוא מודה שכאשר פרופסור לספרות ממליץ על ספר בפני הסטודנטים שלו הוא עשוי לקדם את מכירתו ולכן הוא משתדל להפריד רשויות ולא „לדחוף" באוניברסיטה את ספרי ההוצאה שהוא עומד בראשה. בין עמיתיו הוא נחשב לאדם ישר ואמין. בזכותו בוטלו יריבויות בין חוגי הספרות באוניברסיטאות השונות. לפני כארבע שנים יסד כנס שנתי לספרות המתקיים בכל פעם באוניברסיטה אחרת. נוצר מגע בין החוגים, מוחלפות דעות והיריבויות מתקהות. הוא מכחיש את הטענה שהאקדמיה השתלטה על ביקורת הספרות וחוזר על כך שזה מקרי ונוגע למיעוט. עם זאת מאשר שביט שעמדתו האקדמית משפיעה על תפקידו כמו"ל. הוא לא ירשה הוצאת ספר פורנוגרפי למשל, או ספר שייראה לו זול, למרות שמבחינה מסחרית יכול להיות שהוא שוגה. שביט מתקומם נגד הפיכת הספרות למוצר צרכני. מוצרי צריכה פונים למכנים משותפים נמוכים ואילו הספרות היא קודם כל מוצר אמנות, שקנה המידה שלה אינו הפופולריות בלבד. זה שנעמי שמר נמכרת יותר מיאיר הורוביץ אינו הופך אותה לטובה יותר. שביט חושש שבלהט המכירה ישתבשו קני המידה. „מדד הצרכנות אינו מדד טוב. אינני אומר שתמיד המבקר צודק והקהל לא, אך בוודאי שגם לא להיפך. ג'ויס לא הגיע ולא יגיע לקהל הרחב, עם זה אין עוררין שהוא מגדולי הסופרים בעולם. אם בתחומים אחרים כמו אופנה, אין סיכוי להגיע לדברים מוחלטים, מה שיפה היום לא יהיה יפה מחר, בספרות מגיעים לקונסנסוס. שקספיר אינו עניין של אופנה". שביט קובל גם על הויכוח המבוער והגס שהתנהל בין זך ומירון מי ומתי גילה את פוגל אם בכלל. הויכוח הזה הוזיל, לטענתו, את מעמד הביקורת בעיני קוראיה. הוא היה מצפה שהביקורת, במיוחד זו המתייחסת לספרות ההווה, תצביע על תהליכים, תנמק טעמים ספרותיים. ולא תגלוש להשמצות אישיות כוחניות. מאבקי כוח קיימים אם כי לא תמיד בגלוי. עם זאת הביקורת צריכה להיות נקיה מפניות. ערבוב התחומים אינו מועיל למרות שהוא קיים. שביט מכחיש שהאוניברסיטה משמשת כמקפצת כוח. פרסים ספרותיים למשל, משמעותם גם כסף וגם פירסומת, ואנשי האקדמיה מרבים לשמש כשופטים בחלוקת הפרסים. שביט טוען שהקשר עקיף, דרך אגודת הסופרים ואינו שייך לעמדות האקדמיות של האנשים. ועדת הפרסים האמונה לפרס ביאליק כללה שלושה מרצים מאוניברסיטת תל אביב: אורציון ברתנא, מנוחה גלבוע ועוזי שביט. הם נבחרו בהצבעה חשאית, „במקרה", טוען שביט. יש חשבונאות במתן פרסים, הוא מודה. המדינה קטנה וכולם מכירים את כולם, ויש פרוטקציות, גם באוניברסיטה וגם מחוצה לה, אנשים מקדמים את המקורבים להם, דואגים להם למשרות, ממליצים עליהם בפני בתי הוצאה. סופר שיש לו „אבא" בעולם האקדמי שונה מסופר יתום מאב מסוג כזה. עם זאת, אסור לראות את ביקורת הספרות רק כתוצאת שאיפה לכוח, ואת הטעם הספרותי כנקבע על ידי מאבקים כוחניים בלבד. לספרות יש מעמד כאמנות ואסור להפקיע ממנה את המעמד המיוחד הזה. ספרות גדולה באמת עשויה להתנשא מעל למאבקים קטנותיים. יוצרים גדולים באמת, מאמין שביט, מתגלים גם אם בני דורם אינם שמים אליהם לב, בקוצר ראותם. הענות קהל הקוראים ל„חיי נישואים" של פוגל מביא לדעתו לריהביליטציה של ביקורת הספרות.

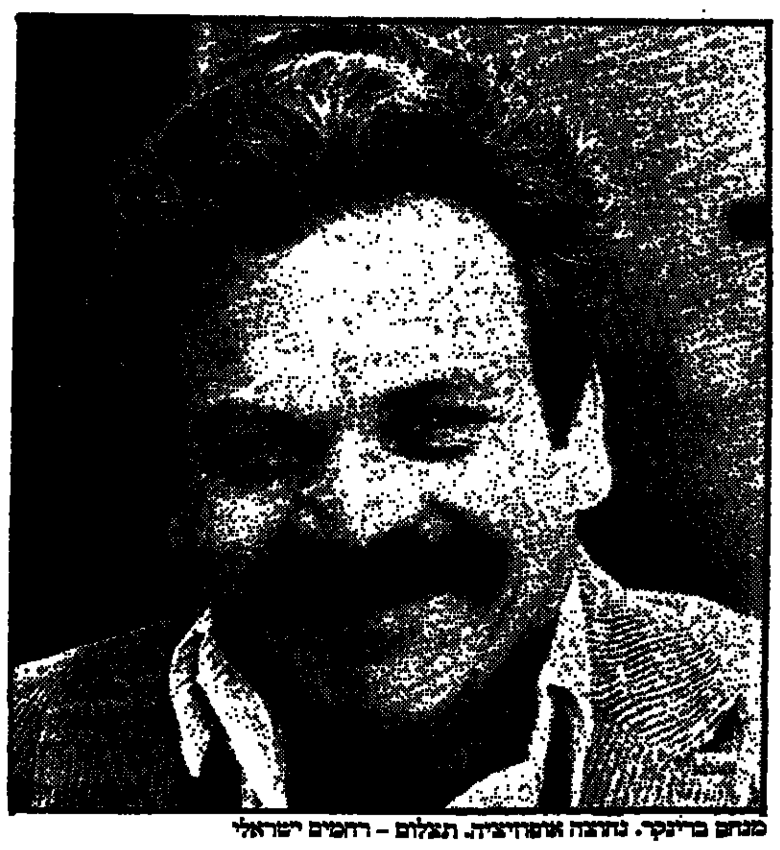
מנחם ברינקר. נחרצה אופוזיציה. תצלום – רחמים ישראלי

מנחם פרי. כולל הכל. תצלום – ישראל סאן

גרשון שקד. טרנספר של אוטוריטה. תצלום – עליזה אורבך

אחידות הביקורת

הקהל אוהב את „קופסה שחורה" וקונה אותו למרות שמבקרים אחדים ובראשם פרופסור דן מירון כתשו אותו. משורות האקדמיה רק ד"ר זיווה שמיר יצאה להגנתו, מבלי שהצליחה לעורר פולמוס. האקדמיה מחשידה אותה בשנאה כלפי מירון. „יש לה חשבון אתו ודעתה משוחדת", אומרים עליה אחרים. שמיר לעומתם רואה בהשתלחותו של מירון בעוז „כוונות לשמה" וזוכרת לו את הכרזתו כי יותם הראובני הוא טולסטוי חדש. היא חוקרת מאופקת הסבורה שאנשי מחקר אקדמיים אינם צריכים לעסוק בשיפוט ובהערכה של יצירות ספרות ואם הם כבר עושים זאת, עליהם להיות מודעים למגבלותיהם.

גרשון שקד: חילופי אופנות בספרות הן עובדה. ברייניין סילק את יל"ג וסמולנסקין וסלל את הדרך לביאליק ולטשרניחובסקי. שלונסקי והורוביץ פעלו לסילוק ביאליק וחבריו, נתן זך פעל לסלק את נתן אלתרמן ובני דורו... כל מי שחושב שאפשר בלי זה הוא נאיבי. אני משוכנע שחלק מתלמידי מכינים לי קבר אינטלקטואלי ואפילו לא מפואר

במשאלים – כאמור – הילולו המבקרים, כמעט כולם, את „מולכו", את „התגנבות יחידים", את „הזמן הצהוב" ואת „ציפורי הצל" של דן סרי, והתעלמו מ„קופסה שחורה" או מ„חצוצרה בוואדי" של סמי מיכאל. הוויכוחים מעטים, הטעמים אחידים. האחידות הזאת נוצרת לא במעט מפני שאין אינטליגנציה ספרותית עצמאית בוטחת בעצמה מחוץ לאוניברסיטאות, המסוגלת לעמוד מול מבקרים המתקשטים בשפה ובתארים אקדמיים. פרופסור מנחם ברינקר, לשעבר מרצה בחוג לתורת הספרות הכללית באוניברסיטת תל אביב וכיום באוניברסיטה העברית, מסביר את התופעה גם במונחים כלכליים: מאחר שכתיבת ביקורת ספרותית אינה פרנסה מכניסה, פנו המבקרים הפעילים הבולטים לאוניברסיטאות. כמותם, מסיבה דומה, עשו גם היוצרים. תהליך דומה קרה ברוב העולם המערבי. אינטליגנציה ספרותית חוץ־אקדמית שיכלה להיות לה לאופוזיציה ביקורתית, אינה קיימת אפילו בארה"ב ובאירופה, היא קיימת רק בצרפת ואולי באיטליה. נוצר מצב ששתי פונקציות – חקר הספרות המתהווה מצד אחד וביקורת והערכה של הספרות הזאת – אוחדו מסיבות כלכליות. התוצאה היא שאנשים שרכשו להם מוניטין כחוקרים נהנים ממנו בדעת הקהל גם במקום שבו הם היו צריכים להיות חשופים לוויכוח ולמחלוקת. המוקש בהאחדת הפונקציות, טוען ברינקר, ש„אינטרסים מחקריים" של איש אקדמיה עלולים להשתלט עליו גם כשהוא חובש את כובע מבקר הספרות ולצמצם את שדה הראיה הביקורתי שלו עד כדי עיוורון מוחלט. ישנם מבקרים שיש להם שיגעון לדבר אחד, מרכז נפשי אחד, אובססיה אחת שבאמצעותה הם ניגשים לחקר הספרות ומעתיקים אותה לביקורת הספרות המתהווה. כך קרה בעבר לקורצווייל. הנושא אותו חקר קורצווייל היה משבר האמונה, את חייו הוא הקדיש לכך. כששפט יצירה היה זה מנקודת המוצא של נושא זה בלבד. מה שלא שיקף את משבר האמונה היה לא חשוב ובלתי ראוי לתשומת לב, ומה ששיקף אותו נעשה ראוי להתייחסות. כך קרה היום לדן מירון בביקורתו על עמוס עוז. מנקודת המוצא של נורמות ריאליסטיות הוא מוכיח שהדמויות „שטוחות" ושהאפקטים הספרותיים אינם בנויים על מלאות ריאליסטית אלא על היכולת להפעיל אסוציאציות, לפעמים סטריאוטיפיות אצל הקורא.

מנחם ברינקר: אם דן מירון או נסים קלדרון היו דנים בעמוס עוז חופשיים מהעמדה הקודמת שלהם לטובת ריאליזם מלא, היו רואים שיש ביצירתו ערכים סאטיריים, קריקטוריים ופארודיים שבהם מתבטא לפעמים מיטב כשרונו של עוז ...הם חושבים שסופר הוא חומת ברזל שעד שלא תפעיל נגדה פגזים חודרי שריון לא תמלא את חובתך כלפי החברה

„אם דן מירון או נסים קלדרון היו דנים בעמוס עוז חופשיים מהעמדה הקודמת שלהם לטובת ריאליזם מלא, היו רואים שיש ביצירתו ערכים סאטיריים, קריקטוריים ופארודיים שבהם מתבטא לפעמים מיטב כשרונו של עוז", טוען ברינקר, ומוסיף שתמונה רב צדדית של הישגיו וחולשותיו של עוז קופחה מפני שמבקריו ניגשו להערכת יצירותיו מבלי שהיו מסוגלים למתוח קו בין היצירות לעמדותיו הפוליטיות. „אף פעם לא היה למבקרים שלו שקט נפשי לדון בסיפורים שלו כבסיפורים, דנו אותו לפי היומרות שלו כאיש בשורה של תנועת העבודה, עירבו את פגישותיו עם אנשי הפוליטיקה עם הביקורת הספרותית". אפנת הטון האלים שפעפעה אל הביקורת הספרותית אינה יעילה לדעת ברינקר. „הם חושבים שסופר הוא חומת ברזל שעד שלא תפעיל נגדה פגזים חודרי שריון לא תמלא את חובתך כלפי החברה. זה פשוט רע מאוד. בסופו של דבר הסיכויים שמשורר או סופר ילמדו מביקורת כזאת מועטים. סופר יכול ללמוד, אם בכלל, רק ממבקר שמשרטט על המפה הפנימית של יצירתו את נקודות הכוח ונקודות החולשה". נגד שורות המלומדים מציע ברינקר „ריבוי של שגעונות רדיפה ודעות קדומות שיצמיח בהכרח תמונה יותר מגוונת של טעמים וגישות. מול התופעה של השתלטות תימה, טמפרמנט וסוג אחד של שיגעון, כל מה שאפשר לעשות זה להעמיד משהו אחר. שיהיה מובן שיש אופציות שונות בביקורת ובעריכה, ושההיררכיה של רע, בינוני, טוב וגדול, אינה חד משמעית. אחרי הכל יכול מבקר לטעון שרומן הוא טוב רק אם כל פרק מפרקיו מתחיל באות ב', עדיין אי־אפשר לשלול ממנו את הלגיטימיות של ביקורתו. קורצווייל או נאמני הקונוונציות של הרומן הריאליסטי דומים למי שטוען טענה כזאת".

לא שוברים „כלים"

בשביל למתן את השפעת „הטרור הרוחני" של כוהני הטעם, צריכים קוראים ביקורתיים, מהסוג שאינו מקבל דעות של „גדולים" רק מפני שהם נחשבים כאלה. מערכת החינוך אינה מייצרת קוראים ביקורתיים והמערכת האקדמאית אינה מייצרת מורים רבים מהסוג המסוגל לגדל תלמידים ביקורתיים. האופנות המחקריות שהשתלטו על האוניברסיטאות נתקעו ב„מדעיות" טכנוקרטית ומסכלות התפתחות מחקר שיכול להפרות את ההוראה בתיכונים.

בתקופת הנפילים כדוגמת קלוזנר וממשיכיו לימדו ספרות בסדרות סופרים הבאות זו אחר זו ברציפות היסטורית. קבוצת החוקרים של שנות החמישים מאסה בהיסטוריה ובביוגרפיה, והביאה לרפרטואר המחקרי שתי אופנות חדשות: מצד אחד התמקדות ביצירה הבודדת או במשורר הבודד, ומצד שני חקרו ולימוד „כלים" ספרותיים. המרץ המחקרי הופנה לתיאור, למיון של תופעות פיוטיות, תוך הקפדה לא לחרוג מהטקסט אל מה שמחוץ לטקסט. השפעת הקבוצה על ההוראה האקדמית היתה מוחצת. כיום אין באוניברסיטאות חוג ספרות שאינו מלמד „כלים", וכולם מרבים להתעסק ביצירה או בסופר הבודד. בוגרי החוגים יצאו אל בית הספר התיכון עם סופרים, יצירות וכלים וניתחו את היצירות והיוצרים שהוצעו בתכנית הלימודים. ההיבטים ההיסטוריים, הקשרים המורכבים בין ספרות וחברה, ספרות ופוליטיקה, ספרות וחילופי אופנות, נזנחו לטובת ניתוחי יצירות ויוצרים. את העיסוק המחקרי הזה מגדיר ברינקר כמוגבל, בעיקר אם רוצים לשאול שאלות מעניין „מדוע" – „מדוע טקסט ספרותי מאורגן כפי שהוא מאורגן, ומדוע יש לו עולם פיוטי זה או אחר" התשובות מחייבות לשוב אל ההיסטוריה ואל תחומים נוספים חוץ־ספרותיים, לצעוד באיזור הדמדומים של ההתרחשויות.

מקובל לחשוב שהחוג לתורת הספרות באוניברסיטת תל־אביב נתן את הטון ביצירת גישת ה„כלים" הטכנית אל הספרות. פרופסור איתמר אבן זוהר מהמובילים בחוג, חוקר שאינו מעורב בביקורת או במו"לות, מוכן להוכיח שהחוג לתורת הספרות אינו „אשם" בתפנית המחקרית הזאת. לדעתו, היא התחוללה בחוג לספרות בירושלים. בין כך ובין כך, הגישה הטכנית הועתקה לתיכון על ידי בוגרי החוגים. הביוגרפיה, ההיסטוריה ושיפוטי הטעם ירדו למחתרת, ובמקומם בא ניתוח טכני "מדעי". „מקצוע פרימיטיבי", מכנה פרופסור אבן זוהר את לימודי הספרות בתיכון הישראלי. תכנית הלימודים בספרות מאורגנת כרשימה אין־סופית של סופרים ויצירות שאין ביניהן שום קשר. מלמדים את יונה וולך ואת לאה גולדברג בנשימה אחת, כשעיקר העיסוק הוא בפירוש הטקסט. „זוהי שערוריה. מתעסקים בהבנת הנקרא ברמה הירודה ביותר ולא כספרות", הוא קבע. „תכנית הלימודים אינה מאורגנת סביב נושאים או בעיות, היא רשימת סופרים שמישהו שהחליט שמותר או רצוי ללמד אותם. מקצוע לימודי הספרות בתיכון הוא משעמם, נעדר יוקרה ואתגר".

לפני מספר שנים ניסה אבן זוהר לארגן את חבריו בחוג ליישום המחקר החדש להוראה בבית הספר התיכון ונכשל. הוא יוצא דופן בקהילה האקדמית הספרותית בעצם שימת הלב שלו להוראה התיכונית. רוב החוקרים, ללא הבדל שייכות לחוג בו הם מלמדים, סוברים שההוראה התיכונית אינה מעניינם.

אבן זוהר מספר שאת תלמידי שנה א' המגיעים אליו הוא נאלץ ללמד מה ההבדל בין ך' לף', כיוון שאינם מבחינים בין שתי האותיות וכותבים אותן בצורה אחידה. אולם שלא כמוהו, מורי הספרות באוניברסיטאות אינם מכירים בהיותם יצרני מורים. כל אחד מלמד את מחקריו, ומניח שהסטודנט יעשה בעצמו את המיזוג בין מה שלמד למה שילמד. הציפיות מהסטודנט מנוסחות אצל כל אחד מהמורים בדרך אחרת. בחוגים לספרות עברית מצפים שהתלמיד יכיר את כל היצירה העברית כולל תלמוד ומדרש, יכיר את ספרות ההשכלה ואת ספרות התחיה וכמובן את הספרות החדשה, כשמכל תקופה מלמדים אותו כמה יצירות אופייניות. מאחר שתכנית הלימודים בתיכון בנויה לפי רשימה בלבד, נוח שלא לעבד שיטת לימוד אחרת. המורים לספרות יכולים ללמד מה שלימדו אותם. לימוד הספרות הפך להתעסקות אין־סופית בניתוח יצירות ויוצרים. מעטים המורים שעורכים עיבוד משלהם, ומלמדים ספרות לפי נושאים או יוצאים מהיצירה הבודדת והסופר הבודד אל תקופות וזרמים בספרות. התוצאה היא שעולם הידע הספרותי של בוגרי התיכון מרוסק, מורכב מפירורי יצירות או סופרים.

הפרופסורים לספרות מגלגלים את הבעיה אל המחלקות להכשרת מורים, שהרי אין זה מתפקידם להכשיר מורים. שבעה אחוזים ממורי התיכון בארץ הם מורים לספרות, המקדישים בכל שנת לימודים ארבע לחמש שעות לימוד שבועיות להוראת ספרות. אולם כיוון שרוב תלמידי הספרות באוניברסיטאות פונים להוראה בבתי ספר על יסודיים, וכיוון שמסגרות ההוראה של האוניברסיטה משפיעות באופן מכריע על עולמם הרוחני ועל אופני ההוראה שלהם, האם רשאים החוגים לספרות להתעלם מהשפעתם? „אי אפשר להמשיך בשיטה הישנה, צריך לשנות את אופי המקצוע. הצדדים הטכניים של מחקר הספרות הם חסרי משמעות בבית הספר התיכון", טוען פרופסור איתמר אבן זוהר. הוא מצפה שעמיתיו, לצד המחקר ולצד פסיקות טעם ספרותיות, יקדישו זמן לעיבוד ממצאי המחקר הספרותי החדש וליישומו בהוראה איכותית בתיכון.

מהפכה שאיננה אוכלת את ילדיה אינה מהפכה אמיתית

ראול טייטלבאום

מילובאן דז'ילאס המגיע לישראל לביקור בן חמישה ימים, איננו נציג אופייני של יוגוסלוויה של היום. היפוכו של דבר. הוא דיסידנט שמרד במלכות ובדעיון. אין הוא משקף את מגמות השלטון הנוכחי כלפי ישראל, ועל רקע הידיעות בדבר נורמליזציה מסויימת ביחסים בין שתי המדינות, הופתעו בבלגרד מביקורו של דז'ילאס והתעניינו לדעת אם יתקבל כאורח רשמי. בבירת יוגוסלוויה נרגעו במקצת כאשר שמעו כי דז'ילאס הוזמן רק על מנת להשמיע הרצאה במכון ון ליר בירושלים ולא יפגוש נציגים ישראלים רשמיים.

ואף־על־פי־כן, ביקורו של דז'ילס פרי יוזמתו של טדי קולק, מעורר עניין. רק לפני כמה חודשים החזירו לו השלטונות את דרכונו, ודז'ילאס בחר בישראל כאחת הארצות הראשונות, שבהן יבקר. כאשר נודע על כך בבלגרד הגיבו אנשי השלטון: „דז'ילאס? אין הוא חשוב עוד בעינינו. עבר זמנו, ותבל שהתמנתם אותו".

דז'ילאס, 76, הוא כיום היוגוסלווי המפורסם ביותר בזכות קורות חייו, ספריו וביקורתו על המשטר הקומוניסטי. בעבר שימש „התועמלן" הראשי של „הטיטואיזם", איש צמרת במפלגה וסגנו של הנשיא טיטו. בעקבות קרע בינו לבין חבריו הודח מכל תפקידיו ואף ישב בכלא למעלה מתשע שנים. עתה הוא חי בבלגרד, מנודה על־ידי חבריו לשעבר ומוסיף להטיף, בעיקר בעת שהותו בחו"ל, למען דמוקרטיזציה נוסח המערב ולמען אימוץ כלכלת השוק החפשי.

ארץ יתומה. יוגוסלוויה שאחרי טיטו היא ארץ מוזרה ואומללה. כמעט ארץ יתומה, ללא אבא. שבע שנים מנוחת גופתו של טיטו מתחת לאבן שיש לבנה בגן ביתו המפואר באחד מפרוורי בלגרד, בית שהפך לאתר זכרון ולמוקד עלייה לרגל. אחריו לא צמח אף מדינאי יוגוסלווי בולט אחד שזכה באמון מבפנים ולהכרה מבחוץ כפי שהיו לטיטו. המדינה הבלקאנית מנוהלת לכיוון תוהו ובוהו כלכלי תוך כדי ניגודים לאומיים הולכים ומחריפים. לשיטת הממשל, שאחרי טיטו, אין דוגמה בעולם כולו: רוטאציה שנתית בתוך הנהגה קולקטיווית. כל שנה בחודש מאי, חודש מותו של טיטו, נכנסים לתפקידי נשיא הרפובליקה ויו"ר ברית הקומוניסטים היוגוסלווים, המפלגה היחידה הקיימת, אנשים אחרים מבין חברי הנשיאות הקולקטיווית. בדרך כלל, מדובר באישים אפורים שצמחו מתוך המנגנונים הביורוקראטיים ברפובליקות המרכיבות את הפדרציה היוגוסלווית. כמעט איש לא שמע את שמם, ויוגוסלווים רבים אינם יודעים מי הם מנהיגיהם היום.

בעבר היתה יוגוסלוויה מזוהה עם אישיותו של טיטו שתמונותיו ופסליו מתנוססים בכל מקום. היום מזוהה יוגוסלוויה עם דמויות אלמוניות, כלומר איננה מזוהה עם דבר. יחד עם טיטו מתו או נשכחו כמעט כל האישים שעמדו בראש מלחמת הפרטיזאנים המפוארת נגד הכובש הנאצי ושהתייצבו בגבורה לא קטנה מול מול ברה"מ של סטלין. אישים כמו אדוארד קארדלי, אלכסנדר ראנקוביץ' או משה פיאדה שייכים כבר להיסטוריה. היחיד שנותר מקבוצה קטנה זו של מקורבי טיטו הוא מילובאן דז'ילאס.

דז'ילאס הוא היום האישיות היוגוסלווית הידועה ביותר בעולם, אלא שהוא בבחינת מאוס בארצו, אחרי הקרע הגדול שהתחולל בינו לבין טיטו לפני 33 שנים.

זכרון אישי. צלילי „המארש הטורקי" של בטהובן עדיין מהדהדים באזני, למרות שעברו מאז 40 שנים. הרכבת התנהלה לאיטה ונשאה אותי מליובליאנה, בירת סלובניה, לבלגרד. במשך כשבועיים הייתי במחנה אימונים עם 2000 צעירות מכל יוגוסלוויה שהתאמנו בקצב צלילים אלה. פניהם [illegible] צ'כוסלובקיה. עתה הייתי בדרכי להצטרף לחברי בבריגדות הנוער שעסקה בבניית „בלגרד החדשה" מעברו השני של הנהר סאבה.

סוף יוני 1948. הרכבות היו איטיות עד להחריד באותה תקופה. הנסיעה ארכה כל הלילה. בשעות המוקדמות של הבוקר עצרה הרכבת באחת התחנות. ירדתי לקנות את „בורבה", הבטאון הרשמי. הרכבת השמיעה שריקה חדה, ואני נותרתי פעור פה. על גבי עמודים שלמים התפרסמו חלופי מכתבים בין סטלין ומולוטוב לטיטו וחבריו. אני קורא ולא מאמין למראה עיני. לפתע פתאום כרעם ביום בהיר, נקרע קרע בין יוגוסלוויה ובין ארץ הסובייטים הגדולה, בין שני אישים שהיו לסמל בנעורי – סטלין וטיטו. שמותיהם היו קריאות הקרב במאבק האכזרי נגד הכובש הנאצי.

דיוקן
מילובאן דז'ילאס

הוא היה סגנו של טיטו וכיהן כשר ההסברה. לימים היה אומר שעסק בתעמולה. לאחר מות סטלין פנה עורף לעברו, יצא נגד „המפלגה" ו„השיטה" סולק מתפקידיו ומחברותו במפלגה. פעמיים ישב בבית הסוהר, פעם על היותו קומוניסט ופעם שניה על היותו קומוניסט שלא מן השורה. פובליציסט וסופר גולה בארצו. אחרי טיטו, היוגוסלווי המוכר ביותר במערב. השבוע מבקר דז'ילאס בארץ

מה לא היה כתוב ב„כתב האשמה" הארוך והמבולבל שחובר במוסקווה: שהקאפיטאליזם מוחזר ליוגוסלוויה, שהקומוניסטים היוגוסלווים משועבדים ל„קולאקים" ושמילובאן דז'ילאס – וזה היה השיא – מואשם באנטי־סובייטיזם ובפגיעה בכבודו של הצבא האדום, משום שהעז להתלונן באוזני גנראליים סובייטיים על מעשי אונס אכזריים שביצעו חיילים וקצינים סובייטיים שיכורים. הרכבת עשתה דרכה הלאה, ואני עדיין המום. האם יתכן שדז'ילאס, שהיה אחראי להסברה ולתעמולה בצמרת המפלגה, הוא אנטי סובייטי? הרי במו עיני קראתי את שירי ההלל שכתב דז'ילאס על סטלין וכיצד התייחס לארץ הסובייטים כגן עדן עלי אדמות? משהו פה השתבש, בוודאי.

ובאותם ימים עצמם יאמר טיטו משפט שיהפוך את הקערה על פיה: „אסור לאיש לאהוב את ברה"מ יותר משהוא אוהב את מולדתו שלו". ואנחנו הצעירים ציפינו בכליון עיניים למאמריו של דז'ילאס שנודע בלשונו החדה ועטו המושחז.

טיטו, דז'ילאס ושאר מנהיגי יוגוסלוויה הפכו תוך זמן קצר ל„סוכני גאסטפו" ו„כלבי דמים פאשיסטיים" בקריקאטורות של „פראבדה". הקרע בין יוגוסלוויה לברה"מ הגיע לקרב על החיים ועל המוות. סטלין השתולל בין כותלי הקרמלין. „אזיז את אצבעי הקטנה ויוגוסלוויה תיעלם", איים. אולם, היה זה הקרב היחיד שבו נוצח סטלין.

דז'ילאס עצמו שתרם לניצחון זה של יוגוסלוויה, לא יכול היה להגן אותו. ב־1955, אחרי מותו של סטלין, ניקיטה חרושצ'וב ואנשי מפלגתו הגיעו לשוה התשובה הנבוע של בלגרד והיכו בפומבי על חטא. דז'ילאס לא היה בין מקבלי פניהם. שנה לפני־כן, בעקבות הקרע עם טיטו, הוא הודח מכל תפקידיו. ואילו חרושצ'וב הערמומי הציע לטיטו עיסקה: „אנחנו הדחנו את בריה, ואתם הדחתם את דז'ילאס. בוא נטיל עליהם את האחריות על שיבוש היחסים בין ברה"מ ליוגוסלוויה". טיטו דחה את העיסקה. הוא רצה ש„ההליכה לקנוסה" של יורשי סטלין שבאו לבלגרד תהיה מלאה.

„ההר השחור". מילובאן דז'ילאס הגיע לצמרת של המפלגה הקומוניסטית היוגוסלווית ביוזמת טיטו. בשנת 1937 חזר טיטו, אז שליח הקומינטרן, ליוגוסלוויה והקים הנהגה חדשה למפלגה קטנה שפעלה במחתרת. הוא הקפיץ לצמרת שורה של אנשים צעירים יחסית, וביניהם צעיר נלהב איש מונטה־נגרו, „ההר השחור". המונטנגרינים, אנשי אחד מעמי יוגוסלוויה הקטנים, נודעו מאז ומתמיד כלוחמים אמיצים, בעלי רוח סוערת, עקשניים ודבקים בזהותם. כסטודנט באוניברסיטת בלגרד הצטרף דז'ילאס למפלגה הקומוניסטית המחתרתית עוד בשנת 1932, ועד שהגיע לצמרת הספיק לשבת שנתיים בבית הסוהר של יוגוסלוויה המלכותית. בן 27 היה כשנתמנה לחבר בהנהגה המצומצמת של המפלגה, הוועד המרכזי והלשכה המדינית שלה. הוא היה אחד משלושת המקורבים ביותר לטיטו והיה ממונה על החזית האידיאולוגית הרגישה. במשך 15 שנים ניהל ביד רמה את כל מערכות התעמולה וההסברה של המפלגה. עם כיבוש יוגוסלוויה על ידי הנאצים ב־1941 נמנה דז'ילאס עם המטה הראשי המצומצם בצבא הפרטיזאנים של טיטו והיה מעין קומיסר־על של צבא הפרטיזאנים. כבר במחצית השניה של 1941 הוא היה אחראי על ההתקוממות העממית נגד הכובש במונטה־נגרו, איזור הולדתו.

כדי להבין את גודל ההישג של טיטו וחבריו, ובכללם דז'ילאס, מן הראוי לציין כי כאשר פלשו הגרמנים ובני בריתם ליוגוסלוויה באפריל 1941 היו בשורות המפלגה הקומוניסטית המחתרתית 8000 חברים בלבד. כעבור ארבע שנים, עם סיום המלחמה, עמדו טיטו וחבריו בראש צבא פרטיזאנים מאורגן ביחידות צבאיות גדולות שמנה 800 אלף איש. לא היה גורם לא ביוגוסלוויה עצמה ולא מחוצה לה שיכול היה למנוע את השתלטותם המוחלטת על ארץ מפוררת זו שעמיה רצחו זה את זה תוך כדי מלחמת הגבורה בכובש הנאצי. בשנות המלחמה נהרגו 1.7 מיליון יוגוסלווים, כ־10 אחוזים מן האוכלוסיה. ואילו כ־450 אלף גרמנים ובני בריתם נפלו בקרבות עם הפרטיזאנים היוגוסלווים.

בזמן מלחמת הפרטיזאנים היה דז'ילאס איש אמונו הקרוב ביותר של טיטו. הוא היה מטיל עליו את השליחויות העדינות במיוחד. למשל, שיחות עם הגרמנים בנוגע לחילופי שבויים בעיצומה של המלחמה. פרשיה תמוהה שפרטיה פורסמו רק בשנים האחרונות. דז'ילאס היה גם האיש הראשון מן הצמרת היוגוסלווית שנפגש בראשית 1944 עם סטלין. אחרי השחרור מילא דז'ילאס תפקידים מרכזיים בשלטון החדש, והיה שר בממשלתו של טיטו, סגן נשיא יוגוסלוויה וראש הפרלמנט. הוא שימש גם אחד הדוברים הראשיים בימי הקרע הגדול עם סטלין בשנת 1948.

1953 היתה שנת מפנה בעיצוב דמותה של יוגוסלוויה. סטלין כבר לא היה בין החיים, והלחץ החיצוני פג. השאלה היתה האם צריך להוסיף ולפתח את שיטת הניהול העצמי ולשים דגש על ביזור השלטון או לעצור תהליך כזה. צמרת היוגוסלווית התלבטה. דז'ילאס פתח את הדיונים לציבור הרחב בסידרת מאמרים שפירסם בבטאון המפלגה „בורבה". 17 מאמרים פירסם והם זכו להדים נרחבים ביותר. היתה בהם ביקורת נוקבת על הסוציאליזם בכלל ועל המציאות ביוגוסלוויה בפרט. במאמרים אלה הטיל דז'ילאס, שנחשב בעבר לסטליניסט מושבע, ספק בצורך במפלגה ובמדינה מן הדגם הלניניסטי, עירער על האופי החד־מפלגתי של המשטר ביוגוסלוויה ועל זכויות היתר של הביורוקראטיה המפלגתית והממלכתית שצמחה בחיקו של המשטר החדש.

אחר־כך כינס דז'ילאס מחשבות אלה בספר ב„המעמד החדש", ספר שזכה למוניטין בין־לאומיים. דז'ילאס מנסה להשיב על אותן השאלות הגדולות של זמננו: כיצד הסתאב הרעיון הגדול של הקומוניזם, רעיון שהבטיח שוויון ואחדות והביא להיפוכו של דבר. כאיש הלכה אין הוא מחדש הרבה. גם אחרים כתבו על „האל שהכזיב". אלא שבהבדל מאחרים, שהציצו ונפגעו, כתב דז'ילאס כאדם שהיה קרוב מאוד לאל. „אי אפשר לומר שהקומוניסטים רימו את העם. כלומר, עשו ביודעין ובמחשבה תחילה דבר שונה בתכלית ממה שהבטיחו לעשות. לא היה בכוחם לעשות את הדבר שהאמינו בו בקנאות כה רבה... המהפכה הקומוניסטית איננה מגשימה ואיננה מסוגלת להגשים אף אחד מן האידיאלים שבשמם היא מבוצעת". מאמרים אלה של דז'ילאס עוררו אז כסיסה ובחבריו בצמרת רוגז רב. בהתייעצות בצמרת אמר טיטו: „דז'ילאס הלך יותר מדי מהר", והאשים אותו בהדיעת מבוכה ואנרכיה. „מבצעירותי, ואני מקווה כך אשאר עד סוף ימי, הייתי אדם חופשי וקומוניסט. אינני סבור שדבר אחד עומד בסתירה לדבר שני", הגיב דז'ילאס. משסירב לחזור בו הוצא דז'ילאס בראשית 1954 מכל מוסדות המפלגה, סולק משורותיה והודח מכל תפקידיו הממלכתיים.

בביוגראפיה של טיטו, שדז'ילאס כתב אחרי מותו, הוא נזכר בפגישתו האחרונה עם המנהיג היוגוסלווי. „אתה אדם אחר", אמר לו טיטו. מסתבר כי לא היה זה רק ויכוח אידיאולוגי לשמו. מאחורי קרע זה בין דז'ילאס וחבריו עמדו גם נימוקים של מדיניות מעשית. בביקורתו הנוקבת כלפי השיטה הסובייטית והשלכותיה על יוגוסלוויה, מיהר דז'ילאס קדימה, ולא שם לב שחבריו האטו את הקצב. בינתיים מת סטלין (1953) וטיטו העריך, כפי שהתברר אחר כך בהערכה נכונה, שיורשי סטלין ירצו לשפר את היחסים עם יוגוסלוויה. דז'ילאס הבין זאת או שלא רצה להבין. הקרע בינו לבין חבריו הקרובים ביותר התפתח במהירות. סייע לכך אופיו הסוער של האיש. „אילו היו שואלים אותי כמה חודשים לפני העימות הזה, אם יכול משהו לנתק אותי מטיטו, מן המפלגה הקומוניסטית ומשאר חברי לצמרת, הייתי רואה בבואה זו דמיון פרוע. ואף־על־פי־כן האירועים התפתחו בכיוון זה והשפיעו השפעה עצומה לא רק על חיינו הפוליטיים... הפרידה האישית מטיטו ומשאר חברי הקרובים היתה עבורי קשה מנשוא, הרבה יותר קשה מגט כריתות שנתתי לרעיונות שבהם האמנתי"...

מכאן מתחילה דרך התלאות של „דז'ידו", כינוי חיבה של דז'ילאס מפי חבריו. בשל תמיכתו במתקוממי הונגריה ב־1957 ופירסום ספריו בחו"ל („שיחות עם סטלין") ישב כמה פעמים בבית הסוהר, אותו בית סוהר עצמו שבו ישב כקומוניסט צעיר. רק בשנת 1966 זכה לחנינה ומאז הוא כותב לפרסום בחו"ל, לעצמו, ולמגירה.

ב־20 השנים האחרונות פירסם בחו"ל כמה ספרים בעלי אופי אוטוביוגראפי. מחקרים תבונתיים, ספרים על ארץ הולדתו מונטה־נגרו ועל אישיה וביוגראפיה של טיטו. כמה מספריו תורגמו לעברית („שיחות עם סטלין", „המעמד החדש", „עת המלחמה"). בארצו שלו הוא בבחינת טאבו. אולם, בניגוד לנוהג הסובייטי, שמו מעולם לא נמחק מספרי ההיסטוריה. מזכירים את תפקידו בעת מלחמת הפרטיזאנים אך מוקיעים את בגידתו במהפכה־הרעיון. רק לאחרונה, אחרי חרם שנמשך 33 שנים, העז עתון נוער של סלובניה לפרסם ראיון עמו. גם על פירסום קרוב של אחד מספרי זכרונותיו מדברים עכשיו בארצו.

אחרי לב טרוצקי, מילובאן דז'ילאס הוא האישיות הקומוניסטית החשובה ביותר שירדה, כמעט מרצון, מגדולתה. הדיסידנט הקומוניסטי המפורסם ביותר. הוא ויתר על כוח השלטון כדי להשמיע את דעתו. „איש לא הכריח אותי להצטרף לקומוניזם או להינתק ממנו. החלטתי תמיד על דעת עצמי והתאם להשקפתי, מתוך חירות, בהירה שמסוגל אדם להיות בן חורין...". וכפי שהיה נלהב תחילה בהגנה על הקומוניזם, באותה נחרצות ועקשנות הוקיע את עריצותו ואת עיוותיו. בארצו שלו הוא בבחינת אופוזיציה של איש אחד. ואף־על־פי־כן, ה„מעמד החדש" חושש מכנו ומן הכוח של דבריו.

מילובאן דז'ילאס (שני משמאל), מונטנגרו 194[illegible]

דז'ילאס על

עתידה של ברה"מ: „ביום רחוק אחד האימפריה האדומה תיגמר כמו שנגמרה האימפריה העותומנית: התפרקות, התפרקות, התפרקות. אינני יודע שיבואו מלחמות אזרחים [illegible]. יבואו המלחמות הטוניות על־לאומיות הגמורה של השיטה".

הרעיון הקומוניסטי: „בשעה שהשיטה הקומוניסטית תימוג, הרעיון הקומוניסטי ישאר להרבה זמן, משום שהמחשבה הקומוניסטית צמחה מתוך התרבות האירופית, מתוך היהדות והנצרות. החלום האוטופי של בני אדם על שוויון, אחווה וחופש, יהווה גם בעתיד השראה לחשיבה חברתית. בגרעינו, הקומוניזם הוא – בעצם – רעיון דתי".

פרדוקס המהפכה: „מהפכה שאיננה אוכלת את ילדיה איננה מהפכה אמיתית. אולם, ילדים המשתכבים באשליותיהם המהפכניות עד כדי כך שהם עצמם ניתנים לאכילה, אינם מהפכנים אמיתיים".

„שעות סטלין"

אין הרבה אישים החיים עדיין שצברו כל כך הרבה „שעות סטלין" כפי שצבר דז'ילאס. בשלושת ביקוריו במוסקווה, פעם בעיצומה של המלחמה נגד גרמניה ב־1944, אחר־כך לקראת סופה ב־1945 ולבסוף בראשית 1948, ערב הקרע בין ברה"מ ויוגוסלוויה, בילה דז'ילאס שעות רבות במחיצתו של יוסף ויסריונוביץ'. בכל פגישה כזאת, שנמשכה עד לשעות הקטנות של הבוקר, נראה לו „שמש העמים" באור אחר.

סטלין עצמו חיבב, כנראה, את בן מונטה־נגרו חריף הלשון. בשלב מסוים ניסה למשוך אותו – ללא הצלחה – לשירותו נגד טיטו. לבסוף השתמש סטלין בדז'ילאס כאחד העילות להתקפה על ההנהגה (היוגוסלווית) והגדיר גם אותו כ„מרכסיסט מפוקפק" וכ„טרוצקיסט נאלח".

„גם אני הוזמנתי לסעודה האינטימית בחווילתו של סטלין" – סיפר פעם. „שמחתי על כך על אף שקיננה בי הרגשה שעומדת להתחולל התנגשות בין סטלין לביני בקשר להערותי שפגעו, כביכול, בכבודו של הצבא האדום. טיטו ישב לימינו של סטלין, אני ישבתי מולו, לימינו של מולוטוב. כשהתמהמה הארוחה, לאחר השקת כוסות והשמעת „חוכמות", נעשתה השיחה חברית וללא גינונים. סטלין „בזכר" לחסל את הפלוגתה שבינינו ספק בהיתול: מזג לי כוסית וודקה כדי שאשתה לחיי הצבא האדום. רציתי להדימה ולשתות לחייו. „לא, לא", קרא סטלין, „רק לכבוד הצבא האדום! מה, אתה לא שותה לכבוד הצבא האדום?" שתיתי עד לטיפה האחרונה...

הסברתי לסטלין את תלונתי נגד מעשי אונס (בעת שיחרורה של יוגוסלוויה ביצעו חיילים וקצינים של הצבא האדום 1219 מעשי אונס, מהם 111 הסתיימו ברצח). „מדוע לא כתבת לי על כל אלה? לא ידעתי דבר. ראה את התקרית כמחוסלת", היתמם סטלין ואחר־כך הוסיף: „בן, כמובן שקראת את דוסטוייבסקי? ובכן ראה אתה כמה סבוכה היא נפש האדם. אז תאר לך אדם שנלחם מסטלינגרד ועד בלגרד על פני למעלה מאלף קילומטר של אדמת ארצו ההרוסה, על פני גוויותיהם של חבריו ושל היקרים לו מכל. ומה אסון אם הוא נהנה עם אשה לאחר כל הסבל הזה? בדמיונך ראית את הצבא האדום כאידיאל. הצבא האדום איננו אידיאלי. הדבר החשוב ביותר הוא מלחמתו בגרמנים – והוא נלחם בהם כפי שצריך. כל השאר איננו חשוב..." אחר כך במהלך הלילה אמר עוד: „אין מלחמה זו דומה לקודמותיה. מי שכובש איזור מסוים משליט את המשטר החברתי שלו. הכל משליטים את משטריהם עד לקצה האיזורים אליהם מגיע צבאם...". בנקודה מסוימת, בשעת שיחה, משך במכנסיו וקרא בקול: „בקרוב תסתיים המלחמה. בעוד חמש־עשרה עד עשרים שנה נתאושש, ואז ננסה את ידינו שוב...".

שבע השנים הרעות

יוסף מיכלסקי

ב־22 בספטמבר 1980 עם שחר תקפו מטוסי קרב־הפצצה עיראקיים את שדות התעופה הצבאיים של איראן ובמקביל פרץ השריון העיראקי לעבר איזור חוזיסטן העשיר בנפט והשוכן מצפון למפרץ הפרסי. מרבית המומחים בעולם ובהם מומחים ישראליים סברו כי הנצחון העיראקי הוא עניין של שבועות אחדים, בין השאר, משום שאיראן המהפכנית העסוקה בחיסול שרידי המשטר המלוכני ובהם המימסד הצבאי הקודם, לא תוכל לעמוד במלחמה מודרנית.

בפגישה בין חומייני למפקדי הצבא האיראני, הציעו האחרונים לנטוש את החבל המותקף, לאפשר להם להתבצר על רכס ההרים שמחוץ לחבל ולהערך למתקפת נגד במשך שנתיים־שלוש. חומייני סבר, בצדק, כי השילוב של אבדן הנפט האיראני עם הפגיעה ביוקרתו עקב הנסיגה המוצעת, ימוטט את משטרו. תשובתו לקצינים היתה בנוסח: „הנסיגה תהיה על גוויותיכם המתות". הוא דרש מהם לעמוד ולהלחם והבטיח את כוח־האדם הדרוש ואמצעי הלחימה. חומייני אכן עמד בהבטחתו.

כיום, שבע שנים למלחמת עיראק־איראן, שעלתה לעיראק בכ־150,000 עד 200,000 הרוגים ומספר כפול של הרוגים בצד האיראני, בנוסף על 500,000 פצועים (אין נתונים מדוייקים) יש שוויון כוחות בשדה הקרב, עם סיכויים עדיפים במקצת לאיראן. בתחום המדיני נהנית כיום עיראק מיתרון משום שהצליחה לבנאם את הסכסוך וליצור מצב שעל סף „כל העולם נגד איראן". אך בתחום הכלכלי, הקובע את היכולת לעמוד ולהמשיך במלחמה, שלא לדבר על התחום המוראלי, יש לאיראן יתרון ברור והוא מבשר רעות לעיראק. בסיכומו של המאזן הכללי, נמצאת עיראק במצוקה רבה יותר מאיראן.

הערכה זו נראית אולי תמוהה, בהתחשב בזרם בלתי פוסק של ידיעות על השליטה המוחלטת של חיל האוויר העיראקי בשדה הקרב, ההתקפות המוצלחות שלו על התשתית הכלכלית של איראן וביחוד על תשתית הנפט שלה, התערבות המערב המשותקת למעשה לידי עיראק. אף־על־פי־כן סבור ד"ר אמציה ברעם, חוקר אוניברסיטת חיפה המתמחה בבעיות עיראק, כי מצבה של איראן טוב יותר.

לשני הצדדים הלוחמים יש צבאות בגודל של כ־1.2 מיליון חיילים, אולם העיראקים כבר „מגרדים את התחתית", והגיעו לקצה גבול היכולת לגייס כוח־אדם נוסף, בעוד שהאיראנים רחוקים מאוד מלהגיע למצב דומה. לעיראק יש עדיפות מוחלטת בחילות אוויר ושריון: כ־600־500 מטוסים וכ־5,000 טנקים לעומת כ־100 מטוסים וכ־500 טנקים לאיראן. עיראק סובלת גם מבעיות מוראל יותר בקרב צבאה ובאוכלוסיה האזרחית. המשטר השולט במדינה זו חושש שכל נצחון נוסף של איראן, בדומה לכבישת היבשתיים המובלים שהיו בשנה האחרונה לאיראנים אשר התקרבו לבצרה וכבשו את חצי־האי פאו, יתפרש בחזית ובעורף כתחילת הסוף ויגרום להתמוטטות כללית.

מלחמת המפרץ

לאיראן רזרווה כספית של חמישה מיליארד דולר ואין לה כמעט חובות חוץ. עיראק מנתחת היטב את מצבה הכלכלי של איראן ולכן היא מרכזת את התקפות חיל האוויר שלה על התשתית הכלכלית האיראנית.

ד"ר אמציה ברעם: מסתמנת אפשרות של דעיכת המלחמה

לעומת זאת, באיראן טרם התעוררו סימנים להחלשת הלהט המלחמתי. גם איראנים שאינם מתלהבים מחומייני תומכים במלחמה. המנהיג הקשיש של המהפיכה האסלאמית הצליח לשוות למלחמה תדמית של מלחמת העם כולו והרף השמועות על מחלתו, הוא ממשיך לתת את הטון.

על עיראק רובצים כיום חובות חוץ של 60 מיליארד דולר. מחצית החוב היא למדינות ערב ולא חלה עליו ריבית. עיראק רואה חוב זה כמענק, אך היא זקוקה להמשך התמיכה הכספית המסיבית מצד מדינות ערב וכל התפתחות שלילית בנושא זה עלולה לסבך את מצבה. 30 מיליארד הדולר הנותרים הם חובותיה למערב – למדינות ולבנקים – שיש להחזירם. על חובות אלה חלה ריבית של שלושה מיליארד דולר בשנה. כ־20 אחוז מהכנסות יצוא הנפט העיראקי. הרזרבה הכספית של עיראק נעה בין מיליארד לשני מיליארד דולר בלבד, אך המשטר בבגדאד אינו יכול להוריד יותר את רמת החיים במדינה מחשש לפגיעה ביציבותו.

מצבה הכלכלי של איראן שונה לחלוטין מזה של עיראק. לאיראן יש רזרווה של חמישה מיליארד דולר ואין לה, כמעט, חובות חוץ. איראן מצטיינת ביכולת גמישות כלכלית שמקורה בהתלכדות העם במלחמה נגד עיראק. על אף האינפלציה והירידה ברמת החיים מוכיחים האיראנים כושר עמידה במצוקות אלה. כאשר עולות הכנסות איראן מיצוא הנפט משפר חומייני את רמת החיים וכאשר יורדות ההכנסות הללו – מקפידים על תקציב מאוזן ומורידים את רמת החיים.

עיראק מנתחת יפה את מצבה הכלכלי של איראן ולכן היא מרכזת את התקפות חיל האוויר שלה על התשתית הכלכלית האיראנית כגון מתקני הנפט, המכליות, תחנות כוח, סכרים ועוד. המטרה היא לשבור כלכלית את איראן ולמנוע השתקמותה הכלכלית. אבל לעיראקים יש שתי בעיות חמורות במימוש תוכניתם. כדי להשיג את המטרה הזאת חייבת עיראק להמשיך במתקפה שלה בקצב הנוכחי חצי שנה, אולי אף שנה. ספק רב אם עיראק מסוגלת לכך, בעיקר בשל האבידות הרבות בקרב טייסיה. אכן, קל יותר לעיראק לרכוש מטוסים בברית־המועצות ובצרפת מאשר להכשיר טייסים מיומנים במספר מספיק, מה עוד שעוצמת ההגנה האנטי־אווירית של איראן הולכת ומתעצמת. איראן אינה יכולה לרכוש מטוסים, אך אין לה קשיים לרכוש ברכישת תותחים למיניהם בבולגריה מזרח־גרמניה וגרורות אחרות של ברית־המועצות. היא גם רוכשת תותחים וטילי קרקע־קרקע מסין העממית. אחדים מן הטילים האלה נוחתים מדי פעם בבגדד.

האיראנים הוכיחו במלחמה כושר השתקמות מפתיע, קרוב לוודאי בזכות מאות ואולי אלפי מומחים איראנים שהשתלמו במערב בתקופת השאה, וכשר מקצוע ונסיון השתלבו במאמץ המלחמתי של מולדתם.

מומחים מעריכים שגם אם יצליחו העיראקים לגרום להפחתת יצוא הנפט האיראני במחצית – פחות ממליון חביות ליום – דבר המוטל בספק, לא תישבר כלכלת איראן במשך השנתיים שלאחר מכן

מומחים מעריכים שגם אם יצליחו העיראקים להביא להפחתת יצוא הנפט האיראני במחצית – דבר המוטל בספק – לא תישבר כלכלת איראן במשך שנתיים.

בגלל הרזרווה הכספית הגדולה שלרשותה ומשום יכולתה לגייס הלוואות בחו"ל.

עיראק, אם כן, אינה מאמינה שתוכל לנצח את איראן והיא שואפת למצב שבו תדעך המלחמה בלי הכרעה סופית, זאת אם לא תושג הפסקת לוחמה על־פי הסכם כלשהו. הם תולים את תקוותיהם בהמשך הלחץ המדיני הבין־לאומי על איראן. הם תולים יהבם בהחלטת מועצת הבטחון מספר 598 שקראה לצדדים לחדול ממלחמה ולהחזיר צבאותיהם לגבולות הבין־לאומיים המוכרים, בהתערבות הגוברת של מדינות המערב, אולי גרירת האמריקאים למלחמה של ממש נגד איראן ובקבלת החלטה במועצת הבטחון על אמברגו נשק נגד איראן. במקרה כזה תתקשה איראן לרכוש נשק לא רק בשל האמברגו אלא משום שמחירו יאמיר. בתנאים כאלה עשוי להבשיל הסיכוי להחשת התהליך של דעיכת המלחמה ואולי אף יושג הסכם בין הצדדים הלוחמים.

ד"ר אמציה ברעם מדגיש כי בחודש מארס השנה נכנס גורם חדש לתמונת הקונפליקט, בעקבות הסכמתה של ארה"ב לדגלל 11 מכליות כוויתיות, שהן מחצית מצי המכליות של כווית. כבר בראשית 1986 ביקשה כווית להזמין את התערבות שתי מעצמות־העל במפרץ הפרסי אך נתקלה בהתנגדות מדינות המפרץ הערביות ובראשן סעודיה. הן חששו שהזמנת מעצמות לפתרון בעיות במפרץ תגרור אחריה את הסלמת הפעילות המלחמתית של איראן. אולם בפברואר 1986 כבשה איראן את חצי־האי פאו והתקרבה לבצרה שבעיראק. במצב החדש שנוצר היו האיראנים קרובים לכווית עד כדי טווח תותחים שלא לדבר על טווחי טילים. בתנאים אלה שינו סעודיה ומדינות המפרץ האחרות את עמדתן. ברית־המועצות נענתה ברצון להזמנת כווית והחכירה שלוש מיכליות שלה ובנוסף לכך הכניסה שלוש אוניות מלחמה סובייטיות למפרץ הפרסי. כך הגיעה רוסיה, לראשונה בתולדותיה, לדריסת רגל ממשית באיזור שנחשב לשטח מערבי מובהק מזה שנים רבות.

ארה"ב ראתה את עצמה אנוסה להרחיב את פעילותה בשל הופעתה של רוסיה באיזור, משום ששכנות איראן לכווית מסכנת נתיב אספקה חיוני לעיראק והם סכנה הצורך לשפר את תדמיתה בעולם הערבי בעקבות פירסום עסקת הנשק הכושלת בין איראן, ישראל וארה"ב. ד"ר אמציה ברעם טוען שהערבים השתמשו בטיעון „הבגידה האמריקאית" בתחכום רב. הם ניצלו אותה עד תום כדי לערב את אמריקה במפרץ הפרסי בהיקף גדול וסעודיה ממשיכה עדיין לנצל טיעון זה להשגת עיסקת נשק חדשה בינה לבין ארה"ב. בכך תרמה ישראל תרומה מפוקפקת לשינוי בעמדה אמריקאית וליצירת מצב שאותו השתדלה למנוע בכל כוחה. הפגיעה באינטרס ישראלי כתוצאה מהעסקה הכושלת עם איראן בולטת לעין, מה גם שהיא שיפרה את מצבה הבין־לאומי של עיראק ועשויה להאיץ את הסיכויים לדעיכת המלחמה, דבר שבוודאי אינו לטובת ישראל. גם התייעלותו של הצבא העיראקי וביחוד של חיל האוויר, שרכש את הידע והכושר לתדלק מטוסים באוויר ולתקוף מטרות מרוחקות עומדת בניגוד לאינטרסים הבטחוניים של ישראל.

עיראק רואה בהתערבות מדינות המערב הישג דיפלומטי עצום והיא מקווה להביא למעורבות גדולה יותר של האמריקאים בקונפליקט. ואמנם במקום 3־4 אניות מלחמה שנהגה ארה"ב להחזיק במפרץ הפרסי מאז 1947 הגיעו למפרץ בחודשים האחרונים 46 אניות. בימים האחרונים, עם הגעתן של אניות מלחמה של מדינות המערב האחרות, ירד מספר האוניות האמריקאיות במפרץ לכ־30. עיראק מקווה עתה שבעקבות החלטת מועצת הבטחון 598 תתקבל גם החלטה על אמברגו נשק על איראן. אם יימשכו התערבות המערב והצלחות ההתקפה האווירית העיראקית, מצפה עיראק כי יחולש הכושר האיראני להחריד את מדינות המפרץ הערביות

בתחום המדיני נהנית כיום עיראק מיתרון בעקבות הצלחתה לבנאם את הסכסוך וליצור מצב שעל סף „כל העולם נגד איראן".

השילוב של לחץ פסיכולוגי, צבאי וכלכלי יביא להבשלת תנאים שאפילו חומייני העקשן יתקשה לעמוד נגדם.

בינתיים דוחה איראן את החלטת מועצת הבטחון אשר מחייבת אותה לסגת מחצי־האי פאו ומשטחים עיראקיים אחרים. מלחמת איראן בעיראק היא אידיאולוגית, והפסקתה עשויה לאיים על יוקרתו של חומייני. באיראן טוענים שאי־אפשר „לסגור עניין" עם המשטר הבגדאדי אשר עלול להפר כל הסכם שייחתם.

ההתפתחויות בחודשים הקרובים יבהירו אם אכן יש סיכוי לדעיכת המלחמה. ראוי לציין שברית־המועצות כבר העלתה הצעות שכוונתן להחליש את הצעת האמברגו הצפויה, אם זו אכן תוצע. יש סימנים ברורים לכך שברה"מ רוצה להתקרב לאיראן ואינה מתחשבת בעיראק אשר בלאו הכי מונחת עמוק בכיסה של מוסקווה – יותר מ־80 אחוז מהנשק העיראקי מגיע מברית־המועצות. מוסקווה תהיה מוכנה לתרום להפסקת המלחמה אם הסכם השלום יהיה „סטטוס קוו סובייטי". אם לא כן, יכולה המלחמה, מבחינתה, להימשך שבע שנים נוספות.

על אף האירועים האחרונים כגון כיבוש סירות איראניות על־ידי מסוקים אמריקאיים, קיימת אפשרות סבירה שאיראן תימנע מהסלמת המצב במימי המפרץ ובכך תאפשר לארה"ב ולמדינות אירופה לצמצם את מעורבותן הפעילה באיזור. מדינות המערב יקפצו בשמחה על הזדמנות כזאת.

גם אם תדעך המלחמה בשנים הקרובות לא תיעלם האיבה בין שתי המדינות. הן יצטרכו להחזיק צבאות גדולים לאורך גבולותיהן ומדי פעם יפרצו גם מעשי איבה. השאלה המתעוררת בקשר להערכה זו היא „מה טוב ליהודים". ד"ר אמציה ברעם סבור שישראל צריכה להימנע בשלב זה ממכירת נשק לאיראן, אפילו באמצעות צד שלישי. לדבריו, די שייתפס חייל אמריקאי אחד מכדור ישראלי כדי שייגרם לנו נזק קשה לשעה. אם וכאשר ייסוגו האמריקאים מהמפרץ לא יזיק לישראל למכור לאיראן תחמושת שדה ונשק קונוונציונלי אחר, אך אסור לנו למכור לחומייני נשק מתוחכם אשר יקנה לו את השוליים הדרושים לצבאו כדי להשיג נצחון מוגבל. נצחון כזה עלול להתפתח ולהביא להתמוטטות עיראקית כללית, בשל הגורל העיראקי היהודי.

בניגוד למומחים רבים בישראל, סבור ד"ר אמציה ברעם שאיראן המהפכנית מסכנת את ישראל יותר מעיראק. המוסלמים השיעים מחשיבים את היהודים לטמאים. חומייני היה האיש הראשון בעולם המוסלמי אשר קבע את „יום ירושלים". האיבה הזאת היא בלתי מתפשרת ואין להוציא מסקנות פזיזות ומוטעות מנכונות איראן לרכוש נשק בישראל.

ברעם סבור שעיראק איננה כבולה באידיאולוגיה דוגמטית כמו איראן, אף־על־פי שבגדד ממשיכה לצדד באידיאולוגיה האנטי־ציונית החריפה שלה. העיראקים נוקטים גישה פרגמטית, ועל ישראל לנצל את המצב הנוכחי כדי להשתדל להגיע עמם להסכם כלשהו. יתכן שעיראק תסכים לעסקה עם ישראל במחשבה תחילה שההסכם יהיה קצר טווח ובבוא הזמן יתפנו „לטפל" בנו, אבל בגלל התנאים הכמעט בלתי הפיכים בגבולותיה עם איראן, האיבה שתמשך, קרוב לוודאי, במשך שנים רבות בין שתי המדינות עשוי הסכם לטווח קצר עם ישראל להחזיק מעמד זמן ממושך.

בשבועות האחרונים חלה תזוזה מסויימת במדיניות הישראלית בסוגיה העיראקית־איראנית. בעבר נהגה ישראל לפי הכלל „כי שכנה בערבים יעודך". אך כאשר ביקר לאחרונה שר החוץ שמעון פרס בארצות־הברית, הוא נשא הרצאות בפורומים שונים, בהן הדגיש לראשונה כי איראן היא האויב העיקרי של ישראל.

משא
לספרות, אמנות ועיון

התשובה ומעמד הדת

מאת גרשון ויילר

המחלוקת בדבר החזרה בתשובה מחטיאה, כך נדמה לי, את עיקרו של הענין. רבים מבין המתנגדים למחזירים ולחוזרים מבהירים בכנות גמורה שאין הם נגד הדת ח"ו, שאין הם אנטי־דתיים, אלא שהם "רק" מתנגדים לצורה זו (או אחרת) של הדתיות. אני משוכנע שהם טועים ושכל המתנגד לתנועה האופנתית של החזרה בתשובה הריהו אנטי־דתי, במובן שיוסבר להלן. ואין זה משנה בהקשר זה מה אדם זה או אחר חושב או מאמין בנדון, שכן מדובר כאן בעובדות מוצקות למדי.

אולם, בטרם ניכנס לדיון גופו, עלינו לסלק מוקש קטן מעל דרכנו, ואף שהשיקול הקשור בו כולו לטובת החוזרים ובחוזריהם, הרי, באופן פאראדוקסאלי, דווקא מבחינתם הם פסול שיקול זה ואין הם יכולים ליהנות כבנו באורח עקבי. שם השיקול: חופש הפרט. פירושו של דבר, שלא יכולה להיות התנגדות לחזרה בתשובה בדרך הנוסחת על זכות הפרט לבחור לו את אורח חייו. לשון אחרת, אסור מכל וכל אפילו לחשוב על בניעת התשובה בדרכי כפיה. הפאראדוקס שבדבר הוא, שהדוגלים בתשובה אינם יכולים לטעון את טענת חופש הפרט מפני טעמים. אליה אין הם גורסים שהחוזר בתשובה בוחר את הטוב בעיניו אלא, לדידם, הוא חוזר לבלא את תובעו אשר בה הוא בעל (בין בודין, בין כתינוק שנשבה) קודם לכן. ובי"ת, אילו היה הכוח בידם, ודאי שהיו מחייבים לבצע באחרים את החופש הזה, את האופציה להכריע על דרך חיים מתוך רצונם החופשי. לשיטתם, הם חייבים לכפות את תורתם־הלכתם על כל היהודים ואין זה מעלה או מוריד אם רוצים הללו בכך אם לאו. מעקרון החופש יוצא גם שהתנגדות לחזרה בתשובה לא יכולה להיות אלא רעיונית על דרך הוויכוח הפומבי, אבל לעולם לא על דרך הכפיה. אף להורים אין בהתנפל על אכזבותיהם של ילדיהם וגם לא על אורח חייהם.

ועתה, משהיכרנו בזכותו של הפרט לבחור לעצמו אורח חיים דתי כהבנתו, אפשר לגשת לענין גופו. הדבר הראשון שחייב להזדקר לנגד עינינו הוא שהתשובה, התביעה המתמדת לחזרה בתשובה, הן חלק בלתי־נפרד של הדת היהודית. גם שומרי המצוות חייבים בתשובה בלתי־פוסקת, בבחינת תיקון בלתי פוסק של האדם את עצמו, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה רק טוב ולא יחטא. דומני שאין זו גוזמה שאם תיטול את התשובה מן הדת היהודית כי אז נטלת גם את נשמתה והשארת באותן. משמעותה העמוקה ביותר של התביעה העיקשת לחזרה בתשובה, שהצווי הדתי המבוצע בנפש חפצה ובכוונות טהורות, לשם המצווה, חייב לעמוד בברכו חייו של האדם מישראל. ואין זה משנה כאן על איזו שיטה מבין שיטות הדתיים אנו מדברים, אם שחורה כיפתם או סרוגה, שכן עיקר זה משותף לכולם. אמנם חלוקים הם גם חלוקים על החיוב שבמצווה זו או אחרת (כגון יישוב ארץ־ישראל) אבל אין מחלוקת ביניהם שהמתכונת הלגיטימית היחידה של חיי היהודי היא המתכונת הדתית. מתחייב מכך שלדידם חייבים במאבק מתמיד להחזיר את כל היהודים למתכונת לגיטימית בלעדית זו. לפיכך, המתנגד לחזרה בתשובה, מתנגד לבלעדיות המתכונת והגם שמוכן הוא להכיר בזכותו של הפרט לבחור במתכונת זו, אולם הכרה פסולה מבחינה דתית באשר היא ניתנת בהקשר הכללי של פלורליזם רעיוני.

יוצא מכאן שהוויכוח על התשובה אינו אלא הוויכוח על מתכונת חיינו: זה הוויכוח הסובב על ציר השאלה אם יש חיים יהודיים מחוץ לקהילה הדתית הכפופה להלכה הרבנית. הטוענים לפלורליזם, לחופש הפרט, ניצבים כאן בפני אותה בריחה בלתי־ניתנה המוכרת לנו גם מתולדות העמים וגם מן ההיסטוריה המדינית הקצרה שלנו. מה יעשה משטר דימוקרטי עם תנועה אנטי־דימוקרטית במובהק? אין בנמצא תשובה טובה לשאלה זו ואפילו פסיקות של בית המשפט העליון שלנו בנדון אינן עקביות. כזכור, פסק בית־המשפט שתנועת "אל־ארד" האנטי דימוקרטית פסולה למשחק הדמוקרטי, ואולם רק בעת האחרונה ממש פסק השופט ברק את ההיפך הגמור בעניין הרב כהנא.

אז מה לעשות עם התביעה הדתית לבלעדיות בלגיטימיות? מה לעשות? אינו שאלה היא זו? הרי כבר עשינו, כאשר הסכמנו, במסגרת המדינה ומטעמה, את הפיקציה של כנסת ישראל המנדטורית, כאשר קבענו בחוק שכל המתאים להגדרה ההלכתית של יהודי הריהו כפוף לבתי־דין רבניים. המדינה כבר הכירה בלגיטימיות של הרבנות ההלכתית ושל ההלכה, בעוד שהרבנות לא הכירה במדינה כמקור לגיטימי של חוקים ואפילו הדיינים היושבים בבתי־דין רבניים אינם חייבים להישבע לחוקי המדינה.

אמרנו שיש מקום לוויכוח ציבורי. עתה אנו רואים שהוויכוח הציבורי על התשובה אינו אלא הוויכוח על אופיה של המדינה. סכן כיצד נתווכח עם דתיים אם נקודת המוצא של הוויכוח בכך שהלגיטימיות שלהם כבר בעל לכל ספק, מכוח ההכרה שאנחנו העניקנו להם, בעוד שהלגיטימיות שלנו עדיין עומדת בסימן שאלה. זה אומר כולו שלי וזה אומר חצי שלי: אז על החצי כבר אין ויכוח ונותר רק דיון על החצי השני. הם אומרים כולו שלהם. כל מסגרות החיים חייבות להיות כפופות להם, כל פרט חייב לנהוג על פי ההוראות שלהם, בבחינת כל אסר יורוף, בעוד שאנחנו המבקשים לחיות במדינה פלורליסטית, תרבותית, במתכונת הבריטית שאנחנו אוהבים לנסוע שמה, טוענים בייאוש שהם חייבים להסתפק בחצי הדליבוה, ולא לדרוש את כל הקופה של הלגיטימיות.

חשוב מאוד להבין במה דברים אמורים כאן. אין היהודים מיוחדים בכך שהדת תכופה או אפילו מרכזית בחייהם. כך המצב אצל כל עמי הקדם ואפילו אצל רוב העמים המודרניים. המיוחד אצל היהודים שלפי תפיסת דתם, באופן אידיאלי, חייב האדם בישראל לעסוק כל הזמן במצוות, בבחינת מטרה בלעדית של החיים. כל השאר על פי תפיסה אידיאלית זו, הריהו בגדר אמצעי למילוי משימה זו. העיסוק הדתי הוא תכלית החיים, ויפה מוסבר העניין ב"מורה נבוכים" חלק ג' פרק נ"א. ואולי יש להשוות כאן את ההסבר האידיאלי מדוע העסיק האלוהים את היהודים במצוות, כפי שזה מובא במסכת ביצה כ"ה ע"ב. אולי רק הברהמינים של הודו נרכים ליהודים, אבל אצלם מצויות קסטות אחרות שתפקידן לעסוק בשאר עסקי החיים. לפי התפיסה היהודית, אין לך אידיאל גדול יותר מן העיסוק בתורה וכך אנו רואים את המחזירים בתשובה שאם מוזמן לידיהם בחור עם שכל, מיד מפנים אותו אל לימוד התורה באופן בלעדי. (מדוע לא הנדסה? מי יבנה לנו בתים וגשרים? מן הכתם, אין זה עניננו).

עוצמתה של הדת המאורגנת לא באה לה אלא מן הויתורים של הרוב החילוני. מכוחות האוכלוסיה הדתית ומן המקורות הרעיוניים של עצמם אין הם מסוגלים לקיים חברה מתפקדת, לא מדע, לא צבא, לא הנדסה, לא עמל כפיים ואפילו לא רפואה מודרנית. כמובן, אפשר לשומרי מצוות להשתתף בכל אחד מן העיסוקים הנ"ל, אולם אין להם מוטיבציה דתית לפתח את העיסוקים עצמם. מתכונת החיים שעיקרה מצוות ולימוד תורה, בשילוב עם צרכי הפרנסה מנוגדת בעיקרון למתכונת החילונית שממהותה שאין מטרה אחת לחיים אלא מטרות הרבה, הכל לפי רצונו ובחירתו של הפרט החופשי. חבל מאוד שאילוצי הוויכוח המצוי, המחייבים אותנו להיזקק לבעיית העוצמה הפוליטית והשליטה במוסדות, מנעו עדיין את התפתחותו של דיון צבורי רחב על הדת היהודית, על אמיתותה ועל הצידוק שבה.

ארצות הנצרות עברו תהליך של חילון שארך כשלוש מאות שנה אשר במהלכו המוחות הטובים ביותר של החברה ניסו לברר מה האמת בטענה שיש בכלל אלוהים, או מה האמת בסיפורים של כתבי הקודש או, לא פחות חשוב, מה הצידוק הרציונאלי של מצוות הדת. לכל זה אין עדיין זכר אצלנו. במקום להתמודד עם השאלות האלו מסתפקים בכך ש"היהדות מלמדת" כאשר התיבה "יהדות" משמשת כפונקציה תיאורית ונורמטיבית כאחת, כאילו היה זה מובן מאליו שכל אשר היהדות מחייבת היא גם מוצדקת. ואין זו אלא הנחת המבוקש. אילו נזקקו ברצינות לשאלת האלוהות, היה מתברר למשל, מה מעגלי הטיעון היהודי. אנחנו "יודעים" על קיומו של האל מן התורה אבל סמכותה ומהימנותה של התורה מונחות כטיעון זה מראש, ועל כן הוא מעגלי במובן הפשטני ביותר. התמוה מכל שבאווירה הציבורית שלנו אין זה מן הנימוס לדבר כך ואפילו להזכיר דברים שכאלה למרות העובדה שאלו הן טענות נדושות זה מאות בשנים בעולם המערבי. עדיין משיבים על טענות פילוסופיות מסוג זה בטיעון שזה נאמר "להכעיס", כאילו אין חשיבות לדבר אם מושתתת הדת על דברים שצידוקם הרציונאלי בצדם, או שמא אין הדת כולה אלא רצון שאין לילוד אשה להרהר אחריו. (ראה "מורה נבוכים", ח"ב, פי"ג, פכ"ו).

אין ספק שהאמונים על הלימודים הדתיים מתחכמים מאוד. עם זאת אין להם כישורים להתמודד עם שאלות אינטלקטואליות בלא הישענות על סמכות: כך נעשים טיעוניהם אפולוגיה ולא חקר הדברים לעומקם. בעת האחרונה החלו טוענים הלכתיים לסגל לעצמם את הטענות שהיו נפוצות בקרב הנוצרים בשנות העשרים והשלושים, טענות שנשענו על בעיות אינטלקטואליות בתורת ההכרה ובפילוסופיה של המדע. על פי קו מחשבה זה, הואיל ויש תמיד יסוד לספק לגבי אמיתות מדעיות, הרי נוצר כביכול מעין סדק בכרקם המדע ובסדק זה מתייצבת האמונה הדתית בבחינת אפשרות שאינה סותרת את המדע. כבר הורה מורנו ש"ה ברגמן שהכהן כך מבסס את הדת על מצב חולף במדע, באשר הוא מבסס את קיומו של האל על אי־הידיעה שלנו ולכן עושה שירות רע לדת. ברגמן היה איש דתי וגם פילוסוף ומת בידעו היטב שאין לדתיותו על מה לסמוך מלבד החוויה / האמונה שבלבו הוא. גם על כך יש לדבר לפעמים: היש צידוק לאמונה זו או אחרת ואם כן מהו? אין לך דבר עלוב יותר, מן הבחינה האינטלקטואלית, מאשר להסתפק באינפורמציה שהאמונה הנדונה היא אמונה יהודית. מנין הבטחון הזה שכל האמונות היהודיות מבוססות כמו שצריך?

מישור אחר של הוויכוח הציבורי שאינו קיים עדיין חייב להתרכז בהיבטים המוסריים של הדת. עיקרה של האתיקה שהיא מהווה דרך צידוק רציונאלית לכל האפשר של עיקרי פעולה. לפיכך, השיטה הציווית של המצוות מנוגדת בתכלית לעצם רעיון האתיקה הדורש מן הפרט האוטונומי שיחליט, בדרכי התבונה, מה יעשה. יש מקום לבחינת המצוות. אין לך דבר יותר אנטי־אינטלקטואלי מאשר ההסתפקות ב"כך כתוב בשולחן ערוך" במקום בחינה יסודית של כלל הפעולה עצמו. תרבות הדיון שלנו עלובה גם כאן עד מאוד. עדיין לא התחלנו לשאול ברצינות את שאלתו הפשוטה של אפלטון, האם דבר מסויים הוא טוב מפני שהוא מוצא חן בעיני האלים או שמא הוא מוצא חן בעיניהם מפני שהוא טוב? מדוע מהווה שלילת יכולתו של האדם להבין את הדברים חלק בלתי נפרד של כל שיטה דתית האמורה להסביר את טעמי המצוות? האמנם זה הכרחי שנעשה עצמנו טפשים כדי שאפשר יהיה לומר שלכל מצווה צידוק (ורק אנחנו לא משיגים אותו)?

המלחמה בחזרה בתשובה היא מלחמה על לגיטימיות חיינו כחברה של בני חורין ועל כן, בהכרח, זהו מאבק אנטי־דתי... כאשר בעלי הדת טוענים ללגיטימיות בלעדית, כל המפקפק בכך כופר בדתם. אין לנו אינטרס חיוני יותר, לטווח הארוך, מאשר למשוך את המחזירים בתשובה אל הזירה הגלויה של המאבק הרעיוני כדי שיתמודדו שם, כפי שהתמודדו הנוצרים לפניהם, עם כל הארסנאל של טענות שההשכלה והמדע הכינו במאות השנים האחרונות. בין השאר צריך להבהיר לכל, שקל מאוד לבוז ולזלזל בהשכלה ומדע כאשר חיים בחברה הבנויה כל־כולה על יסודותיהם, כי אין מזלזל זה ממש. אך יש להבין שממקורות היהדות המסורתית בלבד לא היינו מגיעים אפילו אל גלולת אספירין אחת.

אין זה קשה להתמודד עם הטענות של הדתיות המחזירה בתשובה. אבל קשה מאוד למצוא את אומץ־הלב הדרוש לאמירת האמת הידועה לכל כי העיקר, כדברי אותו השיר, שלא לפחד כלל. אחד־העם, ברדיצ'בסקי, ליליינבלום, בן־יהודה, יל"ג, ומי עוד, לא פחדו כלל. ממה יש לפחוד? החוזרים והמחזירים בתשובה משולים לסורקים בחושך: עושים רעש ומפחדים. בצדק: הם יודעים היטב מה חלשים הם. הם יודעים שבעולם המודרני לא יכולה הדת לתפוס את המקום שהיא מועידה לעצמה בחיי האדם. המלחמה בחזרה בתשובה אינה אלא המאבק להוריד את הדת לפרופורציות נבונות וכמובן זה הריהי מלחמה אנטי־דתית.

שיחה עם פנחס שדה על חיוניות ואהבה

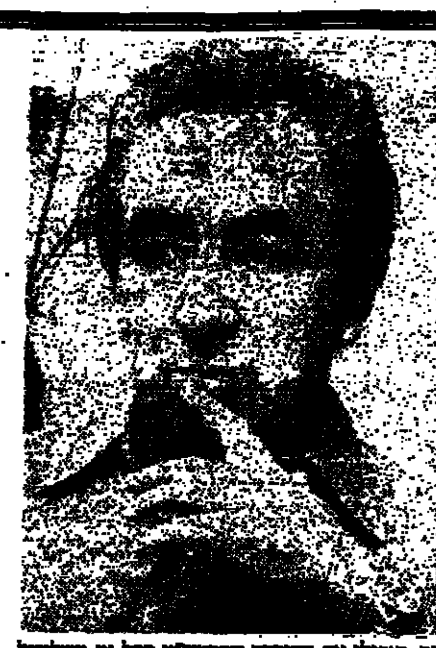

[מקטע זה נערך עבור "משא" מתוך שני ראיונות־רדיו ב"קול ישראל" ששודרו לרגל הופעת הספר "סיפורי הבעש"ט", וגם קצת שיחות שלו בענייני אלוהים ואדם, תכלית החיים, צערם ושמחתם, בהוצאת "כרמא". הראיון האחד בתכנית "המור השבועי" בעריכת יואל רפל, השני בתכנית "שורשים" בעריכת הדה נבר.]

שאלה: מה הביאך אל סיפורי החסידות, קודם אל סיפורי רבי נחמן מברסלב ועתה אל סיפורי הבעש"ט?

תשובה: יש כאן גם מקריות, וגם לא. אולי אתן דוגמה הקשורה בספר הקודם. ובכן לי לא היה קשר לנושא ולאותו אדם, רבי נחמן, אך פעם אחת הביאה לי ידידה "מגילת ספרי רבי נחמן", סקנתה ב"מאה שערים". הם היו מונחים אצלי כשנתיים, ללא עניין בהם. אחרי־כן מתה ידידתי, הספרים עדיין היו מונחים, כאילו מורשה שלה. והנה פעם, בצהרי יום חמסין כבד, שוטטתי ביפו, בסביבת שוק הפשפשים. סתם כך. פתאום, באיזו סימטה של גרוטאות ואשפתות, ראיתי שלט קטן בפינת בית: רחוב רבי נחמן מברסלב. ובמקרה, כצירוף פיקנטי, על אותו בית עצמו, בפינת הסימטה הצולבת, שלט שני: רחוב רבי פנחס. אינני יודע מיהו אותו פנחס, זה בוודאי לא אני. ועמדתי רגע כך, בשרב הצהריים, ובאותו רגע בא לי הרעיון לעשות את מבחר כתבי רבי נחמן מברסלב. ודרך הספר הגיע האיש אל רבות בניאורים שאני חושב שהיה רוצה להגיע אליהם.

ועכשיו, ללא קשר, ספר הבעש"ט. זו אינה סידרה, או עניין של חסידות. בשבילי אלה פגישות עם אנשים ומהויות שאני אוהב. זה יכול להיות הבעש"ט, וזה יכול להיות גיתה, או פסקאל, או מוצרט. וזה גם דומה לפגישות שלי במהלך החיים עם נשים, או ספרים, או נופים, או יצירות־אמנות. כל אלה שייכים לעולם שלי, ואין חשיבות מיוחדת לכך אם זה רבי יהודי, מלחין גרמני, או צייר הולנדי.

אם כן, אפשר לומר שהבעש"ט זכה חצי מן "ההפקר"? ולא מבטח שיהיה לזה המשך?

"מן ההפקר"? לא. הרי אני אוהב את האיש הזה. כתיבתה של "אחרית הדבר" לספר נמשכה לי לא יותר מעשרה ימים, אבל ישבתי 15—17 שעות רצופות ביממה אל השולחן, עם קפה וסיגריות, ובמשך הזמן הזה הייתי שרוי לגמרי אתו, במחיצתו. זה היה בעיקר בלילות. הרגשתי כאשר בחברתו, וזו לא מלה שאני מפזר בקלות. הרגשתי כאילו כל אותה עת יש שיחה בינינו. הרגשתי שמחה. נקיון. דברים שעליי להודות כי אינני מרגיש כשאני רואה אנשים על ימין ועל שמאל בתל־אביב.

ובכלל, מה פירוש "הפקר"? הרי, על אף כל ההתנגדויות שלי שגם נתתי להן ביטוי בדפוס במשך השנים, ככלות הכל אני יהודי. אבותי היו יהודים. בעיני רמיוני אני יכול לראות את הסבא שלי, עם זקנו הלבן, פוסע לבית־הכנסת עם תיק הטלית והתפילין. אמנם, הנושא רחוק מלהיות פשוט בעיני, ואני רוצה להיות רחוק כמו ממגיפה מכל המשחק הבאנאלי שמשחק בציבור בנושאים האלה של דת, מסורת, תשובה וכדומה. אבל כרצוני, דרך המאבק האישי שלי, דרך האהבה האישית שלי לאנשים מסויימים, למהויות מסויימות, לגעת בזה. וזה לא שאני כאילו רודף אחרי הדברים האלה. הם אולי רודפים אחרי. הא ראיה שיצאתי לשוטט לתומי בשוק של יפו, והוא רודף אחרי בצורת שלט־רחוב.

מה הרקע הדתי שלך? הבית היה דתי?

אמי היתה אשה צדקת, שומרת כל מצווה קלה כחמורה. אבי לא כל כך. אני עצמי אדיש גיתנים.

אשר לספר "סיפורי הבעש"ט", מה איפוא יש בו?

לפני שאומר מה יש בו, אסביר בשתיים־שלוש מלים מדוע יש בו מה שיש בו. כאמור, עבדתי זמן קצר מאוד, עניין של שבועות. אבל ישבתי ליד השולחן בתוך כ־16 שעות ויותר יממה אחר יממה. עבדתי בקלות רבה, במהירות ובשמחה. אהבתי כל רגע וכל מלה. היה לי קל. לפני שנים שמעתי פזמון רוק שאומר: He is not heavy, he is my brother – הוא לא כבד, הוא אחי. הסיבה לכל זה היא, כי למן הרגע שבאתי במגע עם דמות הבעש"ט, עם כל המסופר עליו, הרגשתי שהוא אדם חי מאוד, חי בשבילי. החיוניות שלו אפפה אותי, במשך כל אותן שעות, בחדרי, בשקט של הלילה. הרגשתי כי אותה חיוניות היא גם ארצית, גם רוחנית, גם שייכת לטבע, גם למוסיקה, למלים, לאדם, לתורה – היא טוטאלית. וזו, כמובן, קסם לי. ועכשיו אני מגיע לספר שלי. היה עלי להיות אמתי בקשר לאותה אמת שאהבתי. מה, אם כן, עשיתי? גם אני נהגתי בספר בצורה טוטאלית. לא חילקתי לבדויים, לספיקים, לזוכות, אלא בניתי מעין ביוגראפיה של האיש המורכבת מכל אותם סיפורים שעל אודות חייו, ביוגראפיה ארצית ופנטאסטית כאחד, משהו על־פי דגם, נניח, של אחד האוונגליונים של הברית־החדשה, או פרשת־חיים של מי מגיבורי התורה. מובן שבחרתי רק בסיפורים שמצאתי לנכון ודחיתי סתם דברי־הפלגה של חסידים, התפעלויות וכל מיני קש וגבבא. אך קיים אוצר של סיפורים שפשוט חשתי התפעמות מהם. אחדים מהם, למיטב הבנתי, הם יצירות מופת. שנכתבו בידי אנשים אלמונים בעיירות נידחות ונשכחות, אנשים מופלאים שלא נותר מהם שם וזכרון, חוץ מעצם היצירות עצמן. סיפורים כ"משרתו של הבעש"ט" או "הבעש"ט והצפרדע" הם ממש מופתיים, ולכך יש בעיני ערך דתי ממש, כי לערך אמנותי יש משמעות דתית בעיני, ואני הרי מדבר כאן על משהו שאינו שולי בחיי אלא הוא מרכז חיי.

ובכן אותם סיפורים שבחרתי להכניס לספרי, חלקם ריאליים, כגון הסיפור על מות הבעש"ט, ועל חלקם האחר אפשר לומר בהחלט שהם דמיוניים. מעשי־נסים, וכדומה. אבל אינני רואה הבדל כלשהו בין סיפורים שנחשבים לעובדות היסטוריות לבין סיפורים על נסים, רוחות, שדים ומכשפים – הואיל וכל הסיפורים, אלה כמו אלה, הם המציאות האמתית של הבעש"ט, הם האמת שלו שאינה ניתנת לחלוקה, האמת הטוטאלית. זה באשר לסיפורים, ועל כך הוספתי אחרית דבר, בה אמרתי את שהיה לי לומר על האיש ועל נושאים תיאולוגיים ומיטאפיסיים שונים המתקשרים לא רק אליו אלא – אם מותר לי לומר, ואני אומר זאת בין כה וכה – הם גם יוצרים את הקשר ביני לבינו, כלומר, מה שאני מוצא בעולמו שייך גם במידה זו או אחרת לעולמי שלי.

בעניין זה מתבקשת שאלה – באחרית הדבר יש לך התייחסות ביקורתית מאוד כלפי מרטין בובר. מהי אותה התייחסות?

הנושא של בובר הוא אמנם שולי ביחס לכל העניין, אבל הוא לא נעדר משמעות, ואנסה להסביר בקיצור. בנעורי, כשקראתי את "אור הגנוז", התפעלתי, כי לא הכרתי את המקורות, ועכשיו, משהכרתי אותם, אני מוכרח לומר כי בובר, שאכן יותר מכל אדם אחר תרם בתחילת המאה להפצת הסיפורים החסידיים בעולם, פשוט השחית כמעט את כל הסיפורים החסידיים שעיבד ושיפץ. אתייחס לסיפור אחד, ומזה תתבאר המשמעות של מה שעשה בובר.

כוונתי לסיפור העוסק על פטירתו של הבעש"ט. במקור מתחיל הסיפור באמירה כי מחג הפסח והלאה היה הבעש"ט לוקה בשלשול. כך עד יום א' של שבועות, ובאותו יום היתה פטירתו. אגב, אני סבור שאותו סיפור, המשתרע בסך הכל על עמוד או שניים, הוא אחד מפרקי הביוגראפיה המופלאים ביותר שאני מכיר (ואני קראתי את טאקיטוס וסווטוניוס), וזאת, כי הכותב האלמוני מקיף, באיזו אמת אלמנטארית מופלאה, גם את הנשגב ביותר, המסתורי ביותר, וגם את היומיומי ביותר, הפשוט ביותר, ואפילו את העובדה שהבעש"ט סבל או משלשול. מה היתה מחלתו איני יודע. ובכן, אחרי־כן נמשך סיפור המוות, ומסופר כי בשעותיו האחרונות של הבעש"ט, כשדעתו היתה אמנם צלולה, הוא נכנס בשיחה עם מלאך־המוות. ברגע אחר הופיעה נשמה של מת וביקשה ממנו תיקון. הבעש"ט, אולי מאותן סיבות שנגעתי בהן באחרית הדבר, ושלא אחזור עליהן כאן, נתקף בהתקפת־זעם וצעק על נשמת המת: אם עד כה לא מצאת לנכון לבוא אלי, הסתלק איפוא גם עכשיו, ולא אתן לך תיקון ומצדי אתה יכול לרדת לדראון־עולם. סיפור מדהים, אף כי לאו־דווקא במלים אלה בדיוק. אמשיך. תוך כדי כך הוא היה סר מפעם לפעם לבית־השימוש. עניין אחר: באחד הרגעים הוא שלח את המשרת שלו למטולת להביא יין, כי מנהגו היה לכבד את החסידים ביין כתג. וכאן יש סיפור המשתרע על פני שורה אחת ויחידה: החנווני סירב לתת בהקפה. וכך, ביום מות הבעש"ט, היה גם מקרה בחנווני שסירב לתת בהקפה (ואני מציין זאת לא לגנות החנווני, כי זו פרנסתו) ולא היה יין, ולא שתו. ויש עוד פרטים.

ועכשיו: כל זה אין לו רמז וזכר בסיפורו המעובד של בובר ב"אור הגנוז". הבעש"ט לא משלשל: זה הרי לא אלגנטי. אך אם נשאל איזושהי אחות בבית־חולים, היא תסביר לנו כי כך, במקרים רבים, מתים. הבעש"ט לא משוחח עם מלאך־המוות. זאת הואיל ובובר לא מאמין, כנראה, במלאך־מוות, ואינו מעוניין להפריח אמונות טפלות. הבעש"ט אצל בובר אינו מדבר עם רוח מת, כי אלה לדעתו שטויות: לדעת הבעש"ט לא, אך לדעת בובר כן. אצל בובר אין החנווני שאיננו נותן בהקפה, כי בתיאורו החגיגי אין מקום לחנוונים ושאר זוטות. בעש"ט כזה, עגלגל וחלקלק, שמסוגל רק לספסף קצת אפריישפר, זה כנראה מה שרצו בתל־אביב ובירושלים בזמנו של בובר וגם כיום. בעש"ט שאינו מפריע. בעש"ט מת בחייו כמו לאחר מותו. אך הבעש"ט היה דמות מפריעה מאוד, מעצם מהותו, להרבה אנשים בחייו. באחד הפירסומים נגדו כתוב עליו "איש רע ובליעל... יהיר... לץ... מבקש שכר בפנחס... ימח שמו, עוכר ישראל... נביא שיכור ומשתגע כשיכור בקיאר", וכו' בסגנון זה. אילו חי כיום, בדוק שהעניין היה חוזר על עצמו.

יש באחרית־הדבר גם ביקורת מסויימת על ג. שלום.

אני מכבד ואוהב את ג. שלום. הוא כתב על הבעש"ט דברים נכונים בניגוד לבובר ולאחרים. אך הערתי שבמקרה מסויים כתב כי סיפורים מסויימים של הבעש"ט הם דמיוניים, נטולי ערך היסטורי, וממילא, לדעתו, דלי משקל. המדובר ביחוד בסיפור ר' אדם וכתביו. צר לי, אך במחילה מכבודו של ג. שלום, זה פשוט אבסורד. יצירות אמנות אינן נבחנות עפ"י מידת היותן מסמכים היסטוריים שאפשר להיעזר בהם. הן היסטוריה כשלעצמן. סיפורי הבעש"ט הם ההיסטוריה האמתית של הבעש"ט, כמו ספר "בראשית" ביחס לאברהם או האוונגליונים ביחס לישו.

אחרי שני ספרים על גדולי החסידות, את מי משני הגדולים הללו אתה מעדיף – את רבי נחמן מברסלב או את אבי־אבם, הבעש"ט?

כשעבדתי על כתבי רבי נחמן הייתי מאוהב באיש הזה, אבל יש לי תשובה ברורה על השאלה: אני מעדיף את הסבא שלו, את הבעש"ט. הבעש"ט היה ועודנו הגדול מכל הבאים בעקבותיו. ההסבר, בקיצור, הוא זה: רבי נחמן, ככלות הכל, היה במידה רבה, ועל־כל־פנים במובן מסויים, אינטלקטואל. הוא היה מתלבט, ומסתבך,

(המשך בעמוד הבא)

יהודה אופן

נשמט

ואיך הלבין שערך אמרת
רסוקת
קול

כי ראו
חשך אמרתי
וגם בערה האדמה
ואולי עוד לא נמוג עקבותינו בשלג

אך לא המתנת למענה
ולרגלינו נשמט סלם
צר
צור
על סף התהום

ואין מציל

את מונה את הקמטים על מצחי – ולך
אין ולא יהיו

אפלו קמט אחד

כאלו עצרת את הזמן מלכת
כמו שמש בגבעון

אך לא בגבעון ולא
שמש

ואלו אני:
אף מלותיך קמוטות –
האין לך מלים חדשות בשבילי?

ואני חופר בבבה שאין לה קרקעית
שם הן שקעו
המלים שלך נוערו

ואין להן מציל

יחנקו

שמעתיך אומרת:
כל המלים על פני השטח
שאם יעמיקו
יחנקו גם הן

הספק

סיפור מאת מרגלית מתתיהו

כל אותו בוקר חשה מתיחות מסויימת. לא היתה שלימה עם החלטתה. במחשבותיה דנה את עצמה לכף חובה על הדחף הלא מוסבר לנסוע לירושלים עם האיש שאותו פגשה רק לפני ימים מעטים. לא עמדה על טיבו עדיין, לרגעים חשה משיכה לקרוע את מסכת חייו, ולרגעים חששה ממה שעלול להתגלות לה.

נדברו לנסוע לירושלים.

"בואי לאסוף אותי," ביקש, "אחכה לך ליד ביה"ח בלינסון, אני רוצה שנבקר במקום חשוב לי לפני הנסיעה לירושלים."

לא אמר לאן, ובקולו היתה נימה חולנית, כופה.

כשהגיעה למקום המיפגש עמד שם בחיוך קל ובמבט של עצב, נכנס למכונית מתקפל בגופו.

"לאן עכשיו?" שאלה.

"לפתח־תקוה, לבית הקברות," ענה.

כעבור זמן מצאה עצמה פוסעת בשבילים בין הקברים בבוקר של חודש מאי כשבאוויר היו האביב והפריחה. מתוך השקט המוזר עלה קול פצפוץ החצץ מתחת לרגליים. פסעו לאט בשתיקה. מצב מוזר, היא והאיש. איש זר מחפש קבר והיא לצידו, הוא לא הוציא הגה. היא הביטה בו מן הצד. היה גבוה, הגב כפוף מעט קדימה רגליו הארוכות נעו באיטיות גמלונית, לעיתים היתה בהן חדות והתנועה של צייד. פנים שחומות מעט התווים חדים, עיניים חומות מתחת לשתי גבות עבות. מצחו חרוש קמטים ובצדעיו האפירו השערות. הסיגריה לא משה מפיו. ג'ינס וחולצת טריקו גדולה תלתה על כתפיו הרחבות. מי האיש הזה? חשבה.

לפתע נעצר.

"זה המקום. מצאתי," אמר. "עכשיו הביטי וראי של מי הקבר הזה, ותדעי את שמי האמיתי."

על השיש האפור הישן היו חרוטים שמה של אשה, תאריך לידתה ומותה, ומלה אחת מתחת לכל – אמא.

"זהו. כאן מתחיל הכל, וכאן מסתיים הכל," אמר.

אמא. אשה. חיים. מוות.

עמדה בוהה, ואחר הביטה שוב על הקבר ובו, הבעה רכה כשל ילד היתה על פניו. הוא נשען על הקבר, התכופף ונשק לשיש בדביקות.

"אמא", אמר, "אני בא אליך."

מה אני עושה כאן? חשבה. השם הזה שחרוט על הקבר מה מאותת? ניסתה לאמץ זכרונה, חזרה אל הרגעים שהכירה את האיש, רצתה להרכיב תשבץ מקטעי השיחות שהיו ביניהם.

ההיכרות היתה חטופה.

פגשה אותו בבית הבראה בצפון הארץ, לשם הגיעה לצורך השלמת עבודה, רצתה להיות לבד. את שעות הבוקר ואחר הצהריים בילתה בחדרה בכתיבה, היא ירדה לחדר האוכל בשעת הארוחות.

הוא היה שם. ראתה אותו, תמיד במכנסי ג'ינס מהוה וחולצת טריקו ארוכה שתלתה ברישול על כתפיו. ישב בחדר האורחים ועישן, תמיד עישן. חיכה לשעת הארוחה. הוא הביט אחריה והיא התעלמה מנוכחותו. שישה ימים חלפו, לא החליפו מלה, ביום האחרון לשהותה, בשעת בוקר, ישבה באולם האורחים ליד משרד הקבלה המתינה לתורה לסידור החשבון. התקרב אליה ופנה בשאלה: "את לבד כאן?" "כן," ענתה, הרי ידע שהיא לבד.

"באת להינפש?" שאל.

"לא, לעבוד," ענתה, "אני כותבת." התקרב וישב לידה.

"עקבתי אחריך, ניסיתי לנחש מה מעסיך, ואת הלבשת על פניך מסיכת ריחוק והתנתקות מכל הסובב כאן. יש בך משהו מיוחד."

תקף אותו שיעול קשה וחולני. לפני שהגיבה על דרך פנייתו אליה שאלה אותו אינסטינקטיבית: "מדוע אתה מעשן כל כך הרבה?" חייך והמשיך להשתעל. "כבר לא יעזור," אמר, "אם אעשן או לא, המחלה כבר נמצאת בריאותי." המשיך לדבר לאט, "אני חולה בסרטן הריאות. אני בת מעט אחרי סידרת הקרנות קשה, חיי קצרים, נותרו לי עוד כמה חודשים. יש בך משהו מסויים שהביא אותי לרצות לדבר אליך, אינני נוהג לפנות כך, בעולם לא נהגתי כך מעוי."

נדהמה מן הדרך הגלויה והישירה. לא ידעה כיצד להגיב. הוא המשיך לדבר. "אני מרגיש צורך לשוחח, לספר דברים, עקבתי אחריך, בניתי לי את דמותך, ניתחתי את התנהגותך והגעתי למסקנות משלי. זה תרגיל שאני מיומן בו ולרוב אינני טועה. שישה ימים הם פרק זמן שאפשר לתהות על אדם כאשר רואים אותו שלוש פעמים ביום, מתבוננים אחר דרך הליכתו, אחר התנהגותו ליד השולחן, דרך האכילה, צורת מבט פה ושם, אני מאמין בך, יש בך רכות, תקיפות, עצמאות ואת יודעת להקשיב. ראיתי. את נשואה ויש לך ילדים, שמעתי כאשר שוחחת בטלפון. את אשה נאה ו... לא אומר עוד."

נדהמה.

מה היא יודעת עליו? ניסתה לשחזר.

היא לא ידעה עליו דבר, מלבד מה שסיפר לה ברגע זה. כל מה שהצליחה לעשות במהירות הוא לנסות ולהיזכר מה חשבה עליו כשחשה במבטו העוקב אחריה. עכשיו כל תושיה נתגודדה.

בדרך הליכתו, חשבה, היה משהו מיוחד, מבטו היה רואה ואינו מסב תשומת לב, אבל היא הרגישה, לבושו המרושל היה כמעט הפגנתי לגבי גבר בשנות החמישים המאוחרות של חייו. העישון, כן, העישון היה משהו שגרם לה לאסוציאציה של גיבורים בסרטי פעולה, פשע האלימות. בישיבתו תמיד נטה קדימה כמו מתקפל בתוך עצמו, ידיו מונחות על ברכיו וגוו בכפוף אליהן, ראשו שמוט מעט והוק עיניו כודשות כשוק סוקרות את הסביבה. זהו. זה מה שזכרה מאותם רגעים קצרים כשירדה לארוחות ושהתה מחוץ לחדרה. הוא אכן צדק בהבחנתו, היא לבשה את מסיכת הריחוק שלה.

"מתי את עוזבת?" שאל אותה.

"היום אחרי הצהריים," ענתה.

"טוב," אמר, "נוכל לשוחח לפני הארוחה, בשעת הארוחה, ולאחריה. משהו אספיק לספר לך. אני עולה עכשיו לחדר. אני מרגיש שהכאבים מתחזקים ולחצים על החזה, כדור אחד ויהיה בסדר, אני אחזור."

שלף סיגריה, הדליק אותה, שיעול פרץ מגרונו. הוא הלך והתרחק.

נשארה לשבת מביטה אחריו עד שנעלם.

במין עירפול חושים הסדירה במשרד את החשבון ויצאה אל רחבת הדשא הירוקה המוצלת האחורית של בית ההבראה.

מה מתרחש במוחו של אדם שימיו ספורים? מהם הדחפים שפורצים ממנו החוצה ומשנים בו דפוסי התנהגות שהיה מורגל בהם כל ימיו?

מה הוא רוצה לספר לה שכך אצה לו הדרך? מנין האימון שרחש לה היא וזה לו.

נפגשו לפני הארוחה.

"אינני יודע את שמך," אמר, "שמי איתן."

"פנינה," אמרה, והושיטה ידה ללחוץ את ידו.

לחיצה חזקה לפתה את כל כף ידה. הצית סיגריה, נשם עמוק לריאותיו, התכופף, התקפל אל תוכו ולפתע ללא הקדמה פתח בדברים.

"יש מקרים שכשאתה שומר על עקרונותיך ועמדותיך, אתה נענש וסובל כל חייך. מוסר וטוהר הם ערכים עליונים שצריך לשמור, אבל כשלחיצה על ההדק הופכת מקצוע ואתה ממשיך להאמין בערכים האלה, שומר על עקרונות של כל יעבור למרות שסיפות המוות שעוסים לך, או, אתה נענש. ידועים לי מקרים רבים, אני אחד מהם. שנים רבות האמנתי בדרכי הייתי שלם כשביצעתי את מה שצריך הייתי לבצע, עד רגע מסויים, כשסירבתי בא העונש. כל שנות הפעולה הקשות, המתוכללות, ידוד לכימיון, ושילמתי על כך מחיר כבד, בשלוות חיי, משפחתי, ילדי, אמי. זכר אמי ליווה אותי בכל דרכי, דימיתי אותה תמיד לפני שיצאתי לפעולה. שאבתי ממנה כוח, בתוכי שמעתי את קולה. היו לי כינונים משלי כשבירכה אותי כשיצאתי לפעולה. אני מאמין שאדם נולד לכלא תפקיד שאלוהים או הגורל רצו שיעשה, שיפורת מטרה מסויימת. אני את שלי עשיתי. כששכבתי בבית־חולים, ימים על ימים, התחלתי לחשוב מנקודה לנקודה, גורל, כך היה צריך לקרות לי, היו ימים שהזיתי, הייתי בדמיוני הסם, תמונות פרועות באו אלי. אשתי הראשונה, בתי הבכירה, גירושי, נישואי מחדש, בתי הקטנה, אמי. אמי נפטרה לפני עשרים ושתיים שנים, מאז אני מדבר אליה יום יום. היתה לה השפעה מכריעה בחיי. לאם יש תפקיד חשוב בחיים, סביבה מסתובב הכל. על אבי כעסתי כל חיי, לא ביקרתי מעולם את קברו.

"שנים שתקתי, איש לא ידע מה מעשי, היכן אני בזמן היעדרי גם משפחתי לא ידעה. למדתי לשתוק, שכחתי להיות איש שיח. מעולם לא היו לי ידידים. לילות הייתי שרוע בחושך על אדמה זרה, קשוב לכל ניע וזיע, המוות ארב לי בכל פינה. למדתי להקשיב לקולות הדממה של הלילה, הכרתי את זימזומי בעלי הכנף הקטנים למיניהם, הכרתי את רחש העשב וכל הזוחל בו, טעמתי את טעם האדמה, וטעמה התפל של האדמה עמד בלשוני. אוזני היו למכשיר קולט ואוגר. הפנמתי הכל, את הכעס, השמחה, הטוב והרע, הייתי צייד, צייד אנוש. כמו חיית טרף ארבתי לקורבנות. ידיתי בפקודה, היה עלי להתגבר על יצרי, הרגש הרחוק ולא תמיד נתתי להגיון לשאול שאלות, היה עלי לפעול כמכשיר מתוכנת. איש שנשתל בתוך איש."

השתתק באותה פתאומיות שבה החל לדבר. עישן, ידיו רעדו, ידי טובן קשות, איש מבצעים בשדה. חייך.

האם ראתה מבוכה? פליאה על עצמה האם אפשר להתפטר מקשקשי השריון שנדבקו לעורו מי הוא עכשיו?

"אני רוצה שתאמיני לי," אמר, "זה חשוב לי, את העיקר לא סיפרתי." אחר הוסיף בלחש, כמו לעצמו, "כן, יש בך טוהר, זה הדבר. לא פגשתי בחיי אשה שהקרינה טוהר כמוך, כל חיי הייתי בגוף הייתי, בנוף אנשים שוגה, שחור, בחמי. לא, את לא יכולה להגיע גם ברמיזותך הפרוע הקמושות ביותר אל החוויות שהייתי עד להן."

נעצר בדיבורו, בתנועה חדה הציץ בשעון, כועס על הזמן שאזל. אחר המשיך שוב בשטף דיבור מהיר להספיק עוד משהו לפני הארוחה.

"היו כאלה שנענשו כשסירבו למלא פקודה או לבצע פעולה שנגדה את עקרונות המוסר שלהם. הושיבו אותם בבית הסוהר לכמה שנים או נקשרו למיטות שנים על שנים, השתמשו באמצעים שונים לאלץ אנשים לבצע פעולות. היו שנחקרו בשיטות קשות, וכשהתעורר חשד לגבי המהימנות של אחד מהם, נגזר דינו ושילם בחייו."

מכל הנדה בקולו נשמעה מרירות, הנשימה קשתה עליו, התרגשות, הכאב, הזכרונות הקשים הביאו עליו עייפות.

אורחי המקום החלו להגיע לחדר האוכל, שעת הארוחה. התנהג אליה באבירות רבה, קם, חיכה שתעבור לפניו, חיכה שתשב ואחר התיישב למולה. האוכל הוגש מנה אחר מנה. הוא לא הוסיף לספר. היא קלטה את מבטיו והבינה שהסקרנות מסתתרת מאחוריהם, רצה לדעת מה תגובתה. היא שתקה.

"את אשה סגורה מאוד," אמר, "אבל אני מרגיש בעבודת המשושים שלך." פתאום שאל: "האם את מאושרת? אני קורא בעינייך את העצב."

המשפטים האחרונים עוררו בה אי־נוחות ורצון להגיב על הנסיון לחדור לחייה הפרטיים. אבל שתקה. הרהרה בדברים ששמעה על חייו, הסיפור גירה את דמיונה ועורר סימני שאלה. לא היה ברור לה עדיין מהי עבודתו לגביו, תמיד נהגה בזהירות ובספקנות.

בסוף הארוחה קמו לצאת. ביקש אותה להישאר. היתה בפנייתו דחיפות קצרת רוח, כמו רצה להספיק לדחוס חיים שלמים אל תוך שלושים דקות נוספות. נענתה.

"לא אספיק לספר לך הכל," אמר, "אני אכתוב לך. עכשיו תהיה לי סיבה לשבת ולהעלות בכתב את הדברים ולשלוח אליך. יש דברים שאיני יכול לספר, הם עדיין חסויים. איני יודע אם אי־פעם אספיק לספרם."

שאל לכתובתה ולמספר הטלפון של ביתה, לא, הוא לא יטריד אותה, רק יצלצל לשאול לשלומה ולשמוע את קולה. יש בקולה משהו מרגיע, אמר.

היססה, לא ידעה אם היא רוצה שהקשר יתמשך. פתאום שמעה את עצמה מוסרת לו את כתובתה ומספר הטלפון שלה. נפרדו.

כעבור יומיים בשעות הבוקר הטלפון בביתה צלצל.

קולו, המתוסס נשמע מן העבר השני. "התגעגעתי אליך," אמר, "אני חושב עליך בכל דקה, רוב שעות הלילה עברו עלי בכתיבה ואת היית לנגד עיני, אני רוצה שתקראי ואם אי פעם תרצי תוכלי לתאר את סיפור חיי. אני מוכרח לראות אותך, אבוא לבקר?"

רצתה להיות אדיבה ולהישמע לא מתנדבת.

"לא, (תמיד) אני נמצאת בבית," אמרה, "ואיני יכולה לומר לך מתי לבוא."

הוא צחק, פתאום השתעל. "אני אמצא אותך," אמר.

"איך אתה מרגיש?" שאלה. "מה עם הכאבים?" רצתה להתחמק מהמבוכה.

"אני חי על כדורים, עכשיו אני נמצא בביתי, משתדל לנוח ולהתגבר, עלי לעבור שוב סידרת בדיקות, שמרי על עצמך והמשיכי להיות כמו שאת. להתראות." נמר.

היתה כנות בקולו, עליה לרכך מחשבותיה ולהחליט איך לנהוג כלפיו. ניסתה לסכם את ידיעותיה עליו, הוא היה סוכן בשירות הבטחון, נענש על סירוב לבצע פעולה כלשהי שעברה את גבול העקרונות המוסריים שלו, אבל מה היה עד אז? עכשיו הוא שרוף, מחוץ למסגרת. יש בו מישקעים והרבה מרירות אחרי שנים של לחיצות על ההדק. מה לה ולכל זה? סקרנות וחששות דבקו בה לסירוגין. מה היו ציפיותיו? ראה בה אדם שאפשר להפקיד את סודותיו? ואולי לתעדם מפני שעיסוקה בכתיבה?

הוא הפתיע אותה בבוקר של יום המחרת.

הוא עמד בפתח הדלת, מחייך, ובידו חבילת שי. נבוכה.

"באתי לראות אותך, הבאתי לילדיך שוקולד ולך מתנה קטנה, פעמון נחושת מירושלים." הביטה בו, עבר בכל גובהו בחדר האורחים בביתה, וחיוך שובבי על שפתיו וכל כך מעט, חייכה אליו בחזרה. הכינה לו קפה, הוא הוציא את צרור הדפים הכתובים מכיסו. "כאן יש לך סיפור מעניין, קראי ושמרי", אמר. הוא לגם מן הקפה וטעם את העוגות. היא שקעה בקריאה.

מלחמת השחרור. נוער צעיר. אידיאליסט. אוהב, לוחם, אמא. כל מעייניה נתונים לבנה. הוא משוש חייה, ציפיותיה, מקור חייה. יצא למלחמה, הבטיח לה לחזור. קרבות, ימים ולילות, חברים נופלים, נמשכים. קרבות על ירושלים. כפרים ערביים, טיהור, תיסכול, מאבק פנימי בין הרגש לבין חובת מילוי התפקיד. באו שאלות

(המשך בעמוד הבא)

מיכל חפר

בין כסה לעשור

כנפים עושה לה
מחוץ לשורת הדין
מחילות וסליחות.
קולה האהל
ברוח קרים –
תקיעות ותרועות.
שברים שברים
מתפזרת
בצבעי הסתו
בקרני האור.
כנפים עושה לה
מלחות העגן
גשמי נרבות עצבים
בין כסה לעשור
בין תקיעה לתרועה
נדרי נדרים
כפרות ליום הדין.

(מתוך האנתולוגיה "קולות 87", שתראה אור בהוצאת "עקד")

פסח מילין

חתימה טובה

חתימה טובה לכם
לא חשוב אם היא באה קצת באחור
ועכשו תאמר לי
האם הוא חותם לבדו
או האם יש לו סגנים
העושים את מלאכתו
אז תדע לך
הוא לבדו חותם על השטרות
כבר אלפי שנים
אמנם הוא זקן כל כך
וידו רועדת קצת
לכן אנחנו תומכים קצת בידו
בדרך כלל הוא לא שוכח איש
לכל אחד יש לו איזו מלה טובה
השאלה היא במה אפשר לברך אותו
באריכות ימים
הרי מספר שנותיו כה רב
בבריאות טובה
הוא הרי שולח לנו את רפואותיו
בפרנסה טובה
הרי הוא משפע באוצרות קרח
ושוב לא מאחר לברך אתכם
ואגב
אם תקבלו ממנו איזו חתימה טובה
שלחו לי בבקשה עתק

איפה נפגשים כל החלומות

מאת עדנה אפק

„מעניין", היא אומרת, „מעניין איפה נפגשים כל החלומות". וכשהכיסא בווילון המתנפנף ידעה שהם נפגשים איש־שם בין הרוח לבין צמרות העצים המתנועעות. אבל איפה בדיוק לא ידעה.

„הלוואי ויכולתי להגיע לשם", היא אמרה.

„אבל את יודעת שזה בלתי־אפשרי", אמר לה הכיסא שעמד באמצע החדר ושבו נתקלה כל פעם שרצתה לגעת באוויר שהסיט את הווילון. היא הסתכלה בכיסא בכעס ואמרה: „אין דבר כזה בלתי־אפשרי ואתה צריך לדעת את זה. אתה זוכר שהיית רק גולם עץ בעבר הלא רחוק ושכבת חסר שימוש, והנה אתה עכשיו. או אל תגיד לי, בבקשה, שאי־אפשר".

אבל הכיסא כעס מאוד, שתק וסירב לדבר איתה.

היא הסתכלה במזוודתה הפתוחה ובכל החלומות שהיו ארוזים בה והיא ידעה שהם כולם רוצים לצאת ולפגוש את כל החלומות האחרים. היא גם זכרה שבעצם הבטיחה להם לקחת אותם לשם וכל־כך פחדה שלא תוכל לקיים את הבטחתה, ואז שמעה את טיפות המים שבאמבטיה והן אמרו לה:

„אנחנו יודעות את הדרך לשם אבל היא ארוכה וקשה ואיננו יודעות אם יהיה בך הכוח ללכת בה לאורכה ולרוחבה".

„אני אעשה הכל", היא אמרה. „הכל. הבטחתי".

„טוב". אמרו לה טיפות המים. „אם כך, ראשית עליך להפוך למים וזרמים כדי שישטפו ממך את כל גרגרי האדמה שדבקו בך ואחר־כך כשתזרמי ימים וחודשים ואולי אף שנים, תתאדי ותיתלי על צמרות העצים. ושם במקום שישרוק הרוח והצמרות תלטפנה אותו על אף זעמו, שם יפגשו חלומותיך את כל החלומות האחרים".

„אני מוכנה", היא אמרה. ואז בא זרם מים אדיר והיא פתחה את מזוודתה ואחזה בחלומותיה חזק, חזק, כבגלגל הצלה. ואז חשה את כל־כולה זורם במקצב והרשרוש של העולם הפועם עם הגאות ועם השפל. ואז היתה כולה מים זכים, טהורים, כפי שרצתה תמיד. ורק הכיסא שעמד באמצע החדר המשיך להיות כל־כך כיסא.

הוא צחק לה: „את רואה", הוא אמר, „את כולך מים ואין יודע לאן תזרמי ובסוף עוד תהפכי לאדים".

„אבל זה בדיוק מה שאני רוצה", היא ענתה לו. ובדיוק באותו רגע הפך פיה מים. ואז זרמה וזרמה ולא היה לה חשוב לאן ולא היה לה חשוב אם אי־פעם תיעצר. ואחרי ימים וחודשים ושנים הרגישה את חום השמש מכה בה ומייבש אותה.

„אני מתאדה", היא אמרה כשקלו המים מעל פיה. „אמרתי לך", אמר הכיסא. והיא הרגישה איך היא מתאדה ועולה מעלה מעלה.

„תאחזו חזק חזק אחד בשני", היא אמרה לחלומותיה. „בסדר", הם ענו לה.

הרוח שרק בהם חלף אותם ותלה אותם על צמרות העצים. הצמרות העצים שכפפו מפני זעם הרוח ליטפו אותו והרגיעו אותו. הם הבינו את זעמו על כך שהוא תמיד צריך לדחוף אחרים ולהידחק, ולכן לָטפו אותו הצמרות בראשיהן הירוקים־שרועים, כך בעדינות, ונשקו בכל סערותיו.

והיא וחלומותיה היו תלויים כך על הצמרות מרגרגים באמרת שמלות הרוח. „אתם תיפלו", אמר לה הכיסא ונשאר עומד באמצע החדר. והיא אפילו לא ענתה לו. ועוד היא וחלומותיה היו תלויים בראשי הצמרות, מקום שם שורק הרוח, תורד את גוף הצמרות והן מלטפות אותו, החלו המון חלומות להגיע. חלקם חצי רטובים, וחלקם אווריריים לחלוטין וקלים כמוה. ולא פוחד מהרוח, ולא פוחד מכעסו ובולם לָטפו אותו ונישקו אותו והסיבו אותו.

וכל גרגר אוויר נשק לגרגר אחר, וכל החלומות התערבלו והתאחדו. היא זעקה מתוך אווירה: „אני נושמת את אוויריי, אני נושמת את עצמי". וכל הגרגרים האחרים נשמו יחד עימה. וכל חלום נשק לחלום האחר, ונשק החלומות סבך מעליה.

„אתה רואה", או אמרה לכיסא. „אתה רואה שכאן נפגשים כל החלומות". „אבל איך תרדי משם?" הוא שאל. „את תפלי". את תפלי כמו כל החלומות שכבר נפלו ונתקלו בי בנופלם וחבורה עצמה צמחה להם על מצחם. „או אצמיד סכין לחבורה", היא אמרה. „והיא תלך ותקטן".

„חוץ מזה", הוא אמר, „אני בכלל לא יכול לראות אותך עכשיו כי את שקופה כמו האוויר, או איך אדע שאת בכלל קיימת?"

„אתה גם לא ראית אותי קודם", אמרה.

או שזרה את כל החלומות שריקדו סביבה לחבל אחד, וקשרה את החבל לצמרות והחלה יורדת בו מטה, מטה, ורק הרוח שרק בשערה ועם על שהיא הולכת ממנו. והיא הבינה את כאבו ורצתה להסביר לו שהיא אוהבת אותו אבל שהיא חייבת, ולָטפה אותו ברכות כל חלומותיה. או ירדה בחבל החלומות.

„את תיתקלי", אמר לה הרוח. „את תיפגעי מהכיסא". היא שתקה והמשיכה לרדת. וכשנגעו רגליה בכיסא שעמד באמצע החדר, שיחררה את החבל ונתנה לו להתנפנף עם הרוח שכבר לא כעס עליה והסיט את הווילון ברכות.

„חזרתי", היא אמרה לכיסא, „חזרתי עם כל החלומות שלי וגם עם אלה של אחרים".

„בבקשה", הוא אמר לה, „תיזהרי לא להיתקל בי כשאת חוצה את החדר".

היא התיישבה עליו ובהתה בווילון שהתנפנף ע"י הרוח.

„מעניין" היא אמרה, „מעניין איזה חלומות נפגשים שם כעת".

ישראל אלירז

כָּאן לְבָנְט אַחֵר

(1)

כָּאן לְבָנְט
אַחֵר.

מָה עוֹמֵד
בְּתוֹךְ קִיר הַלְּבָנְט
הַבָּהִיר יוֹתֵר מִבְּהִירוּ?

מָה אֲנִי עוֹשֶׂה
עִם הַכָּאן הַלָּבָן

עַל הַקָּצֶה הַצְּפוֹנִי
הַקָּשֶׁה שֶׁל אַסְיָה

שֶׁכָּל הַזְּמַן נוֹלָד וּמִתְפּוֹצֵץ
מִתּוֹךְ גִּיר הָהָר
הַמִּתְלַתֵּל

וּמִי שֶׁאוֹמֵר בַּפַּעַם
הַמִּי יוֹדֵעַ כַּמָּה

'כָּךְ הָיָה כָּאן
מֵאָז וּמִתָּמִיד'

לֹא מַסְבִּיר אֶת
הַ'מֵּאָז וּמִתָּמִיד'

(2)

„זֶה הָאָרֶץ
הַמַּאְדִּירָה"

אַל תִּתְכּוֹפֵף מִתַּחַת, אַל
תֵּלֵךְ מֵעֵבֶר, אַל

תַּעְצֹם אֶת הָעַיִן
הַמֻּנַּחַת בְּתוֹךְ הָעַיִן

הַנּוֹשֵׂאת אֶת הַחֹמֶר
הַנִּרְאֶה, הַנִּבְקָע

מֵעַצְמוֹ
אֶל תּוֹךְ עַצְמוֹ.

עֲמֹד לְגַמְרֵי בְּשֶׁקֶט
כְּאִלּוּ בְּאֶמְצַע קְפִיצָה

וְאִם תּוֹשִׁיט יָד
אֶל הַמִּקְרִים הַקְּטַנִּים

אַל תֹּאמַר עוֹד:
כְּשֶׁהָיִיתִי יֶלֶד.

(3)

אִישׁ עוֹבֵר
וְאוֹמֵר
מִלָּה

אוֹ
שְׁתַּיִם וּמַקִּישׁ

עַל הָעֵץ הַמַּסְמֵר
בְּתוֹךְ הָעֵץ

בְּלֵב „הַיָּמִים הָרְצִינִיִּים
שֶׁל הַקַּיִץ".

זֶה מַה שֶּׁבְּעֶצֶם יֵשׁ.
וְיֵשׁ

שֶׁקֶט שֶׁהוּא
עֲרֵמַת הַלְּבָנְט

הַמָּלֵא אָזְנַיִם כְּמוֹ
מִתְצַלֶּת אֵשׁ.

זֶה הַשֶּׁקֶט שֶׁבָּא
אַחֲרֵי הָאִישׁ

שֶׁאָמַר מַשֶּׁהוּ עַל
הָעוֹלָם וְעָלֵינוּ

בְּתוֹךְ הָעוֹלָם שֶׁעַל
כְּתֵפֵינוּ וְעָבַר

אֶל אֵיזוֹ דֶּרֶךְ שֶׁלֹּא
חָשַׁבְנוּ עָלֶיהָ קֹדֶם

(4)

זֶה הַמָּקוֹם
שֶׁמֵּטִיל עַצְמוֹ עָלֵינוּ

וְצָרִיךְ בּוֹ כָּל
הַזְּמַן לְהַתִּיר

אֶת הָרָגִיל
מִן הַבִּלְתִּי אֶפְשָׁרִי

וַאֲנִי מַבִּיט בָּאָרֶץ
עַד שֶׁאֲנִי רוֹאֶה
אוֹתוֹ

נִרְעָשׁ וְנֶחְצָב בִּפְנִים
יַמַּת הָעַיִן,

תְּלַת־מְמַדִּי, נָקִי
מִכָּל כֶּפֶל מַשְׁמָעוּת

„לֹא מוֹלִיךְ
אֶל שׁוּם מָקוֹם"

שָׁלֵם, מְהֵימָן וּמִיָּדִי כְּמוֹ
שֵׁשׁ אַחַר הַצָּהֳרַיִם

(5)

הַמִּדְרוֹן הָאַנַרְכִי
לְיַד פְּקִיעִין מַשְׁלִיךְ

צוּרוֹת שֶׁאֵין לַעֲשׂוֹת
מֵהֶן קוֹרוֹת לְ
דָת חֲדָשָׁה.

עִזִּים נִגָּשׁוֹת אֶל
הַשֻּׁלְחָן הֶעָרוּךְ וְאוֹכְלוֹת

הַכֹּל, גַּם אֶת יָדִי
הַמּוּשֶׁטֶת לָהֶן

וּמִתְגַּדְּשׁוֹת
עִם עוֹלָם־הַזֶּה.

אוֹמְרִים שֶׁרָאוּ
נָמֵר חָכָם יוֹרֵד

לְשָׁעָה קַלָּה וְעוֹלֶה
וְנֶעְלָם בַּמַּחְצָבָה

כְּאִלּוּ הָיָה צִפֹּרָה
רְשׁוּדִית

(6)

יֵשׁ כָּאן דָּבָר
אָבוּד

הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל
בֵּין הָאַרְצִי לַנִּצְחִי.

לְאַט מַשֶּׁהוּ
מֵאָחוֹר עוֹקֵת,

בַּתֶּפֶר הֶעָדִין בֵּין
פְּקִיעָא לְבֵית־גַ'ן.

דִּיזֶלִי אוּלַי.
„אֶבֶן בָּאֲוִיר" אוּלַי.

הַכּוֹנִים בְּתוֹךְ הַשָּׁלֵם
פְּשׁוּטִים כְּמוֹ בְּמִזְרָקָה.

לֵךְ אַחֲרֵי הַשְּׂרֵפוֹת
תַּגִּיעַ.

לְאָן
אַתָּה הוֹלֵךְ?

אִם לֹא אֶל תּוֹךְ
מוּבֶלֶת הָעַיִן

שָׁם אֲנִי חַי
מִיּוֹם לְיוֹם יוֹם

(7)

וּמָה אַתָּה מַצִּיעַ
מִלְּבַד לְהִכָּנֵס

אֶל הַפְּרָטִים
וְלָצֵאת?

לְהַבִּיט
עִם עִפָּרוֹן בַּיָּד

(בְּלִי לָדַעַת אִם אֲנִי
בִּפְנִים אוֹ בַּחוּץ)

כְּמוֹ יֶלֶד הַהוֹפֵךְ
בַּבֹּקֶר אֶת הָעוֹלָם

לְחַפֵּשׂ אֶת נַעֲלָיו
שֶׁמִּתַּחַת לָאַף.

וְאֵין לַתְּנוּעָה הַלְּבָנָה הַזֹּאת
עַל מָה לַעֲמֹד

אֶלָּא עַל קַו
הַהִידְרוֹסְטָטִיוּת
שֶׁל זָוִית הָעַיִן.

עַכְשָׁו הַזְּמַן
לִשְׁאֹל:

עַד הֵיכָן עָלֵינוּ
לְהַגִּיעַ

כְּדֵי לָדַעַת
שֶׁהִגַּעְנוּ?

קו 405

מאת רות בלומרט

הבוקר היתה הנסיעה מירושלים לתל־אביב נוחה להפליא. איש לא הדף אותי, לא רמס את בהונותי או תקע בי מרפק. גם מיזוג האוויר בתוך האוטובוס פעל כראוי ולא צינן אותי כפי שחששתי. כשחלף האוטובוס על פני הפיתול השלישי שבדרך היורדת לשפלה, ירדה עלי שלווה מוחלטת שכמעט התמכרתי לה. אך רק כשהבחור הצנום במושב שלפני קם ממקומו וניגש לנהג לשאול או לבקש דבר מה, תפסתי שהנוחות הזאת מקורה בשתיקת הרדיו. הנהג נהג והנוסעים עסקו בשלהם, קראו או נימנמו. אחרים בהו קדימה או לחלון אך הנוף זהר וסינוור. לרגע חששתי שהבחור מבקש מנהג האוטובוס לעצור באמצע הדרך מסיבה דחופה כלשהי, או אולי יבקש מן הנהג שיפעיל את הרדיו או שיחזק או יחליש את המזגן. הנהג ענה בקיצור ומכיוון שהאוטובוס לא נעצר ואף לא חל שינוי אחר, נרגעתי לחלוטין ואיפשרתי לעיני להתרכז בדוגמה הסבוכה על הריפוד הפלאסטי המכתמתם על המושבים. הנערה שישבה לידי ובחיקה הפתוח נגבת מקופלת המוכיחה שפניה מועדות לשפת הים, הוציאה מין ספרון, רומן מתורגם בלי ספק, שהדפוס עליו מרווח מאוד ונוח לקריאה וזהו גדוש משפטים מסעירים כמו: "ליבה הלם בפראות כשעטות של אלף סוסים דוהרים במירוץ לקרב והיא נשאה אליו את עיניה החומות המעוטרות ריסים ענקיים שהזכירו מניפות מרהיבות מנוצות טווס שרופרפו, אף הן, בהתרגשות ופיה העדין, המשורטט היטב, שצבע השפתון היקר רוזה בו מעט מן ההתרגשות פלט הברות קטועות שלא היתה לה כל שליטה עליהן: „אוה, ג'וני, אני אוהבת אותך כל כך", ובעבור כמה שורות או דפים – דעתי הוסחה לרגע – ראיתי שסבבתי להפסל בסמיקה הקטע שפזלתי אליו, במין דחף סקרנות חסר בושה, תיאר כיצד הגבר הקשיש שטח את אהבתו האומללה לאיזו נערה במשרד הנתניה המרוכזים פורסת בהמשך כ־ויק דב, כבסיה לה שנישאו תמו זה שנים, שאשתו קיה או בגדה בו וקטע לא ברור) ועוד. לא המשכתי לעקוב, שכן אותו רגע שמעתי את השכן שבמושב לפני, אותו בחור צנום קודם לנהג, משוחח בקול רם יחסית עם בן־שיחו לידו, מספר לו על איזה עניין שיש לו בבסיס האוויר שנקמע מלפול מן הישוב לידו, המשיך אותו בחור לדון בעניין השביתה האחרונה של האוטובוסים והקיצוצים בשירותים, חיווה דעות נחרצות על דת ופילוסופיה וטבע האדם. מכיוון שהדברים שנשמעו בחלל לא היו בעלי אופי אישי, ניסיתי להציץ בין המשענות שלפני אל המושב, לראות מיהו הבר־פלוגתא של הצעיר והא ראיתי איש. הייתכן שהוא משוחח עם המושב הריק והאוטובוס לא היה מלא? ודאי, בחום היום החל המסכן להזות. או אולי הדממה הכללית באוטובוס הרדימה את עירנותו לאחרים או עירערה בו משהו.)

הנערה שלידי סגרה את הספר ונמנמה. ביקשתי אף אני לנמנם אבל הדי השיחה נכנסו וחילחלו לתוך תוכי. החלטתי שלא לדעת מי יושב במושב הריק לפני ואף־על־פי־כן חזתי ימינה ושמאלה. מובן שלא ראיתי דבר.

האוטובוס כבר קרב לתחנה המרכזית בתל־אביב. הנערה שלידי התמתחה, הזדקפה ויצאה. אני הזעתי מתוך שינה מתוקה במיוחד וכבר לא זכרתי מהי מטרת נסיעתי אבל התעשתי וקמתי לצאת. הבחור הצנום העמיס תרמיל על כתפו ובבקבק כמדי נראה במושב שלפני ראש קטן, בהיר שיער. אהה, כמובן, זה היה ילד. לא ייתכן. הוא לא היה מנהל שיחה כזו עם ילד. הבחור הביט בי בחוסר גלוי. אספתי את חפצי המקשים בנחישה עניינית ואז קמה ממקומה היילה בלונדינית בעלת פנים מנומנמות ונילוותה לבחור.

בחוץ היה החום מהמם כמגע בגד הדפי. שכחתי בה קיה.:)

1. הערת הכותב: המספר בסיפור זה מניח שהצעיר שקודם לכן עידער מעט אם שלוחו משוחח עם עצמו. אין שום סיבה להשלים עם אבחנתו, שכן הוא עצמו יכול אף הוא להיות ששיחה בעין זו נשמעת לאוזניו באותה דממה שהעלה על גם הערותיו הארוכות והמוחרות על הנסיעה מעידות שיתכן שהוא בלתי מהימן.

הערת המגיה (להערת הסופר): הוא ודאי דיבר עם גמד. אני מכיר כמה וכמה אנשים קצרים. אצלנו בדפוס יש אחד כזה היושב מכס על שולחן העבודה.

הערת הקורא (להערות לעיל): שטויות. כמי שיודע את הסיפור עד הסוף, ברור לי שהצעיר הוא בעל אוב. אולי הוא אמן קרקס המתאמן בדרך לפסטיבל כלשהו, משום כך, כשירד מן האוטובוס יראה אותו המספר אוחז בובה ענקית. היא ישבה לידו במשך כל הנסיעה, כמובן בלתי נראית מאחור. אולי אפילו שכבה מקופלת. לסופר יש רעיונות ובאמצע הוא מתקפל ומחפש דרכים אחרות. המגיה נוטה לעיין בקטע אחר ולעבור בריפרוף על השאר כמי שמציץ לספר שסכנו לספסל קורא... תפקידו לבדוק אותיות וסימני פיסוק, לא תכנים. הגהה של תורת היחסות לא תעשה ממנו פיסיקאי.

הערת הסופר (מס' 2): קראתי את כל ההערות לעיל. מעניין עד כמה מסרבים אנשים להשלים עם הדמיון ומעדיפים הסברים. בכוח בידיו בחור בעל אוב, זה כל כך משעמם. זה אופייני לסופרים בעלי דמיון של קוסם מצוי. לעומת זאת, אם המספר בלתי מהימן נפתחות אפשרויות מרתקות למדי. אבל נשוב לענייננו במקום ללכת סחור סחור. הנתונים הם שהבחור במושב הקדמי היה רגיל למראה ולא סימפאטי במיוחד. אבל עכשיו מרוב הערות קוצצו כנפי מעט ואני אשנה את הסיפור לחלוטין.

2. הערת הקורא: ברור שהסופר הוא המספר משום שאירע לו הוא מאשים אותנו בחוסר דמיון איך יתרץ סיפור שכזה? השינוי בכיוון הוא אמתלה עלובה והתחמקות מקבלת אחריות על מחוייבותו לספר סיפור. אגב, לאן נעלמה הבובה?

הערת המגיה (להערת הקורא ולסיפור): הערות, זה מה שאני־יודע הכי־טוב. אני מומחה למאמרים עם אלפי הערות ומראי מקומות. פעם החלפתי, ביודעין, הערות של שני מאמרים בקובץ. איש לא הרגיש, האמינו לי, גם אלה שכתבו זאת. עובדה, לא היו טענות.

הערת הסופר (להערות לעיל, כמובן): אינני המספר ואינני הגיבור/ה בסיפור הנ"ל. לקורא יש עוד ללמוד הרבה קודם שיוכל לביקורת הספרות. אני בדקתי כאן משהו. מי לא נסע פעם באוטובוס ותהה לדעת מיהו בן שיחו של השכן המסמפן במושב קדמי או אחורי ואפילו השתתף בקול או בהנאי בשיחה המתנהלת בקירבתו. האמת היא שכאן היה לי הכיבוי נפלא, שקרה באמת, שכן התברר כי הבחור הכיר את הילה לבבב. שחיכתה להם בתחנה ולחש לו מיזתו. לא שמעתי בה, אבל הם ניגשו לקיוסק הסמוך וקנו שתייה קרה ומזה דיעה. עברתי אף אני להתקרב לשם כתגיגת קבצן ונשך בהרהול הבחור הצעיר זה הסתובב על עקבו ונישק על ספתיה. הקבצן צנה ואנשים נאספו סביב. בעניין איך הגיבור/ה שיסב/ה מאחור יגיב. תגיב לדבר בזה ואיך הקורא המשכיל שהכביר הערות מבריקות עד בה יסביר את השיחה המבריקה שהתנהלה לדבריי באוטובוס בין אותו בחור צעיר למושב הריק או לבובה המתקפלת. זאת הקשר של כל אלה לכ.ב. או לקבצן המנשק סמוך לקיוסק בתחנה המרכזית באמצע יום קיץ. ובכלל, המספר אינו הסופר ודאי שלא הגיבור. כאן יבוא אולי איזה מבקר (מקצועי) מאסכולה אחרת שיבחן לא את הכיכד הפסיכולוגי שנזגה – הרי ברור שהגיבור/ה הוזה, כפי שהערתי בראשונה והסיפור הוא אחר לחלוטין – כי אם יעיר בחצון על הבדלי מעברות ועוד (אף־על־פי שגם עשירים בכבישים לנסוע באוטובוס ממוזג ונוח, על אף הדוגמה המבוצעת בריפוד הפלאסטי הזול של המושבים). ובקשר למה שאמר המגיה, ידוע לי שהוא גמד היושב על השולחן אבל לא ידוע לו שנערך הדיקרב בכל דפי העיתונות בין שני מחברי המאמרים ועורך הקובץ נמצא תלוי. או אולי מוטב לו שיסתתר מתחת לשולחן.

הערת המגיה (מס' 2): אני משמיט את כל שאר ההערות, על אחריותי. הדברים חסרי שחר. באמונה. אפילו פוליטיקאים לא היו מבלבלים כך את עיניהם. ראה את הערתי הקודמת.

הערת החיילת: הקורא הוא הנוסע מן המושב הקדמי והוא ביקש מן הנהג למהר, היתה לו חורה בתל־אביב. הבובה המקופלת היתה בתרמיל לכן לא הסופר ולא המספר ראו אותה, אבל הקורא כמובן ידע עליה. הוא בעל אוב, מתחיל, ניהל את כל השיחה עם עצמו, לכן נשמעו רק מלמולים בתגובה. אני כמובן נמנמתי, אתמול בערב בליתי משהו משהו. כזכור, גם בסיפור נראיתי מנומנמת כשקמתי.

הערת הקורא (מס' 3): בכל זאת הצלחתי לגמור הכול. זה לא כל כך מסובך ומבולבל כמו שהמגיה חושב וכמו שהסופר מקווה. הסופר מבקש להתחכם. הוא הגמד ורוב הסיפור שלו מתחת לשולחן. אפילו את הערת החיילת הוא זייף, הרגשתי. פשוט לא היתה לה הצדקה. מעכשיו אקרא רק ספרות מתורגמת.

הערת הסופר (בכתב־יד): המלה האחרונה היא של הקורא, אבל שיידע שלפרנסתי אני נאלץ לתרגם. בפסידונים, כמובן.

פנחס שדה

(המשך מהעמוד הקודם)

וכדומה. כמובן, כל זה במדרגתו, ועם אלמנט של באמנות. הבעש"ט, חיוניותו לאין־ערוך יותר גדולה. כפי שמשתקף מתוך הסיפורים, הוא היה מבוסס במגפיו בבוץ השדות, פוגש בעלי־חיים בטבע, בא במגע עם צמחים, עם איכרים, עם מכשפות, עם כוחות דימוניים, עם נשים משוגעות, עם חיית הלילה, הים, האדמה, הוא היה אדם הרבה יותר רבגוני, יותר שלם, יותר מלא חיים, מלא כוח. הוא היה גם אדם יותר אירוטי, במובן המהותי של מלה זו. לאור כל זה הוא, באופן טבעי, מעורר בי יותר אהבה.

– ספרך מביא את סיפורי הבעשיטים ומציב לעינינו, לפי הביטוי שלך, דמות של גאון דתי.

ואם אתה מאמין שהסיפורים האלה כולם אמת?

ראשית כל אענה תשובה ברורה כן. ועכשיו אני רואה אותך כאן מולי, מעבר לשולחן, מביט בעיני וכאילו שואל: „אתה באמת מאמין? אני צריך איפוא להסביר מה פשר אמונתי.

יש בין סיפורי הבעש"ט אחד שנגע מאוד אל לבי. אין זה סיפור דמיוני אלא משהו שהבעש"ט אמר לאחר מות אשתו. זהו, בדרך כלל, דבר שאיש לא התייחס אליו במשך 227 השנים שעברו מאז מות הבעש"ט, אף שבשבילי היה זה טבעי להתייחס לכך, כי הבעש"ט, ככל דמות או נושא שאני נוגע בהם, לא היה חומר לימודי, או חסידותי, אלא אדם חי. ובכן, לאחר מות אשתו הוא אמר פעם: „אילו היתה אשתי בחיים, הייתי מסוגל לרחף ולהמריא השמיימה באמצע היום ובאמצע השוק, ולא כמו אליהו הנביא שבסתר הכל עשה כך במדבר".

והנה, למעשה, אתה צריך לשאול את הבעש"ט, במקום שתשאל אותי: „אדוני היקר, האם הנך מתכוון לומר ברצינות שהיית יכול לעוף, או שאתה מספר לנו סתם מעשיות?" עכשיו, הואיל והוא אינו יכול לענות לך, אני אענה. ובכן, כדי להבין את דבריו אין הכרח להאמין בסיפורי־פלאים, או להיות חסיד – צריך רק לדעת מה זאת אהבה. כי מה, בעצם, הוא אומר? אחרי מות אשתו אמר, שאילו היתה חיה, כי או היתה לו תחושה שיכול היה להמריא ולרחף, תחושת התרוממות, מעוף. ואולם עכשיו, אמר, לאחר שהיא מתה, שוב לא יכול הדבר להיות. הכל יורד, הכל שקע.

ומדוע אמר שהיה יכול להתרומם דווקא מעל השוק? למה לא, למשל, מעל בית־הכנסת, מקום שכאילו יותר שייך לאיש יהודי כזה? לכאורה הלא מתאים כי גם יתרחש בסמוך לבית־הכנסת, וזה גם כראוי קצת לבית־הכנסת. ואולם השוק הוא המקום שהתקשר בדמיונו של הבעש"ט עם יישותה של אותה אשה. השוק הוא המקום אשר לשם היתה הולכת יום־יום לקנות ירקות, פירות, דגים. דברים כה פשוטים, אך אחרי שהאשה כבר איננה, מתה, או לא מתה, או אתה תופש, אם הנך תופש, עד כמה שזה מקודש. אותה הליכה פשוטה של אהובתך, אשת נעוריך, לשוק של מלא ירקות, אחרי מותה, אחרי שהיא בכל אופן איננה, אתה תופש – כן, אילו אפשר היה להחזיר את הזמן, את גלגל הזמן, את האהבה, כי אז, אמר הבעש"ט, אז הייתי כה מאושר, עד שהייתי יכול לעוף, לעוף מעל אותו שוק ירקות. ועכשיו, הוא אומר, עכשיו כבר לא.

הספק

(המשך מהעמוד הקודם)

המוסר והטוהר. עמידה בעקרונות, ואז קרה מה שקרה. במהלך סיפור אחד הכפרים הערביים עמדו חמישה לוחמים, הוא ביניהם. ועם הכאב היה בהם, עשרות מחבריו הלוחמים נפלו, והם עמדו לנקום את דמם. כמה מבני הכפר באו לקראתם, ואז היתה ביניהם אשה וילד, כבן שמונה היה, מחזיק בשמלת אמו ובעיניו הפחד. האם יללה וביקשה רחמים על חייהם, והלוחמים כיוונו אליהם את נשקם ועמדו לירות. בשניה האחרונה הוא קפץ, עמד מול חבריו ואיים בנשקו עליהם, אם יירו באשה ובילד – הוא יירה בהם. חבריו הלוחמים היו המומים. הוא הציל את האם והילד. לא יכול היה לנהוג אחרת. זה היה עבורו הגמול.

הניחה את הדפים. ראתה שהוא מביט בה.

„זה פרק קטן מחיי, זו התחלה. עוד תקראי בהמשך במגע הפנוי." פתאום אמר: „אני רוצה שניסע מחר לירושלים, תכירי שם את בתי הבכירה מנישואי הראשונים. זה רצונה של אמי, באה אלי בחלום, היא תמיד שומרת עלי, אני מאמין שמכל השעות הקשות יצאתי חי ושלם בזכותה. את הופעת בחיי בשעה קשה, את תשובה לי."

הפסיק כדי להצית סיגריה. כשעתיים חלפו מאז שהגיע, קם ללכת. „מחר ניסע לירושלים, את מוכרחה להכיר את בתי, תמצאי אתה שפה משותפת היא אשה משכילה למדה פסיכולוגיה. טוב להכיר אותך את מביאה שוב טעם לחיי."

יצא בפתאומיות, אולי כדי לא להסגיר התרגשות. הלך.

זמן מה לאחר מכן עוד תככה בדעתה, צירפה דבר לדבר, למצוא אחיזה. כבמשיכת קסם החליטה שהיא נוסעת אתו לירושלים. תכננה את יום המחרת כך ששעותיה תהיינה פנויות.

עמדו מול הקבר.

הוא נשען עדיין על השיש. השם החרוט על הקבר היה שם משפחתו המקורי. לימים שינה אותו. כשהתרגשם אמר: „כשאמי מופיעה אלי בחלום אני בא מיד לבקרה. אני חב לה את אמונתי באדם, זכרה ליווה אותי תמיד ומרסן בי את היצר החייתי, הבהמי שהיה מתפרץ מתוכי. מה אומר לך השקט" שאל.

„לא אומר דבר," ענתה.

בופו התקשה, מבטו השתהה עליה הקרני מעט, שמא מסתירה היא את מה שהיא זוכרת או יודעת, פתאום התרכך, התכופף והניח אבן קטנה על קבר אמו.

„בואי נלך," אמר.

שוב צעדו בשבילים בשתיקה. השם העסיק את מחשבותיה. מה מאחוריו איפוא את זכרונה ולא העלתה דבר ושב חששה ממה שעתידה היא לגלות.

נסעו לירושלים.

בתחילה היתה שתיקה, אחרי זמן מה של נסיעה אמר: „הדרך לירושלים מזכירה לי תמיד ימים מופלאים, השנים היפות של חיי, כשהייתי צעיר חדור אמונה ושמחת חיים. מאז דברים רבים התרחשו. יש לך מכונית יפה, את כל חיי הייתי בצביעות, בריחת מתוך שכורה, בסכנות. זרקו אותי לכלבים. הכושי עשה את שלו, את יודעת." הצית סיגריה והמשיך.

באחד הימים בעת מילוי תפקיד ביקרתי בבית־סוהר, שם התנסיתי בחויה שתבעה ממני כוחות להתגבר על יצרי, שהשאירה בי תהיות. הכניסו אותי לתא שבו היו כלואים מספר מחבלים, אוסף מגוון, עיני קלטו אחד מהם כבן שלושים, ישב בפינה, משהו בעיניו זיעזע אותי, הועיק את כל חושי. עמדתי המום, תקוע, בבת אחת נעו לנגד עיני תמונות מן העבר, חברי לנשק, כפר ערבי, אשה וילד. הילד. קול יללת האשה, העיניים, עיני הילד, ועכשיו – אותן העיניים הביטו בי. מ ח ב ל. ניגשתי אליו, לא זיהה אותי. מעגל כפרי טובה שכבגר."

קולו היה נרגש, תקף אותו השיעול. פתאום חשה אליו אהדה. לאחר שנרגע המשיך. „היו רגעים בחיי שהייתי אלים מאוד, כך הכתיב המצב. נכלאתי פעמים לתקופות של שנה בכל פעם, שרדתי בגק. האשמתי בשוד ונסיון לרצח. אני רואה שאת מוסרית, אל תדאגי, כלפיך לעולם לא אוכל להיות אלים. יש בך כל כך הרבה טוהר."

נעצר בדיבורו לבחון איך משפיעים עליה דבריו.

היא השתדלה להיראות מרוכזת בנהיגה. שוב חזר למוחה החשש, אי־שקט התפשט בגופה. לא הגיבה עדיין, צבוה מידע, נתנה לחושיה לנשום. לאחר שתיקה קצרה המשיך: „כל עניין השוד והניסיון לרצח היה מבויים. זו היתה הסוואה. השתלתי בין אסירים בטחוניים. לאחר שמילאתי את תפקידי, שוחררתי."

לשניה הפנתה אליו את ראשה לבחון את הבעת פניו. מהי האמת?

„בעיני הציבור הייתי ונשארתי פושע, היו פירסומים בעתונות, תצלומים, מאמרים, כדי ליצור מסגרת הסוואה מהימנה. מעולם לא הוסר מעלי הדימוי הזה, ולא פורסמה האמת."

מהי האמת? חשבה.

„אני רוצה לטהר את שמי בעיני הציבור, עכשיו שימי קצרים אני מרגיש זאת כחובה לילדי ומשפחתי. האם שמי המקורי מזכיר לך שם של פושע שנשפט ונאסר? שיניתי את שמי כדי שבתי מאשתי השניה תגדל ללא הכתם שאתו גדלה בתי הבכירה. לא, היא איננה יודעת דבר עלי, ועדיין לא הגיע הזמן לספר לה. היא צעירה ואיני רוצה לסבך את רגשותיה. בחודשים שנעדרתי מן הבית הייתי כלוא, חשבה שאני נמצא בשליחות בחו"ל. שנות חיי הטובות עברו עלי בחשיכה. הקדשתי את הכל למען מטרה שהדרך אליה היתה השחרת כפיים ונקמה. רצו שאמלא תפקיד נוסף שהיה כרוך במותם של אחרים, נשים וילדים. סירבתי. נענשתי. עכשיו אני אצלם על הכוונת. אחרי סירובי נשארתי ללא מקור מחיה, הגעתי עד לפת לחם, לא נותנו לעזרתי. לחצו עלי בשיטות קשות, הוציאו את אשתי ובתי מן הדירה, זרקו את כל תכולת הבית לרחוב. לא היה לי קיום. נאלצתי להתפרץ לביתו של איש אמיד, לאיים עליו באקדח שיתן לי כסף, לגאול את משפחתי מחרפת רעב."

דיבורו היה קשה ותוקף.

המשפטים התפרצו מפיו, בקולה היה חוסר הסבלנות, התמיהה, אי־האמון.

„יש הרבה דברים שאינם מסתדרים עם ההגיון הפשוט שלי," אמרה „עברת בשירות הסמוי כסוכן, שכרם של סוכנים אינו דל במיוחד, אפשר לקיים אשה וילד. מדוע אתה מסתיר מבתך שהיית סוכן? מכן אינו איש מבצע? אם אתה בטוח בנקיון כפיך, מה הרתיעה? בוודאי יש מסמכים שיוכלו לאשר את תפקידך ושהכל בויים לשם הסוואה. בהיעדרך מן הבית הרי שירַת מסרה בסתכנית ממדרגה ראשונה. קשה לי לקבל כמובנים מאליהם את דבריך. אני מנסה לקשור חוטים ואיני מצליחה במיוחד."

התפרץ לדבריה בצעקה כמעט.

„את לא מאמינה לי, את פוגעת בי, אני נותן בך אימון מלא, ומספר לך דברים שלא סיפרתי לאיש. בהמשך הדפים שנתתי לך לקרוא ציינתי שמות של אנשים, מבצעים שביצעתי, מקומות הארצות בחו"ל ששם הייתי כאשר התרחשו שם אירועים מסוימים ואני הייתי קשור בהם. באיזה מטבע את מחזירה לי?"

היא רעדה בכל גופה, ניסתה להתרכז בנהיגה. הדרך לירושלים הולכה להתפתל אחרי שער הגיא.

היתה בסיעור מוחין, לצידה ישב אדם חולה, ימיו ספורים, נאחז בה כבגלגלת קסם, דרכה יכול לשחרר את אמיתותיו או שקריו, לטפול על חייו מעשי הקרבה, להיות מר נפש, או להחזיף בכנות ולנוח מתחושת הלחץ המעיקה שמתחת למסיכה. התרכבה אליו.

„בתך מוכנה לגלגל" שאלה.

„כן," ענה, „היא גרה בדירה שכורה, בעלה נמצא עכשיו בחו"ל, נסע לכבס."

„אני חייבת להיות כנה וישירה כלפיך," אמרה, „אני מגיבה בספקנות או בזהירות, עד שנוהה דעתי."

„אני מרגיש," ענה.

שתק.

הגיעו לשערי ירושלים. העיר הזו תמיד השרתה עליה תחושה רוחנית מיוחדת. הגביהה אותה מן המציאות. הפעם היתה שונה מתמיד, הרגשת המתח והסקרנות תפסו את כולה. בתו חיכתה להם. תערובת של תכיבות ודיהוק היו בה. הכינה קפה. שלושתם ישבו סביב שולחן נמוך על כריות גדולות שהיו פזורות על הריצפה. הוא חייך בסיפוק, בהנאה, ברוגע כמו בהרגשה של נצחון.

בתחילה היתה מבוכה עד שהתפתחה שיחה, היו גישושים מאחת אל השניה, על מה – איך – הוא ישב התבונן ואמר: „נפלא שנפגשתן, שתי נשים נאות, נהנה להסתכל איך שאתן מדברות, פשוט תענוג."

בתו הביטה בו מחייכת, ואחר פנתה אל פנינה ומבטיהן הצטלבו. בעיני בתו היה מבט של ספק שאלה ספק תהייה, מה הביאה זו לכאן. מיד הפנתה פנינה את עיניה ממנה כדי שלא להסגיר דבר.

התפתחה ביניהן שיחה על אמנות ופסיכולוגיה, הוא לא השתתף בשיחה רק האזין, חייך, מדי פעם השתעל ועישן ללא הפסק כמו להקניט את המחלה.

מדוע רצה שתפגוש בבתו האם רצה להתפאר בבתו – אשה נאה, משכילה, שלא מביישת אותו למרות שגדלה עם כתם הספקולאטיבי־ארלא של אביה על מצחו. בימים הארוכים של הילדות כשלא היה לצידה, לא נשברה, גם עם פרשת הגירושים של הוריה הצליחה להתמודד, הלכה ללמוד פסיכולוגיה. פנינה ניסתה להתחות על מה בתו חושבת עליה ועל הביקור שמטרתו לא הוגדרה.

ברגע של שתיקה, פנה לבתו ואמר: „אמרתי לך שתפגשי באשה מיוחדת, אתן צריכות להמשיך את הקשר."

בהמשך התנהלה השיחה ביתר קלות ובפחות מבוכה, אבל עדיין היו גישושים להצדקה הנסיעה וחיפוש אחר מטרת הפגישה.

בתו נראתה בוטחה יותר אבל עדיין מרוחקת מעט. שאלה בהתעניינות על מעשיה של פנינה כדי לענות על שאלות שעלו במוחה. משהו ארעי היה באווירה של החדר, ומשהו צונן היה בתו. בפניה היתה הבעה של חוסר מנוחה. כמו היתה מרגע לרגע, האם ירשה זאת מאביה? הקשר ביניהם נותק לפני שנים ולא חזר להיות קשר טבעי שבין אב לבתו במשפחה תקינה. לא יכול היה להיות כזה, ורק מידת סלחנות או חמלה בבידיה יכולה היתה לתפוס מקום בביתו מחדש. והוא רצה כל כך בהפגנת קשר טוב וקרוב.

ברגע מסוים השתלטה על פנינה הרגשת אי־נוחות, הביטה בשעונה ותנועה זו הביאה לתגובה חדה של אביו. „את ממהרת, אין לך מספיק זמן," אמר, „או בעוד כמה דקות נוכל לנסוע חזרה."

בתו חייכה, התנצלה שאין ביכולתה להציע ארוחת צהרים, ושאם תבוא עוד פעם לביקור תדאג לארח אותה בצורה נאה יותר. נפרדו באותה האווירה של סימני שאלה שבה נפגשו, רק חייכו בפחות מבוכה.

פנינה רצתה כבר להיות חזרה בבית. היא ידעה שמרגע שתחזור תגבה לחפש את מה שמסתתר מאחורי האיש הזה. היא תנסה להשיג עיתונים מן התקופה שהיה בשירות פעיל ושעליה דיבר. היא תקרא כל מה שהתפרסם אז, את סיפור השוד שהיה הסוואה, לדבריו, ועל פרשיות אחרות שהתרחשו באותה תקופה. אולי תצליח לדלות במידת האפשר פרטים שיבהירו לה, שיאירו לה אותו באור נוסף. אולי תצליח ואולי לא, והספק ישאר.

בנסיעה חזרה היתה שוב שתיקה, עד שאמר לה בסוף תקוף משהו.

„את מאכזבת אותי, אני נותן בך אימון ואת כמו סוגרת על פני בהתנהגותך הספקנית ובאי־השקט שפורץ ממך, אם את חוששת תורידי אותי בבקשה כאן וביד, וכבר אמצא לי את הדרך חזרה."

שוב נרהבה מן התקיפות שבו חרות החושים. כמעט שאמרה לו לרדת, אבל משהו עצר בעדה. האם היא לא מסתכנת? מה יהיה אם פושע אלים ישב לצידה וכל הסיפורים בדויים והאשה שפגשה איננה בתו ואלף דברים אחרים המתבצעים במוחה. החליטה שהדרך הטובה עכשיו תהיה להגיע לתל־אביב, להוריד אותו ולנסות לנתק אתו את הקשר עד שתגלה או תחשוף עליו פרטים. כיצד תגיב עכשיו? מה לה ולו בכלל? האם הכאיבה לו? מה הרכושנות הזו שהוא מפגין כלפיה פתאום מכוח במכתב שכתב לה, המכתב שבו סיפר לה על כמה מההתרחשויות בחייו, הכודים לה עדיין המשפטים שפתחו בהם את המכתב. „...לא ארע באם מאמין אני באל כל יכול, לא ארע אל מי אפנה, אלי, מדוע פגשתיה הכרתיה אולי בסוף ימי עלי ארץ... קבלי דברי ללא צער וכאב, כי זה דרכו של עולם, אלה תעתועי גורל, לא לנו הפתרונים..." וסיים: „עצמתי עיני וחשבתי על אותה פגישה בינינו, שמעתי את קולך הרך המרגיע, קולך המלטף והעוטף את כאבי אשר נעלמים להם כאשר אני שומע אותך." מלים גבוהות ורגשניות. מדוע הוא נתלה בה? אולי מחר מפתח הזיות ודמיונו פורץ כאשר הוא נתון להשפעת הסם והכריזינו הוא מגיב בקיצוניות לכאן ולכאן.

המשיכה לנהוג ברגיעה כלפי חוץ. הביטה בו לשניה וחייכה כדי לא להסגיר את מחשבותיה. אמרה לו: „אתה נראה לי כועס, אני חושבת שאין לזה הצדקה, נדמה לך שכולם נגדך ושאין מבינים אותך כראוי, זה לא מדוייק."

היא נסעה במהירות של מאה קמ"ש, הוא התחיל להשתעל, פניו היו חיוורות ועייפות. בקול מתפייס אמר לה שהיא נוהגת טוב ובבטחון ושתתאים להיות נהגת בתחרות מירוצי מכוניות. משהו מן המתח פג. הגיעו לתל־אביב, הוא ירד מן המכונית חייך ואמר: „אני אתקשר אליך, אני אמצא אותך." וכך ללא מלה נוספת או לחיצת יד, כפי שנהג תמיד, הזדקף בהופעות מרדה על רגליו הארוכות והגב כפוף מעט מהתקף נוסף של שיעול.

בימים שבאו לאחר מכן פתחה בחיפוש בארכיונים אחר העתונים שבהם התפרסמו הידיעות עליו, ומצאה. ראתה את תמונתו בכל העתונים של אותה תקופה. תמונה של איש צעיר ונאה בפנים מלאות עם בלורית שחורה ועיניים גדולות. היה שם תיאור מעשה השוד, ונסיון לרצח, המשפט והמאסר ופרטים אחרים שלא הוסיפו מידע מיוחד. סופר עוד על נסיון הבריחה שלו מידי השוטרים בשעה שהובל לבית המשפט, ותפיסתו. התיאור היה של פושע אלים, כמעט רוצח מסוכן. המאמרים היו תעודה מאשימה, מכפישה, והגנו את תפיסתו וכליאתו של פושע שתואר כשוטר ובלש בתפקידים מיוחדים, שעבר את הגבול והתחבר אל חבורת פושעים ומעשני סמים וסוחרי סמים למיניהם ששיתף איתם פעולה, ומשוטר שהתחזה לאחד מהם – היה לאחד מהם בפועל, והמשיך לתפקד כשוטר ללא מידים תוהגה מן החופש לפעול עד שנתפס. אחת מן הכתבות בעתונים הסתיימה במשפט שאלה של עתונאי – „מי הוא באמת האיש הזה?" אולי היה זה משפט מפתח. היכן האמת?

החליטה לא לוותר וללכת עם זה הלאה ככל האפשר. היא התקשרה למי שכתבו עליו בתקופת המשפט. בתחילה שמעה בקולם היסוס, ולאחר ששאלה שאלות מספר בא הסירוב המנומס להגיב, ללא הסברים. לא היו מעוניינים להכנס לפרשה הזו מחדש. מי הנוסמך להגיב?

זמן מה לא שמעה ממנו. היו ימים שמחשבותיה נדדו אליו במערבולות של ספק. עלו אצלה שאלות של מוסר ומילוי תפקידים אלימים בשם חוק ששייך לעולם אחר, עולם הפעולה הסמוי שבו הוא היה חי לדבריו. מי יכול לגלות פרטים? ידעה שיש דברים שאינם ניתנים לפרסום וקשה יהיה לעלות על חוט שיוביל אל האמת, ובנתונים שהיו בידיה לא היה כדי להרכיב את התמונה השלימה ויהיה עליה לשפוט לפי תושיה בלבד.

באחד הימים הגיע אליה מכתב ללא ציון שם עליו וכתובת, רק כשפתחה – ידעה. היה זה מכתב שבו היתה השתוללות רגשית שבאה בהשפעת הסם המרגיע, הזיות מתורגמות למלים, תיאור מקום וצבעים שאינם מציאות לצד דברים שאפשר למצוא בהם נקודות אחיזה, והאיש הזה הביע אליה רגשות אהבה, אהבה שלא הרגיש כמוה בכל ימי חייו, כתב. עברו ימים, ומשלא הגיע אליה שום סימן נוסף ממנו, משהו בתוכה אמר שעליה לאתרו. הדרך היחידה היתה להתקשר לבתו – היא היתה איש הקשר היחיד. כאשר צלצלה אליה – מיד זיהתה את קול בתו, ניכרת הפתעה מלווה בשמחה היה בו. כן, אמרה, אביה מאושפז ועומד לעבור ניתוח, אין מנוס. מצב הריאות בכי רע, המחלה מתפשטת ואולי זו תהיה הדרך להוסיף לו עוד זמן קצר לחיים. יש בזה סיכון והוא החליט להמר. אכן, כתואם לאופיו, חשבה.

לפה ניבא כשמשהו עוצר לקרות. ידעה שעליה לבקרו בבית־החולים לפני הניתוח. נסעה אליו. כאשר נכנסה לחדר שבו היה מאושפז קיבל אותה בחיוך מלא סיפוק.

„ידעתי שתבואי," אמר, הוא לוחץ את ידה ואחר הרים אותה אל שפתיו ונשק. „שבי לידי," ביקש, וכמו מתבייש בחולשתו אמר, „את רואה, זה סופו של גוף, גוף שידע לעמוד במצבים קשים הולך ונכנע, אני מאמין בגורל, זה שהביא אותך אלי." הוא הושיט יד וליטף את שערותיה. „הן רכות ונעימות," אמר, „את מביאה לי שמחה וכח בימים קשים. לפני שתלכי אתן לך מכתב, קראי בו בבית. שמרי על בריאותך ואל תתני לסביבה להביא אותך למצבי לחץ."

הרגישה שלא תוכל לדובב אותו על מה שהסתיר אותה, הוא היה עייף וכל רצונו היה לדבר בה. לא ידעה אם תראה אותו שוב, לפניה ישב אדם שכאבו בפניו, וברגעים אלה אבדה אצלה כל משמעות לשאלה – מי היה האיש, סוכן שנבגד, או פושע שרצה את עונשו. עכשיו כבר לא, רק כאבו של אדם שאלה אולי ימיו האחרונים, תפסו את כולה.

חייכה אליו ואמרה: „אתה תתגבר, אחת מתכונותיך היא ההישרדות."

„כן," אמר, „ההישארות שלאחר המוות."

ראתה אותו עייף והדיבור קשה עליו. נפרדה ממנו בלחיצת יד אותה נשק שוב. מסר לידיה את המכתב בעטפה סגורה ואמר: „להתראות גברתי, תתקשרי לבתי." יצאה. המכתב בידיה, כמו הפקיד את חייו. נכנסה למכוניתה, היססה אם לפתוח אותו והחליטה עד שתגיע לביתה.

המכתב היה ארוך ומשתפך. מלא כאב ומרירות. היו בו פרטים על חייו במחיצת משפחתו ועל רגשות האשם שחש כלפיהם. לראשונה דיבר באשתו השניה, על הסבל שגרם לה בהיעדרויותיו הרבות והארוכות, ועל הקשר המנותק שביניהם. כתב על בתו הקטנה בדאגה, לא רצה שתיפגע מאורח חייו בעבר ומבהלתו בהווה. חשש לה ולחינוכה אחר מותו. כתב על אמו במין קדושה הביע תרעמה על הכאב והצער שגרם לה בחייה. אך לא מלה על אביו. הזכיר בהערכה את בתו הבכירה שידעה – ושתקה.

במשפחתו עבר אליה.

כתב על אהבתו אליה הכנה והאמיתית. הוא ידע נשים רבות בחייו. נשים מזדמנות שנתן היה לו בקום בחיק פרסי גם ואלים. רצה רק בנתן ולא כדה לחפש נפש. בכל מיתת אשה שסכב נגם בכנה רק את הדיירי והבהבי להמשך לביטוי אותם היצרים שביתור בשעת תפקיד בלחיצה על ההדק, בחוסר היחס לאנושי. לא, אל לה לחשוש מפניו, כלפיה לא יוכל לעולם להיות אלים, לעולם לא יפגע בה. בארבע האותיות של המלה אהבה – מקופלים כל חלומותיו. אהבה טהורה שאינו יכול להסבירה. האם חטא הוא כבה יאהבנה? אולי שוב לא יהיה גלוי כל כך, כתב, ורצונו להודיע שבעולם לא ידע אהבה כמו זו. סיים: שלך איתן.

כמה פנים לאדם! כמה פנים לאהבה!

הוא בנה אותה בתוכו כדמות אידיאלית, מושלמת, היתה לו המתיקות אולי האחרונה בחייו, גלולת קסם.

לנגד עיניה עמדה דמותו. זכרה את צליל דיבורו התקיף והמפייס, תנועותיו החדות והרכות, ישיבתו הכפופה, המתקפלת, כמו להסתיר. גובהו, הליכתו האיטית והחרישית לעתים כשל צייד, ודבריו שחזר עליהם: תתקשרי לבתי.

עבר שבוע, הוא נותח. אין לבקר אותו, אמרה האחות, עד שייצא מחדר ההתאוששות. היא היתה מתוחה. בבוקר אחד צלצלה אליה האחות. כן הטלפון שבה היה וביקשה שתבוא מיד, הוא רוצה לראותה. נסעה אליו במהירות.

ראתה אותו שוכב חיוור, רזה, כחוש, וקולו חלש. כמעט שאינו נשמע. ביקש שתתקרב אליו כדי שיוכל לדבר ללא מאמץ. כשהתעייף ביקש נייר ועט. כתב שהוא מבקש שתתקשר לבתו, ותלך עמה לבקר את קבר אמו. ושוב, בקול רפה אמר שהוא אוהב אותה, ושלא תדאג לו, אלא לעצמה, שתישאר כך כפי שהוא רואה אותה עכשיו, ושתאמין לו שבדיו הקדישו לטובה אחת – המדינה.

התעייף. החזיק בידה ואמר בלחש שהוא רוצה לנוח עכשיו, אחרי שראה אותה. עצם עיניו בחיוך. היא שחררה את ידה ונתרחקה. כשהביטה אליו שוב לפני שיצאה מן החדר, ראתה שהוא מביט אחריה, הרים יד, נופף אליה בתנועה של נשיקה.

עזבה במהירות, משהו חנק בגרונה.

הוא מת כעבור יום. הוא נקבר בפתח־תקוה. סמוך לקבורתה של אמו.

את דרכו האחרונה ליוו קומץ אנשים. על שיש קברו נחרט שמו המקורי. חזר אל עצמו. רצתה לקיים את אשר הבטיחה לו. נדברה עם בתו לבקר בקבר אמו.

שוב אותם השבילים שבה התחיל הקשר, הליכה בשבילי בית־הקברות. היה בוקר קריר. רוח קלה נשבה, השבילים היו אפורים מאבק. שתי נשים זרות אחת לצד השניה הולכות בשתיקה, ואחר עומדות מול קבר של אשה שלישית.

פנינה הביטה בבתו. היה בה הרבה מאביה. לאחר דומיה קצרה שאלה: „מי היה אביך?"

בתו חייכה. „אבי היה איש מיוחד מאוד." אמרה ולא הוסיפה.

שתיקתה היתה כשתיקת הקבר.

דירות

וילות ובתים

בסביון! להשכרה וילה חדשה ומסודרת בלעדי "לינטור" 03-346441 (25079)

בזכרון־יעקב קוטג' עורף+ בריכת שחיה בשותפות 180,000 ש"ח (27595) 052-70669

לוינסקי.פ. לבניה בהר דממה 2 קוטגים +5 דירות חדר על הגג, 14 בתים אפשרות החלפה (30100)

בטבריה!!! במקום יוקרתי דירות יוקרה להשקעה ומגורים 4½, 5½ בתנאי רכישה נוחים. (16005) 03-458458

ברמת־אביב ג' 5 מקלט עיבוד 156,500 ב' ומשכנתא מעל אפשרות לתשלומים נוחים "ישקו" "ISCO" 03-426293-4-5-6 (29283)

בשיכונ"ל דירה אחרונה לאיכלוס מיידי 5 חדרים רח' לויאשכול 40. לפרטים: חברת "אביב" (28443) 03-7512203

במגדל־דיזנגוף ק"24 דירה יפהפיה ומרווחת עם כל השיכלולים, נוף מקסים ובריכת שחיה: 03-281145-8 לחנוך (23030)

דירות למכירה 3-3½ חדרים

דירות למכירה 2-2½ חדרים

דירות למכירה 1-1½ חדרים

דירות למכירה 4 חדרים ויותר

שונות

דירות גג

דירות בשכ"ם

חנויות – בתי"ם

עסקים

משרדים

מגרשים

חנויות

הצעות עבודה

תנורים לבישול ואפיה מתאים לבתי אוכל גדולים וקונדיטוריות במבצע גדול 03-5510432 (16577)

למרפאת שיניים של "אגד" דרושות סייעות בתל־אביב 03-377836 (28113)

ל"מיוחד" דרוש/ה עו־בד/ת מנוסה לחנות המפעל 03-256216-7 לשרה (27766)

דרך־הרצליה/ אבן־גבירול/ רוטשילד, 200-2000 מ"ר. "נ.ת.ב.־נבסים" 03-372169 (16394)

פקידים/ות

טכנאי/ הנדסאי מבונות נסיון בתכנון צנרת תעשייתית לפרוייקט ממושך בחולון "חבר" שירותי כ"א המחלקה הטכנית ת"א (27624) 03-221214

הנדסאי/ טכנאי קירור נסיון מוכח מעל שנתיים לחולון, נושי־דן רשיון נהיגה חובה "חבר" שירותי כ"א המחלקה הטכנית 03-221214 (27623)

עובדות ייצור לאחר שירות צבאי מלא פרופיל 72+ למפעל בטחוני במרכז הסעות +ארוחות 5 ימי עבודה שכר הולם "חבר" המחלקה הטכנית (27621) 03-221214

לחברה קבלנית לעבודות צנרת דרושים שרברבים וראשי צוותים 03-712207, (20525) 03-349536

מוכירה עצמאית למשרד שמאים בת"א לתפקיד מגוון ואחראי הכולל ארגון המשרד וקשר עם לקוחות החברה. השכלה תיכונית לפחות וידע בהדפסה הכרחיים. תנאים טובים למתאימה. ליונה 03-295694 משרה 268 (16302)

מבקר איכות אלקטרוני/ ויזואלי בעל נסיון מעל שנתיים למפעל אוגיר ידע בהרצליה 5 ימי עבודה, שכר הולם "חבר" שירותי כוח אדם המחלקה הטכנית 03-221214-5 למוטי (16327)

"לזיכון" מרכבות, ומלחימות למפעל אלקטרוניקה תנאים טובים (16182) 03-9232734-5

טבחים – קונדיטורים

גזירה/תפירה

למוטקס דרושה מודליסטית בעלת נסיון למחלקת הלבשה. גזרן בעל נסיון, עוזרת גזרנית, תפרים מצוינים (27797) 03-337725

הנהלת חשבונות

למשרד הנה"ח ברמת־גן מנה"ש מנוסת סוג 3 תנאים טובים. 03-7519614-5-7 למוטי (28389)

טכנאים הנדסאים

מורים וגננות

עוזרות ומטפלות

עובדי דפוס

חוק הזדמנויות שוות בתעסוקה, תשמ"א 1981

לפי חוק זה אסור לסרב לקבל אדם לעבודה מחמת מינו או מחמת היותו נשוי או הורה, אלא אם אופיו או מהותו של התפקיד מונעים העברתו של בן אחד המינים לעבודה הנדונה. העבריינים צפויים לעונש על פי החוק.

למוסד ציבורי גדול באיזור רחובות – דרוש

טכנאי

אחראי לשרותי משק וחצר.
דרישות התפקיד: טכנאי.
השכר בהתאם לכישורים
נא לפנות לת.ד. 836 רחובות ★ בצירוף תולדות חיים ★ והמלצות ★ צילום תעודות הכשרה

לפרי משק בע"מ

דרושים(ות)

1. מנהל חשבונות (סוג 3)
לצורך עזרה בהכנת דו"חות כספיים.
★ נסיון מוכח של 8 שנים כולל מחשב.

2. מנהל חשבונות ספקים (סוג ב־3)
לבדיקות ותשלום.
★ נסיון של 3 שנים כולל מחשב.

לפנות בכתב בצירוף קורות חיים לת.ד. 206 טירת הכרמל 30200 עבור כח אדם.

דרושה

משפחה אומנת

(בתשלום)

המסוגלת להעניק בית חם ואוהב לילד חריג בן שנתיים.

לפרטים נוספים נא לפנות ללשכה לשרותים חברתיים בערד (לבקש את עליזה, רות מ. או יהודית)

טלפון 057-950620 בשעות הבוקר או ימי א' ר"ג' אחה"צ שעות 19.00–16.00

לחברה קבלנית ★ מנהל עבודה לגיון 03-228538

לפנימית ילדים (6–18)
פסיכולוג קליני בחצי משרה
גנן מקצועי נסיון 3 שנים לפחות. ¾ משרה
לפרטים: 06-532155, 06-531635 לאבי

ליבואן רכב במוסך מרכזי באזור תל־אביב
מכונאי רכב בוזן
נא להתקשר לטלפון: 03-331942

להברת מחשבים מבוססת
סוכנת מכירות
הופעה נאה המסוגלת לנהל מו"מ עם ארגונים גדולים באיזור ת"א.
קורות חיים ת.ד. 31337 חיפה 33801

למפעל סריגמיש דרוש עובד לחדר גיזרה
תנאים טובים 5 ימי עבודה בשבוע
לפנות לעודד, רחוב ראם 4 (פינת בר־אביגדור) תל־אביב

למושב נאות הכיכר דרוש

שומר

בדבר פרטים 057-52636
057-950913

תעשיות אלקטרוכימיות (פרוטארום) בע"מ
אזור התעשיה הדרומי, עכו, ת.ד. 2357
טלפון 04-912231
דרושים

1. מחסנאים
★ בעלי התמצאות טכנית והתמצאות בנהלי מחסן ממוחשב.
★ קיימת אפשרות להשתלמות לתפקיד זה.
נא לפנות למר קפלן יהושע שלוחה 305

2. רתך/מסגר
★ עם נסיון של 3 שנים
★ ידע בריתוך ארגון

3. מכשירן
★ בוגר בי"ס מקצועי במכשור ובקרה

4. חשמלאי ראשי
★ בעל נסיון של 4 שנים.
נא לפנות טלפונית לשוש מאחזקה

לחברה ציבורית גדולה

דרושים

מהנדסים

בתחומים הבאים:

★ חשמל ★ מחשבים
★ אלקטרוניקה ★ מכונות

לתכנון בהיקף ארצי של קליטת טכנולוגיות חדישות ושילובן במערכות קיימות, בחינת מערכות תקשורת קיימות ופיתורן.

★ מהנדסי אלקטרוניקה ומחשבים – בירושלים ובתל־אביב
★ מהנדסי מכונות עם התמחות במיזוג אוויר – בתל־אביב
★ מהנדסי מכונות עם נסיון בכתיבת מפרטים טכניים – בתל־אביב
★ מהנדסי חשמל – זרם חזק – בתל־אביב
★ כלכלן תקציבן – בתל־אביב

המעוניינים יפנו בצירוף קורות חיים בכתב־יד לת.ד. 51798 תל־אביב 67134. יש לציין על המעטפה „עבור העסוקה". סודיות מובטחת.

רכוש ספר ספרית דבר

דרוש איש שיווק
בגרמניה ובשוויץ
בעל אזרחות
ובעל נסיון
בשיווק
ת.ד. 453173
חיפה

לפרוייקט שיקומי בחולון העוסק בטיפול בנערות דרושה למישרה חלקית מורה לפקידות פקידה בכירה
טלפונים בשעות הבוקר: 03-7517025 03-888977 03-453879

לקבוץ גליל־ים (ליד הרצליה)
דרושה:
בנות לפעוטון
052-548800 מ־16:00 052-548921

דרוש/ה
עו"ד
למשרה מלאה (או חלקית)
לעבודה בתחום ממשלי אזרחי במשרד עו"ד בקיבוץ יפעת
משכורת מצויינת מובטחת
טלפון 06-548995-6

לחברה קבלנית דרוש מנהל עבודה
באזור המרכז
לפנות למשרד
טל' 03-230737
03-238271

בי"ס אורט כפר־סבא ע"ש שפירא
כביש השרון ת.ד. 552
דרוש
טכנאי אלקטרוניקה
(חצי משרה)
מועמדים בעלי השכלה מתאימה יפנו למנהל ביה"ס טל' – 052-33130

בובילנד
למפעל תעשייתי בבת־ים
דרוש/ה
מנהל/ת חשבונות
הדרישות:
★ סוג 2 בהנהלת חשבונות
★ נסיון מוכח של 3 שנים
★ משרה מלאה, 5 ימי עבודה בשבוע
נא לפנות טלפונית: 03-5515036
03-5518722
– סודיות מובטחת –

לקבוץ שער הגולן
דרוש
בשעות היום
בשעות הערב

לבנק מזרחי דרושים:
1. טכנאי מעליות
רצוי בעל רשיון חשמלאי מוסמך
2. חשמלאי מוסמך
– לאחזקה
טל. 03-650995

לאפנת ברוך בע"מ
דרוש
שליח
(מעל גיל 25)
המכיר היטב את תל־אביב
לפנות לטלפון 03-661211 לאלי.

חשמל ואלקטרוניקה

חשמלאי בעל נסיון לעי־בודה מגוונת ומעניינת אצל לקוחות חברה קבלנית גדולה. קוד, דיוקנות ומגורים בגוש־דן — הכרחיים. תנאים טובים למתאים. לפנות־ 03-295694 משרה 746 (28651)

עובד עם נסיון לעבודות צנרת וכבלים למחשבים (16552) 03-660148

עובדי יהלומים

ספרים/ות

נהגים

מחסנאים

למפעל למזון בחולון דרושים מחסנאים רצי־ים בעלי נסיון, 03-5562446 (15994) 03-5562150

מוכרים/ות

סוכנים — מקדמי מכירות

מפעילי ציוד מכני

• דרוש מפעיל למחפר היידר, חול (28557) 03-991727 ,03-998697

עובדי מתכת

עובדי מוסך

שומרים

שליחים

מכוניות

אאודי

אוטוביאנקי

אוסטין

אופל

אלפא רומיאו

אמריקאיות

ב.מ.וו.

ג'יפים

דייהטסו

וולבו

טלבוט

טנדרים

סובארו

לנצ'יה

מסחריות

סוזוקי

סיאט

סיטרואן

סימקה—קרייזלר

פולקסוואגן

פורד

מרצדס

פיאט

פיז'ו

אופנועים וקטנועים

השכרת רכב

"טריפטי" השכרת רכב, פיאט אונו החל מ־14 דולר ליום כבר־אתרים 03-283261-2 ,26 חנות (27845)

בתי"ס לנהיגה

בתי"ס ושיעורים

הצעות למכירה

רנו

רוצים לקנות

דהיטים

מקררים

וידיאו טייפ

חיות בית

כלי נגינה

הלוואות

חקלאות

טרקטורים

ריפוי והרזיה

תנורים לבישול ואפיה מתאים לבתי אוכל גדו־לים וקונדיטוריות במבצע גדול 03-5510432 (16571)

פוליש ונקיון

עתיקות

ציפוי אמבטיות

שרותים

בת זוג

בן זוג

הכרזות

שוק המציאות

ריפוי והרזיה

ירושלים

הצעות עבודה

מכוניות

הצעות למכירה

חיפה

מכוניות

חניה

דירות

אילת

אורט ישראל
המחלקה לכ"א
שד' דוד המלך 39
תל־אביב טל' 03-233231
דרושות
פקידות
בעלות השכלה תיכונית מושלמת,
ידע בהדפסה בעברית הכרחי

הלוח הכללי
הד כפול ומכופל

מכתב من الاهل

אין לך מלה שעוד לא נאמרה

יצחק רועה, ניו יורק

עדיין גועשת כאן התקשורת ומעלה קצף רב, ובעין הסערה שאלה נכבדת: שאלת שיבוץ ציטוטים כתחבולה רטורית. השאלה העקרונית היא שאלה מעודנת וסבוכה הרבה יותר ממה שעולה על־פני המים בסערת המקרה של המועמד לנשיאות לשעבר סנטור ביידן. מקרה זה מעלה על הדעת את המקרה המסעיר של סילוק ריצ'רד ניקסון מן הבית הלבן. גם אז נדחה עניין מהותי מפני הקצף שעל פני המים לפי חוקיות פנימית של סערות ציבוריות: כשנתגלה שניקסון משקר, כשהתברר שידע יפה מה עושים אנשיו ושהיה שותף־ממש לעבריינות ולחיפוי עליה – אז או לא נתפנה עוד איש לשאלות המהותיות יותר. לא נשאלה השאלה מהי אחריותו של נשיא למעשי אנשיו, מעשים שלא ידע עליהם. לא שאלו אם מתקבל על הדעת שאין לו שום אחריות על מעשים כאלה.

עכשיו שבים ושואלים בוושינגטון שאלה דומה על רייגן שלא ידע ולא שמע על כמה וכמה ממעשי הכפופים לו. ב„ניו יורקר" אני קורא – לא, הרעיון לא מקורי, זהו ציטוט – שלו היו עוסקים בימי ווטרגייט בשאלה העיקרית, שאלת אחריות הנשיא למעשי האנשים הכפופים לו (גם כשהכפופים טרחו להצניע את מעשיהם

ד'יזראלי: „גנבים ספרותיים לפחות תורמים משהו לשימור התרבות"

מפניו הצליחו), היתה עכשיו תשובה תקדימית לשאלת אחריות רייגן למכלול המעשים הלא־חוקיים של איראנגייט.

בדומה לכך השאלה העקרונית, המהותית, בעניין הציטוטים הלא מסומנים של ביידן מעניינת יותר מן המקרה של ביידן המייחס דברי אחרים לחוכמת עצמו. מה היה אומר על זה באכטין, אני שואל את עצמי. באכטין, ההוגה החשוב ביותר, כנראה, שנתגלה ברוה"מ למערב במאה הזאת מלמד אותנו שהכל הוא דיאלוג של „ציטוטים, שקשה מאוד ואולי בלתי אפשרי לסמן את המקוריות בשימושי הלשון, כי טקסטים וחלקי טקסטים משוחחים לעולם עם טקסטים וחלקי טקסטים אחרים. שאין טקסט מצביע על העולם אלא בתיווך טקסטים אחרים, שאין כותב משוחח עם קורא אלא מבעד לשיכבה עבה של דברים שנכתבו לפני שיחתנו־של־עכשיו. אמרנו טקסטים ועדיף שנאמר התבטאויות, יחידות דיבור, מבעים.

באכטין מפתח את רעיון היסוד הזה באריכות וקורא לו „העקרון הדיאלוגי", והוא העקרון העומד בבסיס כל הבעה אנושית, כל נסיון תקשורת. הדיאלוג בפיו איננו דיאלוג בפי שני דוברים, כמו בתיאטרון ובחיים, אלא הדיאלוג הטבוע בעצם השימוש בלשון. אין לך מלה שעוד לא נאמרה, וברגע שהיא נאמרת, או נכתבת, היא נתונה מיד, ממנה ובה, ביחסים דיאלוגיים עם שימושיה הקודמים. זה רעיון שראוי לענות בו, וכדאי להעזר בו במבוכי התקשורת שאין מהם לעולם מוצא קל ופשוט וחד־משמעי. כי גם אם נרצה להאמין שמשדר טלוויזיה מסויים, או טור אישי חדש בעיתון מצויינים במקוריות יוצאת דופן, ונרצה לתאר אותם כחידוש־לכל־דבר, גם אז נבין אותם, נתפוס אותם בחידושם לעומת משדרים וטורים אחרים. כלומר נכניס אותם על־כורחנו ליחסים דיאלוגיים עם מה שקדם להם. רק מתוך הדיאלוג הזה נוכל לציין את מידת יחודם, את דרגת חידושם.

רטוריקה בפוליטיקה

האם הציטוט המקשט מדי והמוסתר מדי של ביידן מלמד משהו על יכולת ההתמודדות שלו עם בעיות שנשיא ארה"ב צריך להתמודד אתן? או שהוא מלמד שיש כללי רטוריקה שאסור להפר?

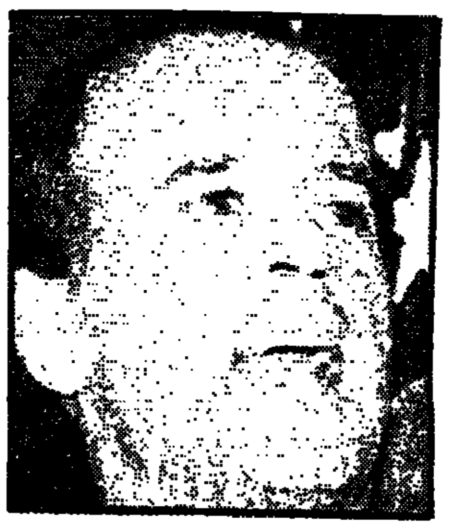
ביידן. ציטט

עכשיו בא ביידן, שהופעותיו בכלי התקשורת בלטו בדרך־כלל ביכולת לשונית ניכרת־עד־מבריקה, שדבריו נשמעו לרוב עשירים ומורכבים מדברי פוליטיקאים אחרים מול פני האומה, עכשיו הוא בא ונוטל – בעזרת

אוגוסט רודן: „אינני ממציא דבר. אני מגלה מחדש"

יועציו וכותבי נאומיו, כמובן – מדברי קינוק האנגלי, ומתברר שאין קשר אמיץ במיוחד בין הרטוריקה ובין מציאות החיים האמריקאית. או מהו שימוש הלשון הזה, בלי ציון שם המקור? האם זהו כשלון שמעיד על אי־התאמתו של הסנטור ביידן לתפקיד שנושא בו עכשיו הרטוריקן רייגן? מה זה מלמד? שהמועמד לנשיאות שקרן, שיש למנוע את כניסתו לבית הלבן?

הרי כל מי שמקשיב לנאומי רייגן מגלה בהם בקלות את מלאכת התשבץ שעושה רייגן

רייגן. מצטט

בלשון, כשהוא משלב בענייני האומה הבוערים קטעים מתוך סרטים הוליוודיים דרגה ג'. כבר בדקו ומצאו משפטים שלמים שרייגן נטל מסרטים של עצמו או של אחרים להתמודד בעזרתם עם בעיות השעה. הדבר מאלף, כמובן: אתה למד מכאן משהו על גבולות עולם המושגים הצר של הנשיא ועל יכולת האבחנה המוגבלת שלו בין הוליווד לוושינגטון. אבל איש לא הגיע מכאן למסקנה שיש לפנות את הבית הלבן מן האיש הזה.

כדאי לחשוב, אפיכן, בזהירות על גבולות המקוריות שמרשה הרטוריקה הפוליטית. המסקנה המתבקשת, וכבר עמדו עליה, היא שמי שמבקש לדבר אל העם ומבקש שהעם ישמע ויקשיב – אוצר האפשרויות האפקטיביות שלו איננו עשיר כפי שנוטים לחשוב. במלים אחרות להיות מקורי איננו נכס אלקטוראלי. וזה בנוסף לקושי המהותי, העקרוני של כל שימוש בלשון. תמיד אנחנו הֵד, מה לעשות. אברהם לינקולן ידע זאת. „מהי מקוריות", שאל, והשיב: „זוהי

ניקסון צוטט וציטט

„העקרון הדיאלוגי" הוא עקרון שניסח באכטין שבבסיסו כל הבעה אנושית, כל נסיון תקשורת. ברגע שמלה נאמרת או נכתבת, טען באכטין, היא נתונה מיד ביחסים דיאלוגיים עם שימושיה הקודמים. כך משדר טלוויזיה חדש, כך טור אישי חדש בעיתון

גנבה ספרותית מוסתרת היטב. ספרים תפקידם להראות לנו שהמחשבות המקוריות שלנו אינן חדשות, אחרי ככלות הכול..." ואני קורא כאן דברים שאמרה מורה ותיקה אחת מלואיסוויל על כך שכבר שלושים שנה היא מצטטת ומצטטת. גיתה אמר, מצטטת המורה: „כל מחשבה כבר נחשבה קודם. אפשר רק לשוב ולחשוב אותה". וד'יזראלי: „גנבים ספרותיים לפחות תורמים משהו לשימור התרבות". ופרנקלין ג'ונס: „מקוריות היא האמנות להסתיר את מקורותיך". ואוגוסט רודן: „אינני ממציא דבר. אני מגלה מחדש". ועוד מקומי אחד מהמאה שעברה: „המקוריות הרבה ביותר שאתה יכול לקוות לה, היא לגנוב תוך שיקול דעת נבון". ואנטול פראנס: „אם דבר נאמר היטב וכראוי, אל תהסס העתק אותו. האם עליך לציין את מקור הנטילה? מדוע בעצם? או שהקוראים שלך מכירים את המקור, ואז זה מיותר, או שאינם מכירים את המקור, ואז אתה פוגע בהם ומשפיל אותם אם תציין..."

כל הציטוטים האלה אינם מוכיחים, כמובן, דבר, חוץ מהכבוד שרוחש כותב השורות האלה למלה הכתובה והמצוטטת. ויחד עם זאת הם מעוררים שאלה טורדנית. האם הציטוט המקשט מדי והמוסתר מדי של ביידן מלמד משהו על יכולת ההתמודדות שלו עם בעיות שנשיא ארה"ב צריך להתמודד אתן? או שזה מלמד שיש כללי רטוריקה שאסור להפר? או שאין ניגוד בין שני הלקחים האלה, מפני שאחד מן הדברים שנשיא ארה"ב צריך לדעת להתמודד איתם הוא בדיוק זה: כללי הרטוריקה הפוליטית, גבולותיה ואפשרויותיה. כי מה עושה פוליטיקאי רוב זמנו, אחרי הכול, אם לא עוסק בדיבורים פוליטיים?

מי שמאמין, כמו שהאמינו לפני המאה העשרים, שהלשון משקפת מציאות באמת ובתמים, צריך להסיק מהמקרה של סנטור ביידן שהאיש שלא אמר בלשונו אמת אינו ראוי לאכלס את הבית הלבן. מי שמאמין שלשון הפוליטיקאים כולה רטוריקה, כולה מבחר תחבולות, מצעד דימויים, מי שמקבל שהלשון בוראת עולמות יותר משהיא משקפת באמנות עולמות קיימים – צריך להסיק שהיה כאן שימוש רטורי חורג מן הכללים המוסכמים.

השאלה, לדעתי, שייכת לתרבות הפוליטית ולכללים שהחברה קובעת לה בתחום הזה. והתשובה היא שטעות רטורית, חריגה מן הכללית המוסכמים, בכוחה לסלק מועמד מן הדרך לבית הלבן, כפי שהצלחה רטורית בכוחה להכניסו לבית הלבן.

להחליף מוסריות קשוחה במוסריות אוהדת

דליה שרון

מבקרים הגדירו את ספרו החדש של ריצ'רד אלמן על אוסקר ויילד הספר הביוגרפי הטוב ביותר במאה הנוכחית. אלמן מת בחודש מאי השנה, לפני שהספר ראה אור, ולא הספיק ליהנות מהתגשמות חלומו: הספר, המכיל למעלה מ־600 עמודים, נמצא בחנויות ונקרא בנשימה עצורה. ויילד היה בנוסף לסופר שנון גם משורר, מבקר ספרותי, מרצה, עיתונאי, מחזאי ומראשי התנועה האסתטית בבריטניה שדגלה ב„אמנות לשם אמנות". ספרו „תמונתו של דוריאן גריי" ומחזהו „חשיבותה של רצינות" הם בין היחידים מספרות המאה הקודמת המקובלים גם כיום. ויילד היה ידוע גם כאישיות ראוותנית ואולי המושמצת ביותר בסוף המאה ה־19. הוא היה הומוסקסואל, והיתה לו הרפתקת אהבים מפורסמת למדי עם לורד אלפרד דוגלס. התביעה שהוגשה נגדו מטעם אביו של מאהבו גרמה לו להישפט באשמת חוסר מוסריות. נגזרו עליו שנתיים מאסר עם עבודת פרך, ואחר־כך גזר על עצמו שלוש שנות גלות. נפילתו של ויילד נשארה עד היום סמל לקדוש המעונה ההומוסקסואלי והפריעה להערכה שקולה ועניינית של הישגיו הספרותיים.

חייו ועבודתו היו נושא לספרים רבים. ובכל זאת, אף פרט בספרו של אלמן לא נראה מיותר. ריצ'רד אלמן הקדיש כ־30 שנה לאיסוף חומר על ויילד. מעבודתו מצטיירת דמות שלמה ומורכבת. לדעת אלמן היה ויילד האדם החכם והמקורי ביותר בזמנו. „עבודותיו של ויילד האריכו ימים, כפי שהוא עצמו צפה. ירשנו את מאבקו להשגת דמיון מוחלט באמנות, לצרוף בין אמנות לשינויים חברתיים, להושיב בכפיפה אחת דחפים אינדיווידואליים וחברתיים, להציל את התמהוני המיוחד, להחליף מוסריות קשוחה במוסריות אוהדת. ויילד שייך לדורנו יותר מאשר לתקופה הויקטוריאנית. עתה, מחוץ לטווח השערוריות, יצירותיו הטובות עמדו במבחן הזמן, והוא מופיע לפנינו מוצק, ענק, צוחק ובוכה, עם משלים ופרדוקסים, כה נדיב, כה מבדר וכה צודק". אלו הן מלותיו האחרונות של אלמן בספרו.

אלמן: הזדהות עם הריגים

סיפור 30 השנים שהקדיש אלמן לווילד אינו פחות מרתק. ריצ'רד אלמן, מספר רוג'ר לואיס תלמידו האחרון באוקספורד, נולד בארה"ב למשפחה יהודית ממוצא רומני. במשך כמה דורות הוציאה המשפחה מקירבה עורכי דין מצליחים, וריצ'רד הרגיש עצמו כבוגד על שבחר בספרות כנושא לקריירה שלו. אלמן הרגיש צורך להצדיק את עיסוקו בספרות. כפרופסור לספרות באוניברסיטאות הרווארד, ייל ואוקספורד זכה בפרסים, כתב ספרים על ייטס, ג'יימס ג'ויס ועוד. הוא היה מגדולי הביוגרפים של ימינו משום שהיה לו הכשרון להפוך את הדמויות שלקחו חלק בביוגרפיה לבשר ודם, ויחד עם זאת ידע להעלות את הסיפורים לרמה שמעבר לסיפורי רכילות.

בתו של אלמן סיפרה כי הרגיש כיהודי הרגשת השתייכות לגזע מבוזה ומבודד, ותחושה זו גרמה לו להזדהות עם אוסקר ויילד, איש הניגודים והסבל, שבחר להעמיד את עקרונותיו לפני טובתו הפיסית – איש שהיה לסיפור הצלחה טרגי. למעשה, מגלה הבת, רצה אלמן לכתוב ספר על ויילד מאז ילדותו. מתוך לעזרה, מסמכים, מכתבים, תעודות וכתבים שקיבל אלמן מבני משפחה של ג'ים ייטס, לא נותרו כל עדי ראיה וכל דו"חות בקשר לווילד. ישעיהו ברלין עזר לאלמן בזיהוי על שיחה בינו ובין ברנרד ברנסון שבה סיפר לו ברנסון ששוחח עם אוסקר ויילד. לכן השקיע אלמן את רוב זמנו בדבלין. הוא בדק תעודות במשרד הפנים, בבתי ספר, חיפש מכתבים, חיטט בערימות עיתונים ישנים, מצא תמונות, העמיק בהבנת התקופה ורוח הזמן. מזלו של אלמן הוא שאוסקר ויילד אהב לכתוב מכתבים מפורטים לידידיו. מכל אלה שאף אלמן להדפיס יצירה מושלמת. מזכירתו של אלמן, שעבדה איתו במשך 15 שנים באוקספורד, אמרה כי היא מכירה קטעים

ביוגרפיה

„יש משהו וולגרי בכל הצלחה. האנשים הגדולים ביותר נופלים או נכשלים", אמר פעם אוסקר ויילד. למרות ההצלחות הגדולות של יצירותיו התדרדרו חייו של ויילד ומאמן מצליח היה לנרדף, לאסיר ולבסוף לחולה אנוש שמת בגלות. ריצ'רד אלמן חקר במשך 30 שנה את חייו של ויילד מתוך הזדהות עמוקה ונסיון להבין את חייו ואת הקודים החברתיים של תקופתו.

שלמים בע"פ משום שהיה עליה להדפיס שוב ושוב עד שנראו מושלמים בעיני אלמן.

בשנה האחרונה חלה אלמן במחלת עצבים, שפגעה בו פגיעה מוטורית שאין לה מרפא. במהירות מפתיעה נגסה בו המחלה. בשבוע האחרון לפני מותו נראה היה כי כל הפרויקט הולך לאיבוד: נכדו של ויילד איים לאסור את הפצת הספר אם אלמן יטען בספר כי ויילד מת מסיפיליס. אלמן סירב להיכנע. הוא רתח מזעם ומפחד. בשעת גסיסתו סיפרה לו בתו כי הנכד ויתר.

סיפור חייו של אוסקר ויילד „תפור" לביוגרפיה. הוא נולד ב־1854 בדבלין להורים עשירים ומשכילים, למד בבית ספר פרטי בדבלין ובאוניברסיטת אוקספורד. ויילד כבש את לב החוגים הספרותיים והחברתיים בלונדון, הידק קשריו עם האסתטיים ופירסם שירים, סיפורים ומאמרים. ב־1882 ערך מסע הרצאות בארה"ב ובקנדה. ב־1884 נשא לאשה את קונסטנס ונולדו להם שני בנים.

ב־1886 קיים לראשונה יחסים הומוסקסואליים. אהובו היה רוברט רוס, בנו של התובע הכללי בקנדה, והם נשארו ידידים קרובים.

ב־1890 יצא ספרו „תמונתו של דוריאן גריי", שלמרות הצלחתו המסחררת, גרמו הדעות הביקורתיות שהושמעו בו – נגד החברה הויקטוריאנית הצבועה ובעד הבנת תופעות יוצאות דופן – צרות רבות למחברו. ב־1891 החל הרומן הטרגי עם הלורד המפונק אלפרד דוגלס, שהיה צעיר מוויילד ב־17 שנים. בינואר 1895 עלה על הבמה מחזהו „בעל אידיאלי" שזכה להצלחה מיידית. ברנרד שאו שיבח את המחזה ובירך על „הטון המודרני" שנקט גיבור המחזה בהכרזה על האינדיווידואליות והאומץ שבמעשיה הרעים לעומת האידיאליזם המכני של אשתו הטיפשה, ובביקורתו על אהבה המשמשת רק תגמול על מעלות. שאו יעסוק בנושא זה במחזהו „מייג'ור ברברה". ההצלחה דרבנה את ויילד להעלות את מחזהו „חשיבותה של רצינות". כל המבקרים, לבד משאו שחשב כי הוא חסר עמוד שדרה, שיבחו את המחזה. ה„ניו־יורק טיימס" כתב למחרת הצגת הבכורה: „אפשר לומר שסוף סוף, במכה אחת, הכניע ויילד את כל אויביו". הכל נכחו בהצגת הבכורה, מלבד המרקיז מקווינסברי, אביו של דוגלס, ודוגלס עצמו אשר היה אז באלג'יר. הזמנתו של המרקיז להצגת הבכורה בוטלה, אחרי שנודע כי הוא מתכוון להפגין נגד החברות של ויילד עם בנו.

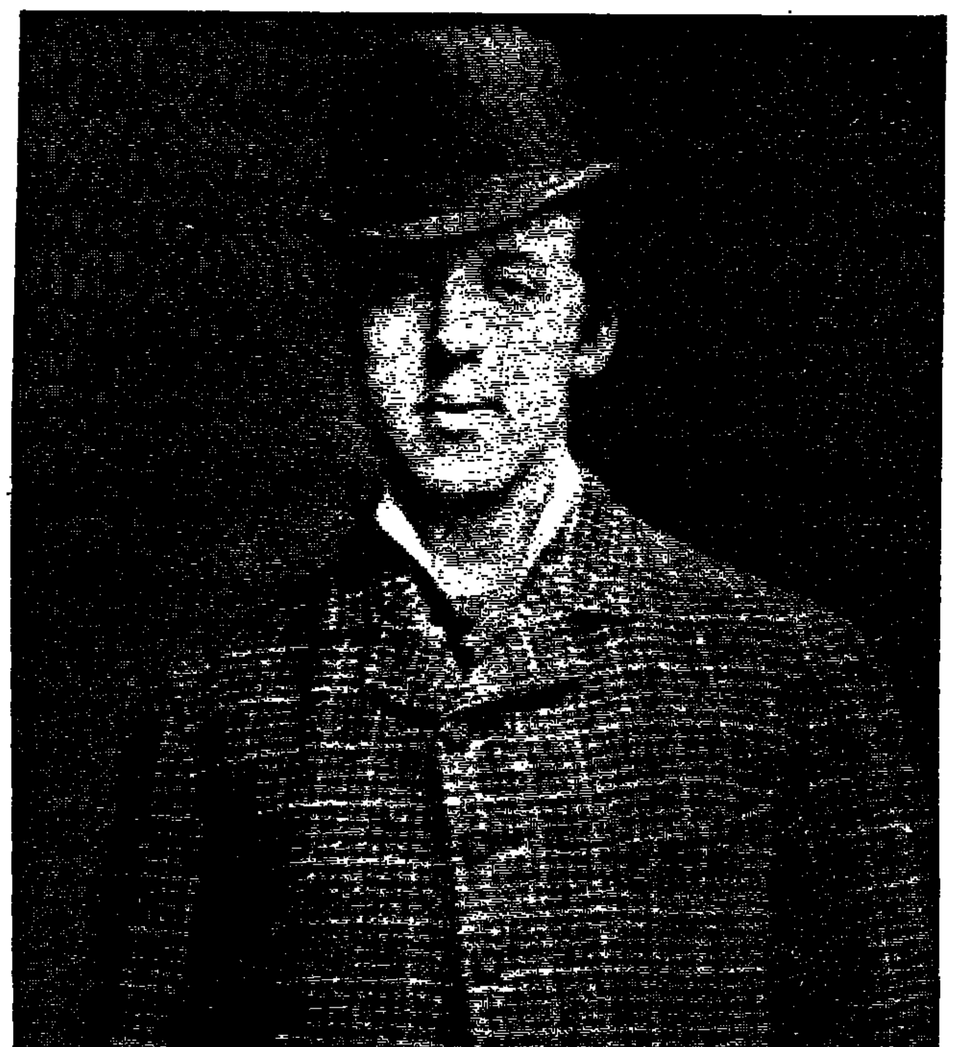
אוסקר ויילד. ביוגרפיה. אפילו לא משפט אחד משעמם

אב האהוב תובע את ויילד

הופעתו הראשונה של ויילד בבית המשפט היתה כתובע. הוא תבע את קווינסברי על פתק ששלח לו המאשים אותו במעשה־סדום. ויילד שקל לתבוע את המרקיז על הוצאת דיבה כבר כמה פעמים לפני כן, משום שהמרקיז עקב אחריו בהזדמנויות ובמקומות שונים ואיים לפנות למשטרה אם ויילד לא ינתק את קשריו עם בנו. ויילד לא העריך נכונה את מידת פגיעותו. הוא היה בטוח בנאמנותם של חבריו הרבים בעולם הפוליטיקה והספרות. גישתו ליחסי מין היתה מקובלת בקרב מעמדו. היו לו פה ושם יחסים עם נערים־זונות, אך הוא לא ראה בכך עילה מוצדקת לריבתו של קווינסברי. רוב חבריו של ויילד, לרבות אשתו, הפצירו בו לוותר על התביעה. שום חבר מושבעים, אמרו, לא יאשים אב החפץ להציל את בנו משחיתות. דוגלס, שרצה לראות במפלת אביו, עודד את ויילד שלא לסגת והבטיח עזרה כספית של שני אחיו האחרים.

הסנגור של קווינסברי (בן כתתו של ויילד) הצליח לאסוף – במטרה להוכיח כי פעולת המרקיז היתה לטובת הציבור – רשימת נערים עמם קיים ויילד יחסים. בסופו של דבר יצא המרקיז זכאי. ואז נתבע ויילד. כאשר נודע כי המשטרה עומדת לתבוע את ויילד, האיצו בו חבריו לברוח לצרפת. ויילד סרב לברוח, והעדיף לשאת בתוצאות המשפט. דוגלס ניסה, ללא הצלחה, להפעיל את השפעתו לעזרת ויילד. בתום שני המשפטים – הראשון נסתיים בשל אי־יכולת חבר המושבעים להחליט – אמר השופט: „הפשע שביצעת הוא כה רע עד כי לאדם קשה לעצור עצמו מלבטא את הרגשות המתעוררים בלב כל אדם ישר ששמע את פרטי שני המשפטים... אתה, ויילד, היית מרכז לשחיתות אינטלקטואלית מהסוג הגרוע ביותר של נערים צעירים... בתנאים אלו אגזור עליך את העונש המכסימלי שהחוק מרשה, אף כי לדעתי אינו מתאים לאשמה. בית המשפט גוזר עליך שנתיים מאסר עם עבודת פרך".

צעקות „בושה" נשמעו באולם. העיתונות, מלבד שני עיתונים, שיבחה את החלטת חבר המושבעים והשופט. העיתון „ריינולדס" הביע סימפאטיה לגורל הדרמטורגים של ימיו, אמר כי ויילד לא השחית אף לא אחד מהנערים, ודרש לתבוע אותם לדין באשמת סחטנות. (שניים מהעדים נשפטו מאוחר יותר ל־4 ול־7 שנות מאסר על סחטנות). מעטים מתוך חבריו הרבים נשארו נאמנים או השתתפו בצערו. אלמן אינו חוסך מן הקורא את תיאורי העינויים שעברו על ויילד בכלא. עבודת הפרך, השינה על לוח עץ, האוכל העלוב והאיסור המוחלט על דיבור.

במשך שלושה חודשים הורשה ויילד לכתוב מכתב אחד, לקבל מכתב אחד ולקבל את חבריו לביקור בן 20 דקות מעבר לסורג ברזל ובנוכחות סוהר. אחד האסירים לחש לו, כאשר צעדו בשתיקה מאולצת: „צר לי עליך; קשה יותר לאנשים כמוך מאשר לאנשים כמוני".

ויילד התהלך בהרגשה כאילו כל מה שכתב וכל מה שאמר עד אז נמחק, ונשארו הדברים שנאמרו בבית המשפט. מהעבר שרדה רק אהבתו לדוגלס והרגשתו שהוא נאהב. הוא סבל רעב, קור, נדודי שינה, סוהרים אכזריים ומחלות. הרדן, מכר של ויילד, חבר ועדת משרד הפנים לבדיקת בתי הסוהר, היה האורח הראשון. מאוחר יותר סיפר כי עמל לשכנע את ויילד לא להיכנע. הוא אמר לו כי טרם מיצה את יכולתו הספרותית משום שחיי עד עתה חיי עונג, ומעולם לא התנסה במצוקה או בקושי. עתה, דיבבן אותו חברו, ההזדמנות להפוך את חוסר המזל לברכה. ויילד הבטיח לשמוע בעצת הרדן ואכן ביקש שיביאו לו ספרים, עט ונייר כתיבה. הרדן הבטיח לנסות ובסופו של דבר שלח לו 15 ספרים, שוויילד לקח עימו לכל מקום. שלוש שנים מאוחר יותר קיבל הרדן מעטפה אנונימית ובתוכה הספר „הבלדה על כלא רדינג". את הבלדה כתב ויילד אחרי שהשתחרר מהכלא ולמרות ההסתייגויות היא הוכרה כ„אירוע ספרותי" היתה הצלחה קופתית ללא תקדים.

בית הסוהר: הפחד משיגעון

מצב בריאותו של ויילד התדרדר, והרדן דאג להעבירו לכלא רדינג. בעת שחיכה, ידיו כפותות, בתחנת הרכבת זיהה אותו אדם אחד וירק עליו. „במשך שנה אחרי אותה יריקה", כתב ויילד אחר־כך, „הייתי בוכה כל יום באותה שעה". בכלא גזרו את שערו, למרות תחנוניו. „הזוועה בחיי בית הסוהר", כתב, "היא הניגוד בין צורתו הגרוטסקית של האסיר והטרגדיה שבנפשו". ברדינג התברר כי האסיר בתא ס.3.3. אינו כשיר לעבודה גופנית. בקושי עשה את עבודתו כספרן. הותר לו, כטובה מיוחדת, לקרוא בחורף, אך לא לכתוב. קומץ הולך וקטן של חברים הוסיף לבקר אותו. דוגלס לא הורשה לבקרו כלל. אשתו ביקרה אותו כדי לספר לו על מות אימו. הוא הפציר בה לא לפנק את הבנים כפי שפינקה הגב' קווינסברי את דוגלס. לחבריו סיפר ויילד על בריאותו הלקויה: ראייתו ושמיעתו נחלשות, אנמיה ודלקת פרקים מתפתחות בגופו, אך בעיקר חשש פן ישתגע. אחרי שנת מאסר החל לכתוב בקשות שחרור. הוא הביע פחדו משגעון. חוסר הספרים, סגירת עולמו בפני רעיונות מעודדים את המחשבות הגרועות ביותר, אמר. „...המאסר והוסר המזהב הם עונש מספיק, ואין צורך שיסתיים אחרי שהטירוף ישתלט על הגוף והנפש". מפקד הכלא העביר את הבקשה לממונים עליו בצרוף הצהרה של רופא בית־הסוהר כי האסיר במצב בריאות טוב. חמישה ימים אחרי הגשת הבקשה הוצא להורג בתליה באותו בית־כלא תומאס וולרידג', פרש במשמר המלכותי, שאשתו הצעירה בת ה־23 עוררה את קינאתו. הוא ארב לה ותתך בתער את צווארה שלושה חתכים. הפשע של וולרידג' היה נורא, אך כך היתה גם הוצאתו להורג. ויילד הרגיש הזדהות עם וולרידג', שניהם קיבלו עונש לא אנושי על התנהגות אנושית. באוגוסט 1895 דוחה את מכתבו של דוגלס לביון אהבתם, ובמאי 1896 דוחה את ספר שיריו. הלכה וגברה בו ההרגשה שדוגלס הרס את חייו. המסקנה שלו היתה: „כל אחד הורג את הדבר שהוא אוהב יותר מכל". את „הבלדה של כלא רידינג" הקדיש לנושא זה. היא יצאה לראשונה ללא שם המחבר, תחת השם ס.3.3., מחשש לתביעה משפטית.

בהתחלף מפקד בית הסוהר שפר היחס לווילד: הורשה לו לקרוא עוד ספרים וכן לכתוב. בכל ערב היה עליו להפקיד בידי המפקד את כתביו באותו היום. במשך שלושה חודשים כתב ויילד מכתב ארוך לדוגלס, שהיה דו"ח אוטוביוגרפי על חייו בחמש השנים האחרונות, השנים שבהן חל השינוי בחייו מעונג לכאב, ועד לחודשים האחרונים, שבהם תיאר את השלישה בכאב. המפקד עודדו ואף הרשה לו לקרוא שוב ושוב, לתקנם ולערכם. חודשי המאסר האחרונים נזכרים בכתובים כטובים־יחסית, בשל הסוהר מרטין, שהתנהג עימו בהבנה. הסוהר הרשה לו לגדל את שערו, הביא לו יום יום עיתון והגניב לו שתיה חמה. שמעו של ויילד התפשט בין הסוהרים והם באו אליו בשאלות ספרותיות, כגון, „האם דיקנס הוא סופר גדול?" עיתונאים שחיכו ליציאתו של ויילד מן הכלא סיפרו כי הוא חיבק עץ ואמר: „הו, עולם נהדר, הו עולם נהדר".

פריז: הגלות

מבית הסוהר יצא ויילד לגלות, ושם בילה את שארית ימיו. בקשתו לפרישה למשך ששה חודשים למנזר ישועי הושבה ריקם. ידידיו אספו 800 לישט"ש (סכום גדול מאוד באותם ימים) ושלחוהו בסירה לצרפת, תחת השם הבדוי סבסטיאן מלמוט. את רוב זמנו הוא חי בפריס, עד מותו בגיל 46. הפרקים על שנות חייו האחרונות של ויילד הם הנוגעים ללב ביותר. ויילד ניסה לשקם את חייו וניסה לא לחדש את קשריו עם דוגלס. לאנדרה ז'יד אמר כי יחזור לפריס אחרי שיכתוב מחזה (ויילד התכוון לכתוב שני מחזות תנ"כיים: על פרעה, ועל איזבל ואחאב) ויוכיח עצמו שוב כמחזאי ולא כאסיר. ז'יד הזכיר לו כי דוסטויבסקי חזר ליצירה אחרי שישב בכלא. הוא הרגיש כי חייו מתנהלים כמו טרגדיה יוונית, וכמחזאי הרגיש לא בנוח על שלטרגדיה מערכות רבות כל כך. פעם אמר לרוס: „אני אוהב את דוגלס כמו תמיד, עם הרגשת טרגדיה וחורבן".

זמרת האופרה נלי מלבה, שהכירה את ויילד בלונדון, פגשה יום אחד ברחובות פריס אדם גבוה ומוזנח, בצווארון מוגבה. הוא ניגש אליה ואמר „מאדאם מלבה, אני אוסקר ויילד ואני עומד לעשות דבר נורא. אני עומד לבקש ממך כסף". היא נתנה לו את כל הכסף שהיה ברשותה ואז אמר לה: „מאדאם מלבה, אני הוא מלך הלשון ואת מלכת השיר. אני סבור שאכתוב לכבודך סונטה".

חברים התעלמו ממנו ברחוב, חברים אחרים אכן לא זיהו אותו, ואף הוא העמיד פנים כאילו אינו מכירם. בודלי, חבר מאוקספורד, התעקש והזמין את ויילד לביתו. כאשר התברר לווילד כי משפחתו של בודלי בבית, היסס לרגע ואחר ברח. לחבר אחר אמר, „אני נזיר".

מספטמבר 1900 היה ויילד רתוק למיטה בבית מלון עלוב בפריס. הרופא איבחן סיפיליס. ההתדרדרות היתה מהירה. רוס וטרנר, ידידיו הנאמנים, טיפלו בו. המורפיום כבר לא עזר לשכך כאביו והוא נדרש לאופיום, והחל הזנה. ב־30 בנובמבר מת ויילד. דוגלס הגיע ב־2 בדצמבר והיה המקונן הראשי. ארון המתים היה זול, ורק כמה זרי פרחים עליו. כ־10 אנשים השתתפו במסע הלוויה. ארונו של ויילד הועבר אחר־כך לבית הקברות בפרה־לשזה. ב־1909 הוקמה מצבה על קברו מעשה ידי הפסל יעקב אפשטיין. ב־1918 מת רוברט רוס, ואפרו הונח בקברו של ויילד, על פי בקשתו בצוואה. על המצבה חרותות שורות מתוך „הבלדה על כלא רידינג". „יש משהו וולגרי בכל הצלחה. האנשים הגדולים ביותר נופלים או נכשלים", אמר פעם ויילד, ומשפט זה היה למאפיין חייו שלו.

* אוסקר ויילד, מאת ריצ'רד אלמן, לונדון, הוצאת האמיש המילטון